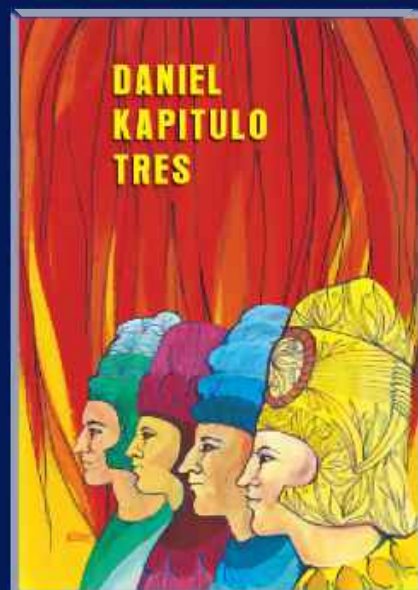
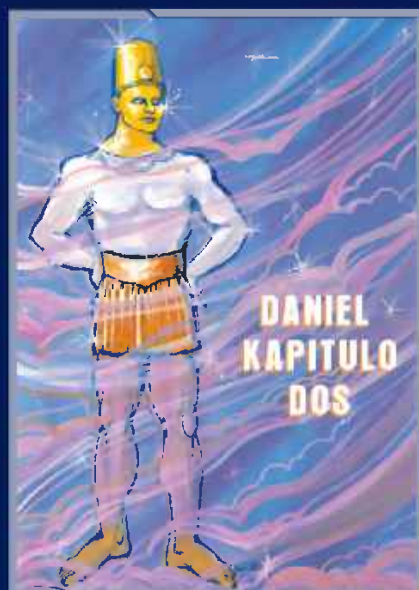
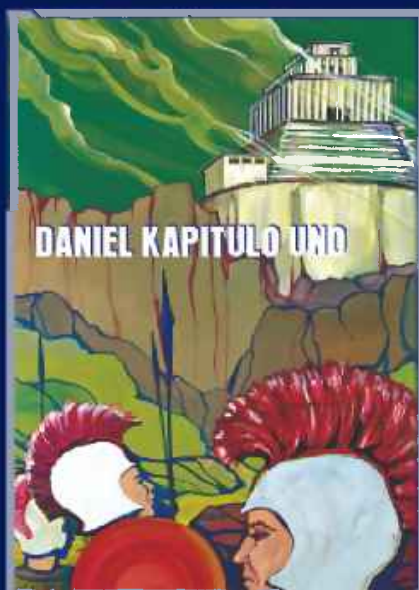

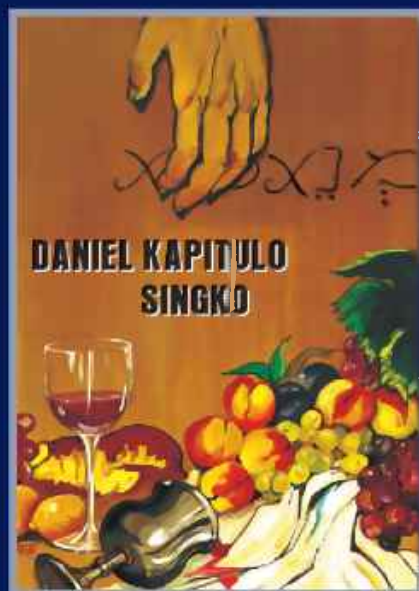

DANIEL

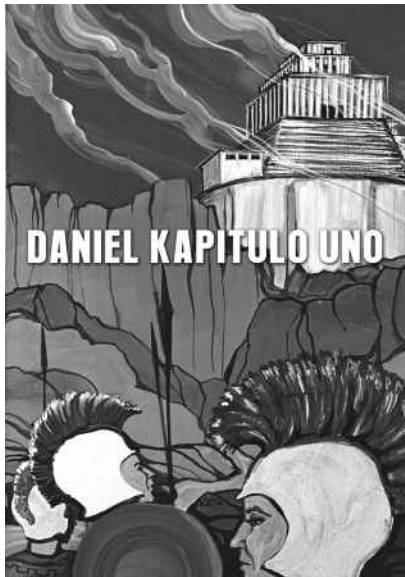
דניאל

(Ilonggo Version)

MGA KAPITULO UNO TUBTUB SAIS

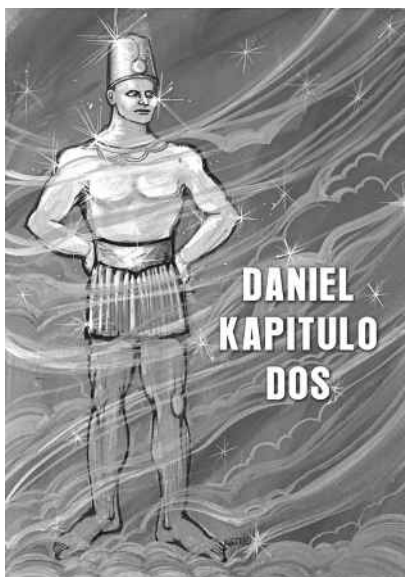

R. B. THIEME, JR.

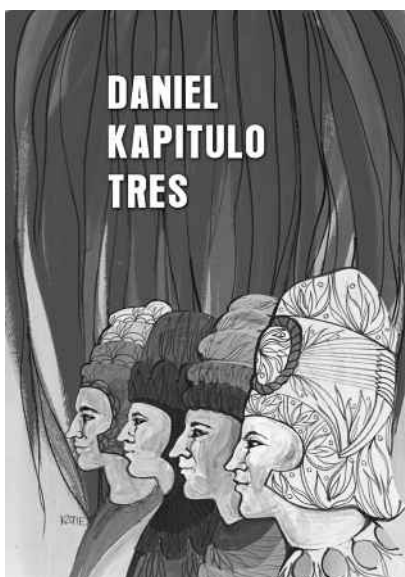
Sa ikatatlong tuig sang paghari ni Jehoiakim nga hari sang Judah, si Nebuchadnezzar nga hari sang Babylon nag-abot sa Jerusalem kag ginkibon ini. Kag ang Ginoo naghatag kay Jehoiakim nga hari sang Judah sa iya kamut, upod ang pipila ka suludlan nga mga gamit sang balay sang Dios.

Daniel 1:1–2a

“Ikaw, O hari, nagatan-aw kag talupangdi, may ara sang isa ka dako nga estatwa; ina nga istatwa, nga dako kag may tumalagsahong kaanyag, nagtindog sa atubangan mo, kag ang dagway sini nangin makakulugmat. Ang ulo sina nga estatwa *ginhimo* sa mahining nga bulawan, ang dughan sini kag ang mga bukton sini sa pilak, ang tiyan kag ang mga paa sini sa bronse, ang mga batiis sini sa salsalon, ang mga tiil sini may bahin nga salsalon kag may bahin nga bakyas.”

Daniel 2:31–33

Apang ining tatlo ka mga tawo, sila Shadrach, Meshach, kag Abednego, ginhulog sa tunga sang hurno sang nagadabdab nga kalayo nga nakagapus *gihapon*. Niyan si Nebuchadnezzar ang hari natingala kag nagtindog sing dalidali; nagsabat siya kag nagsiling sa iya mataas nga mga opisyal, “Indi bala nga tatlo ining mga kalalakihan ang aton ginpilak sa tunga sang kalayo?” Sila nagsabat kag nagsiling sa hari, “Matuud, O hari.” Siya nagsabat kag nagsiling, “Tan-awa! Nakita ko ang apat ka kalalakihan nga nahubaran *kag* nagalakat *padayandayan* sa tunga sang kalayo nga wala maano, kag ang dagway sang ikaapat kaangay sang anak *sang* mga dios!”

Daniel 3:23–25

DANIEL

דניאל

With permission of R. B. Thieme, Jr., Bible Ministries,
this publication is distributed in the Philippines
by Grace Logos Support Philippines, Inc.,
without charge or obligation.

For more information text or call:
*(Ginhatag pinaagi sa GLSP nga wala sing bayad ukon obligasyon.
Para sa dugang pa nga kasayuran mag-text ukon magtawag sa:)*
Globe: 0906-347-9830 (Visayan)
Smart: 0946-142-7563 (Visayan)
Smart: 0908-236-1434 (Ilonggo)

The electronic version of this book can be read or downloaded through the Internet
address <https://www.gracelsp.ph>.

*(Ang sa electronic nga porma sang sini nga libro mahimong mabasa ukon ma-download
pinaagi sa internet address nga <https://www.gracelsp.ph>.)*

DANIEL

MGA KAPITULO UNO TUBTUB SAIS

R. B. THIEME, JR.

R. B. THIEME, JR., BIBLE MINISTRIES
HOUSTON, TEXAS

PALAKAT SA PANANALAPI

Wala sang bayad para sa bisan ano man nga kasangkapan halin sa R.B. Thieme, Jr., Bible Ministries. Bisang sin-ong nagatinguha sang panudlo sang Bibliya makabaton sang amon mga [English] DVDs, MP3 CDs, kag mga bantalaan nga wala sang katungdanan. Ang Dios nagasangkap sang panudlo sang Bibliya. Nagatinguha ta nga makita ang Iya grasya.

Ang R. B. Thieme, Jr., Bible Ministries isa ka magrasyahong pangalagad kag ang bilog nga palakat sini pinaagi sa kinabubut-ong amot. Wala sang listahan sang presyo sa bisan ano man sang amon mga kasangkapan. Wala sang kuwarta nga ginapangayo. Kon ang pagkamapasalamat para sa Pulong sang Dios nagahatag kabangdanan sa tumuluo agud maghatag, may ara siya higayon sa pag-amot para sa pagsangyaw sang panudlo sa Bibliya.

Unang ginbantala subong *Daniel Chapters One Through Six*
© 1996 ni R. B. Thieme, Jr. Ang tanan nga mga katungud ginreserba.
Unang mga edisyon ginbantala 1993, 1974, kag 1975. Ikatatlong
edisyon ginbantala 1996. Ikatatlong impresyon 2015

Ini nga libro gin-andam pag-imprenta halin sa
mga panudlo kag wala nabantala nga mga
sinulat nga mensahe ni R. B. Thieme, Jr.

Sa pagpangayo sini nga libro sa English, magpahibalo sa:
R. B. Thieme, Jr., Bible Ministries
P. O. Box 460829, Houston, Texas 77056-8829
www.rbthieme.org

Wala sang bahin sining bantalaan nga basi ginpahimo liwat ukon
ginpadala sa bisan ano man nga porma ukon sa bisan ano man nga
pamaagi, elektronika ukon minakina, lakip ang potograpiya, rekording,
ukon bisan ano man nga mga pahibalo nahanungud sa pagtipig kag
pamaagi sang pagkuha kag pagpadala, sang wala pagtugot paagi
sa sulat halin sa tagbantala.

Gin-imprenta sa Tagbilaran City, Bohol, Philippines, 2020

Ginbadbad kag gin-andam pagpaimprenta ni
Gloria Estanda Naconas
Ginrepaso nila Alma Avila Cachopero
kag Dante Mallorca Canja
Gin-imprenta nga may pagtugot sang
R. B. Thieme, Jr., Bible Ministries.

Mga Hilisgutan

Pasiuna.....	ix
Pang-umpisa	xi

Daniel Kapitulo Uno

“ICE” Ginhimong Klaro Kaangay sang Kristal	1
Ang Lima ka mga Serye sang Disiplina.....	2
Makasaysayan nga Konteksto.....	4
Magbilin Ka Bala sang Panublion?.....	7
Ang Dios Nagapatunda sa Iya Katawhan.....	7
Ang Kinaunahan nga Pagpahalin	10
Pwersahang Pagdoktrina—Estilo sang Chaldean.....	12
Piyesta ukon Pagtoo.....	14
Ang Pagtoo Wala Nagalakip sang Kahadlok.....	18
Ang Kadaugan sang Pagtoo	19
Mga Leksyon halin sa Daniel Kapitulo Uno	22

Daniel Kapitulo Dos

Ang Dimapahamtang nga Manugdumala	25
Ang Departamento sang Tagagowa nga Hilikuton ni Nebuchadnezzar	26
Ang Dekrito sang Tinumpok nga Iti.....	28
Tawhanong Pangdaya batok sa Divine nga Pagsalig	30
Sa Dios ang Himaya.....	33
Ang Damgo sang Hari	39
Talan-awon nahanungud sang mga Emperyo	39
Ang Pagpakahulugan sang Damgo.....	42

Ang Chaldean nga Emperyo	43
Ang Persian nga Emperyo.....	44
Ang Graeco-Macedonian nga Emperyo	46
Ang Romanhong Emperyo	47
Ang Dakong Parentesis.....	50
Ang Naglig-on Liwat nga Romanhong Emperyo	51
Mga Reaksyon kag mga Padya.....	54
Mga Leksyon halin sa Daniel Kapitulo Dos	57

Daniel Kapitulo Tres

Sulundan sang Kailigbon sa Gahum	61
Banda sang Ragtime ni Nebuchadnezzar	64
Ang Krisis sang Dedikasyon.....	66
Ang Reaksyon sang Hari.....	68
Detalyadong Kopya sang Kalisud.....	72
Ang Kadalag-an sang Grasya	75
Pagbaylo nga wala sang Pagbag-o sang Hunahuna	78
Mga Leksyon halin sa Daniel Kapitulo Tres.....	81

Daniel Kapitulo Kwatro

Mga Kahoy sang Bibliya	85
Ang Pagpamatuud ni Nebuchadnezzar	87
Ang Pagkawalay Kasigurohan sa Kauswagan	90
Mga Palanan-awon sang isa ka Kahoy	93
Ang Nagapanambok nga Kahoy	95
Ang Ginsapsap nga Kahoy.....	97
Saad sang Pagtubo Liwat.....	98
Ang Presyo sang Pagkamataastaason	101
Ang Tagna Natuman.....	103
Nagapanghikot nga Grasya.....	105
Mga Leksyon halin sa Daniel Kapitulo Kwatro	108

Daniel Kapitulo Singko

Nagakalain nga Moralidad sang Chaldea	113
Alak, Mga Babayi, kag Mga Diosdios	114
Ang Sinulat sa Kamut didto sa Pader.....	118
Pagkakibot sa sulud sang Palasyo.....	119
Maayo Kaayo nga Laygay halin sa Reyna	122

Ang Harianong mga Pagpatawag.....	124
Mga Leksyon halin sa Lolo	125
Ang Akusasyon kay Belshazzar	127
Ginbale-wala nga mga Patunda sang Mga Manalagna	130
Ang Kabakod sang isa ka Mangangaway	135
Mga Leksyon halin sa Daniel Kapitulo Singko	138

Daniel Kapitulo Sais

Babylon—Halin sa Kamanggaron pakadto sa Kaimolon.....	141
Ang Ginharian Nagailis sang mga Manugdumala	143
Si Darius ang Mede	145
Paghan-ay Liwat sang Emperyo.....	147
Ginpauswag nga Espirituhanong Pagkamatutum	148
Ang Kaimon Nagaimbento sang Akusasyon	149
Ang Sala Nagahimo sang Sala.....	152
Ang Dekrito sang Hari	153
Ang Espirituhanong Kalig-on ni Daniel	154
Si Daniel Nasiud	157
Si Darius Nasiud.....	160
Si Daniel sa Lungib sang mga Leyon	162
Kasulub-an sa Sulud sang Palasyo.....	164
Ang Pagpalingkawas sang Dios—Ang Pamatuud ni Daniel	166
Kahuwasan ni Darius.....	169
Mga Hukum ni Darius sa mga Akusador ni Daniel	171
Ang Pamatuud ni Darius.....	172
Ang Kauswagan sang isa ka Hamtong nga Bagani	174
Mga Leksyon halin sa Daniel Kapitulo Sais.....	176

Mga Dugang sa Basahon

Dugang sa Basahon A: Ang Importansya sang “Asin” sa Balaan nga Kasulatan.....	177
Dugang sa Basahon B: Ang Panudlo sang Bibliya nahanungud sang Kasugoan ni Moises	179
Dugang sa Basahon C: Ang Panudlo sang Bibliya nahanungud sang Grasya nga Galamiton para sa Pag-inoi (GGP).....	182
Dugang sa Basahon D: Ang Panudlo sang Bibliya nahanungud sang Misteryo	185
Dugang sa Basahon E: Ang Panudlo sang Bibliya nahanungud sang Kaimon.....	187
Dugang sa Basahon F: Ang Panudlo sang Bibliya nahanungud sang Anghel ni Yahweh	189

Dugang sa Basahon G: Ang Panudlo sang Bibliya nahanungud sang Buluhaton sing Pagpangalagad sang Balaan Espiritu sa Pagdumala sang Israel	190
Dugang sa Basahon H: Ang Bibliyanhong Pagpanudlo nahanungud sang Pag-inum	192
<i>Kapulongan sang Talagsahong mga pamulong</i>	197
<i>Mga Tultulanan</i>	
Tultulanan sang Balaan nga Kasulatan	200
Tultulanan sang Hilisgutan	212

Pasiuna

Sa wala ka pa mag-umpisa sang imo pagtoon sa Bibliya, kon tumuluo ka ni Ginoong Jesu-Kristo, siguroha nga ginhinganlan mo ang imo mga sala sa pribado didto sa Dios nga Amay.

Kon ituad ta ang aton [nahibaloan] mga sala, matutum kag matarong Siya, kag magapatawad sang aton [nahibaloan] mga sala kag magatinlo sa aton sa tanan nga pagkadimatarong [wala nahibaloan ukon nakalimtan nga mga sala].
(1 Juan 1:9)

Niyan sa gilayon ara ka sa pakig-upod sa Dios, napun-an sang Balaan Espiritu, kag andam magtoon sang Panudlo sa Bibliya halin sa Pulong sang Dios.

“Ang Dios Espiritu, kag ang mga nagasimba sa Iya kinahanglan magsimba sa [sa pagpuno sang] espiritu kag [bibliyanhong] kamatuuran.” (Juan 4:24)

Kon wala ka pa gid sa kinaugalingon nagtoo kay Jesu-Kristo subong imo Manluluwas, ang hilisgutan indi ang paghinganlan sang imo mga sala. Ang hilisgutan amo ang pagtoo lamang sa kay Kristo lamang.

“Ang nagtoo sa Anak may kabuhi nga walay katapusan; apang ang wala nagatuman [sa sugo agud magtoo] sa Anak indi makakita sang kinabuhi, kondi ang kasingkal sang Dios nagapabilin sa iya.” (Juan 3:36)

KAY ANG PULONG SANG DIOS buhi kag gamhanan, matalum pa sa bisan ano nga espada nga duha sing sulab, nga nagalapus tubtub sa nautlan sang kalag kag espiritu, sang mga lupalutahan kag utok, kag nagahantup sang mga hunahuna kag mga tinutuyo sang tagiposoan. (Mga Hebreo 4:12)

Ang bug-os nga Balaan nga Kasulatan ginbugna sang Dios kag mapuslanon sa pagpanudlo, sa pagsabdong, sa pagsaway, kag sa paghanas sa pagkamatarong, agud nga ang tawo sang Dios mahimpit, nga masangkapan nga sa taga ka maayong buhat. (2 Timoteo 3:16–17)

Magtinguha sing maayo gid sa pagpakita sang imo kaugalingon sa Dios subong nga pinakamaayo, manugpangabudlay nga indi kinahanglan magkahuya, nga nagagamit sing matadlong sang pulong sang kamatuuran. (2 Timoteo 2:15)

ANG ALAGAD SANG DIOS PARA SA KRISIS

SA KADA PANAHOON ANG PLANO SANG DIOS para sa katawhan nagalakip sang positibo nga ordinaryong mga tawo nga maghimo sang tumalagsahon: Sila may mabaskog nga impluwensya sa kasaysayan kag nagahimaya sa Dios pinaagi sa paggamit sang divine nga mga kasulbaran agud malampasan ang kalisdanan. Ano bala ang nagapasarang sa sining tumalagsahong mga tumuluo nga magpakita sang putling kaayo kag kaisog sa tion sang krisis? Sila nagasalig sa Ginoo kag nagapabakod sang ila mga kalag sang panudlo sang Bibliya.

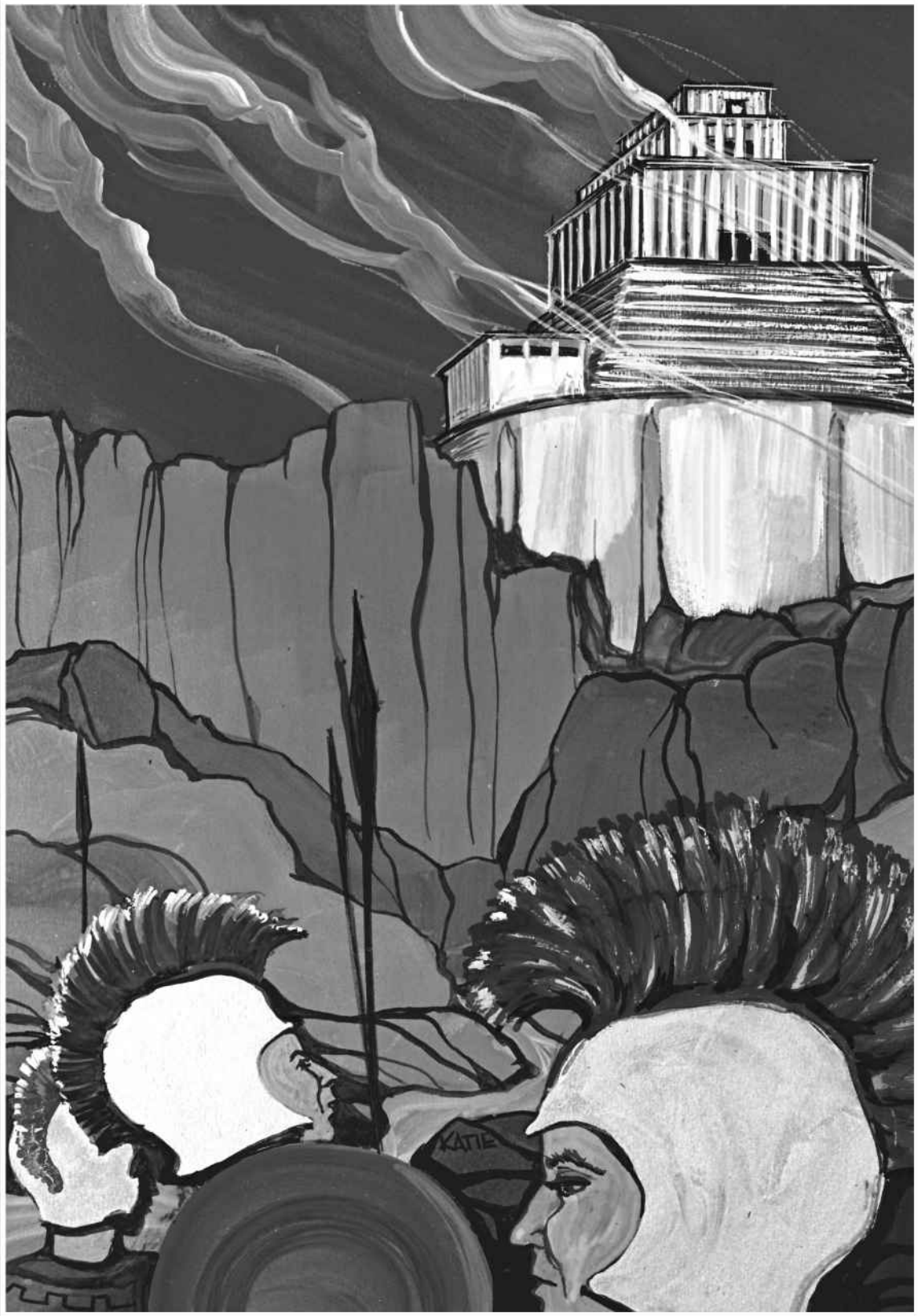
Si Daniel subong sina nga tawo. Sa idalum sang grabe kaayo nga kapahamakan ang pagkamatutum ni Daniel kag ang pagdepende lamang sa Ginoo nagpakilala sa iya subong isa ka tawo nga may dungganong katuyoan sa kinabuhi. Ang Dios nagagamit sang preparadong mga tumuluo, kag ining Hudiyo nga aristokrata nangin espirituhanong preparado agud magbaylo sang Chaldean kag Persian nga mga Emperyo sa mga kuta sang kalig-on kag dungog sa dumaan nga kalibutan.

Nga may katas-on sa tanan nga pagsalig sa Ginoo kag may panghunahuna nga makalmahon sa pagpugong sang kaugalingon si Daniel nagmadinalag-on sa dalagko kaayo nga mga kabug-aton. Bilang isa ka pamatan-on ginbatoan niya ang pwersahang pagdoktrina nga impluwensya sang pagano nga relihiyon (Daniel 1), nga nagbale-wala sang pagpamahog sang pagpasakit kag kamatayon agud ipahayag ang divine nga kahanayan sang kasaysayan sang hentil halin sa palanan-awon ni Nebuchadnezzar sang dakong imahen (Daniel 2), kag nakasaksi sang pagkalingkawas sang iya mga abyan halin sa nagadabdab nga hurno (Daniel 3).

Sang nagakatigulang na si Daniel nag-atubang sang bag-ong katalagman nga may kompyansa sa kaugalingon. Peligroso sa kasingkal ni Nebuchadnezzar, ginpahayag niya ang paghukum sang Dios sa labing gamhanang monarka sang kalibutan (Daniel 4). Liwat sa idalum sang walay kasigurohan nga mga kahimtangan gin-anunsyo ni Daniel sa apo nga lalaki ni Nebuchadnezzar, nga si Belshazzar, ang divine nga pagkawasak sang nagakagaruk nga Chaldean nga Emperyo (Daniel 5). Sa kinatapusan nga drama si Daniel ginbutang sa posisyon sang Dios agud magdumala sang pagbaylo halin sa Chaldean nga pagkahuyang pakadto sa Persian nga pagpangibabaw samtang nagapadayon ang Persian nga paghumon kag pahito agud patyon siya sa lungib sang mga leyon (Daniel 6).

Ang maunungon sa serbisyo kag pagpauswag sa mataas nga katungdanan sa parehong Chaldea kag Persia nagbutang kay Daniel sa pinasahi nga posisyon agud magpauswag pa gid sang plano sang Dios para sa Israel. Si Daniel matuuron nga isa ka tawo para sa krisis. Sa bug-os nga dako kaayong kalisdanan wala gid siya bisan sa makaisa magduhaduha sa divine nga palanan-awon. Ang iya kinabuhi nagapakita nga ang bisan sin-o nga tumuluo nga naarmasan sang panudlo sang Bibliya sa sulud sang kalag puwede makahimo sang tumalagsahon sa tunga sang tawhanong kapahamakan.

DANIEL UNO

Daniel Kapitulo Uno

“ICE” GINHIMONG KLARO KAANGAY SANG KRISTAL

MATUUD NGA ANG PULONG SANG DIOS “buhi kag gamhanan,” apang ang aton English nga mga pagbadbad, bisan pa kon ano nga bersyon ang aton gamiton, indi gid pirmi klaro. Hinumdumi: Ang Bibliya ginpapagsik sa *orihinal* nga mga lenggwahe lamang sang Hebreo kag Aramaic sa Daan nga Katipan kag Griyego sa Bag-ong Katipan—indi sa English. Ang mga pagbadbad puwede nga indi pirmi maathag ang matuud nga kahulugan sang orihinal nga pamulong. Sa dugang, ang makasaysayan nga mga sitwasyon sang Bibliya nagalakip sang sari sang mga kultura, ang tanan lain gid kaayo sa sinang aton kaugalingon, nga makaapekto sa mga kahulugan sang pulong.

Ang iban nga mga paagi sang pagpangusisa kinahanglan gamiton kon ang pagtoon ginhimo sa bisan anong bahin sang Pulong sang Dios. Una, ang estudyante kinahanglan mahanas sa makasaysayan nga tion sang panahon sa diin ang dalanon ginsulat. Sunud, kinahanglan siya makakilala sang mga kategorya sang panudlo sang Bibliya nga nasakup kag magtoon sang mga dalanon halin sa sini nga palanan-awon. Sa katapusan, apang sa kaparehong importansya, amo ang pagsayasat sang orihinal nga lenggwahe sang dalanon agud mabadbad sang husto ang pamulong. Ang gramatika, dinalan, ginhalinan sang pulong, mga wala sa panahon, hulubaton nga mga panghambal mga kritikal sa pagsayasat bag-o ang dalanon sang Balaan nga Kasulatan puwede badbaron. Akon ini ginatawag sang tatlo ka pilo nga bibliyanhong mga hermeneutic nga “ICE”:

Isagogics—Ang pagbadbad sang Balaan nga Kasulatan sa sulud sang istraktura sang makasaysayang sitwasyon sini ukon sang matagnaon nga palibot.

Categories—Ang hermeneutical nga palatukuran sang pagpaanggid sang Balaan nga Kasulatan sa Balaan nga Kasulatan agud mapat-ud ang pagsari sang panudlo sang Bibliya.

Exegesis—Ang pulong-sa-pulong, bersikulo-sa-bersikulo, gramatikanhon, sa dinalan, sa ginhalinan sang pulong, sa konteksto nga pagsayasat sang Balaan nga Kasulatan halin sa orihinal nga mga lenggwahe sang Bibliya.

Samtang nagasugod kita sa pagtoon sang Libro sang Daniel, ang ICE nga pananawon amo ang ginakinahanglan. Ang dakong patigayon sang makasaysayan nga pahibalo kinahang-lan masakup agud nga puwede mo mahangpan ining madalum nga matagnaon nga libro sang Bibliya. Subong sang aton nakit-an sa nagligad nga mga pagtoon, ang Bibliya indi isa ka libro nga tolon-an sa sensya¹ ni isa ka libro nga tolon-an sa kasaysayan. Apang bisan pa sina, kon ang makasaysayan nga tawo ukon kamatuuran ang masambit, ang Pulong sang Dios pirmi gid amo ang hingpit nga husto. Madamo kaayo sang makasaysayan nga konteksto sang Libro sang Daniel mangin mapuslanon sa imo sa pagpahanas sa pipila ka mga libro sang Daan nga Katipan, subong man sang mga panghitabo sa Bag-ong Katipan. Si Daniel kag ang iban pa nga sa Daan nga katipan nga mga tumuluo nag-atubang sang madamong grabe kaayo nga mga pagtilaw. Agud nga makatoon sang mga leksyon sa kay Daniel nga mga nabagay gid kaayo sa aton kaugalingong panahon, aton pagasundon ang paglaygay ni Isaias:

“Kay Siya nagasiling,
‘Pagsulundan sa pagsulundan, pagsulundan sa pagsulundan,
Dinalan sa dinalan, dinalan sa dinalan,
Gamay diri, gamay didto.’” (Isaias 28:10)²

ANG LIMA KA MGA SERYE SANG DISIPLINA

Ang aton unang punto sang pang-umpisa may kaangtanan sa lima ka mga serye sang disiplina nga nasambit sa Bibliya.³ Subong nga ang Dios nagadisiplina sang Iya kabataan

1. R. B. Thieme, Jr., *Creation, Chaos, and Restoration* (Houston: R. B. Thieme, Jr., Bible Ministries, 1995), 41–44. Sugod karon, ang dugang-mga kasayuran sang akon mga libro magasambit sang tagsulat, titulo, petsa sang pagbantala lamang (sa unang kasayuran), kag pahina (mga pahina).

2. Ang tanang Balaan nga mga Kasulatan sa sini nga libro mga ginbadbad halin sa New American Standard Bible (NASB). Ang kinorsetihan nga komentaryo nagapadumdum sang pagpabakod sang NASB nga pagbadbad nga gintudlo sa mga pagpanudlo sa klase sang Bibliya nga (naandam sa [English] MP3 CD halin sa R. B. Thieme, Jr., Bible Ministries, Houston, Texas).

3. Ang lima ka mga serye sang disiplina:

1. Ang unang serye: pagkadula sang maayong panglawas; ang pagbuhin sang pag-uswag sa panguma; kakugmat, kahadlok, kag kamatayon sa pag-ilinaway; pagkadula sang kinaugalingong mga kahalwayan tungud sang negatibo nga kabubut-on sa panudlo sang Bibliya (Levitico 26:14–17).
2. Ang ikaduhang serye: ang paghina kag pagbuhin sa palangabuhian, pagdugang sang kinaugalingon kag sa kada isa nga disiplina tungud sang nagpadayong negatibo nga kabubut-on bisan pa sang unang patunda (Levitico 26:18–20).
3. Ang ikatatlong serye: pagkamakahas kag pagbagsak sang kasugoan kag pagsulundan, grabe nga pag-estrikto sa pagbiyahe

sa tagsa-tagsa ka basihan kon sila maggowa sa linya (Mga Hebreo 12:6), gani ang Dios nagadisiplina sang pungsod. Ang Levitico 26:14–17 nagasaysay sang unang serye sang disiplina; sa mga bersikulo 18–20, ang ikaduhang serye, kag sa mga bersikulo 21–22, ang ikatatlo; ang disiplina nga panghatag sang Dios ginpagrabe sa kada sunudsunud nga serye. Partikular kita nga nangin interesado sa ikaapat nga serye, sa mga bersikulo 23–26, kag ang ikalimang serye, sa mga bersikulo 27–39, sanglit nga ining duha nasakup sa iban nga detalye sa bug-os nga Balaan nga Kasulatan.

Samtang ang Libro sang Daniel nagabukas, ang Naaminhan nga Ginharian sang Israel (nga gintumod sang Balaan nga Kasulatan bilang ang parehong Israel kag Samaria) nangin sa idalum na sang ikalimang serye sang disiplina. Narumpag sila bilang isa ka pungsod sadtong 721 B.C. sang Assyrian nga Emperyo. Sa amo man nga panahon ang Pabagatnon nga Ginharian sang Israel (Judah) nangin sa idalum sang ikaapat nga serye.

Ang ikaapat nga serye sang disiplina nakilala pinaagi sa grabe kaayo nga mga kalisdanan sa palangabuhian kag ang pagpang-okupar sang tagagowa nga gahum. Samtang ang iban nga salin sang pungsudnon nga kagamhanan nagapabilin sa ulipon nga kapungsuran, ini nahadlok sang padayon nga pagpamahog sang pagpanghilabot sang militar. Ang nagakalapad-pa gid nga impluwensya sang nagadumala nga gahum mabatyagan sa tanang bahin sang kinabuhi. Sa madamong mga tinuig, ang gamay nga Ginharian sang Judah gindumalahan una sang mga Assyrian, dason sa malip-ot nga panahon sang mga Egyptian, kag sa katapusan sang mga Chaldean.

Ini nga mga katawhan sang pungsudnong linalang nga wala nakatalupangud sa mga patunda sang Dios kag nagpadayon sa pagginawi kabaliskaran sa Iya (Levitico 26:21, 23, 27, 40), indi malikawan nga mag-atubang sang kompleto kag bug-os nga pagkawasak sang ila pungsod sa idalum sang ikalimang serye sang disiplina. Samtang ang sugo sang Levitico 26 ginhatag sang Dios partikular sa pungsod sang Israel, ang mga palatukuran magamit sa aton pungsod sa karong panahon. Wala sang pungsod sa kasaysayan ang nakalampuwas sang nagapadayon nga pagsikway sang mga kasugoan sang divine nga katukuran.⁴ Sa modernong kasaysayan medyo mahapos nga makit-an ang pag-us-us sang isa ka pungsod samtang ini nagamartsa pakadto sa kaugalingong pagkawasak sini.

Tatlo ka pangunang mga punto nga dapat dumdumon sa bug-os nga pagtoon sang Daniel.

1. *Ang Dios nagapakamaayo sa tunga sang kalisdanan.* Sa bug-os nga mga panahon sang grabe kaayo nga pag-antos nga nangin resulta halin sa pungsudnong disiplina, ang pag-amuma sang Dios kag pagkamatutum sa natawo liwat nga Hudiyo

kag komersyo (Levitico 26:21–22).

4. Ang ikaapat nga serye: pagpangsakup sang military kag/ ukon ang pagpang-okupar sang tagagowa, kaiwat sang pagkaon (nagkagamay sa isa-sa napulo ka bahin sang normal nga kinahanglanon), pagkahamulag sang mga pamilya (Levitico 26:23–26).

5. Ang ikalimang serye: pagkawasak sang pungsod tungud sang pinakadakong pagsikway sang bibliyanhong mga palatukuran (Levitico 26:27–39).

Tan-awa man ang Deuteronomio 28:15–48 para sa lima ka mga serye, sa diin ang ila paglista indi mainuswagon, apang ginpaathag bilang bahin sang parehong himalaut. Ang mga bersikulo 49–57 nagasaysay sang ikalimang serye.

4. Ang mga kasugoan sang divine nga katukuran amo ang mga palatukuran nga ginsugo sang Dios para sa pagpalawig, kalig-on, han-ay nga pagpanghikot, proteksyon, kag pagpadayon sang katawhan sa sulud sang kasaysayan sang tawo. Tan-awa ang Thieme, *Kahilwayan pinaagi sa Kadaugan sang Militar* (2020).

ginpahayag.

2. *Ang Dios nagapadya sang espirituhanong pagkamatutum.* Sa tungatunga sang 516 B.C. kag 323 B.C., ang Israel nakalambot sa iya Mabulawanon nga Panahon, ang kapanahonan nga natukod sa panudlo sang Bibliya nga indi matumbasan sa kasaysayan sang bisan anong pungsod.
3. *Ang Dios nagadisiplina sang mga pungsod.* Ang disiplina sang Assyria nahitabo dayon bag-o ang pagkabilanggo ni Daniel. Ang nangin resulta nga disiplina sang Chaldea, Persia, kag Greece nagsunud.

Talupangda sang maayo sa Libro sang Daniel! Ang mga pagtudlo magaaplikar kon masalakay man gid ang United States sang tagagowa nga gahum. Ipakita ni Daniel sa imo kon paano dumalahan ang kalisdanan kag himoon ang imo kinabuhi nga magaisip-isip para sa Ginoo. Si Daniel nagatudlo sang lain pa gid nga leksyon: Kon may ara ka panudlo sang Bibliya sa imo atubangan nga burubilog, bisan pa nga mabihag ka, indi ka gid puwede sakupon!

“Kag indi magkahadlok sa mga nagapatay sang lawas, apang indi makapatay sang kalag; sa baylo magkahadlok sa Iya nga amo ang sarang makaguba sang parehong kalag kag lawas sa impiyerno.” (Mateo 10:28)

MAKASAYSAYAN NGA KONTEKSTO

Sadtong 625 B.C., si Nabopolassar, ang hilabtanon, indi sakup sang harianong dugo, gulpi lang nagpakita halin sa kon diin.⁵ Iya gintipon ang iya naglapta nga mga pwersa kag ginagaw ang Babylonia, nga niyan sa idalum sang Assyrian nga pagdumala. Halin sina nga panahon kag sa palaabuton, ang Babylonia gintawag nga Chaldea. Samtang ining duha ka mga pamulong gingamit sang nagabaylohanay, ang mga Chaldean indi mga Babylonian;

5. Nabopolassar—ang tagtukod sang Bag-ong Babylonian ukon Chaldean nga Emperyo. Ang Chaldean nga mga katawhan nabahin sa lima ka pangunang mga lahi: Bit Daiquiri, Bit Sa'alli, Bit Shilani, Bit Amukkani, kag Bit Yakin. Sa lima, si Bit Yakin amo ang ayhan labing kilala tungud kay ini nakahatag sang madamo kaayo nga mga hari kag mga tagdumala. Isa sa ila, ang mangin-alamon nga ginpangalanan sang Merodach-baladan (nasambit sa 2 Mga Hari 20:12 kag Isaías 39:1), nangin panguna nga manuggamo sang Assyrian nga Emperyo.

Wala kita makasigurado kon sa diin nga lahi nasakup si Nabopolassar. Ang aton suspetsa nga siya ang nangin “ikaduha nga anak sang ikaduha nga anak,” nga nagakahulugan naggowa siya sing walay klaro. Ginpatipon ni Nabopolassar ang Chaldean nga mga lahi kag nagribuk batok sa Assyrian nga Emperyo sadtong 625 B.C. Nahimo siya nga hari sang Babylon, subong sang kay Merodach-baladan nga nauna sang kapin ukon kulang sa isa ka gatos ka mga tinuig. Sa bug-os nga mga paghimud-os tungud sang Assyria, si Nabopolassar nakighiusa kay Cyaxares, ang hari sang Media, kag sa mga Scythians para sa katapusan nga pag-ataki sa Nineveh sadtong 612 B.C. Bilang resulta isa ka emperyo, ang Assyria, nadula agud nga mabuslan lamang sang lain pa gid nga dakong emperyo, ang Chaldea. Ini nga kinutlo ginbadbad halin sa J. B. Bury, S. A. Cook, F. E. Adcock, eds., *The Cambridge Ancient History*, 10 vols. 2d ed. (Cambridge: University Press, 1965), 3:40, 296–99.

Ang mga manugdumala sang Chaldean nga Emperyo:

Nabopolassar (625–605 B.C.), amay ni Nebuchadnezzar

Nebuchadnezzar (605–562 B.C.)

Amel-Marduk (Evil-Merodach, 562–560 B.C.), anak ni Nebuchadnezzar

Neriglissar (560–556 B.C.), umagad ni Nebuchadnezzar

Labashi-Marduk (556 B.C.), anak ni Neriglissar kag apo ni Nebuchadnezzar

Nabonidus (556–539 B.C.), umagad ni Nebuchadnezzar

Belshazzar (539–539 B.C.), anak ni Nabonidus kag apo ni Nebuchadnezzar

kag ang mga Babylonian indi na mga Chaldean subong nga ang mga Scot indi mga English.

Sang si Nabopolassar kag ang iya mga lahi, nga gintawag sang “bits,” nagmartsa sa Babylon, ang mga Assyrian nagdeklarar sang gira sa iya. Sa pagbulig sang mga Mede kag sang mga Scythian, sa katapusan ang Assyria nasakup sadtong 612 B.C.

“Ang pagkadula sang Assyrian nga katawhan pirmi gid magapabilin nga pi-nasahi kag makapatalupangud nga panghitabo sa dumaan nga kasaysayan. Ang iban, kapareho, nga mga ginharian kag mga emperyo sa pagkamatuud nadula na, apang ang katawhan nagpabilin nga buhi. . . . Ang pungsod nga ara sa duha ka libo ka tuig kag nagdumala sang malapad nga lugar, nagdula sang hilway nga karakter sini. . . . Wala sang iban nga duta nga daw sa naransak kag nakawatan sang kompleto gid subong sang natabo sa Assyria; wala sang iban nga katawhan, luwas kon ini Israel, nangin kompleto gid nga naulipon.”⁶

Sa paglabay sang pila ka tuig, ang Egypt, bilang ang malaumon nga manunubli sang Assyrian nga Emperyo, naghangkat sang Chaldea. Sa Inaway sang Carchemish didto sa Suba sang Euphrates, ang mga Egyptian bug-os kag malig-on nga ginpirde ni Nebuchadnezzar,⁷ ang anak ni Nabopolassar.

Agud malikawan ang makasaysayan nga pagkalibog, ang isa kinahanglan magatalupa-ngud sang kamatuuran nga may ara tatlo ka mga pagsalakay sa Jerusalem sang mga Chaldean. Sadtong 605 B.C., pagkatapos sang tumalagsahon nga kadaugan ni Nebuchadnezzar sa Egypt, iya ginkibon ang Jerusalem sa kinaunahang tion; sa sini nga okasyon, si Daniel nabilanggo na. Ang siyudad wala maguba; si Jehoiakim, ang hari, nagpabilin sa trono, apang may parte sang kamanggaran nga naimbargo.⁸ Sa amo man, bilang nangin kinabatasan, ang kadamoan sang mga lalaki sa harianon nga linya nangin mga bihag agud

6. Ginbadbad halin sa Ibid., 3:130–31 Ang bibliyanhon nga Libro sang Nahum nagasaysay sang pagkabagsak sang Assyrian nga Emperyo kag sang pagkawasak sang Nineveh.

7. Si Nebuchadnezzar, nga anak ni Nabopolassar, nagbulos sa iya amay bilang ang tagdumala sang Chaldean nga Emperyo sadtong 605 B.C. Suno sa *The Cambridge Ancient History*, 3:212, ginbadbad nga kinutlo “si Nebuchadnezzar [Nebuchadnezzar] nangin isa ka mapagsik kag mangin-alamon nga komandante, kag isa ka makusog nga tawo sa lawas kag sa pangisip, bug-os nga mangindapat sang pagbulos sa iya amay. Siya amo ang nangin ang pinakadungganon nga tawo sa iya panahon sa Malapit nga Sidlangan, bilang isa ka sundalo, hanas kag respetadong politiko, kag isa ka arkitekto.” Mabinalak-on sa pagkamatinaason sa tanan sang Babylon, iya ginhiusa ang iya emperyo pinaagi sa pagpangasawa sang isa ka Median nga prinsesa, si Amyhia, ang anak ni Cyaxares, nga nagprotekta sang iya ginharian sa aminhan. Para sa iya asawa si Nebuchadnezzar nagpatukod sang bantugang mga hardin sa balkonahe sang Babylon, nga ginkabig sang mga Griyego ang ikapitong katingalahan sang kalibutan. Ang iya paghari sa kapin sa kuwarentay-tres ka tuig nangin isa ka labing mahimayaon sa kasaysayan sang Babylon. Ang mga pagkutkut kag pagluk-it nagpamatuud nga siya nangin isa sang bantugan nga mga tawo sang dumaan nga panahon. Ibid., 3:210–17.

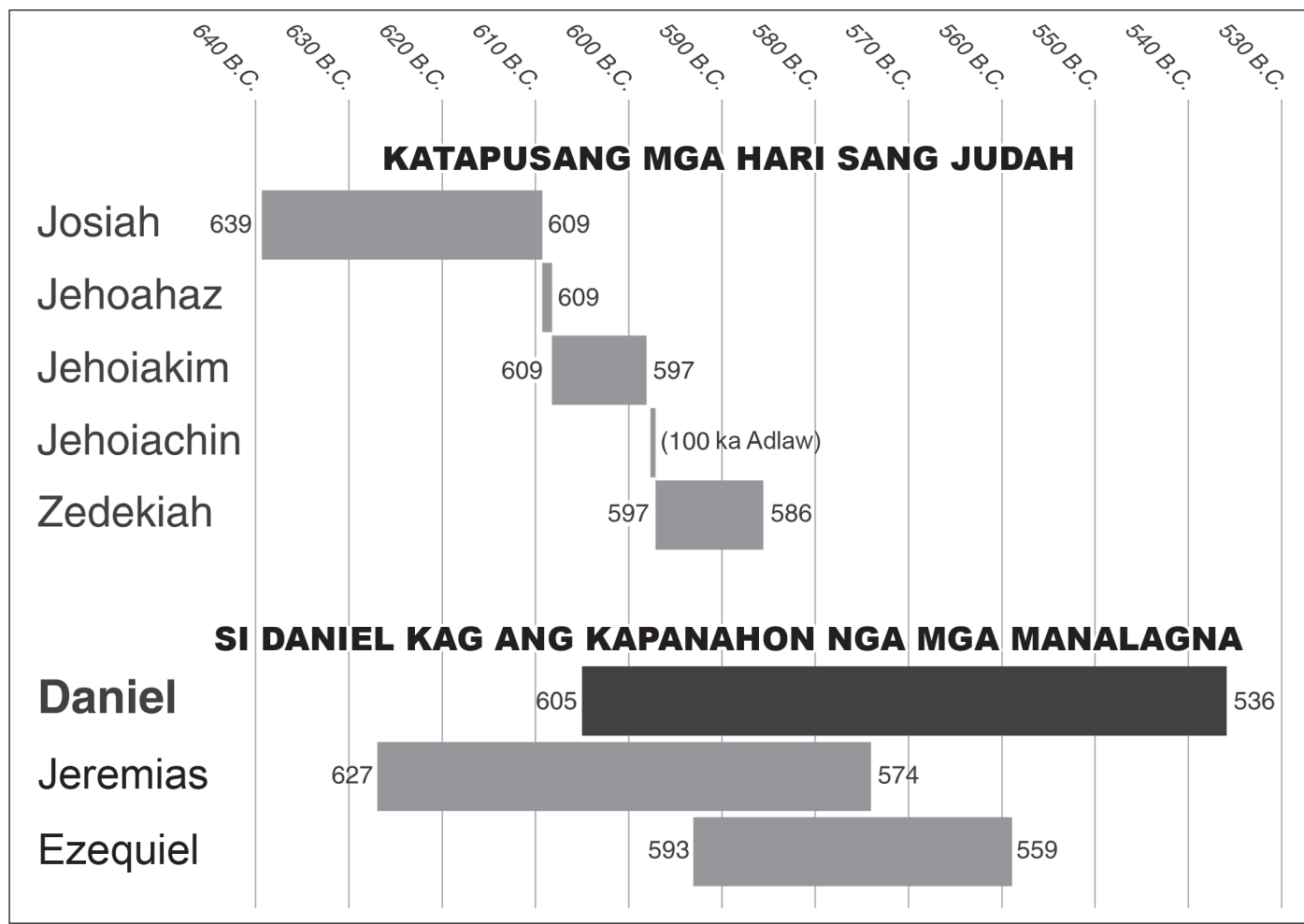
8. Si Jehoiakim (nga gintawag man Eliakim, 2 Mga Hari 23:34–36; 2 Mga Cronica 36:4)—ang ikaduhang anak ni Josiah, ang katapusang dungganon nga hari sang Judah. Sa panahon nga si Nabopolassar nagpakig-away sa mga Assyrian, ang Egypt nagtilaw nga magpaninguha sang impluwesya sa Palestine. Pagkatapos nga si Josiah napatay sa Inaway sa Megiddo (2 Mga Cronica 35:20–23) samtang ginapamatukan ang pag-abante ni Pharaoh Necho, ang isa pa ka anak ni Josiah, si Jehoahaz (nga gintawag man sang Shallum, 1 Mga Cronica 3:15), ginpasaka sa trono sang Judah. Sang si Jehoahaz nagribuk batok sa Egypt, si Necho nagbalik sa Jerusalem kag ginbutang si Jehoiakim sa trono bilang ulipong hari para sa mga Egyptian. Sa pagkahibalo sang kapalaran sang iya utod nga nangin bihag kag sang ulihi napatay sa Egypt, si Jehoiakim nagpabilin nga tampad sa Egypt sang si Nebuchadnezzar nagkibon sang Jerusalem sa kinaunahang tion sadtong 605 B.C.

Ang nagsunod sa pagpalayas kay Daniel kag sang iban nga mga bihag, sang pagkatampad ni Jehoiakim sa Chaldean nga Emperyo nagpadayon tubtub sadtong 597 B.C. Sa pagbulig sa apain-sa Egyptian nga relihiyosong liderato sang Judah, si Jehoiakim nagribuk batok kay Nebuchadnezzar, bisan pa sang sarisari nga mga patunda batok sa pagtan-aw sa Egypt tungud sang bulig (Isaias 31:1). Si Nebuchadnezzar nagbalik sa ikaduhang tion sa Jerusalem sadtong 597 B.C., kag si Jehoiakim napatay sa sina nga panahon sang pagkibon. Si Nebuchadnezzar “nagpaguyod kag nagpahaboy sa gowa sang Jerusalem” sang lawas ni Jehoiakim, subong sang gintagna ni Jeremias sa Jeremias 22:19. Ibid., 3:299.

pagahanason sa pamaagi sang mga Chaldean. Amo ini ang konteksto sang aton pagtoon sang Libro sang Daniel.

Sadtong 597 B.C., may ikaduhang pagsalakay kag pagkibon sang Jerusalem. Sa sina nga panahon, ang manalagna nga si Ezequiel kag si Jehoiachin (Coniah) ang hari nabilang sa mga bihag nga gindala sa Babylon.⁹

Si Nebuchadnezzar nag-abot sa Jerusalem sa ikatatlong tion. Pagkatapos sang pagkibon sa desi-otso ka bulan, ang siyudad kompletong naguba sadtong 586 B.C., kag ang ikatatlong pagpalayas nahanabo. Amo sadto ang pag-umpisa sang ikalimang serye sang disiplina sang Judah—ang disiplina nga nagdugay sang sitenta ka tuig.

9. Si Jehoiachin (nga gintawag man sang Coniah sa Jeremias 22:24, 28; 37:1 kag Jeconiah sa 1 Mga Cronica 3:16; Jeremias 24:1; Mateo 1:12)—Pagkatapos nga napatay si Jehoiakim sa panahon sang pagkibon sang Jesrusalem sadtong 597 B.C., si Jehoiachin, ang iya anak, naghari bilang ang ika-desi-nwebe nga hari sang Judah sa mga isa ka gatos ka adlaw. Sang gin-agaw ni Nebuchadnezzar ang siyudad, ginpahalin niya si Jehoiachin sa trono kag ginbaylohan siya kay Mattaniah, ang lain pa nga anak ni Josiah, nga ginbaylohan ang iya ngalan sa Zedekiah (2 Mga Hari 24:17). Si Jehoiachin, upod sa iya iloy, iya mga asawa, mga ulipon, kag mga prinsesa, gindala sa Babylon bilang bihag. Siya nagpabilin sa bilanggoan sa sulud sang trentay-sais ka tuig, tubtub sa kamatayon ni Nebuchadnezzar. Ibid., 3:213, 399.

Ang Jeremias 22:30 nagasulat sang himalaut ni Coniah. Ini nangin maathag nga suno sa malaut nga iya ginhimo, nga nasulat sa 2 Mga Hari 24:9. Ang Dios nagsaad nga ang iya similiya indi na gid magahari sa trono sang Judah. Ini nagapaathag kon ngaa si Joseph, nga nangin sa similya ni Coniah (Mateo 1:12), indi puwede nga mangin natural nga amay ni Jesu-Kristo bisan pa nga siya ang legal nga amay, nga naghalin sa kaliwatan ni David.

MAGBILIN KA BALANG PANUBLION?

Isa ka palatukuran ang kinahanglan pirmi dumdumon: Ang Dios nagapatigayon sang iya mga anak pinaagi sa grasya. Nasalakay na ni Nebuchadnezzar ang Jerusalem sa makaisa, ginkawatan kag ginbihag ang mga iya napili. Ini dapat nagserbi na bilang isa ka patunda sa Judah, apang nagpadayon sila sa pagsunud sa “mga diosdios sang iya mga tagiposoon” (Ezequiel 14:3). Gani ang Dios nagsangkap sang batan-on nga manalagna agud magpatunda sa liderato sang siguradong manug-abot nga disiplina kon ang mga Hudiyo magpadayon sang ila pagtalikod sa pagtoo, Ang Judah nagakahuyang sa idalum sang ikaapat nga serye sang disiplina, apang, bisan pa nga ini amat-amat sa pagbagsak, ini nangin bug-os gihapon bilang isa ka pungsod.

Ayhan ini temprano pa kaayo nga pakuton—bisan pa nga ang tanan nga mga senyales nagatudlo sa sina nga direksyon—apang ang United States daw sa malapit na gid ukon ara na gid sa ikaduha ukon ikatatlong serye sang disiplina. Ini wala nagakahulugan nga wala sang kasulbaran. Sa idalum sang ekonomiya sang Dios, pinaagi sa paggamit sang panudlo sang Bibliya, pareho lamang kasayon ang magbalik sa kauswagan kag pakamaayo subong sang pagpaidalum sa ikaapat nga serye, dason sa ikalimang serye kag sa katapusang pagkawasak. May indi tama nga ideya nga ang kada henerasyon nagabilin sang panublion para sa henerasyon nga nagasunud. Sayup! Samtang ang isa ka henerasyon puwede magpasad sang isa ka palakat sang aksyon, ang bisan anong nagasunud nga henerasyon hilway magbaylo sang madangatan sini. Ang palaabuton sang tagsa ka henerasyon mapat-ud pinaagi sa mga desisyon sang mga tumuluo sini. Ang henerasyon nga nagatahod sa awtoridad kag mga kasugoan sang duta nagapreparar para sa isa ka masanag, kag matahum nga palaabuton.

Sang bag-o mag-abot ang Pangkalibutang Gira II, kadamoan sang mga pamatan-on sa sini nga pungsod may pagtahod sa awtoridad sa tanang mga harambalon ukon hilikuton. Halin sa pamatan-on sang 1940 naggowa ang isa sang pangunang organisasyon sang militar nga nalalang. Ang pagpabagaybagay sang pamatan-on nga mga lalaki kag ang ila sabat sa disiplina, sa parehong kada isa kag bilang isa ka koponan, mga maayong halimbawa. Akon ginaisip-isip kon ang mga pamatan-on sa karon nga panahon makapauswag agud pangapinan ang aton pungsod kon ini nasalakay. May ara pa bala gihapon igo nga pagtahod para sa awtoridad kag disiplina sa kaugalingon, ukon sila bala magyanib sa mga kaaway nga wala sang pagpaninguha? Subong sang henerasyon sa karon nga panahon nga magapat-ud sang palaabuton sang aton pungsod, gani si Daniel kag ang iya mga kaupod nag-impluwensya sang palaabuton sang Judah. Masarangan mo nga himoon ang pagpaanggid sa tunga sang Judah kag sang United States samtang kita maghimo sang manubo nga pagtan-aw sang Ezequiel 14.

ANG DIOS NAGAPATUNDA SA IYA KATAWHAN

Si Ezequiel, ang kapanahon ni Daniel, amo ang isa ka batan-on nga tawo sa sini nga panahon, si Daniel nabihag na sadtong 605 B.C., apang si Ezequiel sa Jerusalem gihapon. Samtang matutum siya nga nagtudlo sang klase sa Bibliya, may mga lider, mga katigulangan sang Israel, ang nag-abot “kag naglingkod sa atubangan” niya (Ezequiel 14:1).

Kag ang Ginoo naghambal kay Ezequiel nga nagasiling, sa pagkamatuud, “Manalagna sa pagpanudlo, ini nga mga tawo, nagporma sang ila mga diosdios sa ila mga tagiposoon. Sila nagahimo sang pagsimba sa diosdios sa hunahuna nga nagapahayag sang malain nga hayag nga mga hilikuton. Ila ginaguba ang inisyatibo sang katawhan pinaagi sa paghatag sang kuwarta sa imol imbis sang pagpapagsik sa ila magtrabaho. Ila ginapahayag nga ang kada isa magkapareho—ang konsepto nga indi gid mangin matuud. Ang ila pungsod naga-pakasala samtang nga sila nagapanglaghap sang kalingawan kag pagpapagsik. Ang mga lider nagagamit sang dimatuud nga tinoohan sa mga sitwasyon. Ngaa bala nga dapat sila magpangusisa nahanungud sa Akon? Nangin estranghero sila sa Akon pinaagi sa ila mga diosdios. Kinahanglan nila baylohan ang ila mga panghunahuna kag magpalayo sa ila mga diosdios kag mga kangil-aran (Mga Hulubaton 6:16–19). Tungud kay sila nagtalang, sila magaatubang sang silot tungud sang ila pagkamalain. Ang silot sang dimatuud nga manalagna kag sang mga nagasunud sa iya mangin magkapareho tungud sang impluwensya sa liderato sang duta” (mabadbaron nga kalaktoran sang Ezequiel 14:2–10).

Tungud sang pagkagaruk sang Judah nga nagalapnag na gid kaayo, ang Ginoo nakahibalo nga ang ikalimang serye sang disiplina amo lamang ang pamaagi agud ipreserba ang nagkarabilin sa mabakod nga mga tumuluo kag limpyohan ang Israel sa pagtalikod sa pagtoo. Ang Israel napili sang Dios nga magpalapnag sang Maayong Balita.¹⁰ Apang wala sila nakahimo sang ila katungdanan kag temporaryo nga ipahigad anay sila tungud sang pagkabihag sa Babylonia. Sa sini nga pagpalapta ang nabilin nga mga tumuluo nga nahanas-sa Bibliya ipaiway kag protektahan pinaagi sa grasya sang Dios kag magabangon agud magpaambit sang Maayong Balita sa ila mga manlulupig kag magbalik sa Duta sa 536 B.C.¹¹

Si Ezequiel, ang manalagna sa panahon sang paghari ni Zedekiah (597–586 B.C.), nakahangup nga ang disiplina nagapanaog sa Judah. Gani sang ang liderato nag-abot agud maglingkod sa iya klase, ang Dios naghatag sa ila sang mensahe pinaagi kay Ezequiel.

“Anak sang tawo, kon ang isa ka pungsod nagapakasala batok sa Akon pinaagi sa paghimo sang pagkadimatinumanon, kag untayon Ko ang Akon kamut batok sa sini, gub-on ang ginakuhaan sini sang tinapay, magpadala sang taggulutom sa sini, kag patyon sa sini ang parehong tawo kag sapat.” (Ezequiel 14:13)

Ang mabilin mangin ang mga nakalampuwas sa sining matrahedya nga kapahamakan. Agud makalampuwas sa pagkawasak sang pungsudnong linalang, ang isa kinahanglan may proteksyon sa bomba dira sa sulud—ang panudlo sang Bibliya, ang pundasyon sang kalag.¹² Sa tion nga ang mga tumuluo nakahangup kag magbaton pinaagi sa pagtoo sang mga palatukuran kag mga kategorya sang panudlo sang Bibliya, ini nga pahibalo magamit sang tuo nga burubilog sang kalag. Kon ang tumuluo mangin hanas na sa grasya, madali siya makapauswag sang matawhay nga panghunahuna. Sa tion nga ang mga detalye sang kinabuhi nahangpan na, ang tumuluo may mas dako nga kapasidad sa pagkinabuhi sa tanan nga nasakupan. Sa tion nga ang espirituhanong kabakod mapalig-on sa sulud sang

10. Thieme, *The Divine Outline of History: Dispensations and the Church* (1999).

11. Thieme, *Pagpanaksi* (2016); *Kahilwayan pinaagi sa Kadaugan sang Militar*.

12. Thieme, *Reversionism* (2000), 7–9.

kalag pinaagi sa panudlo sang Bibliya, ang kalipay nga gintigana para sa iya agud ikasadya maagum na. Ini nagatugot sang tanang kauswagan kag kalisdanan sa Kristohanon nga pagkinabuhi nga madumalahan pinaagi sa paggamit sang divine nga palanan-awon. Amo ini ang kinabuhi sang “may kabuganaan sang grasya” nga ginahandum sang Dios para sa tanan Niya nga mga anak (Mga Taga-Roma 5:17b).¹³ Amo ini ang kinabuhi nga naagum ni Daniel sa diin ang himaya sang Dios mapahayag. Ini nga espirituhanong kabakod sa sulud sang kalag wala lamang nagapasarang sang kada isa nga makalampuwas sa kapahamakan, kondi nagatuman man sang preserbasyon sang palatukuran sang “asin sang kalibutan” (Mateo 5:13).¹⁴

Ang kadamoan sang mga Hudiyo maguba, ang mga tumuluo lamang nga may panudlo sang Bibliya sa kalag ang makalampuwas bilang ang salin suno sa pagpili sang grasya (Mga Taga-Roma 11:5). Ang Dios nagapakita sa aton sini nga kosepto pinaagi sa isa ka nakalampuwas—si Daniel. Bisan pa nga siya kag si Ezequiel magkapareho, si Ezequiel naghambal nahanungud kay Daniel subong nga daw siya isa ka higante nga ara sa pedestal, ang tawo nga may katas-on sa tanan nga pagkamatinud-anon.

Bisan *pa* nga ining tatlo ka lalaki, si Noe, Daniel, kag Job ara sa tunga sini, mapalingkawas *lamang* nila ang ila mga kaugalingon pinaagi sa ila *kaugalingong* pagkamatarong,” nagapahayag ang GINOONG DIOS. (Ezequiel 14:14)

Ano bala ang ara sa sining tatlo ka lalaki nga magkapareho? Sila tanan mga tumuluo; sila tanan nagbutang sang plano sang Dios nga labaw sa ila kaugalingong kinabuhi. Si Noe nagpabilin nga tama sa paghimo sang arka bisan pa sang grabe nga pagyamuhat. Bisan nga siya ara sa minoriya, Wala gid sang gintugutan si Noe nga may magdisturbo sa iya kag sa iya kada adlaw nga pagpakig-upod sa Ginoo. Si Job, amo man, nakalampuwas sa idalum sang dalagko kaayo nga kabug-aton sang ang tanang mga posibilidad nga panghitabo nangin batok sa iya. Sa kay Daniel makita naton ang lain pa gid nga bagani nga nagapabilin nga matutum sa plano sang Dios para sa iya kinabuhi. Ang divine nga mga sulundan kag mga talaksan malig-on kaayo nga napabakod sa iya hunahuna nga bisan sa pagkabilanggo indi gid siya makompromiso.

Ano bala ang katuyoan sang Balaan Espiritu sa pag-angot sang mga ngalan sang tatlo ka dungganong mga tumuluo sang tanang panahon nga daw sa sila mga magkapanahon. Ginbutang sang Balaan Espiritu si Daniel sa sentro nga entablado sang kasaysayan tungud kay ang nakahibalo sa tanan nga Kabilogan sang Dios nakahibalo na nga siya mangin isa sang labing tumalagsahong mga kalalakihan sa kasaysayan sang Israel. Kasami nga ang mga kalalakihan sang mangin-alamon indi makabaton sang pagkilala sang publiko tubtub ang pipila ka mga henerasyon magligad, apang ang katawhan sa panahon ni Daniel nakakilala na dayon sang iya madamong putling mga kaayo. Apat ka makahaladlok kaayo nga mga rasa sang katawhan ang nagkabig kay Daniel nga tumalagsahon kaayo nga bagani samtang siya buhi pa—ang mga Hudiyo, ang mga Chaldean, ang mga Mede, kag ang mga Persian. Siya isa ka tumuluo kag dikaangay sang kadamoan sang pungsudnong

13. Ibid., 9–10.

14. Tan-awa ang Dugang sa Basahon A.

mga lider, pareho nga sang nagligad kag sa karon, siya wala nagkompromiso sang iya pagkamatitud-anon. Amo ina kon ngaa si Daniel may malawig nga kinabuhi kag maayo kaayo nga buluhaton sang pagpangalagad. Si Daniel nanging dungganon sa atubangan sang Dios, kag mga linibo sang katawhan nakabaton sang pakamaayo pinaagi sa pag-ululupod sa iya paghigugma sa bibliyanhong mga palatukuran.

ANG KINAUNAHAN NGA PAGPAHALIN

Sa ikatatlong tuig sang paghari ni Jehoiakim ang hari sang Judah, si Nebuchadnezzar ang hari sang Babylon nag-abot sa Jerusalem kag ginkibon ini. (Daniel 1:1).

Pagkatapos sang Inaway sa Carchemish, si Nebuchadnezzar naglagas kay Pharaoh Necho nga nagadasig sang pagdalidali sa pag-atras pakadto sa Egypt. Ang Pharaoh nag-agi sa Jerusalem sang madali lang gid nga ang siyudad nanging indi maklaro. Apang, sang nakita ni Nebuchadnezzar ang nagaidlak nga siyudad sa bungyod, iya ginpauntat ang iya mga tropa.¹⁵ Ginpalibutan sang iya mga army ang Jerusalem kag si Nebuchadnezzar nanghangkat sang pagyanib sini. Sang ginsarhan siya sang mga ganhaan, natabo ang pag-ilinaway.

Kag gintugyan sang Ginoo si Jehoiakim ang hari sang Judah sa iya kamut, pati na ang iban nga mga suludlan nga mga gamit sang balay sang Dios; kag gindala niya sila sa duta sang Shinar [Babylonia], sa balay sang iya dios, kag gindala niya ang mga suludlan nga mga gamit sa talagoan sang manggad sang iya dios. (Daniel 1:2)

Samtang tingub nga ginpabakod niya ang pagdumala sa Jerusalem, si Nebuchadnezzar nakabaton sang pulong nga ang iya amay, si Nabopolassar, napatay. Nagbalik dayon siya sa Babylon. Sanglit nga wala pa niya nakompleto ang paghan-ay sang iya pagdumala sa Jerusalem, nagkinahanglan siya sang sunudsunuran nga hari. Nagadayaw si Nebuchadnezzar kay Jehoiakim tungud sang iya pagkatampad sa Pharaoh sang Egypt, gani nagdesisyon siya nga ipabilin siya sa trono sang Judah. Apang bisan pa sina, si Nebuchadnezzar mangin-alamon nga naghimo sang sistema nga maggarantiya sang pagkatampad ni Jehoiakim sa Chaldean nga Emperyo. Agud makasigurado nga sa panahon nga wala siya ang mga Hudiyo indi magaribuk batok sa iya, si Nebuchadnezzar naghatag sang mga sugo nga dalhon ang mga bihag sang harianong pamilya pabalik sa Babylon. Sa sini nga pamaggi, si Nebuchadnezzar may mabakod nga ginakaptan agud gamiton batok kay Jehoiakim kon kinahanglanon.

15. Basi siguro, naimpluwensya si Nebuchadnezzar indi lamang sang pagkakita niya sang matahum nga siyudad kag pagpaligon sang proteksyon sini, kondi man sang nadumduman niya ang mga estorya nahanungud sang dako kaayo nga manggad sang Jerusalem. Kapin ukon kulang sang isa ka gatos ka tuig bag-o nga, si Hezekiah dimangin-alamon nga nagpakita sang kamanggaran sang Jerusalem sa kay Merodach-baladan, ang hari sang Babylon (2 Mga Hari 20:12–15; Isaías 39).

Niyan ang hari nagsugo kay Ashpenaz, ang pinuno sang iya mga opisyal [ang eunuco],¹⁶ nga magdala sang pila ka mga anak sang Israel, lakip ang pila ka harianong pamilya kag sang mga dungganon. (Daniel 1:3)

Ang pulong nga “pinuno” sa literal “prinsipe.” Si Asphenaz amo ang ministro sang harianong palasyo, ang mataas kaayo nga posisyon sa Chaldean nga Emperyo. Ining iya isa ka maimpluwensya nga katungdanan, sanglit nga si Asphenaz mangin bug-os nga responsable para sa pagpili kag paghanas sang mga bihag. Madamo sining pamatan-on nga mga soltereto nasakup sa pamilya ni David ukon sa iban nga mga pamilya sang pagkadungganon sa tribu sang Judah. Ang kasaysayan nagapakita nga ang singkwenta pakadto sa setenta ka mga pamatan-on nga kalalakihan gindala sa sining kinaunahang pagpahalín.

Ang tinutuyo amo ang paghanas sining mga Hudiyo mga bihag nga maghunahuna, maghambal, kag maghulag subong sang Chaldean para sa katuyoan sang pagbaylo sa ila sa kwalipikadong mga manugdumala para sa Chaldean nga gobyerno. Sa kada tion nga ang katawhan masakup, ang pinakamaayo kag pinakamaalamon ginatipon sa herarkiya sang mga hari.

Ang pagkuha kag pahanas sang mga bihag amo ang kinabatasan sa tunga sang mananakup nga mga pungsod sa bug-os nga kasaysayan. Nahibal-an naton halin kay Plato nga ang mga Persian nag-umpisa sang edukasyon sang harianong mga bihag sa edad nga katorse. Ang mga Persian basi nga nagsagup sini nga hilikuton halin sa mga Chaldean. Si Xenophon, ang Griyego nga manalaysay, nagsugid sa aton nga ang mga bihag ginhanas sa edad desi-siyete. Ang pagpamihag sang “*pila* sang imo mga anak” sang Israel isa man ka katumanan sang Isaias 39:5–7.

Mga pamatan-on nga walay depekto, nga mga makabibihag, nagapakita sang pagkamaalam sa tagsa ka *sanga sang* kinaalam, sinangkapan sang panghangup, kag pagpanilag sang kaalam, kag ang may abilidad sa pagserbi sa palasyo sang hari; kag *siya nagsugo sa iya* nga tudloan sila sang literature kag lenggwahe sang mga Chaldean. (Daniel 1:4)

Ini nga bersikulo nagalista isaisa sang mga kwalipikasyon nga ginpangita ni Asphenaz sang pagpangita sang mga bihag sang hari. “Wala sang depekto” amo ang Hebreo nga idyoma para sa panggowa nga pagkaperpekto. “Makabibihag” nagakahulugan sang lawasnon nga pagkagwapo. “Nagapakita sang pagkamaalam sa tagsa ka *sanga sang* kinaalam” nagakahulugan sang mataas nga IQ nga may abilidad agud magtoon kag magkategorya sang mga pahibalo. “Pagpanilag sang kaalam” sa literal “sinangkapan sang kaalam.” Ang mga Chaldean nakapauswag sang kahanas sa mga syensya, lakip ang panghulag kag astronomiya. Ini nga mga pamatan-ong lalaki kinahanglan may abilidad para sa sini nga mga disiplina. Ang “abilidad para sa pagserbi sa palasyo sang hari” nagtudlo sang kinahanglanon

16. “Kinahanglan naton hinumdumon nga ang parehong Hebreo kag Griyego nga mga kataga [para sa Eunuco] kon kaisa gingamit sa mga pagpuno sang importanteng mga gin-anunsyo ukon sinulat, nga walay patugsiling sang lawasnong pagtadtad.” Ginbadbad halin sa Merrill F. Unger, *Unger’s Bible Dictionary*, 3d ed. (Chicago: Moody Press, 1982), s.v. “Eunuch.”

para sa panindog agud sila puwede iupod sa pagdumala sang Emperyo sang Chaldean. Ining pamatan-on nga katawhan pwersahan nga pagadoktrinahan; sila kinahanglan tudloan sang lenggwahe kag kultura sang Chaldean. Labaw sa tanan, kinahanglan sila magtoon sa paghunahuna kaangay sang isa ka Chaldean.

PWERSAHANG PAGDOKTRINA—ESTILO SANG CHALDEAN

Kag ang hari nagtalana para sa ila sang kada adlaw nga rasyon sa pinili sang hari nga pagkaon kag sa alak nga iya ginainum, kag *nagtalana* nga sila dapat maedukar sa tatlo ka tuig, sa pagkatapos sina sila magasulud sa kinaugalingong pagserbisyo sa hari. (Daniel 1:5)

Si Nebuchadnezzar nagbutang sang espesyal nga importansya sa sini nga mga pamatan-on. Indi sila mga ordinaryong mga bilanggo. Ang ila kada adlaw nga mga kasangkapan amo ang harianong mga pagkaon sang hari, kag ginahatagan sang pinakamaayo nga alak sa palasyo. Ini nga programa sang pagdoktrina magadugay sang tatlo ka tuig, sa pagkatapos sina nga panahon ang kinatapusan nga eksaminasyon kinaugalingong pagahimoon ni Nebuchadnezzar. Samtang ang tanan sang pinili nga pamatan-ong mga lalaki nakabaton sang pareparehong pagtrato, ang aton pagtoon sang Libro sang Daniel nahanungud lamang sa apat ka pamatan-ong mga kalalakihan nga karon ginpakilala.

Karon sa ila sini halin sa mga anak sang Judah sila Daniel, Hananiah, Mishael kag Azariah. (Daniel 1:6)

Kag ang komandante sang mga opisyal naghatag sang *bag-ong* mga pangalan sa ila; kag sa kay Daniel ginhatag niya *ang ngalan* nga Belteshazzar, kay Hananiah Shadrach, kay Mishael Meshach, kag kay Azariah Abed-nego. (Daniel 1:7)

Kita posibleng maghunahuna sang pwersahang pagdoktrina bilang ang ika-doseng-siglo nga pagbaylo. Apang bisan pa sina, may ara gid iya “sang walay bag-o sa idalum sang adlaw” (Ang Manugwali 1:9). Ang Dios Balaan Espiritu naghimo para sa aton benepisyo sang hanas nga pamaagi sang pwersahang pagdoktrina nga gingamit sa diklaro nga panudlo. Sanglit nga ang Hebreo nga mga ngalan may pagtolon-an nga importansya, ining Hudiyong mga pamatan-ong lalaki kinahanglan mahatagan sang Chaldean nga mga apelyido.

Ang “Daniel” nagakahulugan sang ang “Dios amo ang Hukum,” ukon “Dios ang Hukum,” nagapatalupangud sang trabaho ni Jesu-Kristo. Una, ini amo ang dugang nga kasayuran nahanungud sang krus, sa diin si Jesu-Kristo ginhukman tungud sang aton mga sala (2 Mga Taga-Corinto 5:21; 1 Pedro 2:24). Ikaduha, ini nagapakita nga ang kinatapusang hukum para sa mga nagsikway sang krus ara sa mga kamut ni Jesu-Kristo (Juan 5:22). Ang “Daniel,” gani, nagatindog para sa bug-os nga panudlo nahanungud sang paghukom, nga nag-umpisa didto sa krus kag matapos sa Dakong Puti nga Trono kag sa linaw sang kalayo (Bugna 20:12–15).

Sa tanan nga mga nabihag sadtong 605 B.C., si Daniel ang nangin mas labing tumalag-

sahon. Sa panagway, siya nangin aristokratiko kag gwapo. Siya nangin maalamon man kaayo; sa pagkamatuud, si Ezequiel nagpahiblo na (Ezequiel 14) nga si Daniel nangin isa ka mangin-alamon. Sanglit nga siya nangin ang labing kilala sa tanan, nabaton niya ang labing bantog sa tanang Chaldean nga mga ngalan—Belteshazzar.

Ang “Belteshazzar” nagakahulugan sang “prinsipe ni Bel.” Bel amo ang Akkadian nga diosdios, Bellu, ang manugdumala nga diosdios sang Chaldean panteyon, ang katumbas sa Griyego si Zeus ukon sa Romanhon si Jupiter. Si Daniel nangin sobra ka makabibihag kag maalamon bilang isa ka pamatan-on nga siya ginatan-aw gid sang mga Chaldean subong nga daw siya naghalin mismo sa kamut ni Bellu. Busa, si Daniel nakilala sa iya ngalan sang punong diosdios sang mga Chaldean. Amo ato ang umpisa sang sistema sang pwersahang pagdoktrina, apang wala ini mahimo. Puwede nila mabaylohan ang ngalan ni Daniel kay Belteshazzar; puwede nila baylohan ang panggowa nga pagkatawo kag maghimo sang ditumuluo nga nawung pinaagi sa pagpasalum sa iya sa kultura sang Chaldean, apang indi nila mabaylohan ang pangsulud nga pagkatawo—ang iya kalag. Puwede nga kon tan-awon siya daw kaangay sang isa ka tawo nga naghalin diritso sa mga diosdios, sa kalag sining pamatan-on nga tawo amo ang panudlo sang Bibliya. Ini nga kamatuuran indi gid matago pinaagi sa pagano nga panggowa, bisan pa nga ang mga Chaldean wala nakahangup sini sa sina nga panahon.

Ang “Hananiah” nagakahulugan “ang Ginoo magrasyahon.” Samtang ang ngalan “Daniel” nagapatalupangud lamang sang trabaho ni Jesu-Kristo. Ang “Hananiah” nagapatalupangud sang mga persona sang Tatlo ka mga Persona sa Isa ka Dios—Dios nga Amay, Dios nga Anak, kag Dios Balaan Espiritu—ang tanan nga sa diin magrasyahon.¹⁷ Ining makahuluganong Hebreo nga ngalan nabaylohan sa “Shadrach” nga nagakahulugan “nasanagan sang diosdios nga adlaw.” Tungud sang iya bag-ong ngalan, nakatoon kita sang isa ka butang nahanungud kay Hananiah: Ang iya panagway nangin makalulumay kag kon tan-awon siya daw sa ginpapagsik sang diosdios nga adlaw, ang lain pa gid nga bantog nga dios sang Chaldean panteyon. Sa liwat nagpaninguha naman kita sa pagtago sang panudlo: sa pagpanas sang pagkamagrasyahon sang mga sakup sang Kabilogan sang Dios pinaagi sa bag-ong ngalan.

Ang “Mishael” nagakahulugan “sin-o kag ano bala ang Ginoo?” Ang grasya nagadepende lamang sa kon sin-o kag ano bala ang Dios; ang grasya nagadepende lamang sa iya karakter, indi sa aton.¹⁸ Ang matuud nga kahulugan sang grasya amo nga wala sang bisan sin-o sa aton bisan kasan-o ang makaagum ukon mangindapat sang bisan anong butang halin sa Dios. Ini maathag nga ang mga ginikanan ni Mishael mga nahanas sa palatukuran sang grasya sang Dios. Ila nahunahunaan nga wala gid sang puwede idepende sa ila, nga indi nila maagun ukon mangindapat sa pagpanugot sang Dios. Ang ngalan sang ila anak nangin bukas nga pamatuud nga nakahangup sila sa sining importanteng dagway sang panudlo sang Bibliya. Gintawag nila siya “sin-o kag ano bala ang Ginoo?” Apang sang nabihag si Mishael, ang iya Hebreo nga ngalan nabaylohan sang “Meshach,” “sin-o kag ano bala si Ishtar (Venus)?”

Ang pat-ud nga Griyegong mga mamalaybay, nga nagapanghulam sa mitolohiya, nag-

17. Thieme, *Ang Tatlo ka mga Persona sa Isa ka Dios* (2014).

18. Thieme, *Ang Pagkamatinud-anon sang Kristohanon* (2019), 56–64.

paangkon sang ginhalinan sang diyosa sang gugma, si Aphrodite, sa bukal sang dagat. Ang iya ngalan gintoohan nga naghalin sa Greyigo nga pulong (*aphros*), “bukal.” Siya amo ang “makagalanyat nga pwersa nga nagapamilit sang pagpamata kag pagpadamo, nga nagaataki sang kagusto sa gugma didto sa mga tagiposoon sang tanan, kag ginapainit ang ila handum nga magbag-o sang pagtipon sang ila mga rasa.”¹⁹ Ang Latin nga ngalan para sa Aphrodite amo ang Venus, kag ang mga Chaldean nagtawag sang ila diyosa sang gugma “Ishtar,” Ang tinutuyo sang pagbaylo sang Hebreo nga ngalan “sin-o kag ano bala ang Ginoo?” sa “sin-o kag ano bala ang diyosa sang gugma?” amo ang pagtago sang persona kag kinaiya sang Dios, agud papagsikon si Mishael nga lipatan ang Dios kag magkinabuhi sa pagkamalapason.

Ang “Azariah,” ukon “ang Ginoo amo ang akon kabulig,” nagatumod sa kasangkapan sang grasya. Ang mga ginikanan ni Azariah sa walay pagduhaduha nakakilala nga ang Dios makasangkap para sa tagsa ka kinahanglanon sang ila anak bisan kasan-o. Matuud nga ginhalad nila ang ila anak sa Ginoo sa tion sang iya pagkabun-ag pinaagi sa pagsiling, “Kami ang iya mga ginikanan; himoon namon kon ano ang amon mahimo, apang ang iban sa Ginoo.” Ila ginbutang ang ila anak sa mga kamut sang Ginoo kag dason gintudloan siya sang panudlo sang Bibliya tubtub sa panahon nadula siya sa ila. Ang “Azariah” nabaylohan sa “Abed-nego,” buut silingon “ang sulogoon ukon ulipon ni Nego.” Ang Nego amo ang pagbaylo halin sa Nebo, nga amo ang Akkadian nga ngalan Nabu, ang diosdios sang kinaalam kag edukasyon.

Ginpahayag sang mga Chaldean ang ila plano sang ila gin-ngalanan liwat si Azariah. “Aton pagahanason sang pinakamaayo ini nga mga pamatan-ong lalaki, kag kon sila nakagradwar na sa aton eskwelahan mangin magkapareho na sila sa mga Chaldean.” Paano bala ini matuman? Nabu—ang diosdios sang kinaalam kag edukasyon! Ang ideya amo nga pinaagi sa edukasyon ang tanang mga balabag pwede na gub-on, bisan kon sila sa rasa, kultura, politika, ukon relihiyon.

Gusto ko himoon nga klaro ang isa ka butang: wala ko ginapakanubo ang edukasyon. Tungud sa kaagi nakahibalo ko nga ang edukasyon may madamong maayo kaayo nga mga bentaha nga matanyag, kag ang magsulud sa isa ka propesyon sang akademya nga paghanas importante gid. Apang ang edukasyon indi amo ang kasulbaran sa mga palaligban sang tawo. Ang edukado nga mga katawhan puwede mangin kaparehong miserable subong sang walay edukasyon nga katawhan. Ang eskolar nga mga pagtoon wala pa nakasangkap sang pangsulud nga kalinong, kalipay, ukon espirituhanong pakamaayo para sa bisan kay sin-o. Ang pagsilsil sang dimatuud nga mga ideya kag mga konsepto puwede makaguba sang kalag nga wala nahuluman sang panudlo sang Bibliya. Pinaagi sa pagdoktrina ang mga Chaldean nagapaninguha nga baylohan ang pagkamadungganong nagatoo-sa Bibilya didto sa pagano nga aristokrasya.

PIYESTA UKON PAGTOO

Apang si Daniel nagdesisyon na sa iya hunahuna nga indi siya magpadagta

19. Ginbadbad halin sa Michael Grant, *Myths of the Greeks and Romans* (New York: Mentor Books, 1962), 101.

sang iya kaugalingon sang pinili nga pagkaon sang hari ukon sang alak nga iya ginainum; gani nagpangabay siya sang *pahanugot* sa komandante sang mga opisyal nga indi niya puwede dagtaan ang iya kaugalingon. (Daniel 1:8)

Ang yabi nga panghambal sa sini nga bersikulo amo nga “si Daniel nagdesisyon na sa iya hunahuna.” Ini nagakahulugan nga siya nagdesisyon nga indi siya maglapas sang mga mando sang Dios. Daw ano ka makakilibot nga si Daniel wala napilit sang mga kabug-aton kag mga pagsulay sang Chaldean, sanglit nga ang mga pamatan-on kasami nga sobra ka hapos maimpluwensyahan. Si Daniel isa ka may maayong panglawas, gutum nga pamatan-on kag ang pagkaon sang hari basi kon makasululay kaayo, apang nahimumduman ni Daniel ang mga kasugoan sang iya Dios. Ang iya mga ginikanan naghana sa iya halin pa sang pagkabata, kag klaro nga nabaton niya si Kristo bilang iya Manluluwas sa temprano nga edad.²⁰ Parte sang iya paghahas nangin kompletong pagpasakup sa pagdiyeta nga bahin sang Kasugoan ni Moises.²¹ Indi lamang nga naton-an niya ini nga mga kasugoan, maathag nga ang iya mga ginikanan naghimo sang estrikto nga pagsunud sa sini nga regulasyon. Busa, ang espirituhanong pagkahamtong ni Daniel mas nag-abante sa iya lawasnon nga pagkahamtong. Si Daniel nakahibalo nga ang iban sang karne nga ginserbi ayhan ginadili sa idalum sang Hudiyong pagdiyeta nga mga kasugoan.²² Ang mas importante sina nga, bisan pa, amo ang posibilidad nga siya pagaserbihan sang karne nga nahalad sa mga diosdios (Deuteronomio 32:38; cf. 1 Mga Taga-Corinto 10:18–21). Gintan-aw ni Daniel ang pagkaon sang hari sa palanan-awon sang Dios kag nagbalibad nga magkaon.

Nagahimo kita sang mga ginatos ka mga desisyon kada adlaw sa bisan diin sining sa posisyon sang kabakod ukon sa posisyon sang kaluyahon. Kon kita indi mapun-an sang Balaan Espiritu kag indi makapadayon sa paggamit sang panudlo sang Bibliya, mahapos kita nga magpasakup sa mga kabug-aton sang kinabuhi. Ang kalag nga ginpalig-on sa panudlo sang Bibliya lamang ang makaagwanta sa mabangis nga pagsalakay sang tawhanong palanan-awon kag mangin handa maghimo sang mga desisyon halin sa posisyon sang kabakod sa sulud sang plano sang Dios. Ang mga pamatan-on partikular nga mag-atubang sang pagtilaw sa impluwensya sang kapareho nga masugata lamang nila pinaagi sa panudlo sang Bibliya. Talagsa lang gid ang batan-on nga tawo nga nagaangkon sang kaisog sa moralidad kag matuud nga independensya agud pamatukan ang pagpasakup sa kabuangan kag pagkarebelde sang iya kapareho.

Apang sa Daniel 1, makakita kita sang indi lamang isa kondi apat ka mga pamatan-on ang nangahas nga mangin lain. Ini tanan nag-umpisa sa bersikulo 8 sa desisyon nga ginhimo ni Daniel. Hinali nga siya ginbalhin halin sa iya Hudiyong palibot pakadto sa Chaldean nga Emperyo. Ini nangin medyo pagbalhin para sa isa ka batan-ong solterito, nga pagakuhaon sa mga gamut sang iya kaugalingong kinabuhing panimalay kag sa ginhalinan sang espirituhanong paghahas. Wala na sang mga ginikanan, mga pari, kag mga manalagna mapalapitan niya para sa pagtuytuy; karon ang pagkamaalamon sang mga

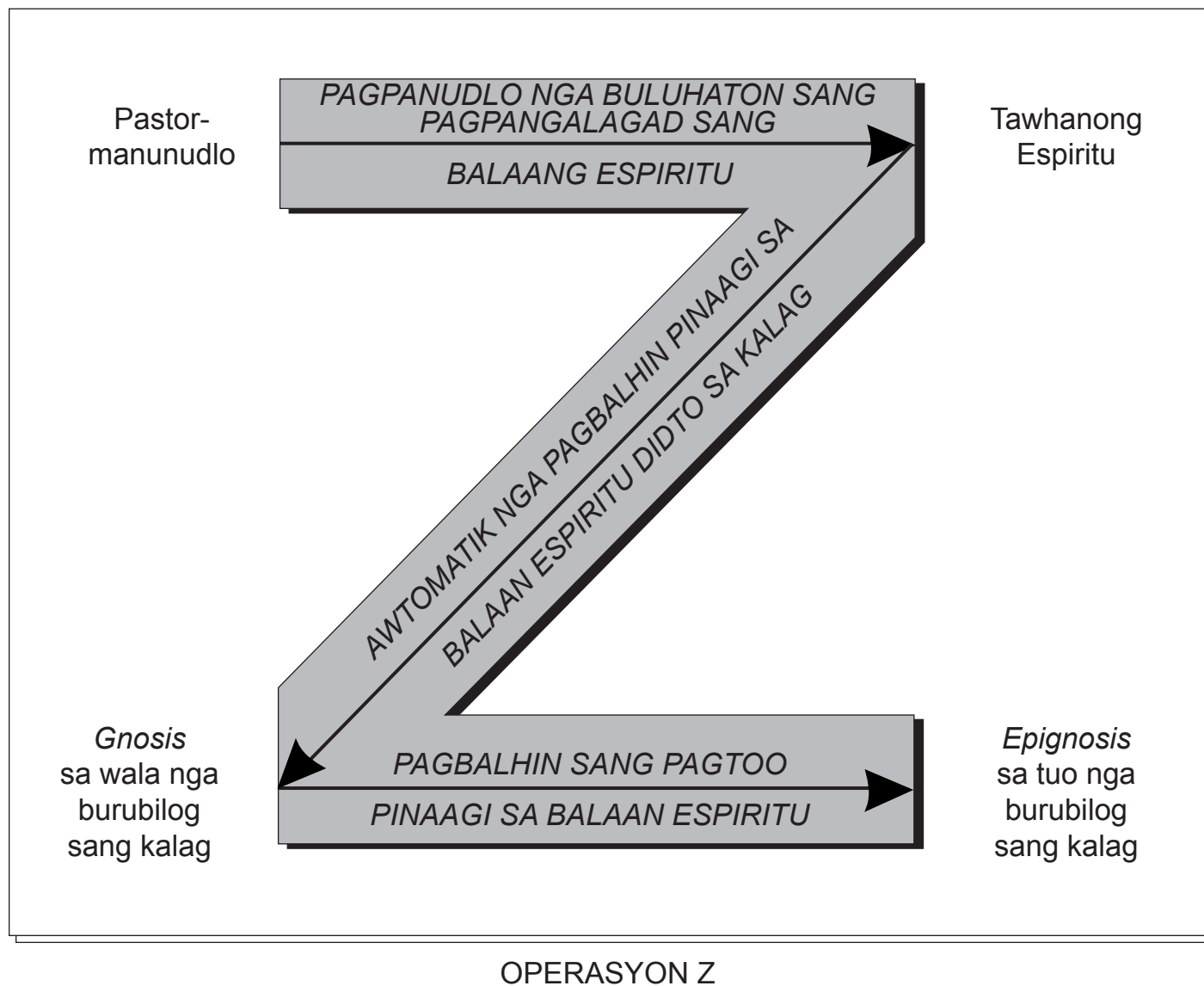
20. Ang Dios sang Israel amo si Jesu-Kristo, ang Manluluwas, bisan nga indi ang Israel ni si Nebuchadnezzar ang nakakilala sa Iya sa sina nga nalan. Ang Iya ngalan wala mabutyag tubtub sa Pagpakatawo liwat. Ang Dios nga ginsimba ni Daniel, *Adonai Elohim*, ang Dios sang Israel, sa karon nga panahon aton ginasimba bilang ang aton Ginoong Jesu-Kristo.

21. Tan-awa ang Dugang sa Basahon B.

22. Thieme, *Levitical Offerings* (2004).

desisyon ni Daniel bug-os nga magadepende sang panudlo sang Bibliya nga nagapuyo sa iya tuo nga burubilog sang iya kaugalingong kalag.

Ang ilustrasyon sa idalum makabulig sa pagpaklaro kon paano kita makahimo sang maalam nga mga desisyon kaangay kay Daniel. Ang bug-os nga kasangkapan sang Dios para sa mga tumuluo ni Jesu-Kristo nagalakip sang grasya nga galamiton para sa pag-inoino (GGP).²³ Ang mga pamaagi sang GGP, nga gintawag Operasyon Z, paghangup sang espirituhanong talagsahong butang nga posible mahitabo.

Ang tawhanong panghunahuna sang kalag nasakupan sang wala nga burubilog kag tuo nga burubilog. Kon ang tawhanong espiritu nagatipon sang espirituhanong katingalahang butang sa porma sang panudlo sang Bibliya, ining pang-akademikong kahibalo awtomatikong nagasaylo sa wala nga burubilog sang kalag. Dayon ang pang-akademikong kahibalo, nga gintawag (*gnosis*) sa Griyego (Mga Taga-Efeso 3:19), nagabaylo sang pagtoo

23. Thieme, *Reversionism*, 3–7, Tan-awa man ang Dugang sa Basahon C.

sa (*epignosis*), ang matuud nga kahibalo ukon paghangup sa tuo nga burubilog sang kalag (Mga Taga-Efeso 4:13; 2 Pedro 1:8).

Indi lamang ang Balaan Espiritu nagahimo sang garantiya sang pagkaeksakto sang Balaan nga Kasulatan sa kinaunahan nga mga lenggwahe (2 Samuel 23:2; 2 Timoteo 3:16; 2 Pedro 1:20–21), kondi Siya nagatudlo man sang tawhanong espiritu sang tumuluo (Juan 14:26; 15:26; 1 Mga Taga-Corinto 2:10–16). Kon ano man ang ginabaton sang tawhanong espiritu ang Balaan Espiritu nagabalhin bilang *gnosis* sa wala nga burubilog. Ang pagpuno sang Balaan Espiritu kag ang aton desisyon sa pagtoo nga magbaton sang hingpit nga kamatuuran sang *gnosis* nagabaylo sang *gnosis* sa wala nga burubilog sang kalag pakadto sa *epignosis* sa tuo nga burubilog sang kalag. Ang *epignosis* mangin ang basihanang para sa tanang espirituhanong reyalidad. Ang *epignosis* nagasangkap sa tumuluo sang kompleto, praktikal nga paghangup sang kamatuuran sang Dios. Ang paggamit sang panudlo sang Bibliya sa mga kahitaboan sang kinabuhi nagaabot halin sa paghangup lamang didto sa tuo nga burubilog.

Sa idalum sang Hudayismo ang tanang kabataan gintudloan sang Kasugoan ni Moises (Levitico 10:11; Deuteronomio 6:7–9). Kon diin ang importante sa tumuluo, ang pagkamasinulundon sa Pulong sang Dios amo ang iya pinakaunang responsibilidad. Si Daniel may panudlo sang Bibliya sa iya tuo nga burubilog, kag gingamit ini nga panudlo sang Bibliya sa iya sitwasyon. Ang kada adlaw nga naton-an sa panudlo sang Bibliya ni Daniel kag sang iya mga kaupod nagpreparar sa ila para sa krisis nga ila ginaatubang karon. Ang Dios naga-gamit sang preparado nga mga tumuluo lamang. Ang Pulong sang Dios nagapahayag nga si Daniel, Shadrach, Meshach, kag Abed-nego lamang ang nagpakalig-on. Ang iban sang mga bihag nangin “maayong Chaldean” na lang gid; suno sa aton nahibal-an wala na sila ginbantog.

Karon ang Dios naghatag kay Daniel sang pabor kag kalooy [*rachamim*] sa panan-aw sang komandante sang mga opisyal. (Daniel 1:9)

Sang si Daniel nakadesisyon na nga magpakalig-on, naghambal siya kay Ashpenaz. Ang Hebreo nga pulong *rachamim*, ginbadbad “kalooy,” nagapaintiyende sang puro nga mga balatyagon. Si Ashpenaz, nga isa ka ditumuluo, may kasarang sa paghatag sang bili kay Daniel halin sa pagbatyag sang kalooy lamang, apang nangin walay kasarang sa paghangup sang ginhalinan sang iya karakter. Sa sini nga punto, si Ashpenaz nakakilala nga si Daniel nangin matuud nga tumalagsahon.

Kag ang komandante sang mga opisyal nagsiling kay Daniel, “nahadlok ako sa akon ginoong hari, nga nagtalana sang inyo pagkaon kag inyo ilimnon; kay basi makit-an niya ang inyo mga nawong nga lapyo kon tolokon kay sa mga pamatan-on nga ara sa inyo kaugalingong pangidaron? Niyan inyo ginapabutong sa akon ang akon ulo didto sa hari.” (Daniel 1:10)

Bisan pa nga si Ashpenaz nagadayaw kay Daniel kag may kalooy para sa iya pinaagi sa iya limitado nga pamaagi, indi siya makatugot sa sini nga pangabay. Ang gahum kag awtoridad indi makagarantiya sang seguridad kag kalinong sang hunahuna. Si Ashpenaz nagaokupar sang posisyon sang dako kaayo nga awtoridad kag gahum sa Chaldean nga

Emperyo, apang mahaladlokon siya nga tawo. Kon kaisa matingala ka kon ngaa ang liderato sang isa ka pungsod nagahimo sang dinalian kag dimaalamon nga mga desisyon; kasami sila nagahimo sang bentahoso nga butang tungud kay nahadlok lamang sila. Si Ashpenaz nakahibalo nga kon ang iya malahaloon nga mga bihag minus ang panglawas kon tolokon kay sa iban nga Hudiyong mga pamatan-ong lalaki, siya magapautod sang iya ulo. Gani, ginhambalan niya si Daniel, “Kon ang iban nga mga pamatan-ong lalaki mabakod kag kamo nga mag-ulupod masakiton tolokon, pagapatyon ako!”

ANG PAGTOO WALA NAGALAKIP SANG KAHADLOK

Samtang si Ashpenaz nagadalagan nga may kahadlok, si Daniel nagahinumdom sang Pulong sang Dios:

“Indi ka mahadlok, kay Ako nagaupod sa imo;
Indi magkahangawa sa pagtan-aw nahanungud
sa imo, kay Ako ang imo Dios.
Pagalig-onon Ko ikaw, siguradong buligan Ko ikaw,
Siguradong alay-ayon Ko ikaw sang Akon
matarong nga kamut.” (Isaias 41:10)

Ang maisog nga kalig-on ni Daniel sa pangdiyeta nga butang daw sa walay pulus sa imo, apang bilang isa ka bihag ang iya kapalaran walay siguro. Ang pagbalibad sa pagkaon sang hari hapos nga magakahulugan sang iya kamatayon; bisan pa man, si Daniel nagpadayon sang iya pangabay. Nakahibalo siya nga tama siya kag nagbalibad magbaton sang kaperdihan. Ini nagapaklaro sang punto nga ang mga tumuluo nga may panudlo sang Bibliya sa ila tuo nga burubilog indi mahapos malus-awan.

Apang si Daniel nagsiling sa manugdumala [*hammeltzar*] nga gintalana sang komandante sang mga opisyal sa kay Daniel, Hananiah, Mishael kag Azariah. (Daniel 1:11)

“Palihog tilawi ang imo mga alagad sa sulud sang napulo ka adlaw, kag hatagi kami sang mga utan nga kalan-on kag tubig nga imnon. (Daniel 1:12)

“Dayon panilagi ang amon dagway sa imo atubangan, kag ang dagway sang mga pamatan-on nga mga nagakaon sang piniling pagkaon sang hari; kag suno sa imo nakita himoa sa imo mga alagad.” (Daniel 1:13)

Gani namati siya sa ila sa sini nga butang kag gintilawan sila sa sulud sang napulo ka adlaw. (Daniel 1:14)

Ang Hebreo nga pulong *hammeltzar*, ginbadbad “manugdumala,” amo ang opisyal sang palasyo nga responsable para sa ila kada adlaw nga mga kasangkapan. Sanglit nga si Ashpenaz nagbalibad sang iya pangabay, si Daniel nangita sang bulig sa iya serbidor. “Ngaa

bala nga indi magtilaw sang eksperimento sa amon? Serbi sa amon sang mga utan kag tubig sa sulud sang napulo ka adlaw, kag ikompara ang amon mga nawong sa mga kabataan nga nagakaon halin sa lamesa sang hari.” Ini mangin makahas nga pagbiya sa pangdyeta nga ginsugo sang hari para sa ila. Ang manugdumala nakahunahuna nga indi gid man sobra nga kagulub-an ang matabo sa sulud sang napulo-ka adlaw, gani nagpauyon siya sa pangabay ni Daniel. Halin sa tawhanong palanan-awon, ini nangin isa ka matinahuron nga panugyan; halin sa divine nga palanan-awon, ang hangkat nagapahayag sang pagtoo ni Daniel.

ANG KADAUGAN SANG PAGTOO

Kag sa katapusan sang napulo ka adlaw ang ila dagway daw mas maayo kag sila mas tambok kay sa tanang mga pamatan-on nga nagakaon sang piniling pagkaon sang hari. (Daniel 1:15)

Gani nagpadayon ang manugdumala sa pagpauntat sang ila piniling pagkaon kag sang alak nga ila pagaim-non, kag padayon nga ginahatagan sila sang mga utan. (Daniel 1:16)

Ang “mas maayo” nagakahulugan sang mas maayong panglawas. Ang ila pamanit kag kabilogang lawasnong kondisyon mas nangin maayo. Ang “mas tambok” wala nagakahulugan sang tambok nga unod, kondi nagatumod sa grano sang ila panit. Ang kinaiya sang ila dyeta wala lamang naghatag sa ila sang mas maayo nga grano sang pamanit, kondi ang pulong sa pagkamatuud nagakahulugan sang mas bus-ok nga unod.

Sa liwat makita naton kon paano ang Dios nagapasidungog sang Iya Pulong kon ang tumuluo nga may panudlo sang Bibliya nagagamit sang bibliyanhong kalig-on—indi ka gid maperdi kon maghimo ka sang mga butang sa pamaagi sang Dios. Pinaagi sa pagsunud sang Kasugoan ni Moises, wala lamang sila nagapahamuut sa Dios, nagakaon sila sang mga pagkaon nga makapamaayo sang lawas, kag ini nakit-an sa ila mga nawong. Ang ila kadaugan nangin sobra ka kompleto nga wala na gid sila liwat nag-atubang sang palaligban nga mahatagan sang pagkaon kag ilimnon nga nahalad sa mga diosdios.

Kag nahanungud sa sining apat ka mga pamatan-on, ang Dios naghatag sa ila sang ihibalo kag kaalam sa taga sa *sanga sang* literatura kag kinaalam; si Daniel nakahangup pa gid sang tanan nga *sari sang* mga palanan-awon kag mga damgo. (Daniel 1:17)

Palihog talupangda nga ang Dios amo ang naghimo sang paghatag. Ang Dios naghatag sa ila sang ihibalo kag kaalam; nagsangkap Siya sang panudlo sang Bibliya nga sa baylo ila gingamit sa ila eksperyensya. Bilang resulta sang panudlo sang Bibliya sa ila tuo nga mga burubilog, ining apat ka mga pamatan-on nakalambot sa sunud nga tatlo ka tuig sa paghanas sang Chaldean nga wala magkompromiso kag naggradwar nga nagapangibabaw sa ila klase. Ari ang palatukuran: May kaangtanan sa tunga sang pagtoon sang panudlo sang Bibliya sa pangkategorya kag pasunud nga pang-akademiko, subong sang disiplina nga

ginakinahanglan para sa pangkategoryang pagtoon nagapreparar sang isa ka tawo para akademikong kadalag-an.

May duha ka mga pamaagi nga puwede ka magpadayon sa akademikong kinabuhi. Puwede ka magtoon kada adlaw, ukon puwede ka magkaramaal para sa mga eksaminasyon. Pagkadimapalaron, kadamoan sang mga Kristohanon wala nagatoon kada adlaw—nagakaramaal sila. Sa kada makaeksperyensya sila sang kabug-aton, nagaatubang sila sang katapusang eksaminasyon. “Ano bala nga panudlo sang Bibliya ang akon ginakinahanglan? Sa diin bala ina nga bersikulo? Ano bala nga hilikuton sang pagtoo-nga may kapahuwayan?”²⁴ Ayhan dapat magpakigkita ako sa pastor!” Kon nagasugod ka na sang pagkaramaal kon nagaatubang ka sang kapahamakan, kalimti ina! Ulihi na kaayo! Sa pihak nga bahin, kon nakatoon ka sang gamay nga panudlo sang Bibliya kada adlaw, kon nagaatubang ka sang kabug-aton sang mga sitwasyon, katapusang mga eksaminasyon, makapasar ka nga may dako nga mga kadaugan kag mahimaya mo ang Ginoo.

Isip-isipa liwat nga ang Dios amo ang naghatag sang ihibalo. Samtang wala kita nakahibalo sang mga pamaagi kon paano ang Dios nagpadayon sa pagsangkap sang panudlo sang Bibliya sa sini nga panahon, nakahibalo kita nga ang pagtoon sa Pulong amo ang kabaskog para sa paghimo sang ila pinakamaayo sa tagsa ka paghimulat. Bilang resulta, ang tanang apat ka mga pamatan-ong lalaki nag-angkon sang mga kahanas sa akademikong pag-ino. Sila tanan may kinaalam—ang paggamit sang kon ano ang ila naton-an. Apang si Daniel nahatagan sang espesyal nga kasangkapan: Ang Dios Balaan Espiritu nagsangkap kay Daniel sang dulot sang pagtagna, bisan nga indi katungdanan sang manalagna.

Dayon sa katapusan sang mga adlaw nga ginpat-ud sang hari para sa pagpresenta sa ila, ang komandante sang mga opisyal nagpresenta sa ila sa atubangan ni Nebuchadnezzar. (Daniel 1:18)

Tatlo ka tuig ang nag-agi sa tunga sang bersikulo 17 kag 18. Sa sulud sini nga panahon, ang mga bihag nakatoon sang lenggwahe kag sari-sari nga mga sensya sang Chaldean. Sila karon bug-os nga preparado nga mag-ako sang ila mataas nga posisyon sa sulud sang pagdumala sang Chaldean nga Emperyo. Ang panahon sang katapusang mga eksaminasyon nag-abot na, kag si Ashpenaz nagdala sa ila sa atubangan sang hari.

Kag ang hari naghambal [*davar*] sa ila, kag sa tanan sa ila wala sang bisan isa nga nakit-an kaangay kay Daniel, Hananiah, Mishael, kag Azariah; gani sila nakasulud sa kinaugalingong pagserbisyo sa hari. (Daniel 1:19)

Ang pulong “naghambal” amo ang Hebreo nga berbo *davar* sa piel imperfect, nga nagapakita sang bug-os nga eksaminasyon. Ang seksyon ni Daniel nakapasar nga mga pinakamataas nga mga kadunggan. “Gani sila nakasulud sa kinaugalingong pagserbisyo

24. Ang pagtoo-nga may kapahuwayan amo ang pangunang galamiton sa pagsulbar-sang palaligban sang tumuluo para sa pag-angkon sang mga saad sang Dios kag isakot sila sa pagtoo pinaagi sa pagpuno sang Balaan Espiritu agud makahimo sang kalinong sa kalag sa tunga sang mga kalisdanan sang kinabuhi. Tan-awa ang Thieme, *Ang Kinabuhi sang May Pagtoo nga May Kapahuwayan* (2015); *Kristohanon nga Nagapatawhay!* (2014).

sa hari” nagakahulugan nga sila nakabaton sang mga posisyon sa ‘Departamento sang Tagagowa nga mga Hilikuton’ sang Chaldean.

Kag nahanungud sa tagsa ka sitwasyon sang kinaalam kag paghangup nga sa diin ginpamangkot sang hari sa ila, nasapwan niya sila nga makapulo nga mas maayo kay sa tanang mga salamangkero *kag* manugbabaylan nga *ara* sa bug-os niya nga kaharian. (Daniel 1:20)

Kag si Daniel nagpadayon tubtub sa unang tuig ni haring Cyrus. (Daniel 1:21)

Sa bersikulo 20 makita pa gid naton ang mga halimbawa sang pagkamatutum sang Dios. Ang “mga salamangkero” ukon mga eskriba kag “mga manugbabaylan” amo ang kalalakihan nga nabantog ang tawhanong kinaalam, kag napamangkot na sang hari sang mga sitwasyon nga may kinataasang importansya. Apang sa tion sang eksaminasyon, ang apat ka mga pamatan-on amo ang nasapwan nga nangin makapulo nga mas ekspiyerto kay sa tanang iban pa. Ang Dios nagapadya sang espirituhanong pagkamatutum; Siya nagagamit sang katawhan nga may panudlo sang Bibliya sa ila mga kalag, kag nagapuno sang ila nga kopa tubtub mag-alalawas (Salmo 23:5).

Indi lamang nag-okupar si Daniel sang posisyon sang awtoridad sa idalum ni Nebuchadnezzar, kondi ang iya impluwensya sa Chaldea nagpadayon tubtub sa paghari ni Cyrus the Great sang Persia sadtong 539 B.C.

MGA LEKSYON HALIN SA DANIEL KAPITULO UNO

1. Ang Dios nagadisiplina sang parehong mga tawo kag mga pungsod tungud sang pagsikway sang kamatuuran sang Dios.
2. Ang relihiyon nagapanglaghap sa pagdipaklaro sang kamatuuran sang panudlo sang Bibliya pinaagi sa sarisari nga mga pahito subong sang pagbaylo sang Hebreo nga mga ngalan ni Daniel, Hananiak Mishael, kag Azariah para sa pagano nga Chaldean nga mga ngalan.
3. Ang paggamit sang divine nga palanan-awon nagaresulta sang tama nga mga desisyon kag matarong nga pagkinabuhi.
4. Ang pag-inoino sang panudlo sang Bibliya nagahimo sang akademikong pag-inoino nga mas mahapos.
5. Ang Dios nagapasidungog sang mga nagbutang sang Iya Pulong una sa tanan kag nagapakamaayo sang mga tumuluo nga may panudlo sang Bibliya nga nagapuyo sa tuo nga burubilog sang kalag.
6. Ang Dios nagagamit sang preparadong mga tumuluo.
7. Ang Dios nagapasidungog sang pagkamatutum.
8. Ang Dios wala gid nagabiya sang Iya kaugalingon nga wala sang saksi.
9. Ang panudlo sang Bibliya sa tuo nga burubilog sang kalag amo ang espirituhanong kabakod agud pamatukan ang tawhanong palanan-awon kag pwersahan nga pagdoktrina.
10. Wala sang tawo nga makakinabuhi nga nagaisahanon sa iya kaugalingon. Sanglit nga ang kinabuhi dimabulag nga nakaangot sa iban nga katawhan, ang inosente mag-antos upod sa sal-an. Kon ini matabo, ang Dios magbaylo sang paghimalaut pakadto sa pakamaayo kon ang pagtoo gingamit.
11. Ang kataas sang kalidad kinahanglan indi mabutang sa personalidad kag sa panggowa nga dagway kondi sa karakter kag pagkamatitud-anon.

DANIEL DOS

Daniel Kapitulo Dos

ANG DIMAPAHAMTANG NGA MANUGDUMALA

ANG KINABUHI NI DANIEL isa ka katingalahang pasidungog sa grasya sang Dios. Ang Libro sang Daniel nagapahayag sang palaabuton nga makasaysayang mga panghitabo kag nagapakita sang pagkamatutum sang Dios sa nagaabante nga preparadong mga tumuluo. Diri sini kita makatukib sang paglarawan sang apat ka pamatan-on nga mga kalalakihan nga matuud gid nga nahanas sa panudlo sang Bibliya. Gani kay nag lig-on, nasarangan nila nga makalampuwas sa pagkahamulag sa mga ginikanan, mga abyan, kag sa ila pungsod nga Judah kag nagatipig gihapon sang pangsulud nga kalinong kag kalipay pinaagi sa dalagko kaayo nga mga kabug-aton kag mga paghingabot.

Si Daniel kag ang iya tatlo ka mga abyan, Hananiah, Mishael, kag Azariah nangin mga kaupod sang harianon nga mga bihag nga gindala sa Babylon sang si Nebuchadnezzar, ang hari sang Chaldean nga Emperyo, nagkibon sang Jerusalem sadtong 605 B.C. Ang bug-os nga pagdoktrina kay Daniel sa Balaan nga mga kasulatan halin sang temprano pa nga kabatan-on nagpalig-on sang iya determinasyon agud pamatukan ang tanang mga paninguha sang pwersahan nga pagdoktrina. Ang tanang apat ka mga pamatan-on nagtindog sang malig-on sa Pulong sang Dios. Bilang resulta nag-uswag sila bisan ara sa pagkabihag. Sa tion sang paggradwar nga may pinakamataas nga mga pasidungog halin sa paghanas nga programa sang Chaldean sila ginbutang sa Departamento sang Tagagowa nga Hilikuton ni Nebuchadnezzar sa mismong panahon gid nga magsugata sang harianong krisis.

Karon sa ikaduhang tuig sang paghari ni Nebuchadnezzar, si Nebuchadnezzar nagpanamgohanon; kag ang iya espiritu natublag [*pa'am*] kag ang iya katulogon nagbiya sa iya. (Daniel 2:1)

Tanan nga gusto ihambal sang Dios sa mga tumuluo sa Panahon sang Simbahan²⁵ ginpahayag sa Bibliya, ang nakompleto na nga kanon sang Balaan nga Kasulatan.²⁶ Apang, sa Daan nga Katipan nga mga kapanahonan ang Dios nagpahayag sang Iya kabubut-on sa tawo pinaagi sa sarisari nga pamaagi:

1. Pinaagi sa nasulat nga Pulong subong sining ara na (Daniel 9:2)
2. Pinaagi sa nahambal nga Pulong (Isaias 6:8–10)
3. Pinaagi sa mga damgo (Genesis 20:3–7; 31:10–13, 24; Numeros 12:6; Daniel 2:1)
4. Pinaagi sa mga palanan-awon (1 Mga Hari 22:19; Isaias 1:1; 6:1; Daniel 7:7; 8:1)
5. Pinaagi sa anghelon nga pagpanudlo (Deuteronomio 33:2; Salmo 68:17; Mga Binuhatan 7:53; Mga Taga-Galacia 3:19)

Ang divine nga pagpahayag nag-abot kay Nebuchadnezzar pinaagi sa damgo. Sa pagkamatuud, si Nebuchadnezzar nagdamgo (qal perfect sang *chalam*) sang madamong mga damgo, kag tungud sang ila sulud natublag gid siya nga pirmi siya dimakatulog. Ari ang tawo nga may ara na sang tanan nga butang. Si Nebuchadnezzar, bag-o lang gid halin sa pagpanakup sang militar, nag-angkon sang dimasaysay nga kamanggagan, gahum, kag matahum kaayo nga palasyo, apang siya nagalakatlakat sa salog nga may kabalaka kag katublagan. Ang Hebreo nagasiling : “ang iya espiritu natublag gid [*pa'am*].” Ang hithpael stem (reflexive) nagapaintiyende nga ang hari natublagan sang iya kaugalingon. Maathag nga ang sala sa panghunahuna nahanungud sang kahadlok nagpahog sa iya pakadto sa kahimtangan sang grabe nga katublagan. Talupangda ang palatukuran sang sini nga bersikulo: Indi ang posisyon sang paglabaw sa kay bisan sin-o ni kinaugalingong abilidad ang makahimo magsangkap sang kalig-on sang panghunahuna, paghidait, kag seguridad.

Ang matuud nga paghidait sang hunahuna amo ang monopoly sa tumuluo nga may kaalam sang panudlo sang Bibliya nga iya ginagamit sa kada sitwasyon. Ang kakulang sa sini nga kalig-on, bisan ang isa ka tawo subong ka madinalag-on kag gamhanan sa kay Nebuchadnezzar puwedeng matublag kag mahadlok.

ANG DEPARTEMENTO SANG TAGAGOWA NGA HILIKUTON NI NEBUCHADNEZZAR

Dayon ang hari naghatag sang mga sugo nga tawgon ang mga salamangke-ro, [*chartummim*], ang mga manugbabaylan [*'ashaphim*], ang mga diwatahan

25. Panahon sang Simbahan: Ina nga kapanahonan sang kasaysayan sang tawo nga nagsugod sa Adlaw sang Pentekostes (Mga Binuhatan 2:1–4) tubtub nga ang Simbahan ukon Lawas ni Kristo kuhaon sa kalibutan sa tion sang Pagsabnit (1 Mga Taga-Tesalonica 4:13–18). Tan-awa ang Thieme, *The Divine Outline of History*, 64–71.

26. Thieme, *Canonicity* (1973).

[mekashephim] kag ang mga Chaldean [kasdim], sa pagsugid sa hari sang iya mga damgo. Gani nagsulud sila kag nagtindog sa atubangan sang hari. (Daniel 2:2)

Daw ano ka talagsahon nga koleksyon sang mga opisyal sang Departamento sang Tagagowa nga Hilikuton. Samtang kita nagatoon sini nga mga kategoriya sang korte sang mga burukrata, imo mapanilagan nga ang tawhanong kinaiya nagbaylo sang gamay lang gid sa nag-agi nga mga siglo.

Mga salamangkero, *chartummim*, nagakahulugan “ang mga nagsulat pinaagi sa pluma,” amo ang mga eskriba nga nagsulat sa cuneiform. Wala sila nagbutong sang mga koneho pagowa sa kalo, apang kon ikaw nakatilaw na gid sang pagbadbad sang cuneiform, imo mahangpan kon ngaa sila ginwatag mga salamangkero. Ini nga mga kalalakihan nagsulat kag nagtipig sang tanang mga sekreto sang Chaldean nga relihiyon, subong man sang legal nga mga dokumento, mga kontrata, kag iban pa. Maalam sa pagdumala, ang mga salamangkero ginakonsulta tungud kay ang hari naglaum nga makit-an nila ang halimbawa sa diin mangin basihanang sang pagbadbad sang iya mga damgo.

Mga manugbabaylan, *'ashaphim*, halin sa berbo nga nagakahulugan “maghutik, magginhawa, maghuyup,” sa pagkamatuud nagatumod sa paggamit sang yamyam—ang walay pulus nga katawhan. Kag paano bala makompleto ang Departamento sang Tagagowa nga Hilikuton kon walay manughambal nga mga kalalakihan? Ini nga mga kalalakihan ginhanas gid sang maayo sa sensya, matematika, kag astrolohiya. Ang ila mga kahanas gingamit bilang tabon para sa pakotpakot sang mga aksyon sang iban nga mga pungsod; sa pagkamatuud sila nahilabot sa pag-espiya kag katungdanan bilang ahensya sang notisya.

Mga diwatahan, *mekashephim*, amo ang mga maimpluwensya sa pagdumala sang katawhan. Karon nga panahon ginatawag naton sila nga kalalakihan sang pangpublikong relasyon. Ang isa sang ila mga katungdanan amo ang mag-abi-abi sang kilala nga mga bisita halin sa iban nga mga pungsod. Sila nagahimo man sang kulto lakip ang nekromansya kag pagpanghiwit sa idalum sang gahum sang demonismo.²⁷

Mga Chaldean, *kasdim*, ang parion nga klase sang sosyodad, amo ang nagkarabilin halin sa nasakup nga mga Babylonian. Pinaagi sa pagpanghiwit kag sa pagsimba sa diosdios ginpabilin nila ang mga Babylonian kag ang iban nga nasakup nga mga katawhan nga kontrolado kag sobra ka gamhanan sa sulud sang panggobyernong herarkiya.²⁸

27. Thieme, *Satan and Demonism* (1996).

28. Ginbadbad halin sa *The Cambridge Ancient History*, 3:237. “Ang Mesopotamia daw sa pirmi nangin bug-os naidalum sa kumalagko sang mga pari, kag basi halos masiling nga ang lihianon ang nagpabug-at sang kinabuhi sang mga kalalakihan. . . . Ang hari bilang ang pangulo sang estado nalimitahan sang relihiyosong mga pormalidad; magapamangkot siya sa mga manughimalad sa kada tion nga siya nagapanimpalad sang bag-ong pagpanakayon. . . . Apang ang dimaisip nga mga tinablitas-nga senyales nga nagapakut sang mga panghitabo tungud sang labing di-importanteng mga binuhatan sang kada adlaw nga kinabuhi nagapakita kon paano ang ordinaryong katawhan nagsalig sa subong nga mga Libro sang Kapalaran, kag nangin klaro nga indi lamang ang hari ang nagtilaw magtan-aw didto sa palaabuton.”

Ibid., 3:208. “Aton mapakut ang impluwensya nga sa diin ang mga pari sang Babylon amo ang magdumala sa bug-os nga manubong pagpabalik sang kondisyon sang ila pungsod; sila ang gamhanan nga bahin nga ini nangin maayo magpakalma, ang kamatuuran nga sa diin ang nagapangagaw nga basi amo ang mag-okupar sang trono wala tugoti nga malipat. Si Nabopolassar [ang amay ni Nebuchadnezzar] nangin . . . biktima sang hinimong lehitimo nga pagpamahog. Ang gahum sang relihiyosong bahin ginbaton man ni Nebuchadnezzar. . . . si Nebuchadnezzar nangin preprado mag-uyon . . . sa nagakatol nga mga palad sang mga kaparian, kag gindala niya sa palasyo ang ila pabor sa wala sing untat, ginpatukod liwat ang templo, ginhimo ang Babylon nga makadalayaw sa katahum sang iya mga edipisyo, kag bilang resulta nagapabilin sa ila maayong mga dungog.”

Mga manugpakot, (*gazrin*), ang ikalimang kategorya sang mga opisyal nga nasambit sa Daniel 2:27, amo ang paganong katumbas sang bibliyanhong mga manalagna kag mga naimpluwensyahan sang mga demonyo. Sila basi nagakaput sang pinakamataas nga posisyon sa tanan, subong nga sila nagpat-ud sang palaabuton nga pamaagi sang aksyon para sa emperyo.

Kag ang hari nagsiling sa ila, “nagdamgo ako, kag ang akon espiritu matinguhaon nga mahangpan ang damgo.” (Daniel 2:3)

Si Nebuchadnezzar bug-os nga nagamohan sang iya damgo, apang nagbalibad siya nga ipahayag ang iya damgo sa bisan kay sin-o subong nga siya nakahibalo ang iya mga tinawo indi magduhaduha sa paghuwad sang pagbadbad. Apang, kon makasugid lang sila kay Nebuchadnezzar sang unod sang iya damgo, niyan siya puwede na magsalig sa pagkaeksakto sang ila pagpakahulugan.

Niyan ang mga Chaldean naghambal sa hari pinaagi sa Aramaic: “O hari, magkinabuhi sa walay katubtuban! Isugid ang damgo sa imo mga alagad, kag amon ipahayag ang pagpakahulugan.” (Daniel 2:4)

Ang Chaldean nga lenggwahe amo ang Sidlanganon nga Aramaic. Tungud kay ini nga parte sang Balaan nga Kasulatan pangunang nagapatigayon sang mga pungsod sang hentil, ang lenggwahe sang hentil amo ang gingamit sugod sa Daniel 2:4 tubtub sa Daniel 7, sa punto nga ang Hebreo nga lenggwahe ginbalik.

“O hari, magkinabuhi sa walay katubtuban!” amo ang normal nga pagpangibulahan sa harianon. Ang iban sang bersikulo nagapamatuud kon paano ka maayo nakilala ni Nebuchadnezzar ini nga mga kalalakihan. Ang iya mga manuglaygay mga tuso kag maalamon, apang si Nebuchadnezzar nangin mas mangin-alamon kay sa ila tanan. Mas namaniobra niya sila; ara sila sa kalibog; indi sila makabadbad sang wala nila nahibal-an, kag maathag nga wala sang bisan isa ang may kaisog nga magpanimpalad sa pagpakut.

ANG DEKRITO SANG TINUMPOK NGA ITI

Ang hari nagsabat kag nagsiling sa mga Chaldean,
 “Ang sugo halin sa akon malig-on: kon indi kamo makasugid sa akon sang damgo kag sang pagpakahulugan sini, pagahiwahiwaon kamo, kag ang inyo mga balay himoon tinumpok nga basura.” (Daniel 2:5)

“Ang sugo halin sa akon malig-on” isa ka pahingapusan: Literal nga ginbadbad nga ini Mabasa, “Naghatag ako sang dekrito.” Ini nga pagsulundan isa ka opisyal kag wala nagbilin sang pagduhaduha nahanungud sa kon ano ang mahitabo kon ang ginhandum nga pahibalo indi magaabot. Ang kinaalam ni Nebuchadnezzar sa pagkamatuud nangin indi siguradong balanse bilang resulta sang iya mga damgo, sanglit nga may ara siya makaalandam nga handurawan nahanungud sang iya kapalaran. Ang dekrito nagalarawan kon paano mangin mapintas ang gamhanang tawo kon siya mapeste sang mga sala sa panghunahuna

sang kahadlok kag kabalaka.

Wala lamang si Nebuchadnezzar nagbalibad magpahibalo sang iya damgo, kondi siya nagkinahanglan nga ang damgo kag pagpakahulugan ihatag. Ang indi paghimo sini, sila magapaidalum sa kasami nga Chaldean nga pagpatay—“hiwahiwaon.” Sa pagkataranta nga paninguha agud piliton ang mga resulta, ang nahadlok kaayo nga monarka nagpalabot pa sang sentensya sa ila mga panimalay: mga asawa, kabataan, kag mga alagad. Sa pagtipon sang insulto sa perwisyo, ang ila mga balay panggub-on, ang ila nahiwahiwa nga mga lawas ihaboy didto sa lugar nga walay lubong, kag ang bug-os nga lugar mahimong isa ka “tinumpok nga basura [tinumpok nga iti].”²⁹

Sa amo man nga tion, si Nebuchadnezzar nagtanyag sang mapilian:

“Apang kon inyo ipahayag ang damgo kag ang pagpakahulugan sini, magabaton kamo halin sa akon sang mga dulot kag padya kag dakong kadunggan; busa ipahayag sa akon ang damgo kag ang pagpakahulugan sini.” (Daniel 2:6)

Ang “mga dulot” amo ang Aramaic nga pulong para sa kuwarta; ang “padya” mga saad subong sang mga butang kaangay sang mga karwahi, panaming, kag ayhan bag-ong mga palasyo; ang “dakong kadunggan” nagatumod sang pagpauswag sa ranggo.

Sila nagsabat sa ikaduha nga tion kag nagsiling, “Pahanugutan ang hari nga magsugid sang damgo sa iya mga alagad, kag ipahayag namon ang pagpakahulugan.” (Daniel 2:7)

Ang mga opisyal sang Departamento sang Tagagowa nga Hilikuton palikaw nga nagliwatliwat sang ila pangabay nga si Nebuchadnezzar magsugid sa ila kon ano ang iya gindamgo. Nakahibalo sila nga amo lamang ini ang ila paglaum. Apang, ang hari indi isa ka buangit kag nagbalibad siya nga madaya. Ang iya pag-intiyende ginpakita sa mga bersikulo 8 kag 9.

Ang hari nagsabat kag nagsiling, “Nakahibalo ako sang pat-ud nga naga-pangiyawat kamo sang tion, bangud kay nakit-an ninyo nga ang sugo halin sa akon malig-on, nga kon indi ninyo masugid ang damgo sa akon, may sang isa lamang ka dekrito para sa inyo. Kay ululupod nga nagpumaayon kamo nga maghambal sang butig kag garuk nga mga pulong sa akon atubangan tubtub ang sitwasyon mabaylohan; busa isugid sa akon ang damgo, agud nga mahibal-an ko nga kamo makahimo magpahayag sa akon sang pagpakahulugan sini.” (Daniel 2:8–9)

Ini klaro sa bersikulo 8 nga si Nebuchadnezzar nakahibalo sang eksakto kon ano ang nagakalatabo. Ang “nagapangiyawat sang tion” amo lamang ang lain nga pamaagi sang pagsiling “nagapaatrasado kamo,” kag “ang sugo halin sa akon malig-on” lamang ginpaha-

29. Esdras 6:11: “Kag naghatag ako sang dekrito nga ang bisan sin-o nga tawo ang nagalapas sini nga pagsulundan, gabuton ang kahoy sa iya balay kag tuhugon siya sini kag ang iya balay himoon sang tinumpok nga basura [tinumpok nga iti] tungud sini.”

yag liwat nga “naghatag ako sang dekrito.” Gusto na gid niya nga umpisahan na nila ang harambalon kag maghatag sa iya sang mga sabat nga iya ginhandum. Makapaintersado ini talupangdon nga nag-umpisa kita sa isa ka nahadlok nga tawo—ang hari. May upod na siya karon—ang nahadlok nga gabinete. Ang “kay ululupod nga nagpumaayon kamo nga maghambal sang butig kag garuk nga mga pulong sa akon atubangan tubtub ang sitwasyon mabaylohan” nagakahulugan nga tubtub sa tapuson na sang hari ang harambalon ukon pinaagi sa iban nga gimik puwede nila kumbensihon siya nga ibutyag ang damgo, ang ila walay pulus nga mga pamulong magapadayon.

Si Nebuchadnezzar klarong nakatalupangud nga ang iban sang nag-agi nga mga pagpahayag nga nahimo sang iya tinawo nagkulang sang kinaiya sang kamatuuran. Sa magagmay nga mga harambalon ang mga intriga puwede paligaron; apang, ang makahaladlok kag makatublag nga mga damgo nga nagapakut sang kalaglagan para sa hari amo ang bug-os nga dugang sa atipanon. Si Nebuchadnezzar nagpaklaro sini nga ang pagpakut-pakut katumbas sang pagsentensya sang kamatayon. Desperado gid iya ginpilit nga ila isaysay ang parehong unod kag pagpakahulugan sang iya damgo. Wala na gid sang iban pa nga nagakaigo.

TAWHANONG PANGDAYA BATOK SA DIVINE NGA PAGSALIG

Ang mga Chaldean nagsabat sa hari kag nagsiling, Wala gid sang tawo diri sa kalibutan ang makapahayag sang harambalon para sa hari, sanglit kay wala sang madungganong hari ukon manugdumala *bisan kasan-o* ang nagpamangkot sang bisan ang butang kaangay sini sa bisan kay sin-o nga salamangkero, manugbabaylan ukon Chaldean. (Daniel 2:10)

“Dugang pa, ang butang nga ginapangayo sang hari mabudlay, kag wala gid sang iban pa nga makapahayag sini sa hari luwas sa mga diosdios, nga ang ila ilistaran indi kaupod sang *mamalatyon* nga unod.” (Daniel 2:11)

Tubtub sa sini nga panahon, ini nga mga tawo nagapanghikot pinaagi sa tawhanong kinaalam. Ang ila dako kaayo nga kahibalo sa matematika, kemika, kag iban nga pangsyensya nga mga harambalon naghimo sa ila nga daw sa mga manughiwit. Makahimo sila sang makadalayaw nga mga kinaayo nga amo ang resulta sang mahinangpanon nga pagpanilag sa kinaiyahan kag sa mga reaksyon sini. Nalunod na gid sila sa ila kaugalingon nga pagkamaalam subong sang iban dira. Ang Dios nagagamit sini nga pagkatiplang agud ipakita ang makapatalang nga tawhanong pangatarungan. Tubtub nga ang tumuluo nagadepende lamang sa iya kaugalingong abilidad sa pagpangatarungan agud sulbaron ang iya kaugalingong mga palaligban luwas sa Ginoo, magapadayon siya sa pagbunggo sang iya ulo batok sa pader nga bato. Ang madamo kaayong mga bukol nga antuson sang bisan sin-o nga tumuluo sa direksyon sang bug-os-kinabuhi makakilibot. Sanglit nga ang mga ditumuluo wala sang divine nga kamanggaran nga saligan sa tion sang kabugaton, nagapangita sila pirmi sang kasulbaran. Karon makita naton ang tatlo-ka gimik nga pagpanagang nga gingamit sang sining “mangin-alamon nga mga tawo” sa mga paglaum

sang pagpalusot sang ila mga kaugalingon halin sa makapakurog nga sitwasyon.

Una gintilawan nila ang “wala gid sang tawo diri sa kalibutan” nga gimik: “Wala gid sang bisan isa ang posible nga makasangkap sang impormasyon nga ginakinahanglan ni Nebuchadnezzar.” Ikaduha, nakita naton ang nauna nga gimik: “Wala sang madungganong hari ukon manugdumala’ ang nakapamangkot bisan kasan-o sang subong nga butang sa Departamento sang Tagagowa nga Hilikuton sadto anay!” Sa katapusan, gingamit nila ang panteyon nga gimik, ang pagpasa sang responsibilidad sa Chaldean nga mga diosdios: “Ang butang nga ginapangayo sang hari mabudlay, kag wala gid sang iban pa nga makapahayag sini sa hari luwas sa mga diosdios!” Ang tawhanong kinaalam ang nagapatigbabaw—ukon gani ila nahunahunaan—kay sigurado gid nga pagabawion sang hari ang iya sentesya kag makilala nga ang harambalon wala sa ila mga kamut. Ang ila pangatarungan nagsirbe lamang sa pagpaakig pa gid sa nahadlokan nga hari.

Tungud sini ang hari nangakig kag mabangis kaayo, kag naghatag sang mga sugo nga laglagon ang tanan nga mangin-alamon nga mga tawo sang Babylon.
(Daniel 2:12)

Gani ang dekrito ginbantala nga ang mangin-alamon nga mga tawo dapat pamatyon; kag ila ginpangita si Daniel kag ang iya mga abyan agud patyon *sila*. (Daniel 2:13)

Ang nagadabadaba nga kaakig ni Nebuchadnezzar sa katapusan bumusaag. Indi lamang niya pahilwayon ang iya kaugalingon sa mga pangulo sang estado kondi sa “*tanan* nga mangin-alamon nga mga tawo sang Babylon,” ang bug-os nga Departamento sang Tagagowa nga Hilikuton. Talupangda nga ang bersikulo 13 nagalakip kay “Daniel kag sang iya mga abyan.” Amo ini ang perpektong halimbawa sang inosente nga pag-antos upod sa sal-an.³⁰ Samtang si Daniel, Hananiah, Mishael, kag Azariah sina pa lamang nakasulud sa serbisyo sang Chaldean diplomatiko, sila, sa amo man, pagapatyon tungud sang grabe gid nga kasingkal ni Nebuchadnezzar sa iya mga manuglaygay.

Sa liwat si Daniel nagaatubang sang krisis. Ang utan kag tubig nga panghitabo sa Daniel 1:12–16 amo ang pauna lamang sa sining karon nga pagtilaw. Matublag gid bala si Daniel, ukon magadala siya sang dungog sa Ginoo? Pagsugod sang iya pagkabata si Daniel nangin tumuluo na; siya nakahibalo kag mapinadayunon nga naggamit sang Pulong sang Dios sa iya mga kahitaboan. Ang panudlo sang Bibliya nga iya naton-an kag nahangpan sa kada adlaw nagpabakod sang iya kalag kag nagsangkap sang kalig-on sang hunahuna nga ginakinahanglan nga mangin tawo sang Dios para sa krisis. Ang pag-antos kag ang kabugaton nagsangkap kay Daniel gani makaatubang siya sang bisan anong kalisdanan pinaagi sa kalma, mabugnaw, kag may pagpugong sa kaugalingon nga pamaagi.

Niyan si Daniel nagsabat nga may paghalong [laygay suno sa panudlo sang Bibliya] kag pag-intiyende [paggamit sang panudlo sang Bibliya sa eksperyensya] sa kay Arioeh, ang kapitan sang guwardya sang hari, nga naggowa sa pagpa-

30. Thieme, *Ang Pag-antos sang Kristohanon* (2018).

tay sa mangin-alamon nga mga tawo sang Babylon (Daniel 2:14)

Siya nagsabat kag nagsiling kay Arioch, ang komandante sang hari, “Kay ano bala ang kabangdanan sang dekrito sang hari nga *sobra* kasaku? Niyan si Arioch nagpahibalo kay Daniel nahanungud sang harambalon. (Daniel 2:15)

“Niyan si Daniel nagsabat nga may paghalong kag pag-intiyende” amo ang makahuluganong tion sang pagbaylo sa kapitulo 2. Si Arioch ang kapitan sang guwardya sang hari,” amo ang pangulo sang pulis sang emperyo, ang tawo nga nagapamuno sang seguridad sang palasyo.

Si Daniel wala mataranta. Ang iya kinabuhi subong ka peligro sa mga kinabuhi sang punong mga manuglaygay sang hari sanglit nga ang tanan nag-atubang sang sentensya sang kamatayon sang pagguyud kag hiwahiwaon. Sa baylo, si Daniel nagdepende sa Dios nga magsangkap para sa iya proteksyon. Nakahibalo siya nga tubtub may katuyoan ang Dios para sa iya kinabuhi, wala sang isa nga makakuha sini sa iya. Sa pihak nga bahin, kon ang trabaho ni Daniel matapos na, wala sang makahawid sa iya sa sini nga kalibutan. Sa bisan anong pamaagi, protektado siya sa mga kamut sang Ginoo.³¹ Dugang pa, nahangpan niya ang pagkahibalo sa tanan³² sang Dios nakahibalo sang ila delikado nga sitwasyon kag pagkatiplang sang hari. Ang Dios magasangkap sang kasulbaran, gani si Daniel nagpabilin nga nagpatawhay sa idalum sang kabug-aton.

Ang kalmado nga panghunahuna amo ang ginakinahanglan sa krisis. Ang nerbyoso nga tawo indi makahunahuna sang klaro. Si Daniel maayo gid sang pangisip. Tungud sang katukuran sang kasayuran sang pagtolon-an sa iya kalag nagahunahuna siya sang divine nga palanan-awon; gani nagduhaduha siya sang pagkatinuud sang pagsaku-sako sang programa sang hari. Wala pa gid gani sang husay ukon bista! Ngaa subong kasaku? Nakahibalo siya nga ang Dios may sabat sa tagsa ka palaligban sa kinabuhi. Si Daniel karon nagakinahanglan makahibalo kon ano ang kabangdanan sa sining manug-abot nga kapahamakan kag si Arioch nagpaathag sang sitwasyon.

Gani si Daniel nagsulud kag nagpangabay sa hari nga hatagan niya siya sang tion, agud nga iya ipahayag ang pagpakahulugan sa hari. (Daniel 2:16)

Talupangda ang panghunahuna ni Daniel nahanungud sang pagtoo: Wala gid sang tion nga iya ginduhaduhaan ang abilidad sang Dios agud magsangkap sang sabat sa damgo. Ang subong nga pagsalig nagahalin sa kalag nga napuno sang panudlo sang Bibliya. Si Daniel nagatoon sang Pulong kada adlaw, nagtoo sini, kag isa-isa nga gingamit ini sa kada sitwasyon sa kinabuhi. Hinumdumi nga si Daniel wala nakahibalo sang sabat sang ginhimo niya ang iya pangabay, apang siya nakakilala sa Isa nga may ara sang sabat. Busa, pinaagi sa husto nga mga pamaagi sang komunikasyon, nagpadala siya sang pulong sa hari nga kon hatagan sang panahon para sa preparasyon, siya makasunud sa sugo sang iya kadunganan.

31. Thieme, *Victory over Death* (1991).

32. Thieme, *Ang Tatlo ka mga Persona sa Isa ka Dios*.

Niyan si Daniel nagpauli sa iya balay kag ginpahibalo ang iya mga abyan, Hananiah, Mishael, kag Azariah, nahanungud sang harambalon, agud nga sila makapangabay sang kalooy sa Dios sang langit nahanungud sini nga misteryo, agud nga si Daniel kag ang iya mga abyan indi pagpatyon upod sang iban nga mangin-alamon nga mga tawo sang Babylon. (Daniel 2:17—18)

Si Daniel nagpauli sa iya panimalay kag gin-atubang ang krisis pinaagi sa panudlo sang Bibliya kag pangamuyo.³³ Amo bala ini ang imo mahimo? Ukon magsulud ka bala sa ‘palasyo sang kataranta’? Pamangkuta ang imo kaugalingon sang lain pa nga pamangkot, “Pila bala ka mga abyan ang imo maupdan sa alalangay nga pagpapagsik sang panudlo sang Bibliya sa panahon sang kabug-aton?” Ang mga kaupdanan ni Daniel indi mga ordinar-yong mga abyan kondi nga pamatan-on nga kalalakihan nga nakahibalo sang panudlo sang Bibliya kag may divine nga palanan-awon sa kinabuhi. Sila nakahibalo nga ang “kalooy” sang Dios amo ang grasya nga nagahulag, kag ang pangamuyo nagabaylo sang grasya sang Dios pakadto sa positibo nga aksyon . Ululupod sila nagpangamuyo nga ang Dios magpalingkawas sa ila pinaagi sa pagpahayag sang damgo kag sang pagpakahulugan sini.

SA DIOS ANG HIMAYA

Niyan ang misteryo ginpahayag kay Daniel sa palanan-awon sang kagab-ihon. Dayon si Daniel nagpakamaayo sang Dios sang langit. (Daniel 2:19)

Suno sa mga palatukuran sang Salmo 50:15, “Kag magpanawag sa Akon sa adlaw sang kalisdanan; kag pagasagupon Ko ikaw, kag ikaw magapasidungog sa Akon,” si Daniel kag ang iya mga abyan nagpaabot sang sabat sang ila pangamuyo. Ang Dios nagpasidungog sang ila pagtoo kag nagpahayag sang parehong damgo kag ang eksaktong kahulugan sini kay Daniel, nga amo ang may dulot sang pagtagna (Daniel 1:17). Ang kasaysayan sang kalibutan nabuklad kay Daniel halin sa panahon ni Nebuchadnezzar kutub sa Ikaduhang Pagkari kag sa paghari ni Jesu-Kristo sa millennium. Ang komunikasyon sang sini nga pagtolon-an didto sa hari magaresulta indi lamang sa pagpreserba kag pagpauswag kay Daniel kag sang iya mga kaupdanan, kondi may dalagko kaayong mabakod nga epekto para kay Kristo. Ang pagsimba ni Daniel sa Ginhalinan sang grasya nangin isa sang pagdayaw kag pagpasalamat.

Si Daniel nagsabat kag nagsiling,
 “Pagpakamaayohon ang ngalan sang Dios sa walay katubtuban
 kag sa gihapon,
 Kay ang kinaalam kag kagamhanan Iya.” (Daniel 2:20)

Ang palatukuran sang kon sin-o ang nagabaton sang pasidungog makit-an sa bersikulo 20 tubtub 30. Wala gid sang tion nga si Daniel nadala sang iya kaugalingong importansya,

33. Thieme, *Pangamuyo* (2016).

kondi naghatag sa Dios sang himaya sang siya nagsiling, “Pagpakamaayohon ang ngalan sang Dios.” Ang kahambugan indi gid makadumala sang kinabuhi kon ang isa nakahangup nga siya indi makaagum ni mangin-dapat sang bisan anong butang halin sa Dios. Kaangay sang tagsa ka sakup sang katawhan, si Daniel may makasasala nga kinaiya, kompleto upod ang mga palakat sang kailigbon sa pagpahanugot kag gahum.³⁴ Aton makita kon paano ang iban nagtilaw mag-angkon sang indi mangin-dapat nga pasidungog sa ila mga kaugalingon, kondi pinaagi sa gahum sang Balaan Espiritu kag sang paggamit sang panudlo sang Bibliya, si Daniel wala nagyanib sa sini nga pagsulay. Bug-os niya nakilala nga ang “kinaalam kag gahum” ara sa mga kamut sang Dios. Subong resulta sang sining pamaagi sang pagpanghikot, naeksperyensyahan niya ang pangsulud nga kalipay kag nangin bug-os nga nahanas sa plano sang Dios.³⁵

“Kag Siya amo ang nagabaylo sang mga tion [*‘idanayya’*] kag sang mga panag-on [*zimnayya*];
Siya nagapahalin sang mga hari kag nagapahamtang sang mga hari;
Siya nagahatag sang kinaalam sa mangin-alamon nga mga tawo,
Kag ihibalo sa mga tawo nga may paghangup.” (Daniel 2:21)

Ang Aramaic para sa pulong “mga tion.” *‘idanayya’*, ukon (*chronos*) sa Griyego (ang pulong sa diin ginkuha naton ang aton English nga pulong chronology), nagatumod sa pagsunudsunud sang mga panghitabo, isa nasundan sang isa pa. Ang pulong “epochs,” sa Aramaic *zimnayya’*, sa Griyego (*kairos*), nagakahulugan sang “tion nga ginbahinbahin sa mga panag-on”; sa iban nga mga pamulong, ang mga konteksto para sa mga pagdumala, ang listahan sang mga tion sang magkalatabo sa kasaysayan.³⁶ Si Daniel nakahangup “sang mga tion” tungud sang iya pagtoon sang Levitico 26 kag mga bahin sang Jeremias (Jeremias 25:11–12). Siya nakahibalo nga ang tanang lima ka mga serye sang disiplina nahitabo na para sa Aminhan nga Ginharian, kag ang ikaapat nga serye nagakatabo na para sa Judah. Natalupangdan man niya “ang epochs” kag nakahibalo nga ang mga Hudyo may palaabuton gihapon.

Samtang si Daniel nagapadayon sang iya pagdayaw (2:21–23), iya nakilala nga si Jesu-Kristo nagadumala sang kasaysayan kag nagagamit sang kasaysayan agud tumanon ang plano sang Amay para sa katawhan. Ang tagsa ka tumuluo dapat makahangup sini nga palatukuran: Si Jesu-kristo parehong nagapatindog sang mga manugdumala kag nagapahalin sa ila. Sa sining nagapadayon nga serye, bisan pa kon ano man ang mga

34. Ang makasasala nga kinaiya amo ang nakaunay nga bahin sang tagsa ka tawo nga nagapuyo sa istraktura sang selyula sang lawas sang tawo kag amo ang sentro sang pagkarebelde sang tawo sa Dios. Ang makasasala nga kinaiya naangkon sa kinaunahan ni Adan sa iya pagpakasala kag pagkasunud ginpasa nga panublion sa tanan nga katawhan pinaagi sa pagpanganak. Ang resulta amo ang parehong espirituhang kamatayon kag bug-os nga kagarukan sang tanang katawhan, luwas kay Jesu-Kristo. Sa tion sang birhen nga pagkabun-ag, si Jesu-Kristo natawo nga wala sang makasasala nga kinaiya. Ang makasasala nga kinaiya amo ang “daan nga kaugalingon” sang Mga Taga-Efeso 4:22; Ang kinaiya ni Adan sang “unud” sang Mga Taga-Roma 8:3–4; ang palatukuran sang “sala” sang Mga Taga-Roma 7:8–20. Tan-awa ang Thieme, *Dios Balaan Espiritu batok Ang Makasasala nga Kinaiya* (2015).

35. Thieme, *Ang Plano sang Dios* (2014).

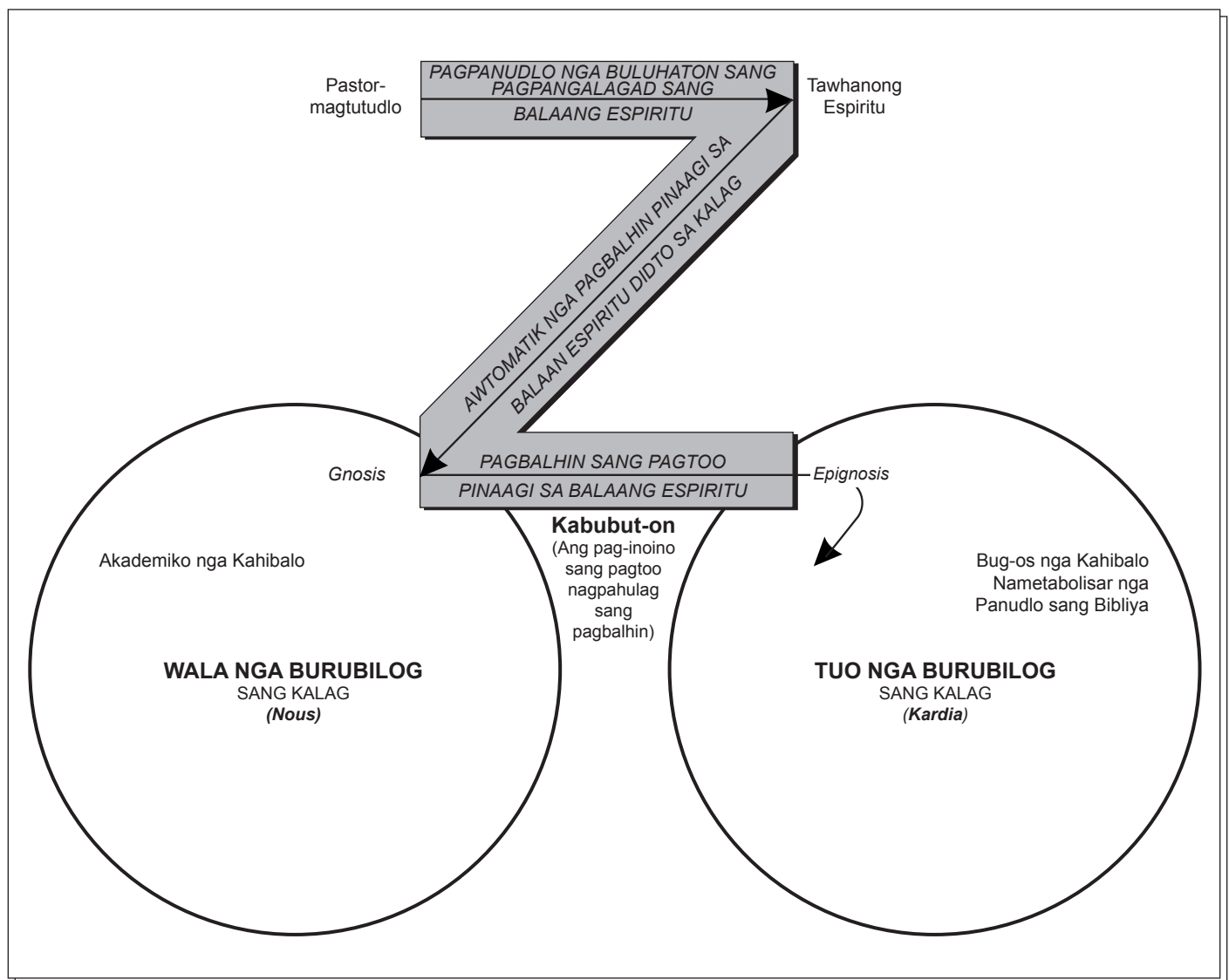
36. Ang pagdumala amo ang kapanahonan sang kasaysayan sang katawhan nga ginpahayag suno sa divine nga pahayag. Ang kasaysayan amo ang pagpasunud sang divine nga mga pagdumala. Ining sunudsunud nga mga panag-on nagapadumdum sang wala ginsaysay nga plano sang Dios para sa katawhan. Sila nagaporma sang divine nga palanan-awon kag sang teyolohiyang pagpakahulugan sang kasaysayan. Tan-awa ang Thieme, *The Divine Outline of History*.

lakat sang kasaysayan, ang tumuluo magpadayon lamang, nakahibalo nga siya wala nagarepresentar sang iya kaugalingon kondi ang embahador ni Kristo (2 Mga Taga-Corinto 5:20).

“Siya nagahatag sang kinaalam sa mangin-alamon nga mga tawo.” Sin-o ang mga mangin-alamon nga mga tawo, kag ano bala ang kinaalam? Makita naton ang pulong “mangin-alamon” nga gingamit sa Balaan nga Kasulatan para sa parehong mga tumuluo kag mga ditumuluo; apang, ang konteksto nagapahayag diri nga ang tawo lamang nga nakabaton kay Ginoong Jesu-Kristo bilang Manluluwas amo ang matuud nga mangin-alamon.

Kag sa sina nga halin pagkabata nahibaloan mo ang sagrado nga mga kasulatan nga amo ang sarang makahatag sa imo sang kinaalam nga nagatuytuy sa kaluwasan pinaagi sa pagtoo nga ara kay Kristo Jesus. (2 Timoteo 3:15)

“Kinaalam” amo ang paggamit sang panudlo sang Bibliya sa eksperyensya sang tu-

ANG GRASYA NGA GALAMITON PARA SA PAG-INOINO

muluo. Subong sang nakit-an naton sa kapitulo 1, ini matuman lamang pinaagi sa mapinadayunon nga pag-inoing sang panudlo sang Bibliya sa idalum sang mga pamaagi sang Operasyon Z.

Ang Balaan Espiritu nagasangkap sang espirituhanong IQ nga kinahanglanon para sa aton limitado nga mga hunahuna agud maghangup sang pagpahayag sang dilimitado nga kinaalam sang Dios.³⁷ Sa una, ang espirituhanong mga kamatuuran nga gintudlo sang pastor-manunudlo ginhimo nga mahapos mahangpan sang tawhanong espirtu pinaagi sa Balaan Espiritu (Juan 14:26). Ining pagtolon-an nga pahibalo awtomatik nga nabalhin halin sa tawhanong espirtu sa wala nga burubilog sang kalag bilang *gnosis*, ukon akademiko nga kahibalo. Sang ang tumuluo naggamit sang positibo nga kabubut-on pinaagi sa pagtoo sang panudlo sang Bibliya, ang Balaan Espiritu nagabaylo sang akademiko nga kahibalo sa wala nga burubilog pakadto sa *epignosis*, ukon bug-os nga kahibalo, didto sa tuo nga burubilog. Ang Balaan Espiritu nagapalapta sining praktikal nga paghangup sang kamatuuran sang Dios sa konsensya, bokabularyo, mga sulundan kag mga talaksan, kag palanan-awon sang kalag. Bisan pa man sang tawhanong IQ, ang grasya nga galamiton sa pag-inoing³⁸ sang Dios ginsangkapan para sa *tagsa* ka tumuluo, kag puwede magamit pinaagi sa pagpuno sang Balaan Espiritu. Si Daniel nag-angkon sang *epignosis* sa iya tuo nga burubilog para gamiton sa mga kahitaboan sang iya kinabuhi.

Indi lamang ang Dios nagahatag sang “kinaalam sa mangin-alamon nga mga tawo,” kondi “ihibalo sa mga tawo sang may paghangup” (Daniel 2:21). Sa lain nga mga pamulong, kinahanglan mahibaloan mo ang iban nga pangunang mga panudlo sang Bibliya agud makahangup sang mas nauna pa gid nga mga panudlo sang Bibliya. Ang punto klaro: Ang Dios nagahatag sang kinaalam sa mangin-alamon.

“Siya amo ang nagapahayag sang madalum kag tinago nga mga butang;
Siya nakahibalo kon ano ang ara sa kadudulman,
Kag ang kasanag nagapuyo sa Iya. (Daniel 2:22)

“Sa Imo, O Dios sang akon mga ginikanan, nagapasalamat ako kag nagadayaw,
Kay Ikaw naghatag sa akon sang kinaalam kag gahum;
Bisan karon Imo ginpahibalo sa akon kon ano ang amon ginpangabay sa Imo,
Kay Imo ginpahibalo sa amon ang harambalon sang hari.” (Daniel 2:23)

Ang “madalum kag tinago nga mga butang” amo ang literal nga mga butang nga ginatago sang Dios sa mga walay kahibalo sang panudlo sang Bibliya—sa sini nga konteksto, ang damgo ni Nebuchadnezzar. Ang “kadulum” nagatumod sa mga hunahuna sang mga ditumuluo. Si Nebuchadnezzar nakahibalo sang iya kaugalingong damgo, apang ang pagpakahulugan ginreserba para sa tawo nga may panudlo sang Bibliya sa iya tuo nga burubilog. Sang nag-agi nga eternidad, ang Dios nakahibalo sang tagsa ka detalye nahanungud sang kada tawo nga magkinabuhi— si Nebuchadnezzar, Daniel, ikaw, kag ako.

37. Salmo 19:7: “Ang kasugan sang GINOO perpekto, nagapahauli sang kalag; Ang pamatuud sang GINOO sigurado, nagahimo sang mangin-alamon nga simple.”

38. Tan-awa ang Dugang sa Basahon C.

Wala gid sang tion nga ang Dios wala nakahibalo sang tagsa ka desisyon nga pagahimoon sang tagsa ka tawo. Busa, tungud kay ang Dios nakahibalo sang tanan (Salmo 139:4b), Siya makapahayag sang tanan nga butang nga ginakinahanglan mahibaloan ni Daniel.

Sa bersikulo 18 nakita naton si Daniel kag ang iya tatlo ka mga abyan nga nagapangamuyo. Samtang ang palanan-awon ginhatag kay Daniel lamang, ang bersikulo 23 nagapaklaro sini nga ang tanang apat sa sining pamatan-on nga mga tawo nakahangup sang damgo. Amo ini ang ilustrasyon sang pagkamatutum sang Dios sa mga malig-on sa Iya Pulong. Ang ila mga hunahuna napuno sang mga sabat sa mga pamangkutanon ni Nebuchadnezzar, kag si Daniel handa na mag-atubang sa hari.

Busa, si Daniel nagsulud kay Arioch, nga gintugyanan sang hari agud maglaglag sang mangin-alamon nga mga tawo sang Babylon; siya nagkadto kag naghambal sa iya subong sang mga nagasunud: “Indi paglaglaga ang mangin-alamon nga mga tawo sang Babylon! Dalha ako sa presensya sang hari, kag ipahayag ko ang pagpakahulugan sa hari.” (Daniel 2:24)

Niyan dalidali nga gindala ni Arioch si Daniel sa presensya sang hari kag naghambal sa iya subong sang nagasunud: “Nakit-an ko ang tawo nga upod sang mga ginpanghaboy halin sa Judah nga makahimo magpahibalo sang pagpakahulugan sa hari!” (Daniel 2:25)

Ang pagpatalupangud sa bersikulo 25 ara sa pulong “ko.” Makita naton karon ang gamhanan nga tawo nga nagbaylo sa isa ka manug-agaw-sang kadunggan. Si Arioch ayhan ikatatlo nga tinawo sa Chaldean nga Emperyo, may awtoridad siya sa mga minilyon sang katawhan, apang miserable siya. Paano bala naton mahibaloan? Tungud kay, bisan pa sang iya mataas nga katungdanan, nagapaninguha gihapon siya nga makaagum sang dugang nga gahum kag dungog. Ang kahimtangan sang iya kadalag-an nangin kaangay sang bulong, nagapakaon sang iya kailigbon sang pagpahanugot agud nga siya padayon nagapangita sang dugang nga importansya. Si Arioch nagapaninguha nga makuha ang dungog tungud sang pagkakita kay Daniel. Nagtilaw siya mamintaha sa sining mapulak nga pabor kag subong resulta sina mag-uswag ang iya kaugalingon. Gani siya nagsiling, “Tan-awa ako O hari, Nakakita ako sang isa ka tawo!”

Ikaw iya? Ikaw bala manug-agaw sang kadunggan? Ang kadayawan bala sang iban nagapapagsik sa imo, ukon nagagamit ka bala sang divine nga mga palatukuran, may matawhay nga panghunahuna, kag nakahibalo nga ang pagpauswag sa imo nagadepende ina sa Ginoo?

“Kay indi sa sidlangan, ukon sa katundan,
Ni sa disyerto *nagaabot* ang pagbayaw;
Kondi ang Dios amo ang Hukum;
Siya nagapaubus sang isa, kag nagabayaw sang isa pa.” (Salmo 75:6–7)

Makatingala nga butang ang mga natabo sa bersikulo 26. Si Nebuchadnezzar nagapaninguha nga maghatag kay Daniel sang kadunggan. Una si Arioch wala sa punto;

karon wala mahangpi sang hari ang ginhalinan sang pang-inoino ni Daniel.

Ang hari nagsabat kag nagsiling kay Daniel, nga ang [Chaldean] nga ngalan Belteshazzar, “Makasarang ka bala sa pagpahibalo sa akon sang damgo nga akon nakita kag sang pagpakahulugan sini?” (Daniel 2:26)

Si Daniel karon may oportunidad na nga makuha ang dungog kag madaog ang pahanugot sang hari, apang sa liwat iya ginapakita ang iya pagkahanas sa grasya. Ang himaya sang Dios indi gid para ipaagaw. Ang hari indi makahatag sang himaya kag si Daniel indi makabaton sini.

Si Daniel nagsabat sa atubangan sang hari kag nagsiling, “Subong sa misteryo nahanungud sang sa diin ginpamangkot sang hari, indi ang mangin-alamon nga mga tawo, mga manugbabaylan, mga salamangkero, *ni* mga manugpakot ang sarang makapahayag *sini* sa hari.” (Daniel 2:27)

Si Daniel nagpakita sa makatilingala nga kabakod agud ipahayag nga ang iya mataas nga mga opisyal walay ikasarang. Sa pagkamatuud, si Daniel mangin-alamon nga nagaprotekta sang iya kaugalingon, subong nga mangin mahapos ini para sa sining mga tawo nga tilawan ang pag-angkon man sang kadunggan.

Si Daniel kag ang iya mga abyan mga bag-ong abot sa Departamento sang Tagagowa nga Hilikuton. Kon si Daniel nakasabat sa hari sang simple nga, “Huo, makasarang ako sa paghatag sa imo sang pahibalo,” ang tanan nga mga pangulo sang departamento kuntani nakaangkon sang kadunggan. Daw ano ka disinsero ang puwede nila mahambal, “Kon sa bagay tan-awa, Nebuchadnezzar, nakuha ni Daniel ina nga pahibalo sa amon. Ini amo ang nahiusa nga proyekto sa tunga sang mga departamento, kag inang batan-on nga opisyal nangawat sang balita halin sa amon mga nahan-ay nga mga dokumento kag ginrepresenta ini bilang iya kaugalingong trabaho. Nakahimo kami sang grupo nga pagtoon kag may ara kami sini tanan nga mga materyal nga nakahanda para sa imo.”

Tungud sang pagsumbong sang abilidad sang mangin-alamon nga mga tawo, si Nebuchadnezzar basi maghunahuna nga si Daniel magaangkon sang kabantugan para sa iya kaugalingon. Sa baylo, si Daniel nagahatag sang kadunggan sa kon diin ang kadunggan mangin-dapat.

“Apang, may ara Dios sa langit nga nagapahayag sang mga misteryo, kag Siya nagpahibalo kay Haring Nebuchadnezzar kon ano ang mahitabo sa ulihi nga mga adlaw. Amo ini ang imo damgo kag ang mga palanan-awon sa imo hunahuna *samtang* ara ka sa imo higdaan. (Daniel 2:28)

“Nahanungud sa imo, O hari, *samtang* ara ka sa imo higdaan nag-abot sa imo mga panghunahuna kon ano ang mahitabo sa palaabuton; kag Siya nga nagapahayag sang mga misteryo nagpahibalo sa imo kon ano ang mahitabo.” (Daniel 2:29)

Si Daniel karon nagasiling nga ang Dios amo ang isa “nga nagapahayag sang mga

misteryo [tinago nga mga butang]” (cf. Daniel 2:22). Bilang resulta, ang himaya kinahanglan ihatag sa Dios lamang. Wala sang tumuluo nga espirituhanong hamtong sa bisan kasan-o magahunahuna nga mag-angkon sang bisan anong himaya ukon kadungganan sa iya kaugalingon, kag si Daniel isa ka hamtong nga tumuluo.

ANG DAMGO SANG HARI

Ang katuyoan sang damgo nangin duha ka pilo: Una, agud sa pagpresentar sang laragway sang palaabuton nga mga panghitabo; kag, ikaduha, agud ipakilala ang persona ni Kristo sa bantugan nga hentil nga manugdumala.

“Apang nahanungud sa akon, ini nga misteryo wala ginpahayag sa akon tungud sang bisan anong kinaalam nga nagapuyo sa akon labaw pa sa bisan anong *iban* nga nagakinabuhi nga tawo, kondi tungud sang katuyoan sang paghimo sang pagpakahulugan nga ipahibalo sa hari, kag sa sina puwede mo mahangpan ang mga paghunahuna sang imo hunahuna.” (Daniel 2:30)

Isa sa mas importante sa tanan nga mga palaligban nahanungud sang mga tumuluo sa karon nga panahon amo nga wala sila sang matawhay nga panghunahuna. Sa liwat si Daniel nagpakita nga siya nagapahuway sa Ginoo pinaagi sa pagpahayag nga ang iya kinaalam naghalin sa Dios. Ining pamatan-ong tawo amo ang nangin perpektong halimbawa sang pagkahanas sa grasya: Wala siya sang mga ilusyon nahanungud sang iya kaugalingon, wala sang panagway sang pagkamatarong-sa kaugalingon, wala gapakita sang pagkahuwad. Si Daniel nagtindog nga may perpektong kalig-on kag moral nga kaisog sa presensya sang pinakagamhanan kag makahaladlok nga hari sa bug-os kalibutan. Sa pagkamatuud, si Daniel nagsiling, “Ini nga kinaalam indi akon, gingamit lamang ako agud ipasa ang pahibalo sang Dios sa imo.” Si Daniel naghimo sini nga klaro kaayo nga indi siya espesyal nga tawo—ang Dios nagabaton sang himaya.

Talan-awon nahanungud sang mga Emperyo

Kon ang hari may ara sang bisan anong mga pagduhaduha nahanungud kay Daniel kag sang iya pagkamanalagna nga mga abilidad, indi sila magdugay. Sa gilayon, si Daniel nagsaysay sang imahen nga nagpahadlok kay Nebuchadnezzar sa kada gab-i.

Ining partikular nga palanan-awon gindisenyo agud maghatag sang paghiliusa sa kasaysayan kag agud tugotan ang tanang katawhan nga mahunahunaan nga ang tagsa ka makasaysayan nga panghitabo may kaangtanan sa sulud sang plano sang Dios. Ang imahen gingamit agud ipakita ang talan-awon nahanungud sang mga emperyo. Sa panahon sang administrasyon sang ikaapat kag ikalima nga mga serye sang disiplina sa mga Hudiyo, sang ang Israel mag-untat na sa pagkaepektibo sini bilang isa ka pungsod, kita may ara sang pagbangon kag pagkalaglag sang mabakod kag gamhanan nga mga emperyo sang hentil. Ini ginsaysay sa aton sa dalanon nga mga nagasunud kag nagapaathag sang madamo nga Libro sang Daniel, subong man sang dako nga bahin sang Libro sang Bugna. May ara gid

pirmi sang katawhan nga nagtilaw sa pagpangatarungan sa pagdula sang mga Hudiyo sa laragway. Indi gid makonsyensya sa sining tipo sang pangisip! Hinumduma lang nga ang *tanang kasaysayan may kaangtanan sa Israel sa iban nga pamaagi*.³⁹

Samtang nagabasa kita sang pagsaysay sang imahen, talupangda nga ini ginmoda sa porma sang isa ka tawo. Ang tawhanong porma nagapadumdum sang pagdominar sang tawo sa kalibutan sang yawa. Ang tagsa ka parte sang imahe may makasaysayang pakahulugan kag amo ang pahanumdum sa aton nga ang himaya sang tawo isa ka umalagi lamang nga butang. “Kay ano bala ang mapulus sang tawo nga makaangkon sang bug-os kalibutan, kag madula ang iya kalag?” (Marcos 8:36).

Sanglit nga ang himaya ni Nebuchadnezzar indi mangin pasaporte pakadto sa langit, ini nangin isa ka hangkat para sa iya agud atubangon ang mga kamatuuran nahanungud sang eternidad. Ang tawo puwede magpakita sang dako kaayo nga awtoridad kag makaangkon sang pagdumala sang dalagko nga bahin sang kalibutan pinaagi sa kaalam kag pagkamakahas, apang ang tanan sang iya pagkamakabibihag, gahum, kag kadalag-an indi makahatag sa iya sang kinabuhi nga walay katapusan. Subong sa kaso sang tanang mga ditumuluo. Si Nebuchadnezzar ginakinahanglan maghunahuna nga ang tawo kag ang Dios nabulag tungud sang indi maagyan nga balabag nga puwede makuha pinaagi lamang sa trabaho ni Jesu-Kristo didto sa krus.⁴⁰ Wala gid sang alagyan pakadto sa Dios luwas sang pinaagi kay Kristo:

“Siya nga nagatoo sa Anak may kinabuhi nga walay katapusan; apang siya nga wala nagatuman sa Anak indi makakita sang kinabuhi, kondi ang kasingkal sang Dios nagapabilin sa iya.” (Juan 3:36)

“Ako amo ang ganhaan; kon ang bisan sin-o nagasulud pinaagi sa Akon, maluwas siya.” (Juan 10:9a)

“Kag Ako nagahatag sang kinabuhi nga walay katapusan sa ila, kag indi na gid sila mawala; kag wala sang bisan isa nga makaagaw sa ila sa Akon kamut.” (Juan 10:28)

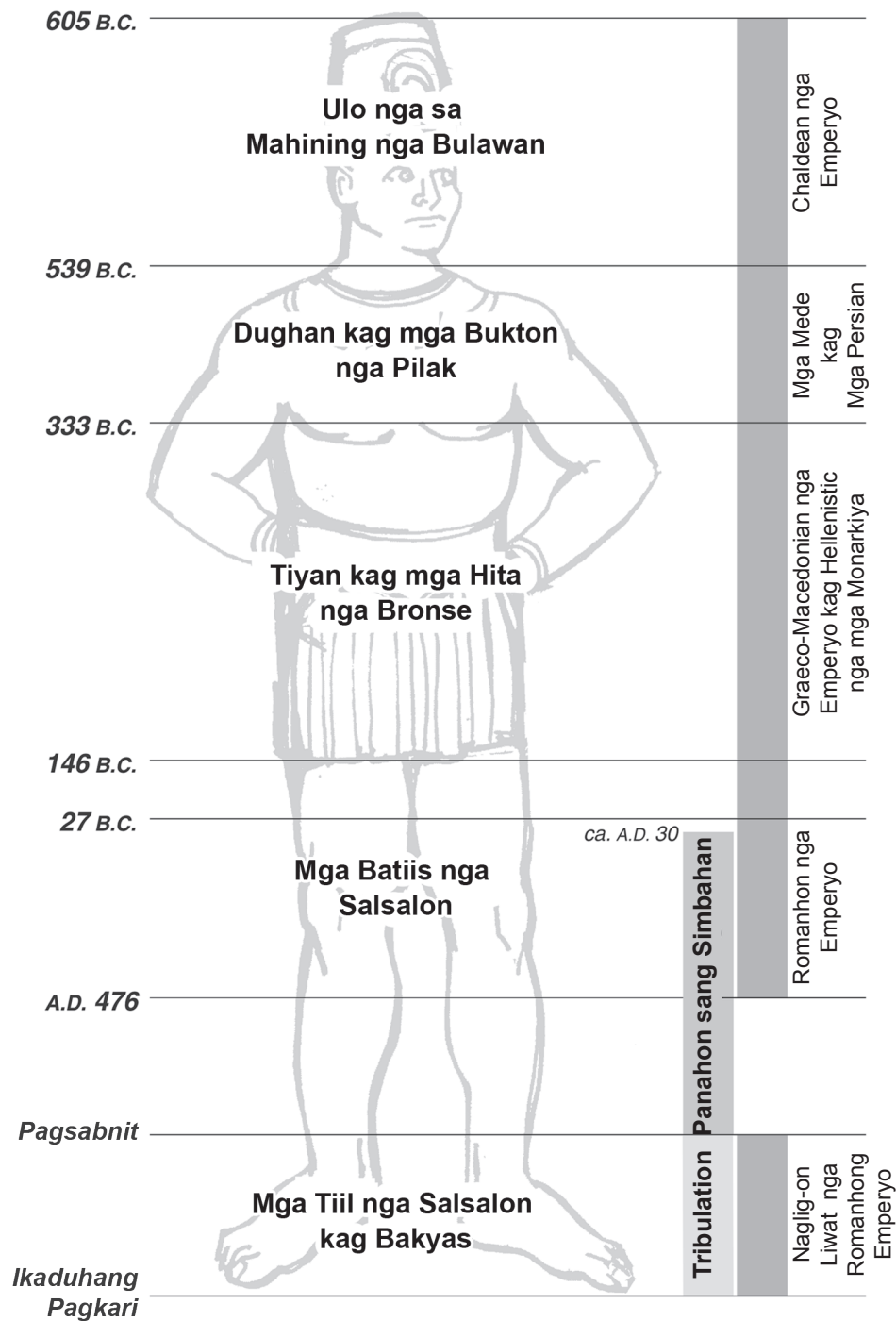
“Kag walay kaluwasan sa bisan kay sin-o nga iban; kay wala sang iban nga ngalan sa idalum sang langit nga ginhatag sa mga tawo, pinaagi sa diin kinahanglan kita maluwas.” (Mga Binuhatan 4:12)

Ang solo nga harambalon nga dapat pagasulbaron sang hari amo ang, Ano bala ang hunahuna mo nahanungud kay Kristo?” (Mateo 22:42a).

Ikaw, O hari, nagatan-aw kag nakakita, may ara sang isa ka solo nga dakong estatwa; ina nga estatwa, nga dako kag sa tumalagsahong kaanyag, nagtin-dog sa atubangan mo, kag ang iya dagway makakulugmat.” (Daniel 2:31)

39. Thieme, *Anti-Semitism* (2003).

40. Thieme, *Ang Balabag* (2014).

IMAHEN NI NEBUCHADNEZZAR

Pinaagi sa duha lamang ka mga panghambal, si Daniel naghatag sang pangbug-os ka-libutan nga pagpaathag sang imahen: “Dako” nagakahulugan nga ang panagway sini na-ngin mabakod kaayo kag “sa tumalagsahong kaanyag” amo ang pagkamakabibihag sang mga emperyo nga ginrepresentar sang sarisari nga mga metal sang imahen. Ang pulong “makakulugmat” nagapakahulugan sa kabakod kag gahum sang dako kaayo nga pigura, kag pinaagi sa pagpakahulugan nagsimbolo sang kabakod kag gahum sang mga emperyo samtang sila nag-uswag.

“Ang ulo sina nga estatwa *ginhimo* sa mahining nga bulawan [Chaldean nga Emperyong], ang dughan kag mga bukton sini sa pilak [mga Mede kag mga Persian], ang tiyan sini [Graeco-Macedonian nga Emperyong sang Alexander the Great] kag ang mga hita sini sa bronse [Hellenistic nga mga monarkiya], (Daniel 2:32)

“Ang mga batiis sini sa salsalon [Romanhong Emperyong], mga tiil bahin sang salsalon [Naglig-on Liwat nga Romanhong Emperyong sang Tribulation]⁴¹ kag bahin sang bakyas [wala napat-ud nga mga pungsod]. (Daniel 2:33)

“Nagpadayon ka tan-aw tubtub ang bato [*eben*, “ang bato nga dako kaayo wala gid naibanan ang kadakuon sini,” ina amo si, Jesu-Kristo] nga natiphag sa wala sing mga kamut, kag ini nag-igo sang estatwa [Ikaduhang Pagkari (Bugna 19:11–21) sa mga tiil sini sa salsalon kag bakyas, kag nagdugmok sa ila [Armageddon]. (Daniel 2:34)

“Niyan [sa tion sang Ikaduhang Pagkari] ang salsalon, ang bakyas, ang bronse, ang pilak kag ang bulawan nadugmok tanan sang tingub, kag nangin kaangay sang labhang sang mga linasan sa tingadlaw [baptismo sang kalayo para sa mga ditumulu sa katapusan sang Tribulation]; kag ang hangin [paghukum sa Ikaduhang Pagkari] nagpalid sa ila palayo agud nga indi na sila makit-an [wala sila tugoti nga magsulud sa paghari ni Kristo sa Millennium]. Apang ang bato [Jesu-Kristo] nga nag-igo sa estatwa nahimo nga isa ka dako nga bukid [kinaugalingon paghari ni Jesu-Kristo sa panahon sang Millennium], kag nagtabon sang bug-os nga kalibutan. (Daniel 2:35)

“*Amo* ini ang damgo; karon isugid namon ang pagpakahulugan sini sa atubangan sang hari.” (Daniel 2:36)

ANG PAGPAKAHULUGAN SANG DAMGO

Ang importanteng leksyon kinahanglan maton-an sa mismong pagkatukod sang sini nga imahen. Halin sa ulo tubtub sa mga tudlo sang tiil, ang mga materyal nga gingamit nagminus ang bili. Ini nga pag-us-us magkapareho sa nagakataas nga kagarukan sang mga pungsod nga ginrepresentar. Ini makapainteresado talupangdon nga ang manugsakdag sang teyoriya sang ebolusyon nagapahayag nga ang katawhan ara sa padayon nga kahimtangan sang pag-uswag. Ini wala lamang nagabatok sa kon ano ang ginatudlo sang Bibliya, kondi ang kasaysayan nagapamatuud sini nga teyoriya nga dimatuud. Ang katawhan nagalunang gihapon sa gira, krimen, salot, taggulutom, dumut, dimakatarunganong mga opinyon, moral kag dimoral nga kagarukan.

41. Ang Tribulation amo ang pito-ka tuig nga kapanahonan nga mag-umpisa pagkatapos sang pag kuha sang Simbahan halin sa kalibutan sa tion sang Pagsabnit kag magalawig tubtub sa Ikaduhang Pagkari ni Jesu-Kristo. Tan-awa ang Thieme, *The Divine Outline of History*, 71–74.

Ang Chaldean nga Emperyo

“Ikaw, O hari, amo ang hari sang mga hari, sa kay sin-o ang Dios sa langit naghatag sang ginharian, sang gahum, sang kabakod, kag sang himaya; (Daniel 2:37)

“Kag sa bisan diin ang mga anak sang mga tawo nagaistar, *ukon* ang mga kasapatan sang ulumahan, ukon ang mga kapispisan sang langit, Siya naghatag sa *ila* sa imo kamut kag ginapagahum ikaw sa ila tanan. Ikaw ang ulo nga bulawan.” (Daniel 2:38)

“Ikaw, O hari [sang Chaldean nga Emperyo] . . . amo ang ulo nga bulawan.” Ang pag-gowa sining mapagsik nga katawhan nag-umpisa sa mabukid nga nataasang patag sang bagatnong bahin sang karon amo ang Iran kag ginpasangkad pakadto sa Persian Gulf. Sa sulud sang mga tinuig nagbalhin sila halin sa mga kabukiran pakadto sa mga dalanawan sa diin sila nahan-ay sang husto, nagbalhin sa nagkalainlain nga mga panahon agud manakup sang iban nga mga katawhan. Sa ila mga pagpang-ataki sa aminhan natan-awan nila ang mabuganaon nga Kapatagan sang Tigris-Euphrates, ang Fertile Crescent, kag ara sa nagkalainlain nga mga kapanahonan sang kasaysayan sa pagkamatuud gindumalahan subong sang mga hari sang Babylon, ang halimbawa, si Merodach-baladan nga nasambit sa Isaias 39:1.

Si Nabopolassar, ang amay ni Nebuchadnezzar, ginsuholan sang mga Assyrian agud mangapin sa Chaldea batok sa pagpanalakay sang mga Phoenician. Samtang ang mga manalaysay nagatawag sini nga maosyoso nga paglibot sang ruweda sang kapalaran, aton makilala sa bersikulo 21 nga ang Dios “nagapahalin sang mga hari kag nagapahamtang sang mga hari.” Sa bersikulo 37, si Daniel nagahimo sang aplikasyon sa kay Nebuchadnezzar mismo pinaagi sa pagsiling “ang Dios sang langit naghatag sang ginharian.” Pagkatapos napabakod ni Nabopolassar ang iya army nga mga Chaldean, siya nagmartsa sa kapital nga siyudad sang Babylon sa ngalan sang hari sang Assyria. Iya ginpahimuslan ini nga oportunidad agud magribuk batok sa iya harianon nga agalon; kag halin sina nga tion, ang Babylon nangin pangulo sang bag-ong Chaldean Empire. Sa katapusan, tungud sang pagbulig sang mga Mede kag mga Scythian, ang makina sang Assyrian nga militar bug-os nga naguba kag, sang ulihi, ang Chaldea nagdumala sang ginhandum nga duug. Ginbuslan ni Nebuchadnezzar ang iya amay bilang hari, kag sa idalum sang iya liderato ang emperyo nakalambot sa putok-putokan sini—“ang ulo nga bulawan”!

Si Nebuchadnezzar nangin isa ka dungganong hari, apang subong gani sang kasami nga nagakalatabo, may anak siya nga subong ka iresponsable subong sang pagkamasaligan sang iya amay. Siya nakilala sa kasaysayan bilang si Evil-Merodach (Amel-Marduk). Ang iya paghari sa duha ka tuig natapos sang ang iya bayaw, si Neriglissar, ang harianong prinsipie nga gintawag Nergal-sar-ezer (Jeremias 39:3), nanguna sang rebolusyon kag ginpatay si Evil-Merodach. Si Neriglissar niyan nakakuha sang trono, apang pagkatapos sang apat ka tuig lamang napatay siya. Ginbuslan siya sang iya anak nga si Labashi-Marduk, nga ginpatay sa pipila ka mga bulan ang nag-agi sa panahon sang lain pa gid nga rebolusyon.

Si Nabonidus, bisan nga indi sa harianon nga pamilya, ginpili nga manugdumala sad-tong 556 B.C. Ang makasaysayan nga mga listahan nagapakita nga siya ayhan sisyenta ka

tuig kagulangon sang siya nagbulus sa trono; busa, indi katingalahan nga ang iya anak, si Belshazzar, gin-upod sa pagdumala sa pagpanugod sang iya paghari. Samtang si Nabonidus ginkabig nga maalamon, ang iya unang gugma daw sa nangin arkeyolohiya.⁴² Ang pagkahari indi nangin kabakod ni Nabonidus, kag sa panahon sang iya paghari ang Chaldean nga Emperyo nalaglag halin sa himaya nga naagum sa idalum ni Nebuchadnezzar.

Ang Persian nga Emperyo

“Kag pagkatapos sa imo may maggowa nga isa pa ka ginharian nga kubus sa imo.” (Daniel 2:39a)

Sa panahon sang pagbangon kag pag-us-us sang mga Chaldean, duha ka punong mga pwersa padayon nga nagahimulat tungud sang pagdumala—ang mga Mede kag ang mga Persian—ang dughan kag ang mga bukton sang imahen. Ang ila mga lider mga magpakaisahay nga kon kaisa akig sa kada isa apang halos pirmi akig sa mga tagagowa.⁴³ Sa amo man nga panahon si Belshazzar nangin kaupod sa Chaldea sang iya amay, si Nabonidus, Cyrus the Great sang Persia nga nagpanakop sang mga Mede, ang mga manugdumala sang Iranian nga nataasang kapatagan. Sadtong 546 B.C. gin-agaw ni Cyrus ang Sardis, ang kapital nga siyudad sang manggaranon gid kaayo nga hari Croesus sang Lydia. Sadtong 539 B.C., nagkadto siya sa Fertile Crescent kag ginsakop ang Babylonia, ang painakamanggaranon kag labing nag-uswag nga duug sang katundan nga bahin sang Asia. Ang kapital sini nagyanib sang halos paghimud-os (Daniel 5), kag ang ulo nga bulawan nag-uyog kag natumba! Ang dungganon kag gamhanang Persian nga Emperyo mas naglig-on—ang dughan kag mga bukton nga pilak.

Madamong mga Babylonian ang nag-abi-abi sa mga Persian samtang si Cyrus naga-palapnag sang kalmadong mga pulong nahanungud sang iya kaugalingong pagkamaayo,

42. Ginbadbad halin sa *The Cambridge Ancient History*, 3:218–219. “Siya nangin isa ka eskolar nga may labing konserbatibong pagtahod para sa daan nga mga listahan kag mga kustombre, kag wala gid nangin mas malipayon kay sa sang puwede na siya magkali sang madamong dumaan nga pundasyon-nga bato. Kon aton rasonan ang bisan anong butang sa iya relihiyosong mga balatyagon nahanungud sang siyudad sang Haran, sa diin siya nagpabalik sang sobra kaanyag nga Templo sang Bulan, sa diin, subong sang aton nahibal-an, isa sang iya mga ginikanan, ayhan iya iloy, nag-atipan sang pagkapari, basi nga siya didto sadto sa aminhan sang Syrian nga katigulangan, upod ang tanang debosyon sang Syrian sa diosdios-nga Bulan. Sa pagkamatuud, basi ining malig-ong ebidensya sang iya pagsimba sang Bulan nagdala sa iya sa idalum sang pagdumili sang gamhanang pagkapari ni Marduk sang Babylon, kag ayhan nagtuytuy pa sa iya nga kabigon subong nagtalikod sa gintoohan, nga sa diin magasaysay tungud sang iya malawig nga panahon sang pagpuyo nga malayo sa Babylon, ilabi na sa Teima sa aminhan sang Arabia.”

43. Naangay nga mga manugdumala sang mga Mede kag sang mga Persian:

Mga Mede

Cyaxares I, kaapin ni Nabopolassar sang Chaldea batok sa Assyrian nga Emperyo; Astyages, anak ni Cyaxares I kag lolo ni Cyrus the Great sang Persia; Mandane, anak nga babayi ni Astyages, namana kay Camyses I sang Anshan, nga iloy ni Cyrus the Great sang Persia; Cyaxares II, anak ni Astyages, nakilala man sa kasaysayan bilang si Darius ang Mede (Daniel 5: 31, 9:1).

Mga Persian

Achaemenes; Teispes, ang Bantog nga Hari, Hari sang Anshan; Cyrus I; Cambyses I, nagpangasawa kay Mandane, anak nga babayi ni Astyages sang Media; Cyrus II (549–530 B.C.), nakilala bilang si Cyrus the Great, Hari sang Anshan kag Hari sang Persia; Cambyses II (529–522); Pseudo-Smerdis (Gaumata), ang mangangagaw (522–521); Darius I (521–486), nakilala bilang Darius Hystaspes ukon Darius the Great; ang bantugan-kaayo-nga apo ni Teispes sa kay Ariaramnes, ang manghud nga lalaki ni Cyrus I; Xerxes I (486–465), si Ahasuerus sang Libro sang Ester; Artaxerxes I (465–424); nakilala man bilang si Artaxerxes Longimanus (Esdras 7: 1–8; Nehemias 2:1); Xerxes II (424); Darius II (423–404); Artaxerxes II (404–359); Artaxerxes III (359–338); Arses (338–335); Darius III (335–331), ang ulihing Persian nga hari nga napirde ni Alexander the Great.

kalooy, kag pagkabalaan. Suno sa Balaan nga Kasulatan, ang mga Hudiyo nag-abi-abi man sa iya.

Gani nagasiling ang GINOO kay Cyrus nga Iya hinaplasan,
 Nga Akon ginkaptan sa tuo nga kamut,
 Agud magpirde sang mga pungsod sa atubangan niya, . . .
 “Magauna Ako sa imo kag magatapan sang batohon nga mga duug.” (Isaias
 45:1–2a)

Sa liwat makita naton ang palatukuran nga ang Dios nagalaglag sang hari kag nagapatindog sang isa pa.

May ara kita sang tagsa ka kabangdanan nga magtoo nga si Cyrus nagbaton kay Jesu-Kristo bilang iya Manluluwas. Ini maathag nga siya nangin importante nga parte sa plano sang Dios (2 Mga Cronica 36:22–23; Esdras 1:1–2, 7–8; 3:7; 4:3, 5; 5:13–14, 17; Isaias 44:28; Daniel 1:21; 6:28; 10:1). Si Daniel may kinaugalingong pagpakig-angot kay Cyrus, kag pinaagi sa iya sa ulihi mahimong ang punong manugdumala sang Persian nga Emperyo. Si Cyrus matutum nga nagsunud sa mga sugo sang Ginoo sa paghimo sini nga posible para sa mga Hudiyo nga makabalik sa Jerusalem agud nga itukod liwat ang Templo. Subong nga ang Dios naggamit sang mga Chaldean agud silotan ang Iya katawhan sa ikalima nga serye sang disiplina, gani ang Persian nga Emperyo gingamit agud ibalik ang Iya katawhan sa ila kaugalingong pungsod. Indi lamang ang mga hudiyo sa Babylon ang makabaton sang patas nga pagtrato, kondi ang mga Hudiyo maprotektahan sa bug-os nga nasakupan sang impluwensya sang Persian. Madamong mga pungsod ang napaambitan sang Maayong Balita kag ang katawhan sang dumaan nga kalibutan naluwas kag sa langit na karon nga panahon bilang resulta sang Persian nga palisiya sa Hudiyoung katawhan.

Ang nagasunud sa paghari ni Cyrus, kag sinang sa iya anak, may ara sang isa pa nga mangin-alamong hari, si Darius I, nga nakilala man bilang si Darius Hystaspes kag Darius the Great. Ang mga libro sang Esdras, Hageo, kag Zacarias tanan nagsambit sa iya; kag ini daw sa nga siya, man, nangin isa ka tumuluo. Sa panahon sang iya paghari ang pagkabihag sa Babylonia (586–516 B.C.) natapos kag sadtong 516 B.C. ang Bulawanon nga Panahon sang mga Hudiyo nag-umpisa.

Aton natukiban sa Pulong sang Dios nga ang mga Persian mga kilala kaayo nga katawhan. Pagkadimapalaron, ang kadamoan sang dumaan nga mga kasaysayan nga kurso nagpakahulugan nga ang mga Persian mga barbaro. Medyo kabaliskaran, sila amo ang napaathagan nga katawhan, maayo kaayo nga mga manugdumala, kag tumalagsahon nga mga siyentipiko sang ila panahon. Sa pagkamatuud sila nagpatukod sang pundasyon para sa modernong medisina kag may masangkaron nga kahibalo sang matematiko; ang iban sini nga kahibalo ginagamit gihapon karon nga panahon. Sa dugang, ang moralidad sang ila katawhan nangin siguradong sa mas mataas nga lintang kay sa Griyego nga sibilisasyon nga nagsunud. Agud ipakita kon paano ka talagsahon sila, “Ini nga emperyo ginpadayon pinaagi sa amo man nga pamilya nga naghimo sini, sa duha ka mga siglo wala nabahin kag wala mabungkag.”⁴⁴

44. Ginbadbad halin sa *The Cambridge Ancient History*, 4:2.

Ang Graeco-Macedonian nga Emperyo

“Kag isa pa ka ikatatlo nga ginharian sang bronse, nga magadumala sa bug-os nga kalibutan.” (Daniel 2:39b)

Samtang ang Persian nga Emperyo amat-amat nga nag-us-us, ang mga katawhan sa katundan nagakabakod. Ang tiyan kag ang mga hita nga bronse sang bersikulo 32 magpakilala sa aton sang Graeco-Macedonian nga Emperyo.

Sa umpisa sang panahon ni Homer, ang mga Griyego nabantog tungud sang pag-ilinaway mismo sa ila mga kaugalingon. Sa pagkamatuud, wala sila sang nagustohan nga mas maayo kay sa mga hangkat sang kada pag-inaway ukon sang nagailinaway nga gagmay nga grupo. May kawili sila para sa pag-ilinaway kag may posibilidad nga nadumalahan ang ila kalibutan, apang wala sang nanging pang-engganyo sa paghimo sini.

Ang tanan sini nagbaylo sang si Philip II sang Macedon, utod sang hari nagbalik sa Thebes sa diin nadakpan siya bilang bihag. Sa Thebes nagpanilag siya sang bag-ong mga ideya sang organisasyon kag mga taktika sang militar. Sang gintawag na sa trono, nakahan-ay na siya sang pwersa sang militar suno sa sining bag-o nga mga ideya. Si Philip daw sa may ara man maayong pang-inoi sa Negosyo, kag ang iya mangin-alamon nga pagdumala sang minahan sang bulawan sang Macedonia nagpasiguro sang igo nga mga pundo para sa panglakaton sang pagpanakop.

Si Alexander natawo kay Philip kag sa matahum nga pula sang buhok, ang Olympian sang Epirus. Si Philip nagpasiguro nga si Alexander nakabaton sang nakahanda na nga pinakamaayong paghanas. Bisan pa nga ara si Aristotle bilang manunudlo, si Alexander nanging mahina nga estudyante kag ginbulubanta nga indi gid siya mahalintulad mga maayo kaayo.

Nalikawan kag napirde ni Philip ang iya mga kontra tubtub nga ang ginkasugtan na-pirmahan nga nagahimo sa iya manugdumala sang Greece. Sang ginpatay si Philip, si Alexander ang nagbulus sa trono sa edad biyente. Kinahanglan ipamatuud ni Alexander nga ang iya nugbo nga mga grado wala nagpakita sang iya pagkamangin-alamon. Nanging okupado siya sang mga butang luwas sang iya mga pagtoon.

Si Alexander nagtipon sang dalayawon nga army apang gilayon nga nakasugata sang balabag sa lenggwahe. Ang sarisari nga mga bag-ong nalista naghambal sang nagkalailain nga mga hambal. Sa idalum sang malaamon nga pagdumala ni Alexander ang Hellenistic nga Griyego nag-uswag sa isa ka lenggwahe para sa komunikasyon sa tunga sang mga tropa. Tungud sining kinahanglanon sang militar, ang Hellenistic nga lenggwahe nag-amat-amat uswag sa pangkalibutang lingua franca kag pagagamiton sang mga manunulat sang Bag-ong Katipan. Ini nga lenggwahe gintawag nga (*koine*), ang komon nga lenggwahe.

Sadtong 334 B.C. si Alexander nag-umpisa sang iya pagpanakop sa madumtanon nga pag-ataki batok sa mga Persian. Samtang ang iya army nakaposisyon sa pakig-away, ini naupdan sang mga hiyograpo, mga botaniko, kag propesyonal nga mga ‘nga nagalakat’ agud magtakus sang mga kalayoon.⁴⁵ Si Alexander nagpadayon, indi lamang sa pagpanakop,

45. Ibid., 6:353. Si Aristotle nagtudlo sa iya sang etika kag metapisika, kag iban pa nga politika; sang ulihi nagsulat siya para sa iya sang tratado sa talyambong sang desisyon, kag isa pa sa kolonisasyon. Naghatag man siya sa iya sang komon nga interes

kondi agud magtoon kag hangpon ang bag-ong kalibutan nga iya ginasudlan. Ang iya mga pangampanya nangin madalag-on sa Asia Minor, Palestine, kag dayon sa Egypt; iya man ginsakop ang parte sang Aminhang Africa. Sa katapusan, ang daan nga Persian nga Emperyo bug-os nga nasalay kay naokupar; kag tungud sang kamatayon ni Darius III, ang dughan kag mga bukton nga pilak nabuslan sa eksena sang kasaysayan sang tiyan kag mga hita nga bronse. Si Alexander the Great nakalambot sa putokputokan sang iya karera.

Si Alexander nangin malig-on sa panglawas, maisog sa inaway, kag tumalagsahon bilang isa kinaugalingon mangangaway. Bisan pa nga madali mangakig ang iya kinaiya, praktikal ang iya hunahuna, kag mahinalungon siya sa preparasyon. Sa panahon sang iya malip-ot nga kinabuhi, nagpadayon siya sang iya mga pagpanakop kag ginpasangkad ang iya pagdumala halin sa Greece kag Libya pakadto sa India—ang mga duta nga sa diin nagsangkad sa kalayoon sang mas malapad kay sa United States. Nagpabenturar pa gid siya kag nagdaog sang mas madamong teritoryo kay sa nagligad nga mga mananakop. Naghimo siya sang malawig nga landong sa kasaysayan kag kasugiran.⁴⁶ Ginpreparar sang iya amay para manakop, si Philip II, nag-eskwela sa lohika pinaagi kay Aristotle, nahilig sa pagkawalay paghalong sang iya makahas kag mabinatyagong iloy nga si Olympias, si Alexander napreparar sang bug-os, subong nga ayhan wala natabo sa iban nga tawo, nga magdumala sang kalibutan. Kaangay sang isa ka bulalakaw nga nagadabadaba sa tabok sang tatlo ka mga kontinente, iya ginbaylohan ang lakat sang kasaysayan sa iya malip-ot nga kinabuhi sang trentay-dos ka tuig lamang.

Ang nagakasangkad nga emperyo nga gindaya ni Alexander nagpalampuwas sa iya sang pipila ka tinuig lamang samtang ang mga nagbulus sa iya nag-ilinaway tungud sang pagdumala. Sang ulihi, ang dominante nga mga ginsakupan sang impluwensya ginpangulohan sang apat ka mga heneral sang mga army ni Alexander—si Seleucus, Ptolemy, Cassander, kag Lysimachus. Ining nabahinbahin nga emperyo ginrepresentar sang mga hita nga bronse sang imahen, nga nakilala sang mga manug-estorya bilang ang Hellenistic nga mga monarkiya.

Ang Romanhong Emperyo

“Niyan may mag-abot nga ikaapat nga ginharian nga subong kabakod sang salsalon; sanglit nga ang salsalon nagadugmok kag nagabungkag sang tanan nga mga butang, gani, kaangay sang salsalon nga nagaligis sa mga piraso, ini

sa pilosopiya, siyentipiko nga imbestigasyon, kag medisina. Ang duha sang naulihi namunga sang pagtamod ni Alexander para sa maayong panglawas sang iya army sa Asia kag sa dako nga mga kontribusyon sa ihibalo sang hiyograpiya, haydrograpiya, etnolohiya, solohiya, kag botaniya.

46. Ibid., 6:436. “Isa siya sa kataastaasang manugpauswag nga pwersa sang kasaysayan. Iya ginbayaw ang sibilisadong kalibutan pagowa sa isa ka luk-it kag ginbutang ini sa isa pa; nag-umpisa siya sang bag-ong panag-on; wala sang mangin subong sadto liwat. Iya ginpadako kaayo ang mga dulonan sang ihibalo sang tawhanong paghimud-os, kag ginhatag sa Griyego nga syensya kag Griyego nga sibilisasyon ang sakop kag oportunidad subong sang wala pa nila naangkong. Ang partikularismo ginbaylohan pinaagi sa ideya sang ‘napuy-an nga kalibutan,’ ang komon nga posisyon sang sibilisadong tawo; ang pagbaylohanay sang pagbakal kag sang komersyo ginhimo pangkalibutan, kag ang ‘napuy-an nga kalibutan’ nahiusa pinaagi sa sistema sa parehong bag-ong mga rota kag mga siyudad, kag sang komon nga mga interes. Ang Griyego nga kultura, bag-o sini nga tion partikular nga nalimitahan sa mga Griyego, naglapnag sa bug-os kalibutan; kag para sa paggamit sang mga pumuluyo sini, sa lugar sang madamong mga hinambalan sang Greece, didto nag-uswag ang porma sang Griyego nga nakilala bilang *Koine*, ‘ang komon nga pamulong.’”

magadugmok kag magaligis sini tanan sa piraso.” (Daniel 2:40)

Ang umanhong mga manugbantay sang mga karnero nga nagapuyo sa mga payag sa kilid sang Tiber sa kadugayan nakabalhin sa walay peligrong isa sa pito ka mga banglid; nagdamo sila, naglapta, kag nagpundar sang siyudad. Samtang nagligad ang panahon, ang Roma nag-abot agud sakupon ang mga parte sang aminhan kag pabagatnon sang Italy. Siya nag-angkon sang iya lugar lakip ang Carthage sa katundan, samtang ang Syria, Egypt, kag Macedonia amo ang mga gahum sang sidlangan. Amo ini ang pagbahinbahin nga ginrepresentar sang mga tiil nga salsalon sa Daniel 2:33. Ang tiyan kag mga hita nga bronse ginbaylohan.

Ang pagpakig-away tungud sang kinataasang awtoridad nag-umpisa. Sa pag-atubang sang Carthaginian nga pagpanalakay, ang Roma nag-agaw sang Sicily kag Spain sadtong Punic nga mga Gira. Sunud nag-abot ang Macedonia, kag samtang ang gira nasundan sang gira, ang emperyo naporma. Ining indi mapunggan nga pagpasangkad naglakip sang Syria, Aminhang Africa, Asia Minor, Gaul, kag Egypt. Ang Mediterranean nangin isa ka Romanhong suba.

Ang Roma amo ang nagdumala sang kalibutan pinaagi sa kusog sang militar, apang nagkulang siya sang abilidad sa pagdumala sang iya mga pagkabutang. Ang mga mahistrado nga ginpadala bilang mga gobernador kasami nga nagpangurakot sa ila probinsya kag nagpauli nga may mga manggad, nga nagbilin sang pagdumut kag rebelyon sa ila pagtindog. Ang Republika naghuyang tungud sang sibil nga mga gira kag pagkagaruk sang iya katawhan, kag kuntani siya mag-antos sang bug-os nga pagkalaglag kon si Julius Caesar wala makakaput sang gahum.

Bisan pa nga diktador, si Gaius Julius Caesar naghatag sang kaayohan sa panahon sang iya pagdumala, kag ang putling kaayo sang iya rehimen tungud sang iya kinaugalingon pagkamangin-alamon. Si Caesar ginkabig sang mga manalaysay bilang parehong talagsahon kag misteryoso. Bisan ang mga eskolar naghingalan sa iya tuso, subong man ang bug-os kag perpektong tawo, sila nag-uyon tanan nga siya nangin mataas kaayo sa kalibutan kaangay sang higantihon nga estatwa. Sa kulang kinse ka tuig wala lamang niya nabutang ang Roma sa banas sang matahum kag dako kaayong emperyo, kondi ginporma ang palaabutong Katundang Europe, kon indi ang kalibutan. Ang iya pagkamaalamon sa duug awayan nagalambot halin sa Black Sea kutub sa Atlantic, kag sa tion sang iya kamatayon nadekrito siya nga isa ka diosdios sang Romanhong Senado. Nga wala sang paghunahuna sini, ini nga tawo nga may tumalagsahong makabibihag nga mga naagum naghan-ay sang kapanahonan para sa buluhaton sang pagpangalagad ni Kristo. Ang Dios nagbayaw kay Caesar sa mismong tama nga tion; wala sing pagduhaduha nga siya amo ang tawo para sa krisis.

Pagkatapos sang pagpatay kay Caesar sadtong 44 B.C., may ginamo liwat, kag nagsunud ang sibil nga mga gira. Sang ang apo sa hinablos ni Caesar nga si Octavian nangin emperador Augustus, ang Romanhong Emperyo natawo. Si Augustus wala nagpanglaghap sang bag-ong mga sakupon, kondi nagpadayon sang mga proyekto nga naumpisahan ni Julius Caesar. Sa idalum sang iya makasarang nga pagdumala ang dalagko nga nasakupang nangin matahum kaayo nga emperyo. Si Augustus nagpatuman sang palisiya sang pag-dumala nga giumpisahan sang iya tiyo. Ini nga sistema nagsakdag sang SPQR, *Senatus Populusque Romanus*, Ang Senado kag ang Katawhan sang Roma, sa mga lima ka gatus

ka tuig. Sa unang tion ang Romanhong kalibutan nakakilala sang paghidait, *pax Romana*, ina nagresulta halin sa iya grabe kaayong makusog nga militar. Sa sulud sining panahon sang kalig-on, pagkilala sang awtoridad, pagkamaangayon, kag kasugoan kag kahan-ayan, si Jesu-Kristo nag-abot sa kalibutan (Lucas 2:7; Mga Taga-Galacia 4:4), nagkinabuhi, kag napatay didto sa krus.

Walay tanda nga ang bisan sin-ong Julio-Claudian nga mga caesar mga tumuluo, apang sa idalum sang SPQR ang konsepto sang dignidad sang tawo napamatud-an. Ang katawhan may kahilwayan nga ipadayon ang ila kaugalingong mga negosyo, kag ang ila katungud sa pagkapribado naprotektahan. Pinaagi sa garantiya sang kinaugalingong mga kahilwayan, ang pagbiyahe wala na ginpunggan nga nagaresulta sa pinakadamo nga pagpalapnag sang 'maayong mga balita.' Isa ka bag-o nga henerasyon sang mga tumuluo ang naggolowa sa bug-os Romanhong Emperyo.

Apang, samtang pirmi nagakatabo ang pag-uswag, ang Romanhong katawhan nangin sobra magpaayaw-ayaw-sa kaugalingon. Ang disiplina-sa kaugalingon nga gintipigan si-ning mapagsik nga rasa nabaylohan sang pagkataranta sa pagpanghalughog sang kalipay. Ang pagkadula sang ila palanan-awon nagtuytuy sa pagkapintas—ang kauhaw sa dugo. Ang kalibutan halos-haluson makakita sang subong nga kahigkoan kag kagarukan.

Sa amo man nga tion, ang espirituhanong kondisyon sang mga Hudiyo nagbaylo. Na-lipatan ang mga leksyon nga natudlo sa ila sang pagkabihag sa Babylonia. Nagbiya sila sa Dios kag sa liwat nangin sa idalum sang mga serye sang disiplina, nga natapos sadtong A.D. 70 sang ang Jerusalem nakibon kag naguba sang mga tropa ni Titus. Sa kabaliskaran, bisan sang paghingabot kag disiplina sadtong unang siglo, ang Simbahan nagtubo kag naglig-on, kag ang kanon sang Balaan nga Kasulatan nakompleto.

Sadtong A.D. 96, mga parehong panahon si Apostol Juan napatay, ang paghari sang Flavian nga mga caesar natapos. Sa sunud nga isa ka gatus ka tuig, sa idalum sang Antonine nga mga Caesar, ang mga listahan sang Bulawanong Katuigan sang Roma, ang Imperyal nga Paghidait. Ang kilalang ika-desi-otso nga siglo sang manalaysay, nga si Edward Gibbon, nagsiling nga ini nangin “ang kapanahonan sang kasaysayan sang kalibutan sa panahon nga sa diin ang kondisyon sang katawhan amo ang labing malipayon kag mauswagon.”⁴⁷

Sa makaisa pa gid may paghidait sa bug-os nga emperyo; walay peligro nga magbiyahe sa malapad nga mga karsada nga ginhimo, kag may pinakadamo nga pagpaambit sang Maayong Balita.⁴⁸ Ang Adriatic nagbahinbahin sang Romanhong Emperyo sa parehong suno kultura kag sa lenggwahe. Ang koine nga Griyego amo ang lenggwahe sang mga pungsod sa sidlangan sang Adriatic kag, dugang para sa Latin, ini ginhambal sang tagsa ka edukadong tawo sa katundan nga bahin sang emperyo. Ining duha ka mga lenggwahe magkatumbas, kag ini nangin importante kaayo sa mga eskolar sa paghimo sang lenggwahe sang Bag-ong Katipan. Tungud sang naglapnag nga gamit sang koine nga Griyego, may ara nangin talagsahong pagsabat sa Pulong sang Dios, kag ang pagtubo sang pagka-Kristohanon nagpalig-on sang kaharian.

Sa madamong mga henerasyon, ang mga tumuluo nadulaan sang interes sa panudlo

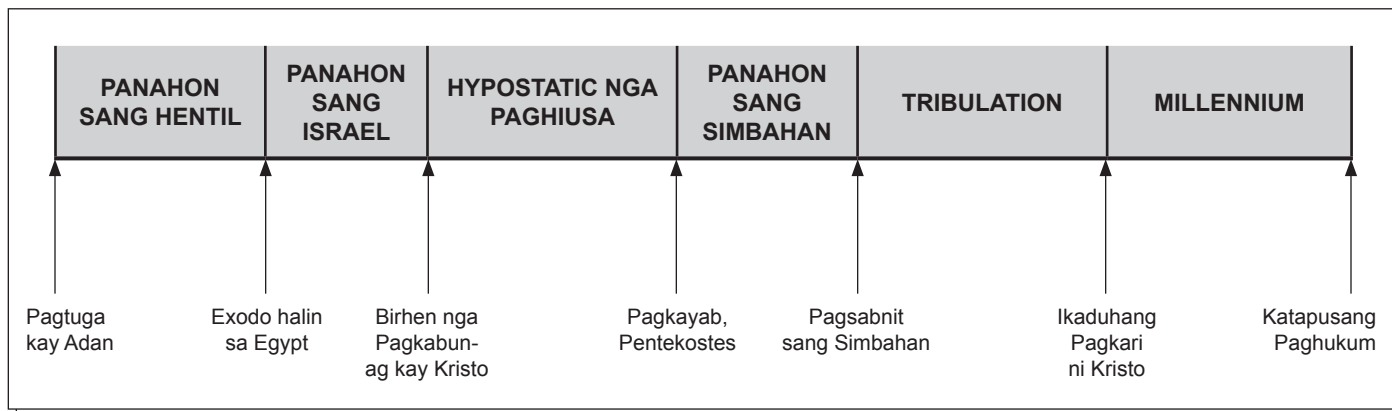
47. Ginbadbad halin sa Edward Gibbon, *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, ed. John Bagnell Bury, 7 vols. (Wildside Press, 2004), 1:85–86.

48. Thieme, *Pagpanaksi*.

sang Bibliya. Ang disiplina halin sa Dios nagsunud sa porma sang barbaro nga mga pagribuk. Sa katapusan sadtong A.D. 476, ang German nga punong kapitan nga si Odovacar nagsakup sang kinatapusan sang Romanhong mga emperador kag ang mga tiil nga salsalon nabungkag. Halin sa nabilin sang dungganong Romanhong Emperyo sa kadugayan naggowa ang modernong Europe.

Ang Dakong Parenthesis

Ang mga Balaan nga Kasulatan sang Daan nga Katipan nagasulat sang madamong mga detalye nahanungud sang mga emperyo nga ginpakita sa estatwa. Apang bisan pa sina, ang iban nga mga dalanon nahanungud sang mga emperyo daw sa makapalibog, magkabatok, sanglit nga indi sila puwede iangot sa bisan anong kilala nga makasaysayang panghitabo. Apang ang Dios indi ang Dios sang kalibog (1 Mga Taga-Corinto 14:33). Kinahanglan may ara sang kaangtanan. Ini nga mga panghitabo amo ang sa palaabuton kag

ANG MGA PAGDUMALA

ang yabi sa paghangup sa ila amo ang mga pagdumala.

Suno sa Bibliya, ang kasaysayan amo ang pagkasunud-sunud sang divine nga mga pagdumala. Ining magkasunud nga mga kapanahonan nagapahinumdom sang pagpahayag sang plano sang Dios para sa katawhan. Sila naghimo sang divine nga palanan-awon sang kasaysayan kag sang teyolohiyanghong pagpakahulugan sang kasaysayan. Ang administrasyon nangin importante nga harambalon sa pagkilala sang mga pagdumala sa isa kag isa. Sa lig-on magdesisyon sang mga tion sa Iya kabilogang plano para sa katawhan, ang Dios nagabutang sang mga pagbaylo sa ginsalig nga awtoridad, responsibilidad, pamaagi, kag sang nakahanda na nga mga pagkabutang. Ini nga mga pagbaylo sa divine nga mga administrasyon sang kasaysayan sang tawo nagalabot sang unang isa ka grupo sang katawhan, dayon sang isa pa, kag isa pa. Sa lakat sang kasaysayan, ini nga pagsentro nag-agi sa mga Hentil pakadto sa pungsod sang Israel, halin sa Israel pakadto sa kay Jesu-Kristo sa Iya unang pagkari, halin kay Kristo pakadto sa Simbahan, halin sa Simbahan pakadto sa nakibon nga bilin sang Israel sa tion sang Tribulation, kag sa katapusan halin sa mga matutum sang Israel sa kay Kristo ang manugpalingkawas, mananakop, kag manugdumala sa panahon sang Millennium.

Ang Daan nga Katipan may sulud nga taga nahanungud sang pagkabun-ag, kamata-

yon, pagkabanhaw, kag pagkayab ni Jesu-Kristo, ang Manluluwas. Ang Salmo 110:1 nagasulat sang Iya pagpakigtipon sa tuo nga kamut sang Dios nga Amay, apang kon ano ang mga mahitabo pagkatapos sang Iya pagpakigtipon wala masulat sa Daan nga Katipan. May kahipos, ang parentesis sang tion.

Wala sang dalanon sa Daan nga Katipan nga nagapahayag sang Panahon sang Simbahan. Sang ang tagna sang Daan nga Katipan nagahambal sang pag-abot sang mga pasunud nga mga panghitabo, ang bisan anong pagsambit sang Panahon sang Simbahan ginlaktawan. Dayon ang tagna nagaumpisa liwat sa impormasyon nahanungud sang mga panghitabo sa palaabuton nga mga pagdumala sang Tribulation kag Millennium. Sa tunga sang bersikulo 40 kag 41 sang Daniel 2 may ara kita sang subong nga parentesis. Ang Panahon sang Simbahan gintalana bilang parte sang plano sang Dios, apang nagpabilin nga misteryo sa mga balaan sang Daan nga Katipan. Ang iban pa nga mga halimbawa sini makit-an sa Salmo 22:22–23; Daniel 7:23–24; 9:26; 11:35–36; kag Isaias 61:2.

Ang Panahon sang Israel nanging madramahon nga nang-awat kag ang Misteryo ukon Panahon sang Simbahan nag-umpisa sadtong adlaw sang Pentekostes.⁴⁹ Sugod sadtong A.D. 70, sa pagkalaglag sang Jerusalem, ang mga Hudiyo nanging sa idalum sang ikalima nga serye sang disiplina. Ginlapta sila sa bug-os nga kalibutan sa sulud sang kadugayon sang Panahon sang Simbahan. Ang mga nagatoo nga mga Hudiyo nanging mga sakup sang Simbahan. Ang misyon sang Israel nahanungud sang pagpaambit sang Maayong Balita ginbalhin sa mga tumuluo sa Panahon sang Simbahan. Amo ini ang mangin mga kahitabonan tubtub ang Lawas ni Kristo, ang Simbahan (1 Mga Taga-Corinto 12:27; Mga Taga-Colosas 1:18), kuhaon na sa kalibutan pinaagi sa pagkabanhaw⁵⁰ (1 Mga Tesalonica 4:16–17) kag ang Panahon sang Israel mag-umpisa liwat (Daniel 9:26–27).

Ang Naglig-on Liwat nga Romanhong Emperyo

“Kag sa sina nakita mo ang mga tiil kag mga tudlo sang tiil, may bahin nga bakyas kag may bahin nga salsalon, ini mangin isa ka nabahinbahin nga ginharian; apang ini mangin may iya nga kabakod nga salsalon, sanglit nga nakita mo ang salsalon namisklahan sang ordinaryong bakyas.” (Daniel 2:41)

Halin sa aton palanan-awon ang pagsaysay sang imahen makasaysayan, apang halin sa Daniel 2, bersikulo 41 tubtub 44, nagahambal kita sang nga panghitabo sa palaabuton. Sa sulud sang bug-os nga Panahon sang Simbahan may ara gid kag magapadayon nga may mga sumpunganay tungud sang gahum sa tunga sang mga pungsod sang Katundanon nga Europe. Sa malapit na ang katapusan sang sa karon nga pagdumala ang daan nga Romanhong Emperyo magahiusa liwat bilang isa ka napulo-ka pungsod nga alyansa sang gahum ang maggolowa. Sang ang Pagsabnit sang Simbahan matabo kag ang Tribulation

49. Tan-awa ang Dugang sa Basahon D.

50. Ang pagkabanhaw ukon Pagsabnit sang Simbahan amo ang pagkuha sang tanang mga tumuluo halin sa kalibutan sa katapusan sang sa karon nga panahon, ang Panahon sang Simbahan. Ang tanang mga tumuluo nga napatay sa tion sang Panahon sang Simbahan kag ang tanang mga tumuluo nga buhi pa sa sina nga tion magasugata sa Ginoo sa kahanginan kag magbaton sang ila nabanhaw nga mga lawas.

nagaumpisa, ang mga tiil nga may bahin nga salsalon kag may bahin nga bakyas: (bersikulo 33) maghiusa sa Naglig-on Liwat nga Romanhong Emperyo, nga maggowa sa sulud sang pito ka tuig nga Tribulation, ang pagtapos na sang Panahon sang Israel.

Ang pamangkutanon pirmi nagagowa: Sa diin ang United States sang America nagsigo sa sini nga laragway? Ang sabat indi sa tagna, apang nagatoo ako nga kon ini nga pungsod nagapabilin nga isa ka pungsudnon nga linalang, ayhan ini mahulog sa kahimtangan sang “bakyas” kag bilang resulta mangin sumulunod sa “salsalon” sa pagdumala sang Naglig-on Liwat nga Romanhong Emperyo. Ang bakyas mahumok kag mahapos pormahon kag indi makatindog sang malig-on batok sa indi mapilo nga kalidad sang salsalon.

Karon nga panahon ang United States sang America amo ang tinugyanan nga pungsod sang Dios, ang sentro sang pagpanudlo sang Bibliya, pagpaambit sang Maayong Balita, kag hilikuton sang misyonaryo.⁵¹ Kita indi sa, bisan paano, mangin tinugyanan nga pungsod sa Tribulation. Ang bisan anong pungsod, lakip ang United States, nga wala sang pundasyon sang panudlo sang Bibliya mahapos maimpluwensya sang mga kapritso sang kalautan. Kon ang isa ka pungsod nagaumpisa sang pag-us-us, ang pagbagsak sa sulud amo ang magapapagsik nga nagapahanabo sa pagkalaglag sang pungsod. Bilang resulta basi kita makig-upod bilang isa sang mga tudlo sa tiil sa Naglig-on Liwat nga Romanhong Emperyo.

“Kag *subong* nga ang mga tudlo sang tiil *amo* ang may bahin sang salsalon kag bahin nga bakyas, *gani* ang iban nga ginharian mangin mabakod kag may bahin sini nga mangin matapok. (Daniel 2:42)

“Kag sa sina nakita mo ang salsalon nga misklahan sang ordinaryong bakyas, magasimpon sila sa kada isa sa similya sang mga tawo; apang indi sila magtapikay sa kada isa, subong nga ang salsalon indi magsimpon sa bakyas,” (Daniel 2:43)

Ang bersikulo 42 kag 43 magapatumod sa napulo-ka pungsod nga pederasyon. Ang “salsalon” sang mga tudlo sang tiil, ang mga ginharian sang daan nga Romanhong Emperyo, mangibabaw sa mas maluya nga “bakyas” sang mga tudlo. Ang “similya sang mga tawo” nagatumod sa relihiyosong dagway sang Naglig-on Liwat nga Romanhong Emperyo. Sa karong panahon, ang Naglig-on Liwat nga Romanhong Emperyo nagagowa sa misteryo nga porma—pangkalibutang relihiyon.

Kay ang misteryo sang pagkamalinapason nagapanghikot na; lamang siya nga nagapugong karon *magahimo sang subong* tubtub nga makuha siya. (2 Mga Taga-Tesalonica 2:7)

Ang “misteryo sang pagkamalinapason” nagatumod sa nagtalikod nga relihiyosong mga impluwensya sa Panahon sang Simbahan, ang tanan nga amo ang sa idalum sang indi diritso ukon diritso nga pagdumala ni Satanas. Ang relihiyosong pagsakdag ni Satanas nagapakunokuno sang malaut sa dagway sang maayo. Apang nakahibalo kita nga ang pagtoo

51. Thieme, *The Divine Outline of History*, 34–36, 66–68.

kay Kristo kag ang panudlo sang Bibliya amo lamang ang pamaagi sang pag-uswag sang katawhan. “Siya nga karon nagapugong” amo ang Balaan Espiritu nga nagabalabag kag nagapugong sang malaut sa kalibutan. Sa makaisa nga ang Simbahan mabanhaw na, ang pag-istar sang buluhaton sang pagpangalagad sang Balaan Espiritu matapos na kag ang pagpugong mauntat na. Ang misteryo sang pagkamalinapason mangin isa ka pagpahayag.

Kon ang relihiyon mangin pundasyon nga parte sang alyansa sang napulo-ka pungsod, niyan ang Naglig-on Liwat nga Romanhong Emperyo makompleto. “Isimpon sa kada isa sa similya sang mga tawo” nagapakita sang pag-inupdanay sang mga relihiyon kag politikanhong mga linalang. Ang Bugna 17 nagapasangkad sini nga pagkigbuylog:

Kag ang isa sang pito ka mga anghel nga may pito ka mga yahong nag-abot kag nagsiling sa akon, nga nagasiling, “Kari ka diri, ipakita ko sa imo ang paghukum sang bantog nga makihilawason nga nagalingkod sa madamong tubig.” (Bugna 17:1)

“Ang dakong makihilawason” nagarepresentar sang yawan-ong-ginsakdag nga relihiyon, nga ara sa porma sang misteryo karong panahon. Tungud sang tanang pagpugong nga makuha pagkatapos sang Pagsabnit sang Simbahan, “ang bantog nga makihilawason” nagadumala sa balay sang napulo ka mga pungsod—ang Naglig-on Liwat nga Romanhong Emperyo. “Madamong tubig” amo ang nagapatumod sa nasakop nga mga pungsod sang hentil.

”Nga sa kay kon sin-o ang mga hari sang kalibutan nakahimo sang *mga binuhatan sang* imoralidad, kag sa mga nagaistar sa kalibutan nahubog sang alak sang iya imoralidad.” (Bugna 17:2)

Ang Tribulation amo ang mangin panahon sang labing grabe nga konsentrasyon sang relihiyon nga mahibal-an sang kalibutan sa bisan kasan-o. Ang pangkalibutan nga relihiyon magapadasig kaayo sang pagtulod sini sa idalum sang gamhanan impluwensya ni Satanas (cf. Bugna 17—18). Ang Roma amo ang mangin punong opisina para sa bug-os kalibutan nga “pagkawalay moralidad,” bug-os kalibutan nga relihiyosong mga hilikuton.

“Kag sa mga adlaw sadto nga mga hari ang Dios sang langit magpatindog sang ginharian nga indi gid maguba, kag *ina* nga ginharian indi ibilin sa lain pa gid nga katawhan; madugmok ini kag magatapos sang tanan sining mga ginharian, apang ining iya kaugalingon magapadayon sa walay katubtuban. (Daniel 2:44)

“Sanglit nga nakita mo nga ang bato natiphag sa bukid sa wala sang mga kamut kag sa sina ini nagdugmok sang salsalon, sang bronse, sang bakyas, sang pilak, kag sang bulawan, ang dungganong Dios nagpahibalo sa hari kon ano ang mahitabo sa palaabuton; gani ang damgo matuud, kag ang pagpakahulugan sini masaligan.” (Daniel 2:45)

Sa katapusan sang Tribulation, si Jesu-Kristo magabalik sa kalibutan bilang ang “bato”

nga amo ang “natiphag sa bukid sa wala sang mga kamut.” Amo ini ang katumbas nga panghambal sa Daniel 2:34. Ang mas maayo nga pagbadbad sang “bato” dapat “ang dako kaayo nga igang.”

May madamong mga dalanon sang Balaan nga Kasulatan nga nagatumod kay Jesu-Kristo bilang “ang Igang.” Siya (ang Ginoo) amo “ang Igang” sa Deuteronomio 32:4 kag “ang Igang sang iya kaluwasan” sa Deuteronomio 32:15 (cf, Exodo 17:1–7; 1 Mga Taga-Corinto 3:11). Siya ang pamusod nga bato *para* amo ang pundasyon” para sa Israel (Isaias 28:16); ang “bato nga ginsikway sang mga manugtukod” (Salmo 118:22; Marcos 12:10); kag “sa parehong mga balay sang Israel, ang bato nga makapasandad kag ang igang nga makapadasma” (Isaias 8:14). “Walay katapusang Igang” sa Isaias 26:4 amo ang literal nga “ang Igang sang mga Kapanahonan.” Si Kristo amo ang bato nga may “pito ka mga mata”—ang perpektong Igang, busa, Dios (Zacarias 3:9), kag ang nagapangguba nga bato sa Ikaduhang Pagkari (Daniel 2:35, 45). Sa Mateo 16:18, si Kristo amo ang pundasyon sang Simbahan.

“Kag Ako man nagasiling sa imo nga ikaw Pedro [*petros*, “ang gamay nga igang ukon tipak”], kag sa [literal “apang”] sa sini nga igang [*petra*, “ang dako kaayo nga igang,” si Jesu-Kristo] Ako magatukod sang Akon simbahan; kag ang mga ganhaan sang Hades indi makadaog sini.” (Mateo 16:18; cf. Mga Taga-Efeso 2:20–22)

Sa Ikaduhang Pagkari, si Jesu-Kristo kinaugalingong magbungkag kag magguba sang Naglig-on Liwat nga Romanhong Emperyo subong nga Siya “magadugmok kag magtapos sang” nagligad nga mga emperyo nga ginlaragway sang imahen. Ang pagpahalin sa kalibutan kag paghukum sang tanan nga mga ditumuluo pinaagi sa pagbaptismo sang kalayo (Mateo 3:11; 24:36–44; Lucas 3:16) naghan-ay sang eksena para sa Millennium, nga magaumpisa sa mga tumuluo lamang (Daniel 2:35). Ang bag-ong ginharian magtindog sa walay katubtuban sa idalum sang paghari ni Jesu-Kristo, Hari sang mga hari, kag Ginoo sang mga ginoo.⁵² Bilang parte sang katumanan sang apat ka walay kondisyon nga mga kasugtanan, ang Israel ibalik bilang isa ka pungsod.⁵³ Ini, niyan, amo ang pagpakahulugan sang damgo ni Nebuchadnezzar.

52. Thieme, *Hari sang mga Hari kag Ginoo sang mga Ginoo* (2016). Tan-awa man ang Thieme, *The Divine Outline of History*, 74–78.

53. Ang apat ka mga kasugtanan sa Israel:

1. Ang kasugtanan kay Abraham (Genesis 12:1–3) nagpabakod sang rasa sang Hudiyo kag sang palaabuton nga pungsod sang Israel kag nagahimalaut sang kontra-Semitismo (Genesis 13:14–17; 15:1–7, 18; 17:1–8; 22:15–18; 26:3–4; Exodo 6:2–8).
2. Ang Palestinian nga Kasugtanan (Genesis 13:14–15) amo ang kontrata sa Duta, nagapasiguro sang katapusan nga pagpabalik sang Israel, kag nagahatag sang mga kahitaboan nga sa diin ang Israel ibalik sa Duta (Genesis 15:18; Numeros 31:1–12; Deuteronomio 30:1–9; Josue 1:3–4; Isaias 11:10–12; Jeremias 23:3–8; Ezequiel 37:21–25).
3. Ang Kasugtanan kay David (2 Samuel 7:8–16; 2 Mga Cronica 21:7; Salmo 89:20–37; Isaias 55:3; cf. Mga Binuhatan 13:34) nagpabakod sang pagpadayon sang trono ni David pinaagi kay Kristo (Lucas 1:32; Mga Binuhatan 2:29–30).
4. Ang Bag-ong Kasugtanan (Jeremias 31:31–34) nagadepende lamang sa paghalad nga kamatayon ni Kristo kag sang mga garantiya sang walay katapusan nga mga pakamaayo sa idalum sang Kasugtanan kay Abraham. Ang Oseas 2:14–23 nagalaragway sang pagpabalik kag sang pagpanubus sang Israel (ang makihilawason nga asawa).

MGA REAKSYON KAG MGA PADYA

Niyan si haring Nebuchadnezzar naghapa kag naghatag sang pagtahod kay Daniel, kag nagsugo nga maghatag sang halad kag sang maamyon nga insenso sa iya. (Daniel 2:46)

Ang hari nagsabat kay Daniel kag nagsiling, “Sa pagkamatuud ang imo Dios amo ang Dios sang mga diosdios kag ang Ginoo sang mga hari kag ang manugpahayag sang mga misteryo, sanglit nga nakasarang ka magpahayag sini nga misteryo.” (Daniel 2:47)

Niyan ginpataas sang hari ang posisyon ni Daniel kag ginhatagan siya sang madamong dalagko nga mga dulot, kag ginhimo niya siya nga manugdumala sang bug-os nga probinsya sang Babylon kag punong opisyal sang tanang mangin-alamon nga mga tawo sang Babylon. (Daniel 2:48)

Ang Balaan nga Kasulatan nangin hipos sa sabat ni Daniel sa mapinasalamaton nga reaksiyon kag maluho nga mga padya sang hari. Apang bisan pa sina, halin sa aton pagtoon sang bersikulo 30 nahibaloan naton nga si Daniel wala nagpasidungog sang iya kaugalingon. Kon ano man ang kinaalam nga ara sa iya puro ina pagsangkap sang grasya sang Dios. Matawhay hunahunaon nga iya ginpahimuslan ini nga oportunidad agud pauswagon ang pagpahayag sang gahum kag kusog ni Jesu-Kristo.

Samtang nakilala ni Nebuchadnezzar ang pagkaara kag pagkalabaw sa tanan sang Dios ni Daniel, wala gid siya nakalambot sa pagbaton kay Kristo bilang Manluluwas. Sa baylo, ang katumanan nga siya nangin tumalagsahong ulo nga bulawan naghatag sa iya sang malain nga kahimtangan sang pagkamataastaason. Nagdayaw gid si Nebuchadnezzar sa iya kaugalingon nga posisyon nga iya ginpalampas ang importansya ni Kristo, kag sang panahon sa pagpahambog sang iya diosdios.

Sa amo man nga panahon, si Daniel ginhatagan sang katungdanan sa maimpluwensya nga pwesto. Sa pagkalain, wala niya gintugotan ang kadalag-an nga magpadako sang iya ulo. Ano ang nangin kalainan sa tunga ni Nebuchadnezzar kag Daniel? Bilang isa ka ditumuluo, ang makasasala nga kinaiya sang hari napuno sang kailigbon sa pagpahanugot, kailigbon sa gahum, kag kailigbon sa paghatag importansya-sa kaugalingon. Si Daniel, sa kabaliskaran, may panudlo sang Bibliya sa iya kalag; kag tungud nga may ara siya sini, ang makasasala nga kinaiya indi makahulag kag ikalipay niya ang kadalag-an. Subong nga napasaran ni Daniel ang nagligad nga mga pagtilaw sang kalisdanan, iya karon napasaran ang pagtilaw sang kauswagan.

Daw sa ano ka hapos ang magsalig sa Ginoo sa dimalauman nga mga sitwasyon kon wala na gid sang lain nga pamaagi. Apang ang matuud nga pagkanalikupan ni Kristo amo ang labing klaro kon ang husto nga palanan-awon mapadayon sa tunga sang kauswagan.⁵⁴

54. Ang pagkanalikupan ni Kristo amo ang pinakamataas nga kinaugalingong gugma para sa Ginoo nga halin sa panudlo sang Bibliya nga nagasirkular sa tuo nga burubilog sang kalag pinaagi sa pagpuno sang Balaan Espiritu; ang kinatapusang galamiton sa pagsulbar-sang palaligban sang hamtong nga tumuluo. Tan-awa ang Thieme, *Kahilwayan pinaagi sa Kadaugan sang Militar*, 146–48.

Sanglit nga si Daniel nahanas-sa grasya, sa gilayon nga iya nadumduman ang iya matutum nga mga abyan, kag naghambal sa hari para sa ila kaayohan.

Kag si Daniel nagpangabay sa hari, kag siya naghatag sang katungdanan kay Shadrach, Meshach and Abed-nego sa pagdumala sang probinsya sang Babylon, samtang si Daniel *ara* sa palasyo sang hari. (Daniel 2:49)

Gani ginhatagan sang hari sang katungdanan sila Shadrach, Meshach, kag Abed-nego sang mataas nga mga posisyon sa pungsod samtang si Daniel *ara* “didto sa palasyo sang hari,” ang katungdanan nga katumbas sang Punong Mahistrado sang aton Korte Suprema. Dugang pa sa iya iban nga mga katungdanan, siya sa pagkamatatud amo ang pangulo sang sistema sang paghukum sa korte sang pungsod. Ang grasya sang Dios nagdala kay Daniel kag sang iya mga abyan sa punto sang kadalag-an sa Chaldean nga Emperyo—ang mga posisyon nga sa diin makapasarang sa ila bisan sang mas dalagko nga mga oportunidad agud ipahayag ang pagkamatutum sang Dios.

MGA LEKSYON HALIN SA DANIEL KAPITULO DOS

1. Ang pinakadong masarangan sang tawo amo ang oportunidad sang Dios. Ang damgo ni Nebuchadnezzar nangin ang palaagihan sang pagpakilala sang Dios didto sa kaharian ni Nebuchadnezzar. Puwede magamit sang Dios si Daniel agud tumanon ini tungud kay si Daniel nangin isa ka preparadong tumuluo.
2. Ang tawhanong kinaalam walay pulus. Ang tanang mangin-alamon nga mga tawo indi makabulig sa hari; ang divine nga palanan-awon halin sa panudlo sang Bibliya nagadaog sang pagkawalay pulus sang tawhanong palanan-awon.
3. Ang Dios may ara gid pirmi sang tawo para sa krisis. Si Daniel nangin handa tungud kay ang iya kalag nalikupan sang panudlo sang Bibliya.
4. Ang dungganong mga tawo kasami miserable ukon nahadlok. Sanglit nga ang matuud nga kalipay amo ang solong ginapanag-iya sang hamtong nga mga tumuluo, ang mga materyal nga mga ginapanag-iya ukon mga posisyon indi makapasiguro sang kalinong sang hunahuna.
5. Ang pungsudnong krisis nagasangkap sang pinakadakong mga oportunidad para sa pagpaambit sang Maayong Balita. Ang pagpakita sang tumuluo sang kalig-on sa idalum sang kabug-aton nagapabangud sang ditumuluo nga makatalupangud.
6. Bilang ara sa pagpakig-upod importante kaayo para sa pagserbisyo. Sa pagpakig-upod, si Daniel nagsabat kay Arioeh nga may “kinaalam” halin sa panudlo sang Bibliya sa tuo nga burubilog sang iya kalag imbis sang maghisterya kag mataranta.
7. Ang kahibalo sang panudlo sang Bibliya nagapabakod sang pagtoo kag nagasangkap sang pagsalig. Indi lamang sa makaisa nga nangurog kag nagduhaduha si Daniel. Nakahibalo siya nga ang Dios may mga sabat kag nagsalig sa Iya nga magsangkap sang mga kasulbaran nga ginakinahanglan.
8. Ang pagpakig-upod sa ibang mga nagatubo nga mga tumuluo mapuslanon. Ang impluwensya sang katawhan nga mga walay interes ukon masuayon sa panudlo sang Bibliya makabalabag sa pag-abante sang tumuluo sa espirituhanong pagkahamtong.
9. Ang pangamuyo amo ang ‘lina sang telepono’ pakadto sa Dios. Ang Dios nagsangkap sang grasya nga palaagihan sang pagpakighambal. Ang kabaskugon sang pangamuyo walay limitasyon.
10. Ang panudlo sang Bibliya nagasangkap sang pagpahanas sa pag-antos, subong man sa kadalag-an. Ini nga kalig-on nagaumpisa sa mapinadayunon nga pagtoon sang panudlo sang Bibliya.
11. Ang pagsunud sa panudlo sang Bibliya nagapabalik sa kauswagan sang isa ka pungsod. Ang pagsikway sang panudlo sang Bibliya nagaresulta sa pagkalaglag sang isa ka pungsod.
12. Ang panudlo sang Bibliya nakatukod sa panudlo sang Bibliya. Ang panudlo sang Bibliya nagapahanas sang kada isa sa iya mga kahitaboan, iya kinabuhi, kag iya pungsod. Si Daniel amo ang perpektong halimbawa sang isa ka tumuluo nga nakahibalo kag nagagamit sang panudlo sang Bibliya sa idalum sang kalapyo ukon kadalag-an.

DANIEL TRES

Daniel Kapitulo Tres

SULUNDAN SANG KAILIGBON SA GAHUM

ANG DANIEL 3 AMO ANG LARAGWAY sang mahigugmaon nga pag-amuma kag kasangkapan sang Dios para sa mga sakup sang Iya pamilya sa tanang kahitaboan sang kinabuhi. Aton makita kon paano ginpalingkawas sang Dios sila Shadrach, Meshach, kag Abed-nego sa grabe kaayo nga kalisdanan, nga nagapamatuud sa liwat nga “wala gid sang imposible sa Dios” (Lucas 1:37).

Pagkatapos nabadbad ni Daniel ang damgo para sa kay Haring Nebuchadnezzar (kapitulo 2), ginpauswag sang hari si Daniel kag ang iya tatlo ka mga abyan sa maimpluwensya nga mga posisyon sa Chaldean nga Emperyong. Ini nga damgo nagpakita kay Nebuchadnezzar bilang ang bulawanong ulo sang makakulugmat nga imahen, nagapapagsik sang iya kailigbon sa gahum kag sang iya mapataastaason nga pagsentro-sa kaugalingon. Apang ang Dios amo ang naghatag kay Nebuchadnezzar sang dako nga emperyong kag nagtugot sa iya nga magdumala. Si Nebuchadnezzar nakakilala sang pagkagamhanan kaayo sang Dios sang ginrepresenta na ni Daniel ang divine nga pagpahayag nahanungud sang lugar sang hari sa kasaysayan sang kalibutan, apang wala niya ginkilala ang grasya sang Dios.⁵⁵

55. Daniel 2:37: “Ikaw, O hari, amo ang hari sang mga hari, nga kon kay sin-o ang Dios sang langit naghatag sang ginharian, sang gahum, sang kabakod, kag sang himaya.” Salmo 75:6–7: “Kay indi halin sa sidlangan, ni halin sa katundan, ni halin sa desyerto *nagaabot ang* pagbayaw; Apang ang Dios amo ang Manughukum: Siya nagapaubus sang isa, kag nagabayaw sang isa pa” (cf. Daniel 2:21).

Iya gin-abuso ang iya awtoridad pinaagi sa pagsimba sang gahum imbis sang *ginhalinan* sang gahum.

Si Nebuchadnezzar magapanglaghap sa paghiusa sang iya emperyo pinaagi sa relihiyosong pagpanglupig agud nga ang iya maako-akoon nga imahen magpadayon sa bug-os nga kasaysayan. Sanglit ini nga sistema ginpauswag ni Satanas mismo, makadulumot sa Ginoo.⁵⁶

Agud mahangpan ini nga kapitulo sa Libro sang Daniel kag magamit sa imo kaugalingong kinabuhi, kinahanglan matalupangdan mo ang yawan-ong pagkopya sang pagka-Kristohanon—ang relihiyon. Ang relihiyon nagapanglaghap nga makadaog sang pagpahanugot sang Dios (ukon mga diosdios) pinaagi sa maayong mga binuhatan, samtang ang pagka-Kristohanon amo ang kinaugalingong relasyon sa Dios pinaagi sa pagtoo lamang sa kay Kristo lamang: “Kay kamo tanan mga anak sang Dios pinaagi sa pagtoo kay Kristo Jesus” (Mga Taga-Galacia 3:26).

Ang Pulong sang Dios nagalista sang malalangon nga mga kinopya sang yawa sa nasakupan sang relihiyon:

1. Huwad nga maayong balita—2 Mga Taga-Corinto 11:3–4;
2. Huwad nga mga ministro—2 Mga Taga-Corinto 11:13–15;
3. Huwad nga pagtolon-an—1 Timoteo 4:1;
4. Huwad nga lamesa sang komunyong—1 Mga Taga-Corinto 10:20–21;
5. Huwad nga pagkamatarong—Mateo 19:16–28;
6. Huwad nga pagkaespirituhanon—Mga Taga-Galacia 3:2–3;
7. Huwad nga pamaagi sang pagbuhat—Mateo 23;
8. Huwad nga gahum—2 Mga Taga-Tesalonica 2:8–10;
9. Huwad nga mga dios—2 Mga Taga-Tesalonica 2:3–4.

Tungud sang kahambugan, si Nebuchadnezzar, nga sa naandan isa ka tumalagsahong mangin-alamon kag mahinalungon nga hari, indi makadumala sang kauswagan sang kabantugan; nabuang siya sa gahum. Wala makontento sa pagdumala sang malapad nga emperyo sang panahon, nagpaninguha siya nga ipilit ang relihiyon sa tanan sang iya mga nasakupan. Pinaagi sa pagsimba sa diosdios maathag nga naglaum siya nga ipadayon ang kadunggan sang iya emperyo.

Si haring Nebuchadnezzar naghimo sang imahen nga bulawan, nga ang kataason sini *nangin* saysyenta ka siko *kag* ang kasangkaron sini anum ka siko; Ginpatindog niya ini sa kapatagan sang Dura sa probinsya sang Babylon. (Daniel 3:1)

Ang siko amo ang ginbulubanta bilang ang distansya halin sa siko pakadto sa punta sang natung-an nga tudlo, mga desi-otso ka mga pulgada. Sa paggamit sini nga pagkalkula ang imahen nangin siyam ka pye ang kasangkaron kag nubenta ka pye ang kataason, nga nahimo sa puro bulawan. Sanglit ang Bibliya nagatawag sini “imahen,” ini ginhunahuna

56. Thieme, *Ang Anghelon nga Pagsinumpunganay* (2020); *Ang Pag-antos sang Kristohanon*, 161–64.

nga siguro nahimo sa porma sang tawo, nga bisan diin sini sa kay Nebuchadnezzar ukon isa sa mga Babylonian nga mga diosdios. Ibutang ta abi sa sini nga tion nga ang imahen nangin katunga sang kadamulon subong sang kasangkaron sini, ukon apat-kag-tunga ka pye. Sa paggamit sining tatlo ka mga takus, nakit-an naton ang kadakoon nga mangin 3,645 kubiko ka pye ukon 4,400,000 ka mga libra. Sa karong panahon nga mga presyo sang bulawan ining makadalayaw nga estatwa magabili sang madamong mga trilyon sang mga dolyar. Wala lamang ini nagahatag sa aton sang ideya sang tumalagsahon kaayo nga manggad sang emperyo ni Nebuchadnezzar, kondi ini nagapahayag sang kadakoon sang iya kahambugon.

Ang bulawanong monumento natukod sa “kapatagan sang Dura.” Isa ka pabilog nga kapatagan, ang Dura amo ang ayhan isa ka malapad kag bakante nga bahin sa diin ang mga hampang pang-atleta ginahimo ukon ang mga tropa nagparada.

Niyan si Nebuchadnezzar ang hari nagpadala sang *pulong* nga tiponon ang mga satrapa, ang mga punong-opisyal [*signayya*] kag ang mga gobernador [*pachawata*], ang mga manuglaygay [*adargazrayya*], ang mga kahero, [*gedavrayya*], ang mga manughukum [*detavrayya*], ang mga mahistrado [*tiphtaye*] kag ang tanan nga manugdumala [*shiltone*] sang mga probinsya sa pagkari sa dedikasyon sang imahen nga ginpatukod ni haring Nebuchadnezzar. (Daniel 3:2)

Niyan ang mga satrapa, mga punong-opisyal, kag ang mga gobernador, ang mga manuglaygay, ang mga kahero, ang mga manughukum, ang mga mahistrado kag ang tanang mga manugdumala sang mga probinsya nagtipon para sa dedikasyon sang imahen nga ginpatukod ni haring Nebuchadnezzar; kag sila nagtindog sa atubangan sang imahen nga ginpatukod ni Nebuchadnezzar. (Daniel 3:3)

Ang kailigbon sa pagpahanugot nagakinahanglan sang padayon nga pagpapagsik, kag lakip sina si Nebuchadnezzar. Ang iya indi maayawan nga pagkamataastaason nagkinahanglan sang mga manugdayaw para sa iya pinakabag-o nga pagpakita sang manggad kag gahum. Busa, ginpatipon niya ang mga opisyal sang iya emperyo nga magtambong sa presentasyon kag pangpublikong dedikasyon sang imahen. Tugoti ko nga maghimo sang isa ka punto nga klaro kaayo: Wala sang sayup sa pag-angkon sang mga materyal nga mga pagkabutang. Ang sala mangin resulta kon may sayup nga pagpang-engganyo sang sobra kaayo nga pag-angkon ukon kahambugan nahanungud sang pagkabutang.

Ang “mga satrapa” nagatumod sa politikanhon nga mga manugdumala. Ini amo ang manugpatuman nga mga opisyal, mga tawo nga nagdumala sang nagkalainlain nga mga probinsya sa sulud sang emperyo.

Ang “mga punong opisyal” amo ang tropa sang mga komandante sang komunidad. Ang Aramaic nga *pulong signayya* sa yano nagakahulugan sang mga komandante sang militar.

Si Nebuchadnezzar toso. Ang gahum sang kada probinsya nabahinbahin sa tunga sang pangpolitika kag militar. Kon ginakinahanglan, ang hari puwede magpahulag sang isa batok sa isa pa agud mapadayon ang balanse sang gahum kag masiguro ang iya pagdumala. Ang kada probinsya may ara man sang iya kaugalingon nga organisasyon.

“Mga gobernador,” *pachawata*’, nagakahulugan sang guban sang mga komandante; sa lain nga mga pamulong, ang katumbas sang duha-ka bitoon nga mga heneral.

“Mga manuglaygay,” *’adargazrayya*’, nagatumod sa Punong mga Hustisya.

“Mga kahero,” *gedavrayya*’, amo ang Persian sa ginhalinan kag nagtudlo sa sekretarya sang tilipigan-pilak sang kada Babylonian nga probinsya.

“Mga manughukum,” *detavrayya*’, ang daan nga Persian nga pulong nga nagakahulugan “manugbantay sang kasugoan,” amo ang nagasayasat ukon mga abogado sang distrito.

“Mahistrado,” *tiphtaye*’, nagakahulugan “maghatag sang sentensya.” Ini nga katungdanan nangin katumbas sa sinang manughukum sa korte sang distrito.

“Tanang mga manugdumala,” *shiltone*, dapat mabadbad sang “tanang sumulunod nga mga manugdumala ukon mga opisyal.”

“Ginpatipon” nagatumod sa dakong pagtipon sang tanan sining mga opisyal kag sang mga burokrata halin sa kada probinsya nga nagtililipon para sa seremonya sang dedikasyon. “Ginpatukod” nagakahulugan nga si Nebuchadnezzar amo ang responsable sa pagpatukod sang imahen.

Bisan nga ang mga representante sang tagsa ka kategorya sang liderato gindala sa mga kapiyestahan, si Daniel wala didto. Ginbulubanta nga, ara siya sa espesyal nga misyon para sa hari. Sila Shadrach, Meshach, kag Abed-nego nagsolo sa pag-atubang sang krisis. Subong nga ang Daniel sa kapitulo 2 nagpamatuud sang iya kompyansa sa Dios, karon amo ang tion sang iya tatlo ka mga abyan sa pagpakita sang ila pagsalig sa Ginoo.

BANDA SANG RAGTIME NI NEBUCHADNEZZAR

Niyan ang manugbantala nagsinggit sing mabaskog: “Ginasugo sa inyo, O mga katawhan, mga pungsod, kag *mga tawo sang tagsa ka lenggwahe*.” (Daniel 3:4)

Hunahunaa nga mga linibo ka katawhan ang nagtipon sa dako nga kapatagan, ang tagsa ka mata nakatutok sa masilakon, bulawanong imahen nga nagaidlak sa adlaw. Hinumdumi, ining magasto kaayo nga pagpasundayag sang malahalon metal nga nubenta ka pye ang kataason, gani ini posible nga makit-an sang kada isa. Walay duhaduha nga dihamak nga wakal sang mga tingog ang maggolowa samtang ang mga nagatan-aw nagsinggit sa katingala sa nagaidlak nga panan-aw. Agud makuha liwat ang ila pagtalupangud, ang “manugbantala nagsinggit sang mabaskog” nga ang seremonya magaumpisa na.

Ginkinahanglan nga ang tagsa ka tawo nga ara didto mamati sang mga mando nga ginhatag. Talupangda nga ang Chaldean nga Emperyo nasakupan sang “mga katawhan,” mga guban sang rasa, “mga pungsod,” heyograpikanhong mga linalang, kag “mga lenggwahe,” lenggwahistika nga mga pagbinulagay. Gani ang manugbantala nagalibotlibot sa tunga sining lainlain nga tumpok sang katawhan agud maghimo sang iya pag-anunsyo.

Ini nangin makadalayaw nga adlaw para kay Nebuchadnezzar, Ang mga pangulo sang estado kag sang iban nga mga kilala nag-abot agud magdayaw sang iya pinakaulihing simbolo sang kadalag-an. Matuud gid nga wala gid bisan kasan-o sang manugdumala nga may subong ka dako kaayo nga manggad kag gahum. Sa pagbug-os sang dako kag makadalayaw nga seremonya, ang harianong Babylonian nga abanda nagatunog sang

sarisari nga mga instrumento.

“Nga sa tion nga mabatian ninyo ang tunog sang korneta, lantoy, arpa, sambuko, salteryo, gayta, kag sang tanang sari sang musika, maghapa kamo kag magsimba sa bulawanong imahen nga ginpatukod ni Nebuchadnezzar.” (Daniel 3:5)

“Ang korneta” nagrepresenta sang nagadaguhob nga seksyon. Ang “lantoy” nagrepresenta sang mga huluyupon ukon may tayhupanan nga mga instrumento nga sa karong panahon nagalakip sang lantoy, klarinete, pikolo, saksopon, gamay nga lantoy, sang may duha ka huypanan.

Ang kwerdasan nga seksyon nasakupan sang “arpa,” ang dumaan nga kitara, kag ang “sambuko,” ang may mataas-tunog nga instrumento nga nagpamukaw sang mga balatyagon sang mga manugpamati. Ang “salteryo,” ang may napulo-ka mga kwerdas nga instrumento, ang kilalang lolo sang piyano, naglakip sang tanang mga bentaha sang gitara, bandyo, kag yukulele.

Ang “gayta” basi indi makapatalupangud sa inyo luwas kon may Gaelic nga dugo nga nagalatay sa imo mga kaugatan. Ang gayta sa yano amo ang indi ‘magustohan’ sang kada isa. Sa katapusan, “ang tanang sari sang musika.” Naglakip sang sarisari nga mga tipo sang musikanhong mga instrumento: ang tambol, pompiyang, kag iban pa.

Indi ini gamay nga kombinasyon sang duha ukon tatlo ka mga musikero. Hinumduma nga ang katuyoan sang sini nga musika amo ang pagsenyas sang pagsimba sang imahen. Ang napukaw nga mga balatyagon amo ang dimagpaklaro sang kabangdanan, konsyensya, kag opinyon sang mga nagapalamati. Sanglit nga ang musika amo ang pangkalibutan nga lenggwahe, ini nagapahigad sang bisan anong natural nga mga balabag sa tunga sang katawhan nga may nagkalainlain nga panglenggwahe, pangkultura, kag relihiyosong mga konteksto. Ang kompas nagahabyog agud maurongan ang manugpalamati gani ang iya mga pagsabat mangin awtomatik.

Ang musika kasami nga gindisenyo bilang pangbukas—sa sini nga okasyon, ang pangbukas sa pagsimba. Wala ko kahibalo sang tuno nga gintukar sang banda bilang ang senyales para sa katawhan nga maghapa kag magsimba sa bulawanong imahen, apang wala sang duda nahanungud sang panghalili.

“Apang kon ang bisan sin-o nga wala nagahapa kag magsimba sa gilayon nga ipilak sa tunga sang hurno sang nagadabdab nga kalayo.” (Daniel 3:6)

Nahibal-an naton karon nga ang kapatagan sang Dura gingamit para sa lain pa gid nga katuyoan: Amo ini ang wayang sa diin ang mga kriminal kag mga politikanhong sal-an ginapamatay. Ang Jeremias 29:22 nagdokumento nga ang nagadabadaba nga hurno amo ang tipikal nga Babylonian nga silot. Kasami ang pat-ud nga tawo sang mga kapiyestahan naupdan sining mga pagpamatay kag madamong mga katawhan ang nagkadto agud magsaksi sang presentasyon. Busa, sang ang sugo ginhatag agud simbahon ang imahen, ang mga kahadlokang sang posibilidad maathag sa mga hunahuna sang halos kada isa. Basi ang nagabuga nga siga halin sa hurno makit-an sang tanang katawhan nga nagtipon didto, kag bisan ang mga tumuluo daw sa mangatarungan nga mahangpan sang Ginoo

kon maghapa sila sa atubangan sang imahen. Ayhan naghunahuna sila nga, “Sigurado nga ang Dios indi gusto nga mapatay ako, kag wala gid ini sang bisan anong makasakit sa akon sa pagluhod. Kon akon sundon ang hari, makapabilin ako sa akon komunidad kag makapadayon sa pagsaksi sa iban. May ara gihapon ako sang maayong pamatuud. Apang kon ako mapatay . . .”

Amo ini ang parehong tipo sang balingag nga paghunahuna nga aton masugata sa tunga sang madamong mga Kristohanon sa karong panahon. Kapila ka na bala nakabati sang tumuluo nga nagsiling nagapabilin siya sa pagtalikod sa simbahan tungud kay naghatag ini sa iya sang oportunidad nga magtudlo sang kamatuuran ukon tungud kay nalingaw siya sa sosyal nga kinabuhi? Kon ara ka sa posisyon sa diin ang bibliyanhong mga palatukuran nakompromiso sa bisan ano ka grabe, ang imo lamang mahimo nga aksyon amo ang pagbiya sang walay makatalupangud. Sa madali ukon madugay ang *tagsa* ka tumuluo nagatubang sang sitwasyon sa diin kinahanglan siya mamili. Ang pilian amo ang sa tunga sang pagsunud sa handum sang kabubut-on sang Dios ukon ang pagtalupangud sa sinang indi bibliyanhon. Hinumdumi: *Ang Dios wala gid nagabaton sang pagkompromiso sang Iya Pulong.*

Busa sa sadto nga tion, sang ang tanan nga mga katawhan nakabati sang tunog sang korneta, lantoy, arpa, sambuko, salteryo, gayta, kag sang tanan nga sari sang musika, ang tanan nga mga katawhan, mga pungsod kag ang *mga tawo sang kada* lenggwahe naghapa kag nagsimba [*segid*] sa bulawanong imahen nga ginpatukod ni haring Nebuchadnezzar. (Daniel 3:7)

Ang “nagsimba” amo ang peal participle sang *segid*, kag nagakahulugan “maghapa sa pagdayaw.” Ari ang halimbawa sang pagduko nga walay pag-uyon sang hunahuna. Ang relihiyon nagapatalupangud sang panggowa nga pagkanabaw sang pagkompormi kag sang ritwal, samtang ang pagka-Kristohanon nagapatalupangud sang pangsulud nga panghunahuna.⁵⁷ Ang Dios naghatag sang hilway nga kabubut-on sa tagsa ka sakup sang katawhan kag wala Siya nagapanghilabot sang kabubut-on sa espirituhanong mga butang. Ang katawhan dapat pirmi gid may kasarang sa pagpili—bisan sayup pa. Ang basihanang sang kahilwayan amo ang katungud sa pagpili para sa imo kaugalingon; ginhikawan ni Nebuchadnezzar ang iya mga sumulunod sa sining pangunang palatukuran pinaagi sa pagpamilit nga ang katawhan magsunud sa iya mando. Wala na sila sang kabubut-on sa sining panghitabo. Ini nagrepresentar sang pinakamalain nga tion sang sitwasyon sang Chaldean nga Emperyo.

ANG KRISIS SANG DEDIKASYON

Tungud sini nga kabangdanan sa sadto nga tion may pipila ka mga Chaldean ang nagpalapit kag nagdala sang mga sumbong [*akalu qartzeyhon*] batok sa mga Hudiyo. (Daniel 3:8)

57. Thieme, *Makagalalum nga Panghunahuna* (2016); *Ang Pag-antos sang Kristohanon*. 16–17.

Sila nagsabat kag nagsiling kay haring Nebuchadnezzar: O hari magkinabuhi sa walay katubtuban! (Daniel 3:9)

“Ikaw ang imo kaugalingon, O hari, naghimo sang dekrito nga ang tagsa ka tawo nga makabati sang tunog sang korneta, lantoy, arpa, sambuko, salteryo, kag gayta, kag sang tanan nga sari sang musika, maghapa kag magsimba sa bulawanong imahen. (Daniel 3:10)

“Apang ang bisan sin-o nga wala maghapa kag magsimba ipilak sa tunga sang hurno sang nagadabadaba nga kalayo. (Daniel 3:11)

“May pipila ka mga Hudiyo nga imo hinatagan sang katungdanan sa pagdumala sang probinsya sang Babylon, *sila* Shadrach, Meshach, kag Abed-nego. Ini nga mga tawo, O hari, wala nagsapak sa imo; wala sila mag-alagad sa imo mga diosdios ukon magsimba sa bulawanong imahen nga imo ginpatukod.” (Daniel 3:12)

Ang “pipila ka mga Chaldean” amo ang grupo sang pari nga nag-alagad bilang mga manuglaygay sang hari. Ini nga mga tawo nag-aligutgut sa kamatuuran nga ang apat sang pinakamataas nga mga katungdanan sa duta ginhatag sa mga Hudiyo nga mga bihag sadto anay sang pagpamilanggo. Nagpakita sila sang ila kakitid sang pangisip kag pagkasina pinaagi sa pagpanglaghap agud mapahalin sa emperyo ining maalamon nga mga tawo.

Ang kaimon amo ang labing mapintas nga mga pagpakita sang makasasala nga kinaiya.⁵⁸ Kon ang isa ka tawo madinalag-on, may ara gid pirmi katawhan nga masina. Kon ang Ginoo nagagamit kag nagapakamaayo sang isa ka tumuluo, niyan magapaabot siya nga mangin natungdan sang ‘pagpanghikay.’ Indi gid magbinuang sa pagpanimalus batok sa masinahon nga katawhan; ang Ginoo ang bahala sa ila; indi magbalabag sa lya pamaagi. “Ang inaway iya sang GINOO” (1 Samuel 17:47b). “AKON ANG PAGPANIMALUS, AKO ANG MAGATUMBAS,’ nagsiling ang Ginoo” (Mga Taga-Roma 12:19). Ang mga Chaldean nalamon sang kasina, gani sila “nagdala sang mga sumbong batok sa mga Hudiyo.”

Ang terminolohiya nga “nagdala sang mga sumbong batok,” *’akalu qartzeyhon*, sa literal nagakahulugan “magkaon sang unud.” Ini amo ang nangin komon nga idyoma sa Aramaic para sa malisyosong akusasyon. Ang Chaldean nga mga pari wala lamang nagapaninguha akusahan sila; gusto nila makita ining mga Hudiyo nga masilotan sang kamatayon. Gani nagsugid sila sa hari, nagapahamuut sa iya sa naandan nga pagtahod, “O hari, magkinabuhi sa walay katubtuban!” Apang ang ila panghunahuna nagsiling, “O hari, pahanugoti ining mga tawo nga mapatay!”

Ang mga Chaldean naggamit sang pino nga pagpalapit sa bersikulo 12. Imbis sang pagpangalan dayon sang mga sal-an, sila naghambal nahanungud sang “pipila ka mga Hudiyo” nagapakahulugan nga ining mga tawo nga ubus sang rasa. Ini amo ang dagway sang kontra-Semitismo, ang yawan-on nga pahito ni Satanas agud panason ang mga

58. Tan-awa ang Dugang sa Basahon E.

Hudiyo.⁵⁹ Sa katapusan, ang mga kapinohan napanghiwala kag ang mga Hudiyo nakilala bilang atong mga “hinatagan sang katungdanan sa pagdumala sang probinsya sang Babylon” sang hari. Ang suhestyon sa ginpabatibati nga ang ginhinganlan nga mga hudiyo indi nanging-dapat sa ila mataas nga mga posisyon kag ayhan si Nebuchadnezzar nagsayup. Ini nagpabatibati man nga ang naakusar mga dimapasalamaton para sa hinatag nga katungdanan nga ginpabor sang hari sa ila kag ila ini ginpamatud-an pinaagi sa ila pagkadimasinulundon sa harianong sugo.

Indi ko gusto nga malabyan ninyo ang palatukuran nga: Ang malisyoso kag indi mapakalma nga panghunahuna pirmi nagapang-engganyo sang katawhan nga maghukum kag mag-akusar sang iban. Ikaw bala naakusahan na sang dimatuud? Ano ang imo nanging reaksyon? Kaakig bala? Kaawayon? Kasubo? Kahadlok? Apang indi mo kinahanglan ang reaksyon. Puwede ka magpabilin sa kalig-on. Ang panudlo sang Bibliya nga naton-an sang husto kag nagamit nagahimo sang kalainan. Busa, indi mo masarangan nga ihinuyang ang imo kinabuhi sa pagpakasubo nahanungud sa kon ano ang ginahunahuna sang katawhan. *Kinahanglan mo ikinabuhi ang imo kinabuhi suno sa Ginoo* (Mga Taga-Colosas 3:16–17).

ANG REAKSYON SANG HARI

Ang pagkadimapasalamaton nga gimik gingamit sang “pipila ka mga Chaldean” sa mismong sakto nga tion. Ang makasasala nga kinaiya ni Nebuchadnezzar nagatrabaho sing sobra sa saktong oras. Ang mga suhestyon batok sa ila Shadrach, Meshach, kag Abed-nego nagserbi bilang katuyoan sang mga Chaldean.

Niyan si Nebuchadnezzar sa alipungut [*regaz*] kag sa kaakig [*chema*] nagpasugo nga dalhon si Shadrach, Meshach kag Abed-nego; niyan ini nga mga tawo gindala sa atubangan sang hari. (Daniel 3:13)

Talupangdi nga wala gid bisan sa makaisa nagpangusisa si Nebuchadnezzar sang pagkahusto sang akusasyon. Iya ginhukman ang tatlo ka mga Hudiyo bilang sal-an nga wala anay naghimo sang malig-ong basihanang nga mga kamatuuran. Walay lider, walay manugdumala ang makahimo sang husto nga pagbulubanta sang isa ka sitwasyon samtang ara sa idalum sang impluwensya sang isa ka grabe kaayo nga kasingkal. Ang paghimo-sang desisyon nagakinahanglan sang mabugnaw nga pangisip kag mahinalungon nga pagpugong sang pagkamainiton sang ulo. Ang pagkamaangayon kinahanglan makakilala sang paghukum sang isa ka tawo nga ara sa awtoridad, kon indi ina nga paghukum mangin dipatas kag dimatarong.

Kasami nga si Nebuchadnezzar isa ka matarong kaayo nga tawo, apang karon ang iya garbo nainsulto kag nalamon siya sang “alipungut kag kaakig.” Ang “rage,” *regaz*, amo ang panghunahuna sang sala sang kaakig. Ang “kaakig,” *chema*, sa literal nagakahulugan “furious” kag amo ang pagpahayag sang kaalipungut. Ang hari indi lamang akig kondi nalamon sang pagkalain sang buut.

59. Thieme, *Kontra-Semitismo*.

Si Nebuchadnezzar nagsabat kag nagsiling sa ila, “Matuud bala ini, Shadrach, Meshach kag Abed-nego, nga wala kamo magpangalagad sa akon mga dios ukon magsimba sa bulawanong imahen nga akon ginpatukod? (Daniel 3:14)

“Karon kon handa kamo, sa tion nga mabatian ninyo ang tunog sang korneta, lantoy, arpa, sambuko, salteryo, kag gayta, kag sang tanang sari sang musika, nga maghapa kag magsimba sang imahen nga akon ginpahimo, *maayo kaayo*, Apang kon indi kamo magsimba, sa gilayon ipilak kamo sa tunga sang hurno sang nagadabadaba nga kalayo; kag ano nga diosdios ang ara dira nga makapalingkawas [*shezib*] sa inyo sa akon mga kamut?” (Daniel 3:15)

Suno sa opinyon sang hari, ang panghitabo ginpabakod sa pamangkutanon nahanungud sang dimapatawad nga pagkadimasinulundon tungud sang malain nga tinutuyo ukon mapatawad nga pagkamasinulundon tungud sang pagkawalay kahibalo. Tungud sini nga kabangdanan, namangkot siya, “Matuud bala?” Ini nabadbad sang dihusto kag dapat subong sini, “Ini bala may katuyoan?” Si Nebuchadnezzar wala nagaduhaduha sang ila pagkasal-an, apang gusto niya mahibal-an kon gintuyo nila nga indi magsunud sang iya dekrito. Bisan sa kasingkal sang hari, wala siya nagbinuang sa bisan sin-ong tawo. Ang tatlo ka mga Hudiyo tumalagsahong mga manugdumala kag mapuslanon sa emperyo; busa, ang hari naghatag sa ila sang oportunidad nga luwason ang ila mga kaugalingon.

Sa sitwasyon sang walay paglaum ang harambalon pirmi gid sa bisan diin sang ang tawo magatilaw nga pahilwayon ang iya kaugalingon ukon magadepende lamang siya sa Dios. Daw ano ka hapos si Shadrach, Meshach, kag Abed-nego kuntani nag-uyon para sa pagpreserba-sang ila kaugalingon. Ini parte sang istrategiya sang yawa agud himoong simple para sa tumuluo nga magkompromiso. Napakalma sang tatlo ka mga Hudiyo ang hari pinaagi sa paghimo sang mga pamalibad sa kon ngaa indi sila pwede magluhod. Ukon puwede man nga ginsiling nila, “O hari, ini nga mga tawo mga butigon; ila ini ginsiling nga mga butang tungud kay nasina sila sa amon.” Bisan pa man, wala sila naggamit sang pagpakamatarong-sang kaugalingon. Ang kasugoan sang Dios sa (Deuteronomio 5:9–10) mas importante kay sa dekrito sang hari. Sa baylo ginpili nila nga magsalig sa pagpalingkawas sang Dios, walay sapayan sang makapatay nga mga kinagowaan.

Sa bersikulo 15, makita naton ang pahayag sang hari nga, “ang imahen nga akon ginpahimo.” Si Nebuchadnezzar nagporma sang ideya sang dako kaayo nga imahen, gindesyoyo ini, kag sang nakompleto ini sa pagkamatuud ang imahen nanging pagpasangkad sang iya garbo. Ang pagsimba sa imahen amo ang pagsimba kay Nebuchadnezzar. Ang tatlo ka mga tumuluo nagakinahanglan nga may tinindugan. Tungud kay ang Ginoo nanging mas matuud sa ila kay sa hari ukon sang bisan anong krisis, si Shadrach, Meshach, kag Abed-nego indi makahimo kag indi maghimo sang pagyanib sa sini nga kabug-aton.

Nakalambot ka bala sa duug sa diin naintiyendihan mo nga ang imo kinabuhi iya sang Ginoo subong man ang imo mga palaligban? Kon ang pamaagi sang Ginoo masunud, may ara ka sang kalipay kag sang matawhay nga panghunahuna bisan pa sang mga kahitaboan.

May ara na sang tanan kay Nebuchadnezzar luwas sa matawhay nga panghunahuna. Sa pagkamatuud, siya nalikupan-sang kaugalingon kag nagkinahanglan sang hingpit nga pagtahod agud mapakalma ang iya nagdako nga garbo. Sa reyalidad, si Nebuchadnezzar nagapanghankat sa Dios. Nalipatan nga ang kalinong sang hunahuna sang hari naghalin

sa mga kalooy sang Dios pinaagi kay Daniel; nalipatan na ang iya pagkilala nga “ang imo Dios amo ang Dios sang mga diosdios” (Daniel 2:47); nalipatan ang kamatuuran nga ang tanang iya ginpanag-iya naghalin sa Dios (Daniel 2:37); kag gamay lang gid ang iya naintiyendiha nga subong nga ang Ginoo ang naghatag, ang Ginoo makahimo magkuha (Job 1:21). Sa iya pagkagarboso, si Nebuchadnezzar naghunahuna nga wala sang gahum sa bug-os kalibutan ang makapapanas sang iya dekrito ukon makapalingkawas sa sadtong iya silotan. Sang ginpamangkot, “Ano bala nga diosdios ang ara dira nga makapalingkawas sa inyo sa akon mga kamut?,” si Shadrach, Meshach, kag Abed-nego nakakilala nga ini nagahimo sang isa ka mapasipalaon nga hangkat sa kinaiya sang Dios.

“Sin-o bala ang makapalingkawas sa inyo” amo ang shaphel imperfect halin sa *sherib* kag nagakahulugan “agud sagupon.” Si Nebuchadnezzar nagsambit sang “akon mga kamut” nga nagatumod sa iya tawhanong awtoridad. Ari amo ang kahimtangan sang kailigbon sa gahum nga nagapagaruk sang garbo tubtub sa punto sang pagkawalay pagpahanas sa grasya sang Dios (1 Mga Taga-Corinto 4:7). Kon si Nebuchadnezzar matuud gid nga nakahangup sang mensahe sang talan-awon sang mga emperyo subong sang pagbadbad ni Daniel, iya na ini ginwala sa iya hunahuna.

Ang manubo nga husay halos matapos na. Si Nebuchadnezzar nagpamangkot sa isa ka diritso nga pamangkutanon, kag nakabaton siya sang diritso nga sabat.

Si Shadrach, Meshach, kag Abed-nego nagsabat kag nagsiling sa hari, “O Nebuchadnezzar, wala kami nagakinahanglan [*chashach*] nga maghatag sa imo sang sabat nahanungud sini nga butang.” (Daniel 3:16)

Ang pulong “nagakinahanglan” amo ang peal participle sang Aramaic nga pulong *chashach*, kag sa negatibo nagakahulugan sang “indi ini ginakinahanglan” ukon “wala kami nahadlok.” Indi sila ginakinahanglan mahadlok tungud kay ang divine nga palanan-awon naglapnag sa ila mga hunahuna nga may mismong “paghidait sang Dios” nga labaw pa sa tawhanong panghangup (Mga Taga-Filipos 4:7). Kon ano ka gid amo ang kon ano ang imo ginahunahuna—“Kay suno sa iya ginahunahuna sa iya kaugalingon, gani amo ina siya” (Mga Hulubaton 23:7a). Ini nga mga tawo indi mahinalungon; bug-os sila nga nakahibalo sang kamatuuran nga ang hari puwede magtapos sang ila mga kinabuhi pinaagi sa isa ka sugo. Apang wala sila mahadlok! Ang Bibliya nagatudlo nga “Indi ka maghuput sang iban nga mga dios sa atubangan Ko.” (Exodo 20:3) kag “MAGSIMBA KA SA GINOO NGA IMO DIOS, KAG MAG-ALAGAD SA IYA LAMANG” (Mateo 4:10b). Ang Balaan nga mga Kasulatan nagsulbar sang harambalon para kay Shadrach, Meshach, kag Abed-nego. Dikaangay sa mga Chaldean, wala nila nauto ang hari ukon nagpangabay sa iya sang kalooy; nagpahayag lamang sila sang mga kamatuuran.

“Kon amo *gani* ini, ang amon Dios nga amon ginaalagad makasarang [*yeki*] magpalingkawas sa amon halin sa hurno sang nagadabdab nga kalayo; kag Siya makapalingkawas sa amon sa imo kamut, O hari.” (Daniel 3:17)

“Kon amo *gani* ini” nagapahayag sang kamatuuran nga atong tatlo ka mga tumuluo nakakilala nga ang ila kalingkawasan ara sa labaw nga kagamhanan sang Dios. Bisan kon ukon indi sila mapatay sa hurno amo ang nangin divine nga pirilian. Ang Dios may gahum

kag abilidad sa bisan diin sa duha sa pagpalingkawas sa ila ukon kuhaon sila agud mag-upod sa Iya. Kon ang isa ka tumuluo nakahibalo sini nga palatukuran sang panudlo sang Bibliya, niyan upod kay Job siya makasiling, “Bisan patyon Niya ako, Magalaum ako sa Iya” (Job 13:15a). Tungud kay ini nga mga tawo bug-os nga naglig-on sa Pulong sang Dios halin sa temprano nga pagkabatan-on, sila nakahibalo nga kinahanglan indi gid sila maghimo sang pagsunud sa bulawanong estatwa. Sang sila nagsiling, “Ang amon Dios [Jesu-Kristo] nga amon ginaalagad,” ila ginpakilala sa publiko ang ila relasyon sa Dios. May ara sila sang husto nga kahanasan sa pagtolon-an. Samtang sila nagaserbi sa Chaldean nga Emperyo sa pangdumala nga kapasidad, sila naghimo sang ila trabaho suno sa Ginoo kag ara sa Iya serbisyo.

Ang ila pamatuud nga, “Siya magapalingkawas sa amon,” nagatumod sa pagkagamhanan sa tanan sang Dios. “Makasarang” amo ang peal participle sang *yekil* kag “magapalingkawas” amo ang shaphel infinitive sang *shezib*. May ara kita pagpahayag sang pina-kadakong pagsalig: “Siya amo ang walay limitasyong kasarang agud sagupon kami.” Ini nga deklarasyon nagpahayag sang paggamit sang pagtoo-nga may kapahuwayan sang hamtong nga mga tumuluo. Ang kalingkawasan halin sa labing gamhanang hari sadto nga panahon nagpakilala nga indi gid problema sa Dios. Ara sa ila ang Iya saad.

“Indi mahadlok, kay Ako nagaupod sa imo;
Indi magkahangawa nahanungud sa imo, kay ako ang imo Dios.
Palig-onon Ko ikaw, siguradong buligan Ko ikaw,
Siguradong alay-ayon Ko ikaw sang Akon matarong nga tuong kamut.”
(Isaias 41:10)

Ini nga mga tawo nakakilala sang hustong naglig-on nga awtoridad sa tawhanong kaha-rian. Busa, sa katapusan sang bersikulo 17 makit-an naton ang mga pulong, “O hari.” Si Shadrach, Meshach, kag Abed-nego nakahibalo sang mga palatukuran sang ikaapat nga divine nga institusyon, ang gobyerno sa pungsudnong linalang, kag nagpanghikot pinaagi sa matinahuron nga pamaagi sa ila pungsudnong lider.⁶⁰ Bisan pa sina, bilang mga tumuluo nga nakahibalo kag nagsunud sa Pulong sang Dios, indi nila tugotan ang Estado nga magdikta sa ila espirituhanong kinabuhi. Ang Estado wala sang katungud nga ipilit ang relihiyon sa iya mga pumuluyo, subong nga ang mga pumuluyo wala sang katungud nga ipilit ang relihiyon sa Estado (Mateo 22:21). Busa, ini nga mga tumuluo nagpili sang husto nga tinindugan pinaagi sa pagbulag sang ila mga katungdanan sa Estado tungud sang ila pagkamatutum sa Dios.⁶¹

“Apang *bisan* kon indi *Niya himoon*, tugoti nga mahibaloan mo, O hari, nga indi kami mag-alagad sa imo mga dios ukon magsimba sa bulawanong imahen nga imo ginpatukod.” (Daniel 3:18)

60. Ang divine nga mga institusyon amo ang apat ka pagpundar nga mga palatukuran para sa tanang katawhan nga gin-ordinahan sang Dios kag gindumalahan sang mga kasugoan sang divine nga katukuran para sa pagpadayon, kalig-on, proteksyon, kag kahilwayan sang katawhan: (1) ang kada isa, (2) pag-asawahay, (3) pamilya, (4) ang pungsudnong linalang. Ang kada institusyon gindumalahan sang katumbas nga awtoridad: (1) kabubut-on, (2) bana, (3) mga ginikanan, (4) gobyerno.

61. Thieme, *Ang Pag-antos sang Kristohanon*, 50–52.

Samtang si Shadrach, Meshach, kag Abed-nego may ara pribilehiyo sang kada isa nga kahilwayan sa pagpili, bug-os nila nahangpan ang kabubut-on sang Dios sa sini nga panghitabo. “Apang *bisan* kon indi *Niya himoon*” nga palingkawason sila, gintugyan nila ang ila mga kaugalingon sa idalum sang labaw nga kagamhanan sang Dios kag ginpahayag ang ila pagsalig sa Iya desisyon. May ara sila sang nagakaigo nga panudlo sang Bibliya sa ila tuo nga mga burubilog agud mangin perpektong may kompyansa-sa kaugalingon, pagsalig, kag kalmado sa atubangan sang mahanabo nga silot. Wala sila nagpanglaghap nga makaagum ukon mangin takus sang kalingkawasan, ni nagpaninguha sila nga piliton ukon suholan ang Dios; nakontento sila sang Iya pagpat-ud sang ila madangatan (1 Pedro 4:19). Ini nga mga hudiyong mga tumuluo mga may tumalagsahong pagkamaayo. Gamay lang nga mga tumuluo ang nagaatubang sa kamatayon nga magkabig sang kamatuuran nga ang Dios lang gid ang nagapat-ud sang kinabuhi kag kamatayon (Salmo 31:15a).

Kon si Nebuchadnezzar may iban pa nga paglaum nga ini nga mga Hudiyo magbawi sang ila ginhambal, ini madali lang madula. Si Shadrach, Meshach, kag Abed-nego wala man lang gani nagtilaw nga luwason ang ila mga kaugalingon. Wala sang pagpugongpugong sang mga pamulong; wala sang pag-imbento nga hambal ukon paninguha sa pagpakalma sang akig kaayo nga hari. Wala gid sang tion sang pagduhaduha sila nagsiling, “Indi gid kami magaalagad sang inyo mga dios ukon magsimba sang bulawanong imahen.”

Samtang ang pagsimba sa diosdios nagdala sa Judah sa pagkabihag sa idalum sang ikalima nga serye sang disiplina (Jeremias 17:1–4), ang pagsimba sa diosdios nagtugot sining tatlo ka nagatoo nga mga Hudiyo sang oportunidad agud pilion ang positibo nga panghunahuna para sa Dios.⁶² Kaangay ni Daniel ini nga mga tawo mapinadayunong nag-alagad sa Ginoo kag may moral nga kaisog agud balibaran ang sugo sang hari. Ini mangin posible lamang tungud sang panudlo sang Bibliya sa ila mga kalag. Ang mapilian amo ang ipakita ang katalawan kag ipangatarungan ang hayag nga pagduko agud luwason ang ila mga kinabuhi.

Sa paglabay sang madamong mga tinuig si Pablo magapahayag sining parehong panghunahuna sa Mga Taga-Filipos 1:21: “Kay para sa akon, ang pagkinabuhi amo si Kristo, kag ang pagkapatay amo ang pagdaog.” Kay bisan pa si Pablo may ara sang gamay pinaagi sa materyal nga mga pagkabutang, ara sa iya ang tanan pinaagi sa espirituhanong mga pagkabutang diri sa duta kag sa langit.

DETALYADONG KOPYA SANG KALISUD

Ti ano bala ang matabo sa tawo nga may ara sang tanan nga butang nga mabakal sang kuwarta apang wala sang espirituhanong mga pagkabutang? Ang pagtan-aw kay

62. Amo ini ang halimbawa sang palatukuran nga nasulat sa Salmo 76:10a: “Kay ang kasingkal sang tawo magadayaw sa Imo.” Si Jesu-Kristo amo ang nagapalakat sang kasaysayan bisan pa sang kamatuuran nga si Satanas ang nagadumala sang kalibutan. Ang kalautan nga ginhimo ni Satanas wala makaagum sang iya mga lalambutan. Sa baylo ang Dios nagagamit sang pahito ni Satanas agud ipalapnag ang kamatuuran sa bug-os kalibutan. Ginpahimuslan sang Dios ining mga oportunidad, subong sang Siya nagpadala sang kalayo halin sa langit sa pagsabat sa pangamuyo ni Elias (1 Mga Hari 18:21–39). Mas kasami, ang Dios nagagamit sining mga oportunidad agud magtudlo sang panudlo sang Bibliya sa tumuluo. Sa idalum sang kabug-aton ang pangsulud nga kabakod sang tumuluo mangin maathag. Ang kamatuuran sa mga kalag nila Shadrach, Meshach, kag Abed-nego ginpakita sa atubangan mismo sang diosdios nga saktong gindisenyo agud sa dipagpaklaro sina nga kamatuuran.

Nebuchadnezzar nagahatag sang sabat kag nagasangkap sang isa ka sulundan sang kalisud—ang sulundan nga dapat likawan. Ining matuud nga dungganong tawo nagdumala sang emperyo nga nagasakup sang madamong minilyon ka mga milya kwadrado. Ang iya pagkamangin-maalamon napamatud-an pinaagi sa pang-enhenyerong mga nadangatan, mga pagpangsakup militar. Kag sang maalamong pagdumala. Siya nangin manggaranon sa indi mapat-ud; ara sa iya ang tanan nga butang—ina amo ang, tanan nga butang luwas sa kalipay.

Ang pagkadimalipayon ni Nebuchadnezzar basi nag-umpisa sang ang mga bangungot nagkawat sang iya katulogon (Daniel 2). Sa gilayon nga ang iya mga bangungot nasulbar na, nag-uswag ang iya pagkamataastaasang palaligban. Nasayup siya sa oportunidad nga makaagum sang tunay nga kalipay pinaagi sa pagsikway sang Maayong Balita nga ginpresentar ni Daniel sa iya. Nakita niya ang gahum sang Dios apang ang garbo nagbulag sa iya sa pagkinahanglan niya sang kaluwasan. Samtang si Shadrach, Meshach, kag Abed-nego nagtindog sa atubangan ni Nebuchadnezzar, sila nakakita sang miserable nga tawo—akig, masuayon, dimapinatawaron, puno sang mga sala sa panghunahuna. Ang iya kasingkal sa ila deklarasyon basi nagpataas sang hayag nga kamatuuran nga sila nag-angkon sang kalipay.

Ang panudlo sang Bibliya sa kalag amo ang kalainan sa tunga sang kalisud kag kalipay. Tatlo ka mga tumuluo nga may pinakadako nga panudlo sang Bibliya nangin mga kontento sa atubangan sa kamatayon. Isa ka hari, nga wala sang Ginoo, wala sang panudlo sang Bibliya kag kahanasan sa grasya, nangin miserable.

Ibutang ta abi nga si Shadrach, Meshach, kag Abed-nego nagkompromiso sang ila mga talaksan. Ano ayhan ang matabo? Kuntani nakalingkawas sila sa silot, nakabalik sa ila probinsya kag nagkinabuhi sang malawig kag mauswagon nga kinabuhi. Apang, ang mga nagkompromiso *wala* sang pangsulud nga kalipay. Ang isa ka gamay nga sala sa panghunahuna nagaprodukto sang kalisud. Ining tatlo ka mga tumuluo may tinindugan suno sa palatukuran kag pagkamatinud-anon. Ang panudlo sang Bibliya sa ila mga kalag nagpalipay sa ila bisan pa nga sila daw nagselyo na sang ila silot. Gaatubang sang subong ka walay kahadlok nga pagpamatok, ang hari nangin mas dimakatarunganon sa iya kasingkal.

Niyan si Nebuchadnezzar napuno sang kasingkal, kag ang iya panagway nagkambyo sa kay Shadrach, Meshach, kag Abed-nego. Nagsabat siya pinaagi sa paghatag sang mga mando nga painiton ang hurno sang makapito sa mas labaw sa kasami nga kainit sini. (Daniel 3:19)

Nangin sobra gid ka akig si Nebuchadnezzar nga bisan ang iya panagway nagkiriwi. Sa sulud sang pipila lamang ka minuto ang iya panghunahuna nangin grabe ka makahas nga ang iya mga panagway nagkiriwi kag nawala ang iya kalig-on sang hunahuna. Si Nebuchadnezzar, nga nagpangsakup sang kalibutan kag nagdumala sang dako nga emperyo, indi makadumala sang iya mga balatyagon (Mga Hulubaton 25:28). Nabuang sa kasingkal, nagmando siya nga painiton pa gid ang kalayo sa hurno. Sa sini nga punto ang iya kakulang sang pagpugong nalikupan sang pagkabuangbuang. Indi lamang sa makaisa ini matabo sa iya nga nagmando siya sa pagbutang sa peligro sang mga kinabuhi sang iya tampad nga mga sumulunod. Nagasunlog nga, ang pagpabaskog sang init indi gid makadugang sang isa ka bahin sang kabudlay ni Shadrach, Meshach, kag Abed-nego.

Kag nagsugo siya sang pipila ka maisog nga mga mangangaway nga *ara* sa iya army agud gapuson si Shadrach, Meshach, kag Abed-nego, agud ipilak *sila* sa hurno sang nagadabdab nga kalayo. (Daniel 3:20)

Ang Aramaic nga pulong para sa “maisog nga mga mangangaway” nagakahugan sang mga bagani, ukon mga tawo nga napamatud-an sa inaway, ang pinakamaayo nga mga sundalo sa army ni Nebuchadnezzar. Ang mga kinabuhi sining isog, matutum nga mga tawo mangin halad tungud kay ang ila hari nadulaan sang iya hunahuna. Hinumdumi, nga ang kaakig kag pagkadula sang kalig-on nagapamugong sang klarong panghunahuna, kag kon ang pungsudnong mga lider mga uyaya magpanghunahuna, may ara sang posibilidad para sa dikinahanglanong pagpatay.

Ang army-sa panahon sang kalinong sang United States nagkalamatay sa panahon sang Pangkalibutang Gira II. Ngaa man? Kulang sa klarong panghunahuna, palanan-awon, kag kaisog sa parte sang aton pungsudnong mga lider. Ang pungsod indi preparado para sa gira, kag sang ang gira nag-abot ato nga mga tawo nasakripisyo. May maton-an bala kita?

Niyan ini nga mga tawo gingapos sa ila mga pantalon, sa ila mga amerikana, sa ila mga kunop, kag sa ila *iban pa* nga mga bayo, kag ginpilak sa tunga sang hurno sang nagadabdab nga kalayo. (Daniel 3:21)

“Niyan ini nga mga tawo” nagatumod sa tatlo ka mga tumuluo nga ginpanggapos sa preparasyon para sa ila silot sang kamatayon. Ang ila panapton nalista: “Ang ila mga pantalon” indi mga delargo kondi tunika; “ang ila mga amerikana” amo ang matahum nga pang-gowa nga mga bayo nga ginasampaw sa ila mga uniporme; “ang ila kunop” nagasimbolo sang ila ranggo; kag “ang ila *iban pa* nga mga bayo” nagtumod sa paha kag iban pa nga mga galamiton nga nagatanda sang mataas nga katungdanan sa diin sila ginbutang (Daniel 2:49). Ang ila panapton partikular nga ginsambit tungud kay sa pagpalingkawas ini nga mga bayo indi masunog ni manimaho sang kalayo sa ila.

Ang sugo sang hari ginsunud, kag si Shadrach, Meshach, kag Abed-nego ginpilak sa hurno. Si Nebuchadnezzar nagpasugo nga initon ang hurno sang makapito sa normal nga kainiton sini kag karon ang iya kasingkal sang kaakig nag-ani sang premyo.

Tungud sini nga kabangdanan, sanglit nga ang sugo sang hari *nangin* masako kag ang hurno ginpainit gid kaayo, ang siga sang kalayo nagpatay sadtong mga lalaki nga amo ang naghakwat kay Shadrach, Meshach kag Abed-nego. (Daniel 3:22)

Tungud sini nga bersikulo nakatoon kita sang isa ka palatukuran: Ang paghukum dapat indi gid himoon sa kainiton sang kaakig. Kinahanglan ang paglabay sang panahon para ang desisyon mangin maangayon kag magsibo sa mga kasugoan kag mga palatukuran sang divine nga institusyon numero kuwatro. Ang maayong halimbawa amo ang reaksyon sa pamalaod nga nagapaninguha agud limitahan ang pagpanag-iya sang pusil sang mga pumuluyo nga nagasunud-sa balaod. Ang klaro nga panghunhuna indi posible kon ang mga tawo nadumalahan ukon naimpluwensayan sang pagbatyag, ang indi dapat nga pagpaayaw-ayaw sang mga ginabatyag.

Talupangdi nga ang grupo sang mga kinagowaan nga nangin resulta tungud sang mga sala sa panghunahuna nagasangkad-pa gid. Ang maisog kag tampad nga mga sundalo nga nagbutang sang tatlo ka mga bilanggo sa hurno nagkalamatay. Daw ano ka dako nga nangin pagpakibot ini sa moral sang militar. Ang ila pinunong komandante nangin kabang-danan sang pagsakripisyo sang maisog nga mga tawo tungud sang isa ka dinalian nga desisyon nga nahimo tungud sang kaakig.

Apang ining tatlo ka mga tawo, sila Shadrach, Meshach kag Abed-nego, gin-hulog sa tunga sang hurno sang nagadabdab nga kalayo nga nakagapos *gihapon*. (Daniel 3:23)

Makatilingala gid, samtang ang mga tawo nga ginsugo agud ipilak si Shadrach, Meshach, kag Abed-nego sa hurno nagkalamatay sang nagpalapit sila sa grabe kaayo nga kainit, ang mga bilanggo sa ila mga kaugalingon wala nahalitan. Ginpilak sila sa nagabaga-baga nga hurno, ang ila mga kamut kag mga tiil nagapos sang hugut.

ANG KADALAG-AN SANG GRASYA

Niyan si haring Nebuchadnezzar natingala kag nagtindog sang dalidali; nagsabat siya kag nagsiling sa iya mataas nga mga opisyal, “Indi bala nga tatlo ka mga tawo ang ginpilak naton sa tunga sang kalayo?” Nagsabat sila kag nagsiling sa hari, “Matuud, O hari.” (Daniel 3:24)

Si Nebuchadnezzar ara sa atubangan nga lingkoran para sa pagpahamtag sang silot sang kamatayon. Ang banda nahipos, ayhan agud nga ang mga pagsinggit sang pagsilot mabatian. Makatilingala gid nga, wala sang nangin pagsininggit. Ang hari nagtutok sa buho sang hurno. Nakibot si Nebuchadnezzar sa iya nakita: Ang mga tawo natural nga indi mabuhi sa subong nga mga temperatura. Ang ginsilotan nga mga tawo ara sa maayong kondisyon, wala nasunog sang kalayo. Ang hari nag-atubang sang isa pa ka makakilibot nga sitwasyon. Ano bala ang nangin sayup? Sa bug-os nga pagkatingala, nag-atubang siya sa iya mga manuglaygay:

Siya nagsabat kag nagsiling, “Tan-awa! Nakita ko ang apat ka mga lalaki nga nahubaran *kag* nagadayandayan *dira* sa tunga sang kalayo nga wala maano, kag ang dagway sang ikaapat amo ang kaangay sa isa ka anak *sang* mga dios [*bar elahin*]!” (Daniel 3:25)

“Apat ka mga lalaki nga nahubaran”—si Shadrach, Meshach, Abed-nego, kag si Ginoong Jesu-Kristo! Tatlo ang ginbutang sa hurno nga nagapos sang mga kalat ukon mga kadena. Ang ila mga higot nasunog, kag makita ni Nebuchadnezzar ang apat “nagadayandayan *dira* sa tunga sang kalayo.” Ang solo nga mga butang nga nasunog sa kalayo ano ang ila mga higot, ang mismong mga butang nga nagapugong sa ila nga makahulag. Ang Dios kasami nga nagahatag sang kalisdanan agud buy-an kita sa mga higot sang sala nga nagapainutil sa aton samtang nagaginawi kita sa sini nga kinabuhi. Kon ang mga higot mabugto, hilway

na kita magginawi pinaagi sa Balaan Espiritu, ang pagginawi pinaagi sa pagtoo.

Ining makasaysayan nga panghitabo nagalarawan sang isa ka dako kaayo nga palatukuran sang panudlo sang Bibliya nahanugud sang pag-antos. Ang Dios nagdisenyo sang tawhanong pag-antos para sa pagpakamaayo sang tumuluo. Ang pakamaayo posible lamang kon may ara sang padayong kada adlaw nga pagtoon sang panudlo sang Bibliya, nga nagatuytuy pakadto sa espirituhanong pagkahamtong kag sang pagkanalikupan ni Kristo.⁶³ Ang sulundan sang 1 Pedro 1:7–8 niyan nagaresulta, kag ang pakamaayo para sa tumuluo maayo kaayo.⁶⁴ Hinumdumi ang palatukuran: Kon bisan kasan-o nga ara ka sa hurno sang kalisdanan, may isa lamang ka pamaagi nga malampasan ang sitwasyon—pinaagi sa pagtoo. Ang Dios magaupod sa imo sa tunga sang nagadabadaba nga kalayo, kag ang Dios magapalingkawas sa imo, indi gid kinahanglan nga *halin* sa pag-antos, kondi *pagowa* sa tunga sang pag-antos (1 Mga Taga-Corinto 10:13). Sa laing mga pamulong, puwede Niya tugotan ang pag-antos nga magpadayon, apang malampasan mo ini pinaagi sa perpekto nga paghidait kag kalipay pinaagi sa Iya mga kasangkapan.

Ining tatlo ka mga tawo nakalambot sa ila pinakamaayong tion—sa tunga sang pinakadako nga kabug-aton, si Jesu-Kristo nagpanglakaton upod sa ila. Ang kalayo nga dapat magwasak sa ila nangin pader nga gingamit sang Dios agud protektahan sila. Wala gid sang tion sang pagduhaduha para sa isa ka Kristohanon sa mga kalayo sang kalisdanan kon ang Ginoo ara sa hurno.

Kon, subong sa kahimtangan ni Shadrach, Meshach, kag Abed-nego, ang pag-antos nangin kabangdanan sang tawhanong pagkadimapakalma, niyan ang mga berdugo amo ang nangin mga biktima, kag ang tumuluo ginpalingkawas. Amo man, pinaagi sa palatukuran, ang kalayo sang pag-antos nagasunog sang mga kalat nga nagahigot kag nagahubad sa aton para sa pagpakig-upod kay Kristo (cf. Isaias 43:2b). Si Nebuchadnezzar nakatalupangud kag nakasinggit nga sila “wala maano.” Ini nagpakita nga tungud sining mga relasyon sang mga tumuluo kay Jesu-Kristo, ang bisan anong duug nangin isa ka walay peligro nga duug.

Ang Aramaic nga *bar elahin* (Hebreo: *ben Elohim*) sa literal nagakahulugan “isa ka anak sang mga dios.” Hinumdumi nga si Nebuchadnezzar isa ka ditumuluo kag nakakilala sa Babylonian panteyon lamang. Busa, iya ginpahayag ang iya kaugalingon suno sa politiyismo, nagapaangkon sang ikaapat nga panagway bilang nasakup sa isa ka dios sang panteyon.

Niyan si Nebuchadnezzar nagpalapit sa ganhaan sang hurno sang nagadabdab nga kalayo; siya nagsabat kag nagsiling, “Shadrach, Meshach kag Abed-nego, gowa, kamo nga mga alagad sang Labing Mataas nga Dios, kag dali diri!” Niyan si Shadrach, Meshach kag Abed-nego naggowa sa tunga sang kalayo. (Daniel 3:26)

63. Thieme, *Ang Pag-antos sang Kristohanon*, 59–67, 151–55.

64. Ang unang Pedro 1:7–8; “Nga ang pamatuud sang imo pagtoo, *nangin* mas bililhon kay sa bulawan nga madunot, bisan pa kon tilawan sa kalayo, puwede makit-an nga magresulta sa pagdayaw kag paghimaya kag pagpasidungog sa tion sang pagpahayag ni Jesu-Kristo; kag bisan nga wala mo Siya makit-an ginahigugma mo Siya, kag bisan nga wala mo Siya makita karon, apang nagatoo sa Iya, dako ang imo pagsadya sang kalipay nga sarang ipahayag kag puno sang himaya.”

Ang hurno nagbugnaw sang igo lamang agud tugotan si Nebuchadnezzar nga maka-palapit sa ganhaan nga indi makaeksperyensya sang halit sa lawas. Busa, mahibal-an ta nga madamong inoras ang naglabay. Samtang ang hari naghulat nga magpalapit iya ginbinagbinag ang milagro nga iya nasaksihan kag nakilala pa gid nga ang Babylonian nga dios indi makapreserba sang kinabuhi sa subong nga impiyerno. Sang si Nebuchadnezzar nagtawag kay Shadrach, Meshach, kag Abed-nego, iya ginkilala ang ila relasyon sa Dios sang Israel pinaagi sa pagsiling “kamo nga mga alagad sang Labing Mataas nga Dios.” Ini nga nga panghambal, bisan pa sina, wala nakasulud sa ditumuluo nga panghunahuna; iya lamang ginkabig ang Dios sang mga Hudiyo nga isa ka mas mataas nga dios kay sa mga dios sang panteyon. Bisan pa nga si Nebuchadnezzar nakalambot sa pagkahibalo-sa Dios maathag nga siya wala makalambot sa punto sang kaluwasan.⁶⁵

Tubtub sa sini nga tion si Nebuchadnezzar may ara sang gamay nga patugsiling para sa Dios sang Israel nga daw sa wala nakapalingkawas sang mga Hudiyo halin sa iya kamut. Wala gid siya nagsuspetsa nga nagamit siya sang Dios agud disiplinahon ang mga Hudiyo. Si Nebuchadnezzar nasangkapan sang oportunidad agud matan-aw una gid ang gahum sang matuud nga Dios. Puwede siya magbaton ukon magsikway sa Iya.

Sang wala pa ang hurno nga panghitabo, ang solo nga pakig-angot ni Nebuchadnezzar sa Ginoo sang Israel naghalin sa mga pagpamatuud ni Jeremias (Jeremias 39:11–12) kag Daniel (Daniel 2:46–47). Bilang hamtong nga mga tumuluo, kuntani wala sila nagpaninguha sa pagpaathag sang ikaapat kag ikalima nga mga serye sang disiplina sa ditumuluo, sanglit nga ini makahimo lamang sang dipagpaklaro sa harambalon sang kaluwasan. Ang tanan nga mga tumuluo dapat maghinumdum sini nga palatukuran: Ang pag-intiyende sang espirituhanong talagsahong mga butang amo ang monopoly sang isa ka tumuluo nga nagapanghikot sa idalum sang grasya nga galamiton para sa pag-inoio.⁶⁶

Ang kalingkawasan halin sa nagadabadaba nga hurno magaserbi sa pagbukas sang hunahuna ni Nebuchadnezzar sa kay Kristo. Ang pagpangdaog-sang kalag amo ang kasami nga pagbinuligay kag may nalabot nga pamatuud, mga pangamuyo, pagkamapinadayunon, kag kalig-on sang madamo nga mga tumuluo.

Kag ang mga satrapa, ang punong mga opisyal, ang mga gobernador kag ang mataas nga mga opisyal nagtipon sa palibot kag nakakita nahanungud sining mga tawo nga ang kalayo wala sang epekto sa lawas sa sini nga mga tawo ni ang buhok sa ila ulo nasirab, ni ang ila mga pantalon naupod, ni *bisan* ang baho sang kalayo nakalambot sa ila. (Daniel 3:27)

Si Nebuchadnezzar nagsabat kag nagsiling, “Pakamaayohon ang Dios nila Shadrach, Meshach and Abed-nego, nga nagpadala sang Iya anghel kag nagpalingkawas sang Iya mga alagad nga nagbutang sang ila pagsalig [*rechatz*] sa Iya, sa paglapas sa sugo sang hari, kag nagtugyan sang ila mga lawas agud nga indi mag-alagad ukon magsimba sa bisan sin-o nga dios luwas sa ila kaugalingong Dios.” (Daniel 3:28)

65. Thieme, *Ang pagkaditumuluo* (2016), 22–27.

66. Tan-awa ang Dugang sa Basahon C.

Hunahunaa ang pagpaabot sang mga dungganon nga “palibot nga nagtipon” lapit sa hurno agud makita kon ano gid ang nagakatabo. Ang Dios naghimo sang makakilibot nga pagsaksi sang ang mga opisyal “nakakita nahanungud sa sini nga mga tawo nga ang kala-yo wala sang epekto sa ila mga lawas” (cf. Mga Hebreo 11:34). Ang pagpalingkawas sang Ginoo sobra ka kompleto nga ang mga tawo wala natandog sang kalayo. Daw ano nga oportunidad para sa mga opisyal nga baylohan ang ila walay katapusan nga palaabuton pinaagi sa isa ka desisyon. Ang emperyo kuntani mahapos lamang nga napaambitan sang Maayong Balita pinaagi sa sining grupo sang kilala kaayo nga mga lider,⁶⁷ apang ang Dios wala sang nakit-an nga angay sa pagpahayag kon daw ano ka damo sa sining mga tawo sa pagkamatuud ang nakasapo kay Jesu-Kristo bilang Manluluwas.

Sa liwat, ginkilala ni Nebuchadnezzar sa paghambal “ang Dios nila Shadrach, Meshach kag Abed-nego,” sa sini nga tion bilang ang Isa nga “nagpadala sang Iya anghel⁶⁸ kag nagpalingkawas [shaphel perfect sang *shezib*, “bug-os gid nga nagluwas”] sang Iya mga alagad nga nagbutang sang ila pagsalig sa Iya.” “Pagsalig” amo ang hithpeel perfect sang *rechatz* kag nagakahulugan “agud magsalig sa idalum sang dakong kabug-aton” ukon “agud magsalig sa isa ka tawo.” Puwede nga may gamay nga pagduhaduha nga ang hari nakadayaw sa abilidad sang Dios nga makahimo sang subong sang isa ka makadalayaw nga nahimo, apang sa liwat, nakadayaw siya sa *pagpakita* sang gahum kay sa *Ginhalinan* sang gahum. Ang sayup nga kinaayo sang hari nakahimo sa iya nga magbaliskad sang iya nauna nga dekrito kag naghimo sang isa pa ka dako kag makahaladlok nga kasugoan nga nagresulta liwat sang parehong pagpanghilabot sa tawhanong kabubut-on.

PAGBAYLO NGA WALA SANG PAGBAG-O SANG HUNAHUNA

“Busa, naghimo ako sang dekrito nga ang bisan sin-o sa katawhan, pungsod ukon dila nga nagahambal sang bisan ano nga butang nga makainsulto batok sa Dios nila Shadrach, Meshach kag Abed-nego pagahiwa-hiwaon kag ang ila mga balay panggub-on, tungud kay wala na sang iban nga dios nga makasarang magpalingkawas sa sini nga pamaagi.” (Daniel 3:29)

Sa pagkadimapalaron, nalabyan ni Haring Nebuchadnezzar ang bug-os nga punto: Nakita niya ang milagro, apang wala siya magtoo sa mensahe. Samtang siya nahadlokang gid sang kadungganon kag sang gahum sang Dios, iya ginsikway ang grasya sang Dios sa kaluwasan.

Sa bag-o nga dekrito, ginbaliskad ni Nebuchadnezzar ang iya posisyon, nga klarong nagapahayag sang iya pagkalibog. Nasayup siya nga piliton ang iya mga sumulunod nga magsimba sa bulawanong imahen; apang nasayup gihapon siya sa pagpilit nga magsimba sila sa matuud kag buhi nga Dios. Ang katawhan kinahanglan magpalapit kay Kristo

67. Thieme, *Pagpanaksi*.

68. Ang anghel amo ang, sa pagkamatuud, si Ginoong Jesu-Kristo pinaagi sa makit-an nga pagpakita sang Dios. Tan-awa ang Dugang sa Basahon F.

pinaagi sa ila kaugalingong hilway nga kabubut-on; sa sina lamang sila makaangkon sang katungud ukon kabangdanan agud magsimba sa Iya. Ang matuud nga pagsimba amo ang nagapabinagbinag sang pagtahod kag pagdayaw. Kon wala sang kaangtanan sang pagtahod kag pagdayaw ang pagluhod isa ka pagpakunokuno. Ang ritwal nga wala sang reyalidad walay kahulugan.

Ang isa pa ka punto sang panudlo sang Bibliya: Ang pagkalibog kag ang pagkawalay kalig-on indi mga monopolyo sang mga ditumuluo. Ang tumuluo nga wala sa pagpakig-upod sa Dios makahimo sang bisan anong sala—sa panghunahuna, panghambal, ukon hayag—kag mangin dimakatarunganon. Kon sila Shadrach, Meshach, kag Abed-nego, nangin wala sa pagpakig-upod sa Dios, kuntani wala sila sang kalig-on sang pagtoo-nga may kapahuwayan sa pagtilaw sa ila kinabuhi-ukon kamatayon.

Pirmi hinumdumi nga ang Estado nga nagasakdag sang relihiyon nagakontra-sa Bibliya. Ang mga tumuluo nga may sayup nga paghimulat indi gid mang-engganyo ukon magsakdag sang paghimo sang kasugoan sa diin ang Estado nagasuporta sang pagka-Kristohanon, subong nga ini indi isa ka katungdanan sang gobyerno. Ang kahilwayan sa relihiyon isa ka sitwasyon sang kabubut-on sang kada isa nga nagapahayag sang mga mapilian sini. Ang kahilwayan nagakinahanglan nga sa pagsunud sa relihiyon dapat suno sa mga mapilian sang kada isa imbis nga mandoan sang Estado subong sa halimbawa sang dekrito ni Nebuchadnezzar.

Sang si Nebuchadnezzar nagsiling, “naghimo ako sang dekrito,” iya ginsikway ang iya paninguha sa pagpilit sang pagsimba sa diosdios sa iya emperyo; bisan pa sina, ang palatukuran sang pagpamilit nagapabilin nga amo gihapon. Bisan pa nga nagdayaw gid siya sa Dios nila Shadrach, Meshach, kag Abed-nego, nalabyan niya ang kamatuuran nga ang Dios wala gid nagakinahanglan sang pagsakdag sang bisan sin-o nga hari ukon sang estado. Kon diin may balaod kag mando sa mabakod nga linalang, ang pagpaambit puwede himoon sa idalum sang perpekto nga mga kondisyon. Ang pag-updanay sang relihiyon kag Estado pirmi gid dinagapaklaro sang harambalon nahanungud sang Maayong Balita.

Kinaugali na ni Nebuchadnezzar ang paggamit sang sistema sang pagpanghadlok agud sa pagpadayon sang pagdumala sa sulud sang iya ginharian. Sa Daniel 2:5 ang hari naghimo sang amo man nga pagpamahog sa mga sakup sang iya gabinete. Nga sila “hiwahiwaon kag ang ila mga balay panggub-on” amo ang klarong kasami nga gingamit agud maagum ang pagkamasinulundon, bisan kon ang hari nagapatigayon sa dungganong mga tawo ukon ordinaryong mga tawo. Manggaranon ukon pobre, dalagko ukon gagmay, tanan nagtindog nga madulaan sang ila pinakapalangga nga pagkabutang—ang kinabuhi mismo. Ini nga sugo nagpaninguha man nga dulaon ang kabubut-on sang kada isa luwas sa hari.

Niyan ang hari naghimo kay Shadrach, Meshach, kag Abed-nego nga mag-uswag sa probinsya sang Babilonia. (Daniel 3:30)

Si haring Nebuchadnezzar naghatag sang padya kay Shadrach, Meshach, kag Abed-nego, bisan pa nga sila wala pa nakahatag sang ila serbisyo sa hari pinaagi sa pagkalampuwang sa silot sang nagadabdab nga kalayo. Sa pagkatinuud, ang iya mauswagon nga mga

aksyon naghatag sa ila sang pinasahi nga tion sang pagpakig-upod sa ila tumalagsahong Manluluwas, si Ginoong Jesu-Kristo mismo ang Iya kaugalingon. Wala sang pagduhaduha nga sa mga tinuig nga mag-abot sila mabuhi liwat sa sina nga mga oras sa sulud sang hurno sang madamo nga beses kag magahunahuna sang kaagi bilang ang kinaputokputokan sang ila mga kinabuhi. Ang Dios nagbaylo sang himalaut pakadto sa pakamaayo pinaagi sa paghatag sang parehong espirituhanon kag materyal nga mga padya sa sining matutum nga mga alagad nga nagbalibad nga magkompromiso.

Kon ang mga pagginawi sang tawo nagapahamuut sa GINOO,
Ginahimo Niya bisan ang iya mga kaaway nga mangin paghidait sa iya.
(Mga Hulubaton 16:7)

Ang Salmo 37:1–10 indi lamang mga saad nga mga padya sa tumuluo nga nagahigugma sa Ginoo, kondi man, sa kabaliskaran, nagapakita sa aton kon ano ka bug-os ang Dios magkaput sang disiplina sa mga malaut sa Iya panan-aw.

Indi magkaakig tungud sang mga manughimo sang malaut,
Indi magkahisa sa mga manughimo sang pagka-dimatarong.
Kay malaya sila dayon kaangay sang hilamon,
Kag madula kaangay sang berde nga herba.
Magsalig sa GINOO, kag maghimo sang maayo;
Mag-istar sa duta kag pauswagon ang pagka-matutum.
Magkalipay ang imo kaugalingon sa GINOO;
Kag Siya magahatag sa imo sang mga handum sang imo tagiposoon.
Itugyan ang imo dalanon sa GINOO,
Magsalig man sa Iya, kag Iya ini himoon.
Kag Iya pagahimoon ang imo pagkamatarong subong sang kapawa,
Kag ang imo paghukum subong sang kaudtohon.
Pahuway sa GINOO kag hulat sing mapailubon sa Iya;
Indi magkaakig tungud sa iya nga nagauswag sa iya pagginawi,
Tungud sang tawo nga nagahimo sang malain nga mga pahito.
Untati ang kaakig, kag talikdan ang kasingkal;
Indi magkaakig, *ini magatuytuy* lamang sa paghimo sang malaut.
Kay ang mga manughimo sang malaut pagautdon,
Apang ang mga nagahulat sa GINOO, sila maga-panubli sang duta.
Kay sa diyutay pa nga tion kag ang malauton wala na;
Kag magatan-aw ka sing mahinalungon sa iya duug,
kag wala na siya *didto*. (Salmo 37:1–10)

Ang pagpauswag nagaabot sa mga preparado pinaagi sa panudlo sang Bibliya nga nagapuyo sa ila mga kalag, apang kasulub-an ang sa ila nga nagapanglaghap sang pagpalabawlabaw-sang kaugalingon. Samtang si Nebuchadnezzar nagapabutyag sang iya kaugalingong himaya, wala siya sang panghunahuna sa tagna nga ini nga gahum pagakuhaon sa iya. Ang pag-us-us nag-umpisa na tungud sang mga sala sa hunahuna kag ang ila hayag nga mga resulta. Sa Daniel 4 mahulog siya sa wala.

MGA LEKSYON HALIN SA DANIEL KAPITULO TRES

1. Ang mga dekrito ni Nebuchadnezzar nahanungud sang imahen nga bulawan nagpahayag sang makaguluba nga mga hilikuton sang relihiyon.
2. Ang Dios indi mapadiyutay sa materyal nga sangkap; busa, wala gid sang hinimoan sang tawo ang takus sa pagsimba.
3. Wala sa tawhanon nga kaugalingong-garbo (kahambugan) ni sa pag-abuso sang gahum ang makahimo magbaylo sa lakat sang kasaysayan sang tawo. Si Jesu-Kristo amo ang nagadumala sang kasaysayan.
4. Ang pagpanghilabot sang gobyerno sa kabubut-on sang tawo sa espirituhanon nga mga butang indi lehitimo nga hilikuton sang gobyerno.
5. Ang pagsabat sa relihiyon wala ginmando sang divine nga mga institusyon nga ang Dios ang nagsugo.
6. Ang Dios wala gid nagapasidungog sang pagkompromiso sang divine nga mga talaksan.
7. Ang tumuluo indi gid magbalos batok sa masinahon nga katawhan. Hinumdumi, “Ang inaway iya sang GINOO” (1 Samuel 17:47b).
8. Sa tion sang kabug-aton kag pag-antos, ang presensya sang panudlo nga ara sa kalag importante kaayo para sa kinaugalingong kalig-on kag sa paghimo sang desisyon.
9. Ang kalipay nagahalin sa panudlo sang Bibliya nga ara sa tuo nga burubilog sang kalag, indi sa materyal nga mga ginaangkon nga mga pagkabutang ukon gahum.
10. Ang Dios nagprotekta sang matutum nga mga tumuluo sa panahon ni Daniel sang sila nag-atubang sang paghingabot kag kamatayon. Sa paggamit sini sa karon nga panahon, ang Dios nagaprotekta sang Iya katawhan sa Panahon sang Simbahan kag magasangkap para sa mga tumuluo sa tion nga ang Panahon sang Israel mag-umpisa liwat sa pagsugod sang Tribulation.

DANIEL KWATRO

Daniel Kapitulo Kwatro

MGA KAHUY SANG BIBLIYA

ANG MGA KAHUY NAGALARAWAN SANG IMPORTANTENG PAPEL sa kabilogan sang Balaan nga Kasulatan—ang labing importante nga kahoy nga amo ang kahoy sa diin si Jesu-Kristo napatay. Ang Pagpakasala sang lalaki may kaangtanan sa kahoy, kag ang iya kaluwasan nagadepende sa sini lamang. Ang Bibliya nagapahayag nga ang isa nga nakabitay sa kahoy ginhimalaut (Deuteronomio 21:23; Mga Taga-Galacia 3:13). Si Jesu-Kristo nag-agi sa idalum sang paghimalaut sa sala agud pahilwayon kita sa sina nga pagkaulipon sa walay katubtuban. Tungud sa aton kaayohan Siya

Nagbatas sang krus, nga nagatamay sang kahuluy-an. (Mga Hebreo 12:2b)

Kag Siya ang Iya kaugalingon ang nagdala sang aton mga sala sa Iya lawas didto sa krus, agud nga kita mapatay sa sala kag mabuhi sa pagkamatarong; kay pinaagi sa Iya mga pilas nag-ayo kita. (1 Pedro 2:24)

Ang mga manunulat sang Balaan nga Kasulatan nga natuytuyan sang Dios nagpaang-gid sang tawo sa isa ka kahoy. Ang “ginpakamaayo” nga tawo sang Salmo 1:1–3—ang isa nga nagaangkon sang kalipay—amo ang isa ka hamtong nga tumuluo. Siya ginlarawan bilang isa ka mabungahon nga kahoy.

Kag siya mangin kaangay sang isa ka kahoy nga *malig-on* nga gintanum sa nagailig nga tubig,
 Nga nagapamunga sa iya panag-on sini,
 Kag ang iya dahon indi malaya;
 Kag sa bisan ano nga iya himoon, siya nagauswag. (Salmo 1:3)

Ang tumuluo nga nagapanaksi ginpakaangay sa “isa ka kahoy sang kinabuhi” sa Mga Hulubaton 11:30. Sa Isaias 65:22, ang kalawigon sang tumuluo sa panahon sang millennium ginpahayag suno sa “bug-os nga kinabuhi sang isa ka kahoy.” Ang Jeremias 17:7b–8a nagalaragway “sang tawo nga nagasalig sa GINOO . . . kaangay sang kahoy nga gintanum sa tubig,” isa nga ara sa duug sang pinakadako nga pakamaayo tungud kay siya nagahigugma sa Ginoo sa bug-os niya nga tagiposoon kag sa bug-os niya nga kalag kag sa bug-os niya nga kabakod (Deuteronomio 6:5).

Ang Daniel 4 nagasentro sa mga imahen sang isa ka mabakod nga kahoy nga gintapas sa tion sang kinaputokputokan sang iya himaya. Ini nga kahoy nagarepresentar sang ginhimalaut nga tawo sang Jeremias 17:5 nga “nagahimo sang unud nga iya kabakod”—ang perpektong laragway ni Haring Nebuchadnezzar nga naghunahuna nga mabaylohan niya ang divine nga disenyo sang kasaysayan pinaagi sa iya kaugalingong abilidad. Ang Daniel 4 nagahisgot sang paghukum kag disiplina sa sining dominante nga manugdumala nga nalamon sang pagkamapataastaason.

Sa katapusan sang Daniel 2 kag 3, si Nebuchadnezzar nakatalupangud sang gahum sang Dios ni Daniel, Shadrach, Meshach, kag Abed-nego, kag naagyan ang punto sang pagkahibalo-sa Dios (cf. Daniel 2:47; 3:28–29). Bisan pa nga ang hari nakabati na sang mensahe sang kaluwasan, ginsikway niya ang dulot sang kinabuhi nga walay katapusan. Si Nebuchadnezzar wala na gid sang maibalibad.

Kay sugod sang pagtuga sang kalibutan ang Iya dimakit-an nga mga hiyas, ang Iya walay katapusan nga gahum kag divine nga kinaiya, klaro na nga nakit-an, nahangpan pinaagi sa kon ano ang nahimo, agud nga sila [mga ditumuluo] mga wala sang maibalibad. (Mga Taga-Roma 1:20)

Pagkatapos sang sa punto-sang pagkahibalo, ang kada isa may oportunidad nga mangin anak sang Dios pinaagi sa pagtoo kay Jesu-Kristo (Mga Taga-Galacia 3:26; 4:4–5).⁶⁹ Madamo ang nakahimo sang mahapos nga pagbaylo; ang iban kinahanglan pa pakahuy-an bag-o nila makita ang ila mga kaugalingon. Sa kaso ni Nebuchadnezzar nabaton niya ang kaluwasan sang pagkatapos lamang sang pagkadula sang iya maayong pangisip kag sang iya ginharian. Ang Daniel 4 sa pagkamatuud amo ang saysay nga nasulat sang sini nga hari sa tion pagpabalik sa iya, nagsaysay sang kadalumon sang iya ginsaluman bag-o siya nagbaton kay Kristo nga iya Manluluwas.

69. Thieme, *Ang Pagkaditumuluo*, 27–32.

ANG PAGPAMATUUD NI NEBUCHADNEZZAR

Si Nebuchadnezzar ang hari sang tanan nga mga katawhan, mga pungsod, kag *mga tawo sang tagsa* ka lenggwahe nga nagapuyo sa bug-os kalibutan: “Kabay pa nga ang inyo paghidait [*shelam*] magmabuganaon [*sega*]!” (Daniel 4:1)

“Ang hari” amo ang natawo liwat nga manugdumala sang Chaldean nga Emperyo. Sugod sang nasulat ini nga report pagkatapos nga siya naluwas, ang sugilanon isa ka paglaragway sang nag-agi na nga panghitabo. Gusto ni Nebuchadnezzar nga ang bug-os kalibutan makahibalo nahanungud sang iya kaluwasan, gani iya ginpatumod ang mensahe “sa tanan nga mga katawhan, mga pungsod, kag *mga tawo sang tagsa* ka lenggwahe” sa iya naglapnag nga emperyo.

Sa tion nga ang isa ka tawo nagatoo kay Kristo bilang Manluluwas kag may kasigurohan sang walay katapusan nga seguridad, gusto niya ipaambit ini nga impormasyon, nga ipasa ini sa iban. Kon ikaw magsugilon sa isa ka tawo nahanungud kay Kristo, maghunahuna sang kaluwasan subong ang imo labing bililhon nga pagkabutang sa kalibutan. Indi lamang ini magsangkap sa imo sang dako kaayo nga kapagsik, kondi nagapadugang, masarangan mo nga ipaambit ang Maayong Balita nga nagabale-wala sang pagyamuhat, pagtamay, ukon sang bisan anong pagbalabag nga imo masugata sang nagapanaksi. Ang tagsa ka natawo-liwat nga tumuluo dapat maghandum nga tularan si Nebuchadnezzar pinaagi sa pagpaambit sang Maayong Balita.⁷⁰

Ang pangatahuran nagatapos sa “Kabay pa nga ang inyo paghidait magmabuganaon!” “Paghidait” (*shelam*) amo ang nangin talaksan sang pagpangibulahan sang Ancient Near East, apang ini nga panghambal mas mabakod pa kay sa simple nga “Helo.” Ang “magmabuganaon” amo ang peal imperfect sang *sega*, nga nagatumod sa paghidait, naglig-on nga kondisyon sa idalum sang tanan nga mga kahitaboan, kag nagpamatbat nga ang matawhay nga panghunahuna ginakinahanglan sa pagsugata sang tagsa ka palaligban sa kinabuhi. Pagkatapos nga si Nebuchadnezzar naluwas, iya nahangpan ang solo nga pamaagi nga ang pakamaayo puwede magmabuganaon sa katawhan amo ang pagsunud sa plano sang Dios.

“Daw sa maayo sa akon nga ipahayag ang mga tanda [*’athayya*] kag mga katingalahan [*timhayya*] nga nahimo para sa akon sang Labing Mataas nga Dios.” (Daniel 4:2)

Ang bersikulo 2 nagapahayag sang katuyoan sang saysay. Ang kalag ni Nebuchadnezzar nagpakita sang divine nga palanan-awon bilang isa ka resulta sang iya pagbag-o sang hunahuna. Bilang isa ka ditumuluo, ang hari may kasarang sa tawhanon nga palanan-awon lamang kag nagpamilit sa iya mga sumulunod nga magpakigbuylog sa pagsimba sang diosdios. Apang ang iya panghunahuna nahanungud sa Dios nagbaylo sang maathag nga pagpatalupangud.

70. Thieme, *Pagpanaksi*, 1–2.

Si Nebuchadnezzar nakahinumdum sang iya kaugalingon kalisdanan bag-o mahimong isa ka tumuluo. Bisan nga may ara siya sang tanang materyal nga pagkabutang nga halandumon sang isa ka tawo, indi gihapon siya malipayon, pirmi lang nagapanglaghap sang pagpapagsik agud magtumbas para sa pagkawalay pulus sa iya kinabuhi. Sa kabaliktaran, nakapanilag siya sa tatlo ka Hudiyong mga tawo nga wala nangita sang mas labaw pa kay sa pagsimba sa ila Dios; malipayon kaayo sila, bisan samtang nagaatubang sang kamatayon pinaagi sa kalayo. Tungud sining makakilibot nga mga panghitabo, ini literal nga “daw sa maayo” kay Nebuchadnezzar nga imantala ang pamaagi sang iya milagrohon nga pagbag-o sang hunahuna.

“Ang mga tanda” (*’athayya*) nagatumod sa tanang nag-upod nga mga kahitaboan, ilabi na sang damgo nga nagtuytuy kay Nebuchadnezzar agud batonon ang kamatuuran sang Maayong Balita. Ang “mga katingalahan” (*timhayya*) nagatumod sa pagpakahulugan sang damgo kag sang katumanan sini. Sa laing mga pamulong, si Nebuchadnezzar nagasiling, “Panahon na nga akon ipahayag sa inyo ang tanang maayo kaayo nga mga kahibalo nga nag-abot sa akon nahanungud sang kon ano ‘ang nahimo sa akon sang Labing Mataas nga Dios.’”

Si Nebuchadnezzar wala na nag-angkon sang dungog sa iya kaugalingon, kondi ginpaangkon na ining mga “tanda kag mga katingalahan” sa “Labing Mataas nga Dios.” Iya ginkilala ang grasya sang Dios kag naghandum nga ang kada isa nga makabasa sang iya saysay makahibalo nga nakatabok siya sa linya kag nagtoo sa Dios sang Israel para sa kinaugalingong kaluwasan.⁷¹

Sa idalum sang palisiya sang grasya, ang Dios ang nagahimo sang tanan nga trabaho. Sanglit nga ang grasya solong nasakupan sang trabaho sang Dios, ang Isa nga nagahimo sang trabaho amo ang nagaangkon sang dungog. Ang bug-os nga plano sang Dios para sa katawhan may tatlo ka mga bahin:

Unang Bahin: Kaluwasan—si Kristo ang nagtrabaho pinaagi sa Iya paghalili nga kamatayon didto sa krus, kag si Kristo nagabaton sang himaya.

Ikaduhang Bahin: Natawo liwat nga tawo sa sulud sang panahon—Pinaagi sa buluhaton sang pagpangalagad sang Balaan Espiritu kita magtuman sang plano sang Dios kag maghimaya kay Kristo.

Ikatatlong Bahin: Eternidad—Ang Dios nga Amay nagapatuman sang walay katapusan nga kahimtangan kag nahimaya sa walay katubtuban.

Sa ikaduhang bahin ang pagdepende sang tumuluo sa Ginoo lamang nagapakita sang palatukuran sang hanas nga pamaagi sang pagtoo-nga may kapahuwayan.⁷² Ang tumuluo nga nagatubo pinaagi sa kada adlaw nga pagtoon sang panudlo sang Bibliya simple lamang nga nagahatag sang iya mga palaligban, mga kalisud, mga pagtilaw, mga kabugaton, kag mga kasakit sang tagipsoon didto sa Ginoo (1 Pedro 5:7). Iya ginapilak ang iya lulan sa Amay, nga amo ang nagasakdag sa iya (Salmo 55:22). Hinumdumi, “Ang inaway iya sang GINOO” (1 Samuel 17:47b).

71. Tan-awa ang komentaryo sa ubos ika-20.

72. Thieme, *Ang Kinabuhi sang may Pagtoo-nga may Kapahuwayan*, 37–57.

Indi magkahadlok! Pahimonong kag tan-awa ang pagluwas sang GINOO. . . .
Ang GINOO magapakig-away para sa inyo.” (Exodo 14:13a, 14a)

Ang isa ka klase sang espirituhanong kinabuhi nga akon gintambongan sa Dallas Theological Seminary sa idalum ni Dr. Lewis S. Chafer nagasangkap sang tumalagsahong kamaayo nga ilustrasyon sang grasya. Si Dr. Chafer maayo kaayo nga manunudlo kag ang iya mga pagpangusisa maid-id kag mabakod. Sang makita sang isa sang akon mga abyan ang katapusan nga pagsulit, iya lamang ginsulat ang iya ngalan sa blue book kag ginbalik ini didto, bisan sang kamatuuran nga nagkaramaal siya sa pipila ka adlaw. Ako nagsulat kag nagsulat kag nagsulat—ang apat ka mga blue books napuno! Sang ginduhol ko ang akon pagsulit, si Dr. Chafer namangkot kon naghandum bala ako nga makita ang akon grado. Nahamuut ako sang ginsulat niya ang “100”; apang samtang ginhapnig niya ang akon mga libro sa iya lamesa, nakita ko ang *blangko* nga blue book sang akon abyan. Diri sini, nakasulat sa pula, amo ang “100!”

Akon ginklaro ining maathag nga sayup sa kay Dr. Chafer, nga, pinaagi sa pagkisap sang iya mata, nagsiling sa akon, “Tan-awa, kon ano man ang imo ginsulat imo na iya. Kon ano ang akon himoon akon ini. Nakita mo, ang imo grado wala nagadepende sa imo, nagadepende ini sa akon!” Tungud sini nakatoon ako sang mas madamo nahanungud sang grasya kay sa naton-an ko sang una. Ang grasya sang Dios nagadepende kon sin-o kag ano Siya—indi gid sa aton. Siya nagadisiplina kon kita naggowa sa linya, apang wala gid Siya nagahatag sa aton sang kon ano ang mangin-dapat sa aton. Kon iya ini himoon, wala sang bisan isa sa aton ang magpabilin nga buhi; ang tanan nga butang nagadepende sa Dios.

Pagkatapos sang iya pagbag-o sang hunahuna, ang kinabuhi ni Nebuchadnezzar nagpakita sang dalagko kaayo kag katingalahang mga pagbaylo. Daw sa ano ka importante nga iya nahangpan ang palatukuran sang grasya bag-o niya gin-umpisahan ang pagsulat nahanungud sang iya metamorphosis.

“Daw ano ka dalagko sang Iya mga tanda,
Kag daw ano kagamhanan ang Iya mga katingalahan!
Ang Iya ginharian isa ka walay katapusan nga ginharian,
Kag ang Iya pagbulut-an halin sa henerasyon pakadto sa henerasyon.”
(Daniel 4:3)

“Daw ano ka dalagko sang Iya mga tanda” amo ang isa pa ka kasayuran sa damgo ni Nebuchadnezzar nga amo ang pundasyon nga bahin sang divine nga pagpahayag. Ang “daw ano kagamhanan ang Iya mga katingalahan” nagakinahanglan sang parehong pagpakahulugan sang damgo kag sang pagbag-o sang hunahuna sang hari. Ang “Iya ginharian” nagakuha sang pagtalupangud sa palaabuton nga ginharian sang Manluluwas.

Si Nebuchadnezzar nakabaton sang kahibalo pinaagi kay Daniel nahanungud sang iya kaugalingong emperyo kag ang pagbangon kag pagkapukan sang iban pa nga dalagko nga mga gahum.⁷³ Apang bisan pa sina, sa iyang saysay siya naghambal indi sang kalibutanong

73. Tan-awa ang pahina 40.

mga ginharian kondi sang “walay katapusan nga ginharian,” ang mas dako pa sa bisan anong emperyo nga pagadumalan sang mamalatyon nga tawo. Sa pagkamatuud, si Nebuchadnezzar nagpahayag nga tungud sang iya relasyon sa Ginoo kabahin siya sinang “walay katapusan nga ginharian.” Gani, ang hari nagsikway sining duha sang imahen nga bulawan nga iya ginpatukod kag ang ginharian nga iya ginpaninguhaan nga palawigon (Daniel 3).

“Ang iya pagbulut-an” nagatumod sa pagdumala ni Ginoong Jesu-Kristo sa natawo-liwat nga mga tumuluo. Samtang ini amo ang kalibutan upod kay Satanas bilang manugpalakat (2 Mga Taga-Corinto 4:4 Mga Taga-Efeso 2:2), ang Dios wala gid nagawala sang pagdumala; pirmi gid may mga tumuluo sa kalibutan “halin sa henerasyon pakadto sa henerasyon.” Ang Dios patas. Wala gid nagabiya ang iya kaugalingon nga wala sang representante, bisan pa sa mga panahon sang pinakamadamong nagtalikod sa tinoohan. Ang mga ginharian nagabangon kag nagakapukan, apang bisan pa sang pagkawalay kalig-on sang mga pungsod ukon sang mga kabug-aton nga ginaatubang sa kinabuhi sang kada isa, ang Pulong sang Dios nagapadayon sa walay katubtuban (Mateo 24:35). Ang Pulong sang Dios—panudlo sang Bibliya—sa kalag ni Nebuchadnezzar ukon sa bisan sin-ong positibo nga tumuluo amo ang palaagihan sang pag-angkon sang pangsulud nga paghidait, kalipay, kag pakamaayo.

ANG PAGKAWALAY KASIGUROHAN SA KAUSWAGAN

“Ako, si Nebuchadnezzar nagapatawhay sa akon balay kag nagamabuganaon [*ra‘anan*] sa akon palasyo.” (Daniel 4:4)

Ang bersikulo 4 nagalaktod sang kabilogan nga temporaryong seguridad ni Nebuchadnezzar bag-o siya nagtoo kay Kristo. Ang hari wala nagpiyongpiyong ukon naghurohilayhilay sang kadali. “Nangin matawhay” nagakahulugan sang “mangin mauswagon,” kag nagahatag sang kasayuran sa tawhanong kasigurohan. Klaro nga ginpahayag nga, ang hari nagbutang sang iya paglaum sa iya posisyon, kamanggaran, kag gahum. Si Nebuchadnezzar indi lamang nangin mangin-alamon nga militar nga nagpanakop sang malapad nga bahin sang kalibutan, apang siya nangin maayo kaayo nga manugdumala. Ang emperyo ginhiusa kag nangin mabakod, kag sa sini nga punto wala sang akig nga pungsod ang nagpamahog sang paghidait. Siya makapatawhay kag magmabuganaon nga nangin-alamon sa pagtugyan sang awtoridad sa tanan nga han-ay sang mga ranggo sa iya ginharian.

Ang Aramaic nga pulong *ra‘anan*, ginbadbad “nagamabuganaon,” sa pagkamatuud nagakahulugan “ang pagparabong” ukon “matabonan sang mga dahon” kag amo ang idyoma para sa kauswagan—kaanggid sa mabakod nga pagtubo sang kahoy. Bisan si Nebuchadnezzar, sa tawhanon nga panghambal, may ara na sang tanan nga butang agud magpalipay sa iya, ang iya mga pagkabutang indi makaprotekta sa iya sa kahadlok.

“Nakakita ako sa damgo kag ini nagpahadlok sa akon [*dechal*]; kag *ini* nga mga pantasya [*harhorin*] *samtang nagahigda* ako sa akon higdaan kag ang mga palanan-awon sa akon hunahuna nagapabilin nga makatulublag sa akon.” (Daniel 4:5)

Tubtub karon ang hari wala pa gihapon makabinagbinag nga ini nga damgo nangin divine nga pagpahayag man halin sa Dios, subong sang nangin damgo sang dakong estatwa sang kapitulo 2. Ginaangkon ni Nebuchadnezzar nga kon ano ang iya nakita “nagpahadlok” (pael imperfect sang *dechal*, “mahadlok, magkahadlok, nagpalisang”) sa iya.

Samtang si Nebuchadnezzar nagapahuway sa iya katre, ang “mga pantasya” (*harhorin*) nagatumod sa kaisipan sang mga imahen; sa sini nga kahimtangan, ang imahen sang kahoy. Nag-atubang sa divine nga pagpahayag indi niya mahangpan sang maathag, ang hari indi mahamutang kag nagamohan sang mga palanan-awon sa iya hunahuna. Ini, sa pagkamatuud, amo ang tinutuyo sang palanan-awon-sa damgo. Ang patunda amo ang disenyo para sa siguradong katuyoan—ang kinatapusang resulta nga kaluwasan ni Nebuchadnezzar.

Ang gahum sang Pulong sang Dios kasami nagapahadlok sang ditumuluo ukon sang tumuluo nga wala sang panudlo sang Bibliya. Sanglit nga wala sang matuud ukon permanente nga seguridad ukon paghidait luwas sa pagkatawo liwat,⁷⁴ ang hari nakakuha sang gamay nga katawhayan halin sa iya nabayaw nga posisyon.

“Kay ano bala ining mapulus sang tawo nga makaangkon sang bug-os nga kalibutan, kag madula ang iya kalag? Kay ano bala ang ihatag sang tawo sa baylo sang iya kalag?” (Marcos 8:36–37)

Madamong mga tinuig ang nag-agi bag-o si Nebuchadnezzar makatoon sang makahuluganong leksyon sang Ang Manugwali: Wala sang halili para sa pagpakig-upod sa Dios.⁷⁵ Sa karon anay, ang daan nga harambalon “ang kasulub-an gusto gid sang makaupod” nagasaysay sang gamhanan nga hari nga, ginapunggan sang kahadlok, nga nagpanawag sang bulig sa iya Departamento sang Estado sa gowa nga hilikuton.

“Gani naghatag ako sang mga mando nga dalhon sa akon atubangan ang tanan nga mangin-alamon nga mga tawo sang Babylon, agud nga ipahayag nila sa akon ang pagpakahulugan sang damgo. (Daniel 4:6)

“Niyang nagsulud ang mga salamangkero, ang mga babaylan, ang mga Chaldean, kag ang mga manugpakot, kag akon ginsaysay ang damgo sa ila; apang indi sila makapahayag sang pagpakahulugan sini sa akon.” (Daniel 4:7)

Subong resulta sang mga panghitabo sa Daniel 2, ngaa bala nga wala dayon ginpatawag ni Nebuchadnezzar si Daniel? Nagapamatok gihapon sa grasya sang Dios, ginatuyo niya nga labyan si Daniel kag magpasimpalad sa mga kasulbaran pinaagi sa tawhanong palanan-awon.

Ang mga salamangkero, mga manugbabaylan, mga Chaldean, kag mga manugpakot amo ang mga opisyal sang Departamento Estado nga ginsaligan ni Nebuchadnezzar sa

74. Ang pagkatawo liwat, nga gintawag ang bag-ong pagkabun-ag ukon ang ‘pagkatawo liwat’ (Juan 3:3–4), nagakatabo sa tion sang pagtoo kay Kristo sang ang tawo nagaagi sa espirituhanong kamatayon pakadto sa kinabuhi nga walay katapusan (Juan 3:15; 10:28; Tito 3:5).

75. Thieme, *Ang Pagpangita sang Kalipay* (2019).

pagpakahulugan sang iya damgo (Daniel 2:2). Sanglit nga ang paghangup sini nga damgo naggowa sa nasakupan sang tawhanong kinaalam, indi ini makapakibot nga mabasa sa saysay sang hari, “Indi sila makapahayag sang pagpakahulugan sini sa akon.”

“Apang sa katapusan si Daniel nag-abot sa akon atubangan, nga ang [Chaldean] nga ngalan amo si Belteshazzar suno sa ngalan sang akon dios, kag sa kon diin ang espiritu sang balaan nga mga dios; kag akon ginsaysay ang damgo sa iya, *nga nagasiling*, (Daniel 4:8)

‘O Belteshazzar, pinuno sang mga salamangkero, sanglit nga nakahibalo ako nga ang espiritu [*ruach*] sang balaan nga mga dios ara sa imo kag wala sang misteryo nga makatublag sa imo, sugiri *ako* sang mga palanan-awon sang akon damgo nga akon nakit-an, lakip ang pagpakahulugan sini.” (Daniel 4:9)

Si Daniel ang kinaulihi nga nag-abot sa atubangan ni Nebuchadnezzar. May ara sang klaro nga leksyon diri sini nga magamit sa aton. Madamo nga tinion sang nagapatigayon sa negatibo nga kabubut-on kinahanglan pabay-an naton ang ditumuluo nga nagaisahanon sa pagpadayon sa lakat sang kapahamakan. Ini nagakinahanglan sang dako nga kinaalam kag pasensya sa bahin sang tumuluo. Si Daniel, subong isa ka espirituhanong hamtong, naghulat samtang ang mangin-alamong mga tawo nagakalisud kag napaslawan. Sa ginpili sang Dios nga tion, siya nagpakita sa atubangan sang hari. Si Daniel wala nangin makahas; wala siya nagpaninguha nga paabantihon ang iya kaugalingon ni pangunahan ang Ginoo. Nakahibalo siya nga kon ang Ginoo indi magsangkap sang oportunidad para sa serbisyo ukon maghatag sang awtoridad, nagakinahanglan magpabilin kita sa amo gihapon nga kahimtangan sang hipos, mapasensyahon, kag matutum (Salmo 27:14; Mga Hulubaton 20:22; Mga Panalabitan 3:25–26).

Ang Bibliya nagapahayag sang madamong madungganong mga tumuluo nga naghulat sa Ginoo. Isa sa ila amo si Josue, nga nangalagad sa idalum ni Moises sa sulud sang kuwarenta ka tuig bag-o siya ginpauswag sang Ginoo (Josue 1:5–9; cf. Josue 3:7; 6:27). Ang isa pa amo si David, ang mapasensyahon nga tumuluo, nga nag-atiman sang karnero sang iya amay tubtub ang Ginoo nagbukas sang ganhaan sang iya madangatan. Ang oportunidad ni David nag-abot pagkatapos sang kuwarenta ka adlaw sang krisis kag kapaslawan sang Hudiyong army agud wasakon si Goliath kag ang Filistinhon nga army (1 Samuel 17).

Kon imo nahangpan ang palatukuran sang paghulat sa Ginoo, indi ka gid matublag nahanungud sang pagpaabante sang imo kaugalingon (Salmo 75:6–7). Kon nadumalahan ka sang Espiritu kag nagatoon sang panudlo sang Bibliya, sa kadugayan ang Dios maggamit sa imo—sa lya kaugalingong pamaagi kag sa lya kaugalingong panahon.

Si Daniel handa na nga gamiton sang Dios. Ang pormal nga pagpatumod “pinuno sang mga salamangkero” nagapahinumdom sa manugbasa nga ang hari naghatag kay Daniel sang pinakamataas nga ranggo sang katungdanan sa Chaldean Departamento Estado (Daniel 2:48). Si Nebuchadnezzar, bisan subong isa ka ditumuluo, nagkilala nga ang gahum ni Daniel naghalin sa labaw sa kinaiyahan nga ginhalinan—ang Dios Balaan Espiritu—kag gindugang niya nga may kumpyansa “wala sang misteryo nga makatublag sa imo.” Ang

matawhay nga panghunahuna ni Daniel nangin matawhay sa hari.⁷⁶

Si Nebuchadnezzar nagsambit nga si Daniel ginpangalanan sa pagpasidungog kay Bel, ang Chaldean nga dios (Daniel 1:7). Niyan siya nagpamatuud nga si Daniel ginsangkapan sang espiritu (*ruach*) sang balaan nga mga dios (*Elohim*).⁷⁷ Ini dapat mabadbad sang “ang Espiritu sang Dios.”

MGA PALANAN-AWON SANG ISA KA KAHoy

“Karon *amo ini* ang mga palanan-awon sa akon hunahuna *samtang ako nagahigda* sa akon higdaan: Nagatan-aw ako, kag yari karon, *may ara* isa ka kahoy sa tunga sang kalibutan, kag ang kataason sini *nangin* dako. (Daniel 4:10)

“Ang kahoy nagtubo sang dako kag nangin mabakod,
Kag ang iya kataason nakalambot tubtub sa langit,
Kag ini *nangin* kitaon sa punta sang bug-os kalibutan. (Daniel 4:11)

“Ang mga dahon sini *nangin* matahum kag ang bunga sini mabuganaon,
Kag sa sini ini *nangin* pagkaon para sa tanan,
Ang kasapatan sang latagon nakakita sang landong sa idalum sini,
Kag ang kapispisan sang langit nag-istar sa mga sanga sini,
Kag ang tanang buhi nga mga tinuga nagpakaon sang ila mga kaugalingon
halin sini. (Daniel 4:12)

“Nagatan-aw ako sa mga palanan-awon sa akon hunahuna *samtang ako nagahigda* sa akon higdaan, kag yari karon, ang *anghelon* nga magbalantay, ang isa nga balaan, nagkunsad halin sa langit. (Daniel 4:13)

“Nagsinggit siya sang mabaskog kag nagsiling sang subong sini:

‘Tapsa ang kahoy kag pang-utda ang mga sanga sini,
Sapsapa ang mga dahon kag laptaha ang bunga sini;
Pahalina ang kasapatan sa idalum sini,
Kag ang kapispisan sa mga sanga sini. (Daniel 4:14)

‘Dugang pa ibilin ang tuud upod ang mga gamut sa duta,
Apang may baligkus nga salsalon kag bronse sa *palibot sini*
Sa bag-o nga hilamon sang latagon;
Kag pabay-i siya nga mabasa sang tun-og sang langit,
Kag pabay-i siya nga magpaambit sa kasapatan sang hilamon sang kalibutan. (Daniel 4:15)

76. Thieme, *Makagalahum nga Panghunahuna*.

77. Tan-awa ang Dugang sa Basahon G.

‘Pabay-i nga ang iya hunahuna mabaylohan sa *sinang iya* sang tawo,
Kag pabay-i nga ang hunahuna sang sapat ihatag sa iya,
Kag pabay-i nga makapito siya paligaran sang panahon. (Daniel 4:16)

‘Ini nga sentensya amo ang pinaagi sa dekrito sang *anghelong* mga mag-
balantay,
Kag ang desisyon amo ang isa ka mando sang mga balaan,
Agud nga ang nagakabuhi makahibalo
Nga ang Labing Mataas amo ang manugdumala sa kaharian sang kataw-
han,
Kag nagahatag sini sa bisan kay sin-o nga ginabuut Niya,
Kag nagapahamtang sa ibabaw sini sang kubus nga mga tawo.’
(Daniel 4:17)

“Amo ini ang damgo *nga* ako, si Haring Nebuchadnezzar, nakakita. Karon ikaw, Belteshazzar, sugiri *ako* sang pagpakahulugan sini, sanglit nga wala sang mangin-alamon nga mga tawo sang akon ginharian ang makasarang magpahayag sa akon sang pagpakahulugan; apang ikaw makasarang, kay ang espiritu sang balaan nga mga dios [Espiritu sang Dios] ara sa imo.” (Daniel 4:18)

Ang palanan-awon sang “kahoy” isa ka masimbolo nga paglarawan kaangay gid sang mga parabola sang Bag-ong Katipan. Ang pangunang saysay puwede mahangpan sang bisan sin-o, apang ang tumuluo nga maghamtong sa Pulong lamang ang makahimo sang espirituhanong paggamit. Ang imahen sang kahoy mismo nagrepresentar sang pagkawalay palaligban kay Nebuchadnezzar, apang sang ang imahen ginbaylohan sang isa ka tawo, wala niya makit-an ang kahulugan. Nagamohan kag nahadlok, nagsuspetsa siya nga ining kahoy gin-aplikar sa iya.

Sanglit nga ang tagsa ka kalag may kapasidad nga pauswagon ang katukuran sang kasayuran, ang tanan nga aton maton-an nagaporma sang pundasyon para sa nag-uswag nga kahibalo.⁷⁸ Indi lamang ini nagaaplikar sang tawhanong kaharian, kondi sa espirituhanong kaharian man. Parehong ang pagtalupangud kag ang sa idalum-sang pagtalupangud nga mga bahin sang hunahuna nagagamit sang impormasyon nga nabodega sa katukuran sang kasayuran. Si Nebuchadnezzar nakahinumdom sang nag-agi nga palanan-awon nga gintagna sang iya kinaputokputokan subong man sang iya pagkalaglag; ayhan iya ini gin-angot nga impormasyon sa bag-o nga palanan-awon. Nabatyagan nga may divine nga mga pagpaintyende kag nag-ubos sang tanang pagkabutang sang tawo, ang hari sa liwat nagpanglaghap sang pagpakahulugan pinaagi kay Daniel.

“Niyan si Daniel nga ang ngalan Belteshazzar, nahadlok [*shemam*] sang makadali sang ang iya panghunahuna nagpaalarma [*beha*] sa iya. Ang hari nagsabat kag nagsiling, ‘Belteshazzar, indi pagtugoti nga ang damgo ukon

78. Thieme, *Kahilwayan pinaagi sa Kadaugan sang Militar*, 138–39.

ang pagpakahulugan sini magpaalarma sa imo.’ Si Belteshazzar nagsabat kag nagsiling, ‘Agalon ko, *kon lamang* ang damgo mangin sa mga nagadumut sa imo, kag ang pagpakahulugan sini mangin sa imo mga kasumpong!’” (Daniel 4:19)

Ang “nahadlok” amo ang ithpoel perfect sang *shemam*. Si Daniel literal nga nakibot sa pagkahipos “sang makadali” pinaagi sa iya panghunahuna nga sa diin “nagpaalarma” sa iya (pael imperfect sang *behal*). Ang pagdala sang malain nga balita pirmi gid indi makapahamuut, apang ang kabalaka kag pagbuylog ni Daniel para kay Nebuchadnezzar naghimo sang iya katungdanan sang isa ka makapudlay gid. Sang napanilagan sang hari ang pagduhaduha ni Daniel, siya sa pagkamatuud nagkombinse sa iya, “Indi magduhaduha sa akon saysay. Pabay-i ang mga panghitabo nga matuman!” Sa sini nga punto si Daniel klaro kaayo nga nakatalupangud sang madangatan ni Nebuchadnezzar—ang kapahamakan nga sa diin, kon mapahayag, mangin dako nga mga balita sa tanan niya nga mga kaaway.

ANG NAGAPANAMBOK NGA KAHoy

“Ang kahoy nga imo nakita, nga sa diin nagtaas kag nagtubo sing mabakod, nga ang kataason naglambot sa langit kag makit-an sa bug-os kalibutan, (Daniel 4:20)

“Kag ang mga dahon *nangin* matahum kag ang bunga sini mabuganaon, kag sa sini *nangin* pagkaon para sa tanan, nga sa idalum diin ang kasapatan sang latagon nag-istar kag sa mga sanga sini nagholon ang kapispisan sang langit— (Daniel 4:21)

“Ikaw ini, O hari; tungud kay ikaw nangin dungganon kag nagtubo sang mabakod, kag ang imo kamahalan nangin dungganon kag nakalambot sa langit kag ang imo kadumalahan tubtub sa katapusan sang kalibutan.” (Daniel 4:22)

Ang kahoy naglaragway kay Nebuchadnezzar. Apang ang kataason kag kabakod nga “nakalambot sa langit” nagrepresentar sang kinaputokputokan sang Chaldean nga Emperyo, nga nag-umpisa sa idalum ni Nabopolassar kag nagpadayon sa idalum sang iya anak, nga si Nebuchadnezzar. Ining mabakod na nga kahoy “nga makit-an sa bug-os kalibutan” nagtubo sang makadalayaw kag naglig-on suno sa makakulugmat nga kadaugan ni Nebuchadnezzar didto sa Inaway sa Carchemish sadtong 605 B.C. Sa iya pagpirde sang mga Ehiptohanon, malapad nga mga duta kag mga katawhan ang nag-abot sa idalum sang pagdumala sang Chaldean, kag si Nebuchadnezzar nangin pinakamadungganong manugdumala sadtong iya panahon. Ang iya pagkamaalamon bilang komandante militar, hanas nga manugdumala sang pungsod, kag pagka-arkitekto masaysayong ginsulat sa bibliyanhon kag mas labi pa sa bibliyanhong mga ginhalinan.

Ang bersikulo 21 nagadokumento sang pagkadominante sang emperyo ni Nebuchadnezzar. Ang pagpangsakup sang iya militar nagdala sang dungganong mga ginharian sa idalum sang proteksyon. Ang pagkamangin-alamon sang iya epektibong panggobyerno

naghatag sang maprotektahon nga landong sa diin bisan “ang kasapatan sang latagon” kag “kapispisan sang langit” naprotektahan. Dalagko nga kauswagan ang napundar sa kahilwayan sang pagnegosyo sa pang-agrikultura nga palangabuhian. May “pagkaon para sa tanan” kag iban pa nga materyal nga mga pakamaayo para sa iya mga sumulunod. Apang may ara sang mas labaw pa gid ka—makabibihag! Ang matahum nga “mga dahon” kag mabuganaon nga “bunga” sang dako nga kahoy nagapakita sang pagkadalayawon kag kadungganon sang palasyo sang hari.

“Kag sa sina ang hari nakakita sang *anghelong* magbalantay, isa ka balaan, nagakunsad halin sa langit kag nagasiling, ‘Sapsapa ang kahoy kag wasa-ka ini; apang pabay-i ang tuud sa mga gamut sini dira sa duta, apang may baligkus nga salsalon kag bronse sa *palibot sini* didto sa bag-o nga hilamon sang latagon, kag pabay-i siya nga mabasa sang tun-og sang langit, kag pabay-i siya nga magpaambit sa kasapatan sang latagon tubtub nga maligaran siya sang panahon sing makapito.’” (Daniel 4:23)

Sa Daniel 4, bersikulo 13 kag 23, ang parehong mga pulong “magbalantay” kag “ang isa ka balaan” nagatumod sa pagpaniid sang mga anghel nga nagasugid sang ila mga pinanilagan sa kalibutanon nga mga panghitabo sa iban pa nga angehong mga kasundalohan. Sa amo man, ang Jeremias 4:16–17 may ara sang dugang nga paglarawan sang magbalantay nga mga anghel. Ang magbalantay nga mga anghel “nagsininggit batok sa mga siyudad sang Judah . . . ‘Tungud kay siya [Judah] nagrebelde batok sa Akon,’ nagapahayag ang GINOO.” Ini nga mga anghel gingamit sang Ginoo sa pag-anunsyo sang ikalimang ser-ye sang disiplina sang Israel. Dugang pa gid nga ginsaysay sila sa Salmo 103:20–21.

Subong nga ang mga anghel nagpanaway sang Judah, sila nagsaway man kay Nebuchadnezzar. Ang ila “dekrito . . . kag . . . sugo” (Daniel 4:17) nga siya igabutang sa idalum sang paghukum. Ang katuyoan amo ang:

Agud nga ang nagakinabuhi [*Homo sapiens*] makahibalo [peal imperfect sang *yeda*]
 Nga ang Labing Mataas [Dios nga Amay] amo ang manugdumala sa kaharian sang katawhan,
 Kag nagahatag sini [pagdumala] sa bisan kay sin-o nga buut Niya.”
 (Daniel 4:17b)

Sa lain nga mga pamulong, si Nebuchadnezzar, nga sa diin ang Ginoo nakahatag sang dalagko nga responsibilidad sa liderato, nag-abuso sang iya awtoridad. Nagpakita siya sang mataas nga pagkamataastaason.

Pagkatapos nausisa sang mga anghel si Nebuchadnezzar, ang kahoy, ang sentensya ginpahayag nga “sapsapon [siya] . . . kag wasakon [siya].” Ang pagsapsap ukon pag-utod nagahimo sang paghukum. Sa Mateo 3:10, nga nagatumod sa baptismo sang kalayo, ang dimabungahon nga mga kahoy kinahanglan sapsapon.⁷⁹ Ang Lucas 13:7 may kaparehong

79. Ang baptismo sang kalayo amo ang paghukum sang Dios sang mga ditumuluo sa tion sang ikaduhang pagkari ni Jesu-Kristo

dalanon nga sa diin nagasugyot nga ang kahoy nga higera nga wala sang bunga pang-utdon. Ang parehong “kahoy” dugang mga kasayuran nagasaysay sang wala matawo liwat nga tawo. Apang bisan pa sina, ang Dios pirmi nagahatag sang grasya sang wala pa ang paghukum. Kaangay sinang mga kahoy ukon mga ditumuluo sa Bag-ong Katipan nga ginhatagan sang mensahe sang Maayong Balita, si Nebuchadnezzar posible nga may oportunidad agud mahangpan ang kaluwasan pinaagi sa pagtoo sa umalabot nga Manluluwas.

ANG GINSAPSAP NGA KAHOT

Ang nagapanambok nga kahoy makit-an “sa bug-os kalibutan” (mga bersikulo 11 kag 20) malapit na madula. Ang “tuud” lamang ang mabilin—si Nebuchadnezzar mawad-an sang iya gahum kag himaya, apang ang iya kinabuhi mapreserba. Bisan nga ang hari indi makabaddbad sang damgo, klaro nga iya gin-angot sa kapahamakan ang iya kaugalingon. Apang, dapat malibog gid siya nahanungud sinang “tuud.”

Sa iya pagkahibalo sang tanan ang Dios nakahibalo na nga si Nebuchadnezzar may positibo nga kabubut-on sa punto sang pagkahibalo-sa Dios. Ang Dios nakahibalo man nga ang sobra nga kahambugan sang hari nagahawid sa iya sa pagsabat sa mensahe sang Maayong Balita. Sa tion nga ang hunahuna madaog sang paghatag importansya-sa kaugalingon, ang pagkabukas-sang hunahuna nga pagsabat indi gid posible; ang pagpalabaw sa tanan ang nagapangibabaw kag nagapangulipon. Ang tawo wala na nagahulag sang maangayon, kondi mataastaason nga nagasentro sa iya kaugalingon lamang. Ini nga palatukuran nagaaplikar indi lamang sa mga ditumuluo, kondi sa mga tumuluo nga nagyanib sa pagkakomplikado sang pagkamataastaason.⁸⁰ Sila walay nangin kabalaka sa panudlo sang Bibliya tungud kay ang panudlo sang Bibliya wala nagapukaw sang ila naghabok nga kompyansa-sa kaugalingon. Ang Dios nagagamit sang divine nga disiplina sa pagpatuman sang pagpaubus sa mataastaason nga tawo.

“GINASUMPONG SANG DIOS [nagapakig-away sa] ANG HAMBOG, APANG NAGAHATAG GRASYA SA MAPAINUBUSON.” (Santiago 4:6b)

Ang palanan-awon ni Nebuchadnezzar sang wala pa nga kaluwasan nag-anunsyo sang iya hukum. Apang ang grasya sang Dios nagtipig sang hari nga buhi samtang ginapakalma ang iya garbo. Sang natuman na ini, si Nebuchadnezzar magatan-aw pa gid sang iya kaugalingon kag magtoo sa buhi nga Dios.

Ang sugo nga “pabay-i ang tuud sa mga gamut sini dira sa duta” nagalarawan sang palatukuran nga indi gid nimo dapat lipatan: Samtang nga ikaw buhi pa, ang Dios may katuyoan gihapon para sa imo kinabuhi. Sa dumaan nga kalibutan “ang baligkus nga salsalon kag bronse” gingamit agud makapalig-on sang nautod nga kahoy sa pagkapihak, nagahimo ini nga posible para sa kahoy nga magtubo liwat. Ini nga baligkus amo ang kasangkapan

(Mateo 3:11–12; 13:30, 40; 25:41; Lucas 3:16–17).

80. Thieme, *Pagkamatitud-anon sang Kristohanon*, 180–87.

sang grasya sang Dios para makabawi si Nebuchadnezzar sa sulud sang panahon sang paghukum sa iya, pinaagi sina ginasangkap ang mas dako pa gid nga mga oportunidad para sa hari sa palaabuton. Bag-o ini mahitabo masapwan ni Nebuchadnezzar ang iya kaugalingon nga nagapaambit sang pagkaon “sa kasapatan sang latagon” (Daniel 4:32). Ang bersikulo 16 nagasaysay sang kinaiya sang paghukum ni Nebuchadnezzar: Pabay-i ang iya hunahuna nga magbaylo [*shena*] sa *sinang* sa tawo, Kag pabay-i ang hunahuna sang sapat nga igahatag [*yehav*] sa iya; Kag pabay-i nga maligaran siya sang panahon sang makapito.” Si Nebuchadnezzar nakatipon sang balatian sa panghunahuna nga kilala subong zoanthropy, ang sobrang pagkaluyag sa diin ang tawo nagatoo nga mabaylohan ang iya kaugalingon sa isa ka sapat kag maghulag kaangay sang sapat.

Ang pael imperfect sang *shena*’ nagasugid sa aton sang hunahuna ni Nebuchadnezzar (sa literal “ang panghunahuna sang kalag”) mabaylohan—bug-os nga makambyohan. Ini nga kondisyon wala mahitabo sa gilayon. “Igahatag sa iya” amo ang hithpeel imperfect sang *yehav* kag nagapakita nga si Nebuchadnezzar nagdala sining divine nga paghukum sa iya kaugalingon. Ang pag-uswag sang pagkagaruk sang panghunahuna ni Nebuchadnezzar mahapos sundan. Sa kabilogan sang unang pipila ka mga kapitulo sang Libro sang Daniel, ang pag-uswag sang mga sala sa panghunahuna sang hari maathag na gid: ang kailigbon sa pahanugot, kailigbon sa gahum, kahambugan, dimapakalma. Natuis ang iya hunahuna, kag wala sang mga sulundan kag mga talaksan si Nebuchadnezzar nag-umpisa sang panghunahuna kag naghulag kaangay sang sapat. Ang palatukuran: Pinaagi sa mga sala sang panghunahuna nagapanghimo kita sang aton kaugalingong kalisdanan.

Wala mausisa sa sulud sang malawig nga mga panahon, ang mga sala sa panghunahuna puwedeng dimalikawan nga magtuytuy sa neurosis ukon psychosis. Ini nga mga sala pirmi nagapanglabot sang iban sa aton palibot. Busa, ang Pulong sang Dios nagasugo nga aton ituad dayon ang aton mga sala didto sa Dios nga Amay (1 Juan 1:9).⁸¹ Subong nga si Nebuchadnezzar naghimo sang iya kaugalingong balatian sa panghunahuna kag temporaryong nagdula sang iya ginharian, sa amo man sa karon nga panahon makakita kita sang katawhan nga nagaantos sa pagkawasak sang panghunahuna nga nangin produkto sang tagsa ka kategoriya sang sala. Ang mga sala sa panghunahuna amo man ang nangin kabangdanan sang pagka-adik sa droga kag sang pagkapalahubog.

Dugang pa, sa Daniel 4:16 aton mabasa “Kag pabay-i nga maligaran siya sang mga panahon sang makapito”—peal imperfect sang (*chalaph*) nga nagakahulugan “paligaran.”⁸² Ang iya psychotic nga kondisyon magalawig sa sulud sang pito ka tuig. Niyan indi tubtub nga ang hari magasabat sa Maayong Balita.

SAAD SANG PAGTUBO LIWAT

Pagkatapos makompleto ni Daniel ang pagpakahulugan, nagpadayon siya sa pagpa-athag sang dekrito sang Dios kag ang tanan nga may kaangtanan sa hari nahanungud sang tuud nga nabilin.

81. Tan-awa ang Thieme, *Panumbalik kag Magpadayon!* (2016).

82. Ang panghambal “mga panahon” amo ang gingamit para sa mga talaksan sang mga tinuig sa Daniel 4:16, 23; 7:25; kag 12:7.

“Amo ini ang pagpakahulugan, O hari, kag amo ini ang dekrito sang Labing mataas, nga nag-abot sa akon agalon nga hari. (Daniel 4:24)

“Nga pagatabugon ka halin sa katawhan, kag ang imo ilistaran mangin kaupod sang kasapatan sang latagon, kag pagahatagan ka sang hilamon nga pagakaanon kaangay sang mga baka kag mabasa sang tun-og sang langit; kag maligaran ka sang mga panahon sang makapito, tubtub nga makilala mo ang Labing Mataas nga amo ang manugdumala sang kaharian sang katawhan, kag nagahatag ini sa bisan kay sin-o nga buut Niya. (Daniel 4:25)

“Kag sa sina ini ginsugo nga pabay-an ang tuud sa mga gamut sang kahoy, ang imo ginharian siguradohon gid nga imo pagkatapos mo makilala nga *amo ini* ang Langit *nga* nagadumala (Daniel 4:26)

“Busa, O hari, kabay nga ang akon laygay mangin kahamut-an [*shephar*] sa imo: palagyo [*peraq*] karon sa imo mga sala pinaagi sa *paghimo* sang pagkamatarong, kag sa imo mga kalautan pinaagi sa pagpakita sang kalooy [*chanan*] didto sa *imol* [*anayin*], kon abi may ara sang pagpalawig sang imo kauswagan .” (Daniel 4:27)

Sang si Daniel nagtanyag nga maghatag sang kahalamut-an nga “laygay” sa hari, siya nagatanyag kay Nebuchadnezzar sang divine nga palanan-awon—ang mahapos kag ang solo nga golowaan sa manug-abot nga kapahamakan. “kahalamut-an” amo ang peal imperfect sang *shephar*, sa literal nga kahulugan “tugoti ang akon panudlo makapalipay sa imo.” Tungud kay ang Dios magrasyahon, wala gid Siya nagahukum nga wala anay nagahatag sang patunda kag sang oportunidad sang paghinulsol (pagbaylo sang hunahuna). Sa sini nga kahimtangan, ang paghinulsol nagatumod sa pagbaton kay Kristo bilang Manluluwas.

Ini bala nangin pagkamakahas sa bahin ni Daniel nga sugiran ang iya tampad nga agalon nga untatan ang pagpakasala? Indi! Ang damgo amo ang divine nga pagpahayag, kag ang panudlo sang Bibliya sa kalag ni Daniel nag-engganyo sang kabalaka para sa iya hari. Ang matawhay nga panghunahuna man nagpamugong sang kahadlok nahanungud sang mga sangputanan. Si Daniel nakahibalo na nga ang iya kaugalingong madangatan nangin malig-on na sa mga kamut sang Dios.

Ang peal imperative sang *peraq* nagakahulugan “dugmukon sa piraso.” Ang laygay ni Daniel nga “magpalagyo . . . sa imo mga sala” nagatumod sa pagkadugmok sang mga sala sa panghunahuna ni Nebuchadnezzar nahanungud sang kahambugan kag paghatag importansya-sa kaugalingon. Ini nga pagkadugmok matuman “pinaagi sa *paghimo* sang pagkamatarong”—ang ginpaangkon nga pagkamatarong nga ginabaton sang tagsa ka natawo-liwat nga tawo sa tion sang kaluwasan (Genesis 15:6; Mga Taga-Roma 3:22; 4:1—7). Ang “laygay” ni Daniel nangin isa ka dinalian nga apela para kay Nebuchadnezzar nga nagbaton sang kaluwasan pinaagi sa pagtoo kay Kristo. Nagatindog sa atubangan sang gamhanang hari sang Chaldea, si Daniel nagrepresentar sang mga deklarasyon sang Makagagahum sang bug-os kalibutan.

Wala sang bisan isa nga makaduda sang kadungganon ni Nebuchadnezzar, kabahin

sini sa diin puwede kabigon sa iya kinaugalingon kinaugali kag abilidad. Bisan bilang isa ka ditumuluo, ang iya mga sulundan kag mga talaksan mga maayo kaayo. Apang ang pagkamataastaason nagpahabok sang iya paghatag importansya-sa kaugalingon. Ang iya kalig-on nagkahuyang. Siya nangin medyo maloloy-on kag tampad sa iya mga sumulunod. Ang iya moral nga pag-us-us nangin natural nga resulta sang pagpalapit nawong sa nawong sa gahum sang Dios kag pagsikway sang Iya grasya. Sang panahon sang “nagadabdab nga hurno” sa Daniel 3, ang klaro nga panghunahuna ni Nebuchadnezzar napanas sang kaakig, kahisa, kag iban pa nga mga sala sa panghunahuna. Iya man gani ginsakripisyo ang nangunang mataas nga mga tinawo sang militar agud paayawan ang iya kailigbon sa gahum. Ini nga kagarukan nakaapekto sa tanang mga sumulunod ni Nebuchadnezzar. Iya ginbale-wala ang ila mga katungud kag ang dungog sang kada isa, nga nagaresulta sa kaimolon kag pagkahinikawan. Ang apela sa pagpakita ni Daniel sang “kalooy” amo ang peal infinitive sang *chanan*, nagakahulugan nga “mangin magrasyahon,” kag may dugang kasayuran “didto sa imol” (*anayin*, sa literal “ang mga dinaogdaog”).

Ini indi mangin katapusan nga panahon nga ang kasaysayan magasulat sang mga panghitabo nahanungud sang pagpangdaogdaog kag pagpahimulus: Ang mga Hudiyo sa idalum sang pagpanglupig sang Egyptian, ang ordinaryong klase sang mga tawo sang Romanhong Republika, ang mga mangunguma sa idalum sang French nga Rebolusyon. Karon nga panahon kag tubtub sa katapusan sang kasaysayan sang tawo, ang kalibutan nagapabilin nga puno sang katawhan nga dinaogdaog sang maalagaron-sa kaugalingong, malaut nga mga manlulupig.

Gintapos ni Daniel ang iya apela pinaagi sa pagpahinumdom sa hari nga ang kalinong kag paghidait sang hunahuna naghalin sa pagkamasinulundon sa Dios. Kaangay sang madamo nga mga ditumuluo nga nagabalibad sa dulot sang Dios nga kaluwasan, si Nebuchadnezzar nagpili sang mabudlay nga pamaagi pinaagi sa pagpadayon sang iya palakat sa dakong paghigugma-sa kaugalingon. Ang tagsa ka leksyon sa kinabuhi matonan sa bisan diin sang ‘ang mahapos nga pamaagi’ ukon ‘ang mabudlay nga pamaagi.’ Ang kada tawo nagapili sang iya kaugalingong pamaagi.

Ang Dios wala nagapanghilabot sang kabubut-on sang tawo kondi matutum sa pagtipig sang Iya Pulong. Nagasaad Siya nga kon ang bisan sin-o ang makalambot sa pagkahibalo-sa Dios kag nagasabat sing positibo, magasangkap Siya sang impormasyon sa diin ina nga tawo maluwas.⁸³ Sa kahimtangan ni Nebuchadnezzar, ang pagkabukas sang panghunahuna sa Maayong Balita nangin imposible tungud sang iya nagasulobra nga kahambugan nga kompletong nagpadulum sang iya pagkinahanglan sang Manluluwas. Apang ang Dios nakahibalo na sang eksakto kon ano ang kinahanglanon agud pakupuson ining ginpadako nga pagkahambog sang tawo. Ang Pulong sang Dios wala nagasugid sa aton kon ang hari nagamohan sang pagpahayag ni Daniel. Ginsugiran kita nga siya ginhatagan sang bug-os nga tuig (Daniel 4:29) agud maghimo sang desisyon kag malikawan ang paghukum nga ginsaysay sa iya ni Daniel.

83. Thieme, *Ang Pagkaditumuluo*, 27–32.

ANG PRESYO SANG PAGKAMATAASTAASON

“Tanan *sini* nahitabo kay haring Nebuchadnezzar. (Daniel 4:28)

“Pagkatapos sang dose ka bulan nagdayandayan siya sa *atop sang* harianong palasyo sang Babylon. (Daniel 4:29)

Ang hari nagpamalandong kag nagsiling, Indi bala ini ang dungganong Babylon, nga ako sa akon kaugalingon nagpatukod bilang ang harianong puloy-an pinagi sa kusog sang akon gahum para sa himaya sang akon kamahalan? (Daniel 4:30)

“Samtang ang pulong *ara pa* sa baba sang hari, ang tingog nag-abot halin sa langit, nga *nagasiling*, ‘Haring Nebuchadnezzar, sa imo amo ini ang ginpahayag: ang labaw nga kagamhanan ginkuha na sa imo.’” (Daniel 4:31)

Ayhan ini amo ang pagpanghiwala sang memorya nahanungud sang mga pulong ni Daniel nga gintusmawan ni Nebuchadnezzar mismo sang iya kaugalingon sang mga dalagkong proyekto. Samtang “siya nagadayandayan sa *atop sang* palasyo” naghambal siya sang mga himaya sang Babylon, nga wala sang pangduhaduha sing matahum kaayo nga siyudad sang dumaan nga kalibutan. Ang iya sobrang pagsentro-sa kaugalingon napahayag sa iya paghinambog: “Indi bala ini ang dungganong Babylon, nga ako mismo ang akon kaugalingon ang nagpatukod . . . pinaagi sa kusog sang akon gahum kag para sa himaya sang akon kamahalan?” Ang kahambugan amo ang kalaglagan ni Satanas; kag ang kahambugan, nga gin-updan sang kailigbong sang pagpahanugot, amo ang nangin kalaglagan ni Nebuchadnezzar.

The Cambridge Ancient History nagasaysay kay Nebuchadnezzar, ang punong manug-tukod:

Ang iya makalmahon nga mga kusog nahalad sa pagpatukod sang makadalayaw nga mga palasyo kag mga templo, kag diri sini siya nangibabaw. Ang kadungganon sang iya siyudad Babylon nga iya ginhimo nga tumalagsahong iya kaugalingong pinalapnag sa bisan diin nga dalagko kag malapad nga duug; si Josephus nagadokumento kon paano niya gindekorasyonan ang Templo sang Belus sang handumanan kag gintukod liwat ang daan nga siyudad, nga nagahimo sang Mga Hardin sa Balkonahe agud mahamuut ang iya reyna, nga halin sa Media. Subong sang sa karon-nga panahon, kabahin ang wala nata-bonan sang yab-ok sang mga siglo, ang dielegante nga mga balay nga nahimo-sa tisa, krema, dalag, pula, nagatindog gihapon sang mataas nga kuta kag kastilyo, malig-on nga pader kag mga pundasyon, kongkretong alagyan kag Alagyan sang Prosesyon. Ang kalaparang bahin sang templo kag palasyo, ang makadalayaw nga tinumpok sang hinimo nga tisa, ginhimo liwat sa mahilamon nga mga languyan, ang kamingaw nagaguba sang siyudad ni Nebuchadnezzar, hinayhinay nga nagselyo sa hunahuna sang peregrino ang dimalipatan nga handumanan sang makadalayaw nga mga konsepto sang Babylonian nga

hari, sang iya hanas nga pagkamangin-alamon sa pagdumala sang ordinar-yong bakyas, ang solo nga materyal sa iya kamut. Ang gamay nga bata nga ang iya amay nagpapagsik sa iya agud magdala sang basket sang trabahador sa pagtukod liwat sang E-temen-ana-ki nga nangin sa panahon agud himoon ang kinaputokputokan sang tumalagsahong mga templo, ang mga Ganhaan sang Ishtar upod ang ila mga matahum kaayo nga mga gryphon kag mga toro, ang mataas nga *zigurrats*, nga magapabilin sang iya monumento tubtub ang kalibutan may pagtalupangud para sa Assyriology.⁸⁴

Paano si Nebuchadnezzar nangin sobra ka eksperto? Pinaagi sa kasangkapan sang Dios! Ang Dios naghatag sa iya sang ginharian. Ang Dios naghatag sa iya sang panghuna-huna kag abilidad agud magplano, magtukod, kag magdumala. Apang ginhatagan bili bala ini ni Nebuchadnezzar? Wala! Nagbalibad siya nga kilalahon ang pagkalabaw sa tanan sang Dios ukon maghatag sa iya sang himaya.

Samtang si Nebuchadnezzar ara sa mismong paghimo sang pagdayaw sing husto sang iya kaugalingong himaya, “ang tingog nag-abot halin sa langit.” Wala gid sang puwede duhaduhaan nahanungud sang kaangtanan sa tunga sang iya sala sang pagkamataastaa-son kag sang paghukum sang Dios. Ang ginharian “ginkuha na halin sa imo.” Kadamoan sang mga manalaysay sang Assyriology pumaayon nga may kang-a sa paghari ni Nebuchadnezzar, bisan nga wala sila nagtanyag sang pagpaklaro nahanugud sang kabangdanan. Si Daniel lamang ang makapaathag sa aton nahanungud sini nga panahon.

“Kag pagatabugon ka [*terad*] palayo halin sa katawhan, kag ang imo ilistaran *mangin* upod sa kasapatan sang latagon. Pagahatagan ka sang hilamon nga kaanon kaangay sang baka, kag maligaran ka sang mga panahon sang makapito, tubtub nga makilala mo nga ang Labing Mataas amo ang manugdumala sang kaharian sang katawhan, kag nagahatag ini sa bisan kay sin-o nga buut Niya.” (Daniel 4:32)

“Kag pagatabugon ka” nagatanda sang pagpalayas sang hari. “Tabog” (peal participle sang *terad*) nagakahulugan “pahalinon, ukon tabugon.” Ang Ginoo wala sang makit-an nga angay ihatag sa aton nga mga detalye sang pagkawala ni Nebuchadnezzar sa iya palasyo, apang sigurado nga nakahibalo kita nga siya sa pagkamatuud nagpuyo upod “sa kasapatan sang latagon” kag “ginhatagan sang hilamon nga kaanon kaangay sang baka.” Ang “nabasa sang tun-og” (mga bersikulo 15, 23, kag 25) nagapakita nga nagtulog siya nga wala sang atop ukon tabon. Ang tanan sini nga mga ilustrasyon nagapahayag nga ang iya pito ka tuig nga paghukum nagpalabot sang radikal nga mga pagbaylo. Tungud sang iya kabuang, si Nebuchadnezzar nagtuman sang tagna pinaagi sa literal nga paghulag kaangay sang sapat, kag subong resulta, ginpain sa sosyodad.

Sa dumaan nga kalibutan ini ginkabig nga “malain nga kapalaran” ang magpatay sang buangit nga tawo. Ang balatian ni Nebuchadnezzar nagprotekta sa iya sa kamatayon sa mga kamut sang iya kaaway, subong sang pakunokuno nga kabuangan ni David sa Gath

84. Ginbadbad halin sa *The Cambridge Ancient History*, 3:216.

nga nagpaiway sang iya kinabuhi. (1 Samuel 21:10–15). Daw ano kasubo nga sitwasyon nga ang iban nga katawhan kinahanglan malugdang sa pinakaidalum sang kahuluy-an bag-o sila makatoon sang leksyon sang pagpaubus.

Sobra ka bakod ang negatibo nga kabubut-on ni Nebuchadnezzar sa Ginoo, sobra ka malain ang iya hunahuna pinaagi sa mga sala sa panghunahuna nga naabtan sang mga tinuig sa pagkinabuhi kaangay sang sapat para sa sadto anay hambog nga hari agud makatoon sining hingpit nga ginakinahanglang leksyon.

“Tubtub makilala mo [peal imperfect sang *yeda*] nga ang Labing Mataas amo ang manugdumala sang kaharian sang katawhan, kag nagahatag sini sa bisan kay sin-o nga buut Niya.” (Daniel 4:32*b*)

Ang katapusang butang nga ayhan nahinumduman ni Nebuchadnezzar amo ang “tingog . . . halin sa langit” (Daniel 4:31) nga nagasiling sa iya nga indi siya ang ginhalinan sang iya sadto anay nga ginbayaw nga posisyon. Ang Dios amo ang ginhalinan sang tanang kauswagan kag pakamaayo. Ining seryoso nga leksyon makalambot sang pito ka mga tinuig agud mahangpan.

ANG TAGNA NATUMAN

“Sa gilayon ang pulong nahanungud kay Nebuchadnezzar natuman; kag ginta-bog siya palayo sa katawhan kag nag-umpisa sa pagkaon sang hilamon kaangay sang baka, kag ang iya lawas nabasa sang tun-og sang langit, tubtub ang iya buhok nagtubo kaangay sang *mga balahibo* sang agila kag ang iya mga kuko kaangay sang mga *kamumuo* sang pispis.” (Daniel 4:33)

Natumba ang kahoy. Nadula ang katahum. Ang kadalayawon sang iya palasyo nalisang sang kasakit sang padayon nga pagtaya sa makahas nga mga elemento sang kina-iyahan. Hilamon ang gin-ilis sa mga manamit nga pagkaon sang harianong paskwa. Ang iya panagway nagakalain na gid. Walay proteksyon sa mga elemento, ang iya buhok nagsinabodsabod, madamol kag gumon, nalatag sa idalum sang mainit nga adlaw, kag masapnot kaangay sang *mga balahibo* sang ‘agila.’ Wala mautdan, ang iya mga kuko nagtubo sang malaba “kaangay sang kamumuo sang pispis”—ang makalolooy nga talanawon sa pagkamatuud lang.

“Apang sa katapusan sina nga panahon ako, si Nebuchadnezzar, nagtangla sang akon mga mata sa langit, kag ang akon nagbalik sa akon, kag ginpakamaayo ko [*birak*] ang Labing Mataas kag gindayaw kag ginpasidunggan Siya nga nagakinabuhi sa walay katubtuban;

Tungud kay ang Iya pagbulut-an walay katapusan nga pagbulut-an,
Kag ang Iya ginharian *nagabatas* halin sa henerasyon tubtub sa henerasyon. (Daniel 4:34)

“Kag ang tanan nga mga pumuluyo sang kalibutan nabilang nga wala,

Apang Siya nagahimo [*'abad*] suno sa Iya kabubut-on sa kasundalohan
 sang langit
 Kag *upod* sang mga pumuluyo sang kalibutan;
 Kag wala sang isa nga makapugong sang Iya kamut
 Ukon magsiling sa Iya, 'Ano bala ang Imo ginhimo?'"
 (Daniel 4:35)

Sa katapusan, ang sa makaisa nga mataastaasang emperador, nagpaubus pinaagi sa divine nga paghukum, nakakilala sang grasya sang Dios kag nagsabat. Handa na siya karon magbaton nga ang Ginoo parehong nagapatindog kag nagapahalin sang mga hari (Daniel 2:21).

Handa na siya karon nga magtoo sa Ginoo. Iya ginpahayag ang iya pagtoo halin sa bug-os nga pagkawalay mahimo nga kabuangit nga kondisyon sa pamaagi nga puwede niya mahimo—"Ako, si Nebuchadnezzar, nagatangla sang akon mga mata sa langit." Sa iya kalag si Nebuchadnezzar nakakilala na sang reyalidad kag gahum sang Dios, kag sa sina ang kaluwasan nagaabot halin sa Ginoo. Ang Dios, nga nagatan-aw sa tagiposoon, nakahibalo na nga si Nebuchadnezzar indi makasarang magpahayag sang iya pagtoo kag sa sina ang iya pagtutok sa langit amo ang isa ka tanda sang pagtoo sa iya kalag. Ang pagtoo kay Kristo, nahambal man ukon wala, pirmi gid nagaresulta sang walay katapusan nga kaluwasan. Si Nebuchadnezzar nagpahayag sang pagtoo. Sa sina lamang ang "pang-inoino" sang hari nabalik. Ang kaluwasan nagpaumpisa kay Nebuchadnezzar sa pagsabat sa pagsimba nga sang ulihi iya ginsulat: "Akon ginpakamaayo [pael perfect sang *birak*] ang Labing Mataas"—si Jesu-Kristo, ang solong Manluluwas (cf. Mga Binuhatan 4:12).

Sanglit ini nga saysay nasulat *pagkatapos* nakabawi si Nebuchadnezzar kag nakatoon sang panudlo sang Bibliya, klaro gid nga ang hari nakahangup sang sa millennium kag walay katapusan nga paghari ni Kristo sang iya ginsulat ang mga pulong, "ang Iya pagbulut-an amo ang walay katapusan nga pagbulut-an." Si Jesu-Kristo may walay katapusang emperyo nga nasakupan sang natawo liwat nga mga tawo halin sa tagsa ka henerasyon: "Ang Iya ginharian *nagabatas* halin henerasyon pakadto sa henerasyon." Si Nebuchadnezzar karon nasakup na sa sini nga ginharian.

Kon ano ang naton-an ni Nebuchadnezzar sa mabudlay nga pamaagi iya karon gusto nga mahibal-an sang kalibutan agud nga kita basi pa lang magpili nga magtoon sa mahapos nga pamaagi. Kon ano man ang ginaagum sang tawo amo ina ang resulta sang walay katumbas nga grasya sang Dios. Sa bersikulo 35 siya nagpahayag "ang tanang mga pumuluyo sang kalibutan mga gin-isip nga walay pulus." Ang tawo walay pulus kag mangin-dapat sang wala bisan ano halin sa Dios. Ang grasya amo ang Dios nga nagapanghikot sa kaayohan sang tawo. Ang grasya nagadepende lamang sa karakter sang Dios. "Ginahimo Niya," ang peal participle sang *'abad*, nagakahulugan "umahon" ukon "obrahon." Ang grasya sang Dios kag pagkalabaw nga kagamhanan nagatrabaho para sa tanan Niya nga tinuga sa duha ka mga kaharian: ang kasundalohan sang langit [mga anghel]" kag "ang mga pumuluyo sang kalibutan [katawhan]."

"Wala sang makapugong sang Iya kamut" amo ang sa literal "wala sang makaataki batok sa kamut sang Dios" sa pamaagi sang pagbalabag sa aksyon. *Wala sang makabalabag sang divine nga plano sang grasya ukon makaduhaduha sang kinaalam sang Dios.* Wala lamang nagtoo si Nebuchadnezzar kay Kristo bilang Manluluwas subong nga Siya niyan

ginpahayag, kondi nga siya man nakahangup sang gahum kag grasya sang Dios. Ang subong nga kaalam magaprodukto sang pagbaylo sa panghunahuna. Ang pamatuud sa bersikulo 34 kag 35 nagapamatuud sang pagkahanas sa grasya kag sang tunay nga pagpaubus ni Nebuchadnezzar.

NAGAPANGHIKOT NGA GRASYA

“Sa sina nga tion ang akon pang-inoino nagbalik sa akon. Kag ang akon kadungganon kag katahum ginbalik sa akon para sa himaya sang akon ginharian, kag ang akon mga manuglaygay kag ang akon mga dungganon nagsugod na sa pagpangita sa akon; gani naglig-on ako liwat [*teqan*] sa akon pagkalabaw nga kagamhanan, kag ang nagalabaw nga pagkadungganon gindugang sa akon.” (Daniel 4:36)

Sa tion sang pagkakabig sa iya, si Nebuchadnezzar nakaagi sang anum-ka pilo nga pagpabalik:

1. “Ang akon pang-inoino nagbalik”—Amo ini ang kompletong pagbag-o sang maayong panglawas. Ang buangit nga kondisyon sing zoanthropy sang hari nag-ayo.
2. “Ang akon kadungganon kag katahum ginbalik”—“Kadungganon” nagahambal sang karakter ni Nebuchadnezzar, samtang ang “katahum” nagatumod sang iya pagkamabihagon. Klaro nga ang hari isa ka gwapo nga tawo kag ang iya lawasong panagway ginbalik.
3. “Ang himaya sang akon ginharian”—Pagkatapos sang pito-ka tuig nga pagkawala, ang emperyo ginbalik sa iya.
4. “Ang akon mga manuglaygay kag ang akon mga dungganon nagsugod na sang pagpangita sa akon”—Ang iya kridibilidad kag ang pagkabantog ginbag-o. Bilang isa ka tumuluo ni Ginoong Jeu-Kristo, si Nebuchadnezzar nakaagum sang pabor sa parehong Dios kag tawo.
5. “Ginpalig-on ako liwat”—Sa hophal perfect *teqan* nagakahulugan “ihan-ay ukon tadlongon.” Pinaagi sa pagpabalik kay Nebuchadnezzar bilang ang nangin-dapat nga manugdumala, ang ginharian nagpabilin nga perpektong naglig-on sa sulud sang panahon sang nabilin niya nga kinabuhi. Si Nebuchadnezzar wala lamang nakaangkon sang mauswagon nga paghari, kondi sang isa ka malawig man—kuwarentay-tres ka tuig, ginkuhaan sang pito ka tuig sang disiplina.
6. “Nagalabaw nga pagkadungganon gindugang”—Ang iya deklarasyon nagapresentar sing pagkatapos-sang kaluwasan nga epilogo sang si Nebuchadnezzar nangin isa sa labing dungganong hari sang bug-os nga panahon.

“Karon ako si Nebuchadnezzar magdayaw, magbayaw, kag magpasidungog sang Hari sang langit, tungud kay ang tanan Niya nga mga binuhatan matuud kag ang Iya mga pamaagi matarong, kag Siya makasarang magpaubus sang mga nagaginawi sa kahambugan.” (Daniel 4:37)

Sa kongklusyon sang iya pamatuud, si Nebuchadnezzar nagadayaw, nagabayaw, kag nagapasidungog “sa Hari sang langit”—si Jesu-Kristo. Wala sang mga pulong nga grabe kaayo agud ilarawan sa Hari sang mga hari, kag si Nebuchadnezzar naghandum nga ang kalibutan makahibalo nga ang tanan sang kay Jesu-Kristo nga “mga binuhatan matuud.” Ang kapareho sing kahulugan para sa kamatuuran amo ang panudlo sang Bibliya. Luwas sa kahibalo nahanungud sang panudlo sang Bibliya, ang katawhan bug-os nga ignorante sang grasya sang Dios (2 Pedro 3:18). Pinaagi lamang sa panudlo sang Bibliya puwede ang isa ka tawo makahangup sang Iya magrasyahon nga trabaho.

Si Nebuchadnezzar nagpahayag sang “mga pamaagi” sang Dios nga “matarong.” Ang pagpatalupangud ara sa pagkaperpekto sang *Persona* nga nagatrabaho para sa aton. Ang katarungan sang Dios nagpaklaro sang pito ka tuig nga disiplina agud sa paghanas kay Nebuchadnezzar sa grasya kag sa panudlo sang Bibliya. Ang aton pagpahanas sa plano sang Dios ara sa diritso nga pag-alalangay sa aton kahibalo sang Pulong sang Dios: Kon gamay ang aton mahangpan sa panudlo sang Bibliya, nagadugang ang aton paghalili sang tawhanong kusog kag sang tawhanong palanan-awon para sa Iya plano. Ang pagkaignorante, pagsikway, kag pagbale-wala sang panudlo sang Bibliya nagapanganak sang pagkamataastaason kag pagkawalay kalipay sa aton mga kinabuhi. Maani naton kon ano man ang aton ginsab-og. (Mga Taga-Galacia 6:7) subong sang ginhimo ni Nebuchadnezzar.

Kay nagasab-og sila sang hangin,
Kag nagaani sang buhawi. (Oseas 8:7a)

May posibilidad nga wala sang isa sa bisan kasan-o ang nangin mas maayo nga kwali-pikado kay sa kay haring Nebuchadnezzar nga magpahayag nga, “Siya [Dios] makasarang magpaubus sang mga nagaginawi sa kahambugan.” Amo ini ang nagapakilala sa iya sang wala pa ang kaluwasan nga kaagi. Ang tawo kinahanglan makaabot sa katapusan sang iya kaugalingon agud nga ang grasya makahimo magpanghikot, sanglit nga wala sang lugar para sa tawhanong mga binuhatan ukon kahambugan sa plano sang Dios. Sa nagasunud nga binalaybay, si Nebuchadnezzar nakakilala nga wala gid siya sing pulus, apang ang Dios amo ang tanan.

Kon wala ikaw, Ginoo, ano ayhan ang ara
Tungud sang hari nga imo ginhigugma, kag gintawag ang iya ngalan?
Ikaw magapakamaayo sang iya titulo, subong sang imo pagbuut,
Kag maghatag sa iya sang diritso nga dalan;
Ako, ang prinsipe, nagasunud sa imo,
Ako amo ang ginhimo sang imo mga kamut;
‘Ikaw amo ang akon manunuga,
Ginsalig sa akon ang pagdumala sang mga kasundalohan sang katawhan.
Suno sa imo kalooy, Ginoo,
Nga sa diin imo ginpalapnag sa ila tanan,
Nga magbaylo sang imo makakulugmat nga gahum,
Kag magapatubo sang akon tagiposoon
Sang pagpanikluhod para sa imo pagkabalaan.

Nagahatag subong sang imo pinakamaayo nga ginahunahuna.⁸⁵

Ginpakilala sang Dios kay Nebuchadnezzar nga indi siya importante. Ang kahoy nga nagapanambok nangin tuud. Apang bisan pa sina ang Dios nagpreserba sang tuud sa iya mga gamut. Sang ang nagpaubus nga tawo, si Haring Nebuchadnezzar, nagkilala sang makagagahum nga awtoridad sang Hari sang mga hari, ang tuud nagpanalingsing kag nanambok subong sang mabakod kaayo nga kahoy. Daw ano ka angayan inang isa ka tawo nga sa makaisa nagrepresentar sang perpektong halimbawa sang gahum kag kalibutanong katahum nga dapat magpahayag karon sa bug-os kalibutan para sa walay katapusang mga henerasyon nga ang ginharian sang Dios walay katapusan kag walay limitasyon ang pagkamahimayaon.

85. Ginbadbad halin sa *The Cambridge Ancient History*, 3:216–17.

MGA LEKSYON HALIN SA DANIEL KAPITULO KUWATRO

1. Ginakinahanglan makilala sang tawo ang iya espirituhanong pagkalugi kag magdepende lamang sa grasya sang Dios.
2. Ang grasya nga nagasangkap sang kaluwasan nagaumpisa didto sa krus.
3. Ang divine nga palatukuran klarong ginpahayag: Ang grasya pirmi gid nagauna sa paghukum.
 - a. Pagpatunda sang imahen
 - b. Pagpatunda pinaagi sa pagpalingkawas kay Shadrach, Meshach, kag Abed-nego
 - c. Pagpatunda halin sa damgo sang “kahoy”
 - d. Dose-ka bulan nga pagpalawig para kay Nebuchadnezzar agud makabinagbinag sang iya pagkinahanglan sang paghinulsol (pagbag-o sang hunahuna)
4. Kon ang tawo nagapanglaghap nga bayawon ang iya kaugalingon sa katumbas sang Dios, ginapakanubo niya ang iya kaugalingon sa katumbas sang mga sapat.
5. Ang mga sala sang panghunahuna nagaguba sang mga sulundan kag mga talaksan kag nagakontra sang aton abilidad sa paglikaw sa mga kasangkaron sang pagkabugalon kag makakita sang aton mga kaugalingon nga bukas ang hunahuna sa divine nga palanan-awon.
6. Ang wala mausisa nga mga sala sa panghunahuna makapadamo sang pagkaku- langkulang ukon pagkabuangit.
7. Ang mga sala sa panghunahuna pirmi gid makaapekto sa iban sa aton palibot.
8. Wala sang makahalili para sa pagpakig-upod sa Dios.
9. Wala sang seguridad sa gahum, kamanggaran, tawhanong kadalag-an, ukon pagsalig sa katawhan. Ang matuud nga seguridad makit-an lamang sa relasyon sa Dios, nga nagaumpisa sa punto sang pagkatawo liwat.
10. Ang matuud nga kalinungan makit-an sa pagdepende lamang sa Dios kag sa grasya nga Iya ginatanyag.
11. Ini nga kapitulo nagadugang sa aton panghangup sang anghelong mga kasundalohan:
 - a. Ang pagkaara sang pinili (naluwas) nga mga anghel
 - b. Ang pagkaara sang magbalantay nga mga anghel
 - c. Ang mga tumuluo may pamatuud sa atubangan sang mga anghel
12. Ang “tuud” sang kahoy nagalarawan nga ang grasya sang Dios walay katapusan.
13. Ang matuud nga kalipay para sa tumuluo nagadepende lamang sa kadamoon sang panudlo sang Bibliya nga naton-an, nahangpan, kag nagamit halin sa katukuran sang kasayuran sang kalag.
14. Ang Ginoo nagapauswag sang mga tumuluo suno sa Iya grasya. Busa, ang ginpauwag nga mga tumuluo kinahanglan may divine nga palanan-won agud mahanas sa grasya.
15. May mando para sa pagkamatutum sa kamatuuran kag pagpalapnag sang kamatuuran sa bahin sang tagsa ka tumuluo.

16. Ang mga tumuluo kinahanglan magkilala sang importansya sang “pagtutok sang aton mga mata kay Jesus, ang pangulo kag manugperpekto sang aton pagtoo” Mga Hebreo 12:2a):
 - a. Ang aspeto sang pagtoo para sa kaluwasan
 - b. Pagkanalikupan ni Kristo, ang pangunang tinutuyo para sa tumuluo sa sulud sang panahon
17. Sa paghinumdum, bilang isa ka hamtong nga tumuluo si Nebuchadnezzar maka-himo mangusisa sang nag-agi niya nga balatian kag divine nga disiplina kag maka-binagbinag nga para sa iya ang “Dios nagapanghikot sang tanan nga mga butang para sa ikaayo sang mga nagahigugma sa Dios, sa mga tinawag suno sa *Iya* katuyoan” (Mga Taga-Roma 8:28b).

DANIEL SINGKO

Daniel Kapitulo Singko

NAGAKALAIN NGA MORALIDAD SANG CHALDEA

PAGKATAPOS SANG KAMATAYON NI NEBUCHADNEZZAR sadtong 562 B.C., ang Chaldean nga Emperyo nagdunglaydunglay kag sa kadugayan napukan sa idalum sang liderato sang dihanas kag walay moralidad nga mga manugdumala. Parehong si Nebuchadnezzar kag ang iya amay, nga si Nabopolassar, nangin makagalalum nga militar kag administratibong mga lider. Apang ang anak ni Nebuchadnezzar, nga si Amel-Marduk, nga nakilala man sa kasaysayan bilang si Evil-Merodach, nangin mantsa sa panublion nga simbolo sang pamilya. Dimaayo nga pamalibad para sa isa ka anak, siya nangin labing malain pa gid nga manugdumala.

Ang paghari ni Amel-Marduk nangin makaguluba sa pungsod nga si Neriglissar, ang iya bayaw, ang umagad ni Nebuchadnezzar, nagpatay sa iya. Niyan gin-agaw ni Neriglissar ang trono. Nagdumala siya sang makadali nga may pipila ka mga kalainan kag sa tion sang iya kamatayon ginbuslan siya sang iya anak, nga si Labashi-Marduk, nga ginpatay pagkatapos sang siyam ka bulan.

Sadtong 556 B.C. isa ka dungganong Babylonian, nga si Nabonidus, nagbulos sa trono. Ang dumaan nga mga saysay nagauyon nga ini nga hari naghinuyang sang madamo niya nga panahon layo sa Babylon, apang wala masulat ang iya pagkumboya sa paghari upod

kay (Belshazzar (Bel-sarra-uzar)).⁸⁶

Si Belshazzar gin-isip na lang nga nangin isa ka mitolohiya nga tinuga sanglit nga ang iya ngalan wala nasambit sang subong sing respetado nga mga manalaysay kapareho kay Xenophon, Herodotus, Berosus, kag Abydenus. Sa sulud sang madamong mga siglo, ang mga manunulat nagbale-wala nga maghimo sang bisan anong kasayuran nahanungud kay Belshazzar kag suno sa nakauyonan nag-ululuyon nga si Nabonidus amo ang ulihing hari sang Babylon.

Suno sa kanon ni Ptolemy, si Nabonidus naghari sa sulud sang desi-siyete ka tuig, apang ang paghan-ay sang panghitabo ni Archbishop Ussher nagapaangkon sadto nga mga tinuig kay Belshazzar.⁸⁷ Ang mga pagsupok sa tunga sang mga manalaysay kag sa Balaan nga Kasulatan daw sa nangin hingpit. Ang mga manugduhaduha nagpangalan sang mga nasambit na nga mga manalaysay agud daotan ang Libro sang Daniel, samtang ang mga komentarista sang Bibliya nagtilaw nga sulbaron ukon likawan ini nga kontrobersya pinaagi sa pagsikway sang mga kongklusyon sang masuayon nga mga manalaysay.

Sadtong 1856, ang British arkeyologo, nga si Sir H.C. Rawlinson, nagbadbad sang cuneiform nga mga pagsulat nga naghingalan kay Belshazzar bilang ang kinamagulangan nga anak ni Nabonidus. Ini nga mga pagtukib nagtestigo sang pagkaara ni Belshazzar kag nagpamatuud sang pagkatama sang bibiliyanhon nga mga kasayuran (Daniel 5; 7:1; 8:1).

Bisan pa nga ang Bibliya indi isa ka makasaysayan nga libro, ang tanang makasaysayang pahibalo nga nasulud didto isa ka divine nga kamatuuran kag napamatud-an nga tama gid pirmi.

Sa tion nga si Nabonidus nakoronahan sa trono sang iya mga kaupod nga nagpatay kay Labashi-Marduk, ang kalibutan nabahinbahin sa apat ka dalagko nga mga kaharian sang impluwensya: ang Medo-Persia, Chaldea (Babylon), Egypt, kag Lydia. Pagkatapos nasakup sang mga Persian ang Medes kag ang Lydian nga Emperyong sang Croesus napukan sadtong 546 B.C., si Cyrus, ang hari sang Persia, naghan-ay sang mga plano agud sakupon ang garuk nga Babylonian nga Emperyong.

Sa pagsugod sang 539 B.C., si General Gobryas, ang Persian nga komandante sa idalum ni Cyrus, nagpirde sang mga Chaldean didto sa Opis kag Sippar. Ang dobleng-pader lamang sang siyudad sang Babylon ang nabilin nga pagasakupon. Tungud sang bug-os nga kapirdihan sang Chaldea bilang ang iya katapusan nga tinutuyo, si Gobryas nagkampo lapit sa siyudad sa tion sang si Belshazzar naghatag sang iya kilala nga paskwa—ang punsyon nga magtapos sang mga punsyon—ang katapusang kagarukan sang sa makaisa nga mahimayaong Chaldean nga Emperyong.

ALAK, MGA BABAYI, KAG MGA DIOSDIOS

Si haring Belshazzar naghiwat sang dakong piyesta para sa isa ka libo niya nga

86. Tan-awa ang komentaryo sa ubos ika-5.

87. Si James Ussher (1581–1656) amo ang kilala nga Irish eskolar, archbishop sang Armagh, nga amo ang nagsulat sang madamong mga trabaho nahanungud sang tinagiposoong kag dalagko nga mga pagtoon. Ang iya sistema sang paghan-ay sang panghitabo, ginbaton gihapon sang madamo, nga amo ang ginhalinan sang mga petsa sang pag-imprinta sa madamong mga edisyon sang Bibliya.

mga dungganong tinawo, kag nagainum siya sang [*shethah*] alak sa atubangan sing isa ka libo. (Daniel 5:1)

Ini nga bersikulo nagapahayag nga si Belshazzar nangin isa ka buang nga tawo nga wala sing mga palatukuran sang moralidad. Ang “nagainum siya” amo ang peal participle sang *shethah*. Ang pel stem amo ang bug-os kag nagapabatyag sang sobra nga pag-inum. Wala sang lider ang makahimo magdula sang pagpugong sang kaugalingon, labi na sa atubangan sang iya mga sumulunod. Indi siya makapadayon sa paggamit sing epektibo sang iya liderato. Sa manug-abot nga kapahamakan didto sa mga ganhaan sang Babylon indi ini isa ka okasyon para sa Chaldean nga hari nga mahubog.⁸⁸ Sa baylo, Si Belshazzar kag ang iya mga dungganon tinawo dapat mangin alerto. Sa amo man nga tion ang Persian nga army ara sa gowa sang mga pader nagahanda sang isa ka ataki sa kagab-ihon didto sa kapital sang siyudad. Kon ang isa ka pungsudnong linalang ginadumalahan sang nakasentro-sa kaugalingon nga tawo nga nagahulag sang may gamay lamang ukon wala sing kabalaka para sa iya pungsod ukon katawhan, malip-ot lang gid ang panahon nga ang pungsod padayon nga nagakapukan tungud sang pangsulud nga pag-ilinaway kag, subong sang kahimtangan sang Babylon, tungud sang sa tagagowa nga pagpanalakay.

Si Belshazzar, nahamulag sa reyalidad, nagakinabuhi sa damgohanon sang kalibutan sang pagpalagyo, pagpaayaw-ayaw-sa kaugalingon, kag pagbayaw-sang kaugalingon. Iya ginbale-wala ang manug-abot nga kapahamakan didto sa mga ganhaan. Ang iya lolo, si Nebuchadnezzar, sigurado nga nagtudlo sa iya sang mga palatukuran sang liderato nga kinahanglanon para sa pagdumala sang isa ka pungsod. Si Nebuchadnezzar nangin isa ka madungganon kag may kasarang nga manugdumala nga sa sulud sang tatlo ka tuig nangin madinalag-on nga naghiusa sang ginharian nga binayaan tungud sang pagginamo sang iya mga ginbuslan. Apang, si Belshazzar miserable nga napaslawan agud ipakita ang bisan anong tumalagsahong mga kalidad sang iya katigulangan, kon sa pagkamatuud may ara man gid siya sina sa ila. Sa wala pagsambit kay Belshazzar pinaagi sa ngalan, si Xenophon nagsaysay sang katapusang manugdumala sang Chaldean nga Emperyo subong sang “mapasipalaon kag mapintas,” nga mga kinaugali nga sa diin klarong ginpakita pinaagi sa duha ka mga ilustrasyon sang kilala nga mga manalaysay.

Sa isa ka biyahe sang pagpangluthang, isa sang dungganong tinawo sang hari amo ang unang maghimo sang pagpatay. Ang hari nanginit gid kaayo nga naghunus siya sang iya espada kag ginpatay ang dungganong tinawo sa sina dayon. Ini nga halimbawa nagpahimo sang madamong mangin-alamong manugluthang sang Chaldean nga Emperyo nga magpakunokuno subong sang dihanas nga manugluthang. Sa isa pa ka okasyon, ang hari naghiwat sang isa ka salosalo kapareho sang pagpakalunod sa alak nga ginsaysay sa aton dalanon. Sa panahon sang kapiyestahan, ang isa ka mangangalagad nga gingalanan Gadates gindayaw sang isa sang mga ala-asawa sang hari. Tungud sining paglapas sa harianong pagpanugot ang makalolooy nga tawo ginkapon.

Sang nagtilaw sang alak si Belshazzar, nagsugo siya nga dalhon ang bulawan kag pilak nga mga suludlan nga sa diin ginkuha sang iya amay [lolo] nga si

88. Tan-awa ang Dugang sa Basahon H.

Nebuchadnezzar sa templo *didto* sa Jerusalem, agud nga ang hari kag ang iya dungganong mga tinawo, ang iya mga asawa, kag ang iya mga ala-asawa puwede mag-inum sini sa ila. (Daniel 5:2)

Niyan gindala nila ang bulawan nga mga suludlan nga ginkuha sa templo, sa balay sang Dios nga *didto* sa Jerusalem; kag ang hari kag ang iya dungganong mga tinawo, iya mga asawa, kag iya mga ala-asawa nag-inum sa ila. (Daniel 5:3)

Nag-inum sila kag nagdayaw [*shebach*] sa mga dios nga bulawan kag pilak, nga bronse, salsalon, kahoy, kag bato. (Daniel 5:4)

Si Belshazzar padayon gid nga nagpaayaw-ayaw sang iya kaugalingon mga handum kag naghatag sang hilway nga pagpabusal sa iya makasasala nga kinaiya agud nga ang tagsa ka nagakaigo nga sulundan kag talaksan naguba. Ang “sang si Belshazzar nagtilaw sang alak” amo ang literal nga “sang iya na nagustohan ang alak.” Sa idalum sang impluwensya sang alcohol, si Belshazzar walay paghalong nga nagsugo sang mga suludlan sang Hudiyong seremonya (Daniel 1:2) nga pagadalhon halin sang tilipigan sang manggad pakadto sa dakong kalan-an sang salosalo. Halos wala nakatalupangud nga ang iya emperyo ara sa kapahamakan nga posisyon, nanglaghap siya sang pabor kag pahanugot sang mga diosdios sang Babylonian pinaagi sa paglapas sang balaan nga mga suludlan sang Israel. Ang hari kag ang iya mga bisita nagtinagay sa pag-inum kag “nagdayaw [pael perfect sang *shebach*] sa mga diosdios” sang Babylon pinaagi sa magamo nga kanta sa klarong pagbatok sa Dios sang mga Hudyo.

May ara sang dimagminus sa apat ka mga diosdios sang Chaldea nga sa diin ining hinubog nga pagdayaw ginhatag:

1. Marduk, ang punong dios sang mga diosdios kag patron nga dios sang siyudad sang Babylon; nakilala man siya nga Bel, ang dios nga adlaw, nga mapaanggid kay Zeus ukon Jupiter;
2. Nebo ukon Nabu, ang dios sang kinaalam, literatura, kag edukasyon;
3. Negral, ang dios sang gira;
4. Ishtar, ang diyosa sang pagkamabungahon kag patron nga santa sang kulto sang kinatawo sang lalaki, mapaanggid kay Aphrodite ukon Venus.

Ining detalyadong senaryo nagapakita sang kompletong pagkagaruk ni Belshazzar kag sang iya kaharian. Ang mga galamiton nga bulawan kag pilak mga butang halin sa templo ni Solomon nga gingamit sang mga Hudyo agud magtudlo sang pamaagi sang kaluwasan kag agud ipaambit ang divine nga kamatuuran. Si Belshazzar wala lamang nakahibalo sang sinugdan sang sining mga yahong kag mga palanggana kondi sang ila man espirituhanong pagkahulugan. Ang iya kabastusan nga pamatasan sa diin iya ginhingalitan ang sagradong mga suludlan nagpahayag sang bug-os nga pagsikway sa Dios sang Israel. Dugang pa sa mensahe nga gintudlo pinaagi sa mga suludlan didto sa templo, si

Belshazzar nakaba-ti sang pamatuud sang iya lolo, nga si Nebuchadnezzar.⁸⁹ Ini, man, iya ginsikway subong nga ginpakita pinaagi sa iya paglibak kag pagpanghikay sa Ginoo sang himaya.

Ang pagkaditumuluo kag pagpasipala sa karon nakalambot na sa punto sang pagkalunod sang Chaldean nga Emperyo. Sa halos isa ka tuig si Cyrus sang Persia nakalamon na sang mga bahin sang Babylonia. Ang kapital nga siyudad na lang ang nabilin nga bug-os. Natak-an kag napaslawan, apang klarong nagabatyag sang dimatuud nga kahulugan sang seguridad sa likod sang mabakod nga protektadong mga pader, ang hari kag ang iya dungganong mga tinawo nagsinadya sa pagkasinapat. Nalipatan na ang mga mapait nga mga leksyon nga naton-an ni Nebuchadnezzar, nga dapat nagtudlo kay Beshazzar nga ang seguridad kag pagpalingkawas naghalin sa isa ka ginhalinan lamang—ang Dios sang Israel.

Si *Yahweh* lamang amo ang makasarang magsangkap sang pagpakahulugan sang pagdamgo sang imahen ni Nebuchadnezzar sang ang tanan nga mangin-alamon nga mga tawo sang Chaldea napaslawan.⁹⁰ Wala bala sang Ginoo pagsagupa sang milagrohon sanday Shadrach, Meshach, kag Abed-nego halin sa nagadabdab nga hurno? Sa amo man, si Nebuchadnezzar nakahimo sang makatilingala nga pagkabawi halin sa pagkagamo sang zoanthrophy, nga sa diin masangkaron nga gin-angot sa pagpaayo sang Dios.

Sa baylo, ang palahubog nga hari kag ang iya nahubog nga mga mangangalagad nagbale-wala sining mga pagpakita sang divine nga gahum kag sa baylo nagpili nga magsalig sa hinimo-sang tawo nga mga pader kag mga diosdios. Pinaagi sa pag-inum sa halaran nga mga kopa, ang mga manugpangalipay nagbayaw sang ila pagano nga mga dios labaw pa kay Ginoong Jesu-Kristo. Hayag kag makahuluya nga ila ginpasipalaan ang Ginoo, mapataastaasong sayup nga nagpakahulugan sang pagpatuman sang ikalima nga serye sang disiplina sa Israel bilang isa ka tanda sang kaluyahon didto sa Dios sang Israel.⁹¹ Napaslawan sila nga makita-an ang ila mga kaugalingon sa husto nga palanan-awon bilang instrumento sang Dios para sa paghukum sa mga Hudiyo.

Sa ila sobrang kahambugan, ang mga manugpangalipay nagduhaduha sang katuyoan kag karakter sang Dios. Diin bala Siya sang ang Iya katawhan ginguyod sa pagkabihag kag sang ang Iya templo naagaw? Ngaa bala nga wala Niya gin-ataki ang kusganong mga Chaldean kag ang ila pagano nga mga dios nga ila ginadayaw karon sa kanta sang makusog? Sa diin bala Siya samtang gin-insulto nila kag ginhangkat Siya? Samtang ang nagadaguhob nga mga tingog ginbayaw sa mas mataas pa gid nga tuno, ang hinubog nga pagsinadya nakalambot sa pinasahi nga mga bahin. Dayon isa ka gulpi nga kalinong ang natupa sa nakibot nga manugpangalipay samtang nagatan-aw sila sang makatilingala nga senaryo.

89. Tan-awa ang kapitulo 4.

90. Ang Ginoo ginpahayag sa Daan nga Katipan sa idalum sang sagradong Tetragrammaton (Jehovah ukon *Yahweh*). Ang *Yahweh* amo ang ngalan sa diin ginkilala sang Israel nga Ikaduhang Persona sang Tatlo ka mga Persona sa Isa ka Dios. Sa iban pa gid nga mga konteksto, ang *Yahweh* nagatumod sa Dios nga Amay ukon sa Balaan Espiritu. Tungud sang pagtahod ang ngalan *Yahweh* wala gid ginsambit. Sa baylo, ang Ginoo gintawag *Adonai*.

91. Suno sa mitolohiya sang pagtoo sa madamong dios ang tawhanong kaluyahon kasami nga ginpaangkon sa dios (mga dios).

ANG SINULAT SA KAMUT DIDTO SA PADER

Gulpi naggowa ang mga tudlo sang kamut sang tawo kag nag-umpisa ka sulat [*kethav*] sa atubangan sang candelero sa taptap sang pader sa palasyo sang hari, kag nakita sang hari [*chazah*] ang likod sang kamut nga nagsulat. (Daniel 5:5)

Dayon ang nawong sang hari nanglapsi, kag ang iya mga panghunahuna nagtublag sa iya; kag ang iya lualutahan nagpalangurog, kag ang iya mga tuhod nagsinampukanay. (Daniel 5:6)

“Sa hinali” ang nagtalikod sa tinoohan nga hari nakibot pabalik sa reyalidad. Ginpili sang Dios nga mag-anunsyo sang paghukum sa sini nga mga Chaldean nga nagsikway sang Iya Pulong pinaagi sa mensahe nga nasulat sang “mga tudlo sang kamut sang tawo.” Sa dumaan nga kalibutan ang kinaandan amo ang pagsulat sang mga binuhatan sang mga hari sa mga pader sang iya palasyo. Daw ano nga pagyubit nga ang paghukum kay Belshazzar dapat ipahamtang gid sa iya ang ginasiling nga mga pagpahimulus.

Ang mga arkeyologo nakatukib sang madamong halimbawa sang masimbolo nga panulat sa mga pader nga nagalarawan sang matuud kag kon kaisa peke nga kadalag-an sang mga manugdumala. Ini nga mga pagluk-it amo ang mga dumaan nga ginbuslan sang sa karon nga panahong mga peryodiko. Wala sing duhaduha nga ang hari nga subong ka dalok kag nakasentro sa kaugalingon subong kay Belshazzar nakalikup na sang mga pader sang iya palasyo sang hinanduraw lamang nga mga saysay sang iya kaugalingong mga pagkabagani. Apang karon “sa atubangan sang lampara” sa diin ang tanan makakita sang bag-ong naluk-it amo ang nasulat (peal participle sang *kethav*—“permanente nga nakasulat”). Ang panan-aw sang nahamulag nga kamut nga nagaporma sang apat ka walay kapareho nga mga pulong didto sa pader makapaumpaw sang bisan ang labing hubog nga manalan-aw.

“Nakita sang hari” amo ang peal participle sang *chazah*. Tungud kay “nakita” niya kag nainoino kon ano ang nagakatabo, ang iya “nawong” madramahong nagbaylo. Nadula ang kolor sa iya nawong kag “nanglapsi” siya (peal perfect sang *shena*). Maathag nga ini nga milagro nagpahadlok sang nahubog nga manugdumala. Ang kahadlok kag kakibot namukaw gilayon sa iya kag “natublag” siya (ang peal imperfect sang *behal*). Si Belshazzar ara karon sa pagkatrumba nga kahimtang sang kakibot. Ang iya mga tuhod nagsinampukanay kag ang iya lawas nagkurog sa kalisang. Ang labing gamhanan nga tawo sa emperyo nawasak. Sanglit nga si Belshazzar nagsikway sang Pulong sang Dios kag wala sang panudlo sang Bibliya sa iya kalag, indi malikawan nga mahadlok siya sang labaw sa kinaiyahan nga panghitabo. Ang permanente nga seguridad kag pagsalig nagahalin sa paghidait kag gahum sang Dios, indi sa tawhanong kadungganon, manggad, gahum, ukon mga kadalag-an.

Kon ang katawhan sang sini nga emperyo nakatoon kuntani sa halimbawa ni Nebuchadnezzar kag nakatalupangud sang mga kamatuuran sang Balaan nga mga Kasulatan, kuntani nakilala nila nga ang Dios naggamit sang Chaldea bilang Iya instrumento agud disiplinahon ang mga Hudiyo tungud sang ila pagtalikud sa tinoohan (Jeremias 25:8–12). Ang palatukuran sa likud sang disiplina sang Judah ginapadapat sa tanang mga katawhan:

Ang Akon katawhan ginlaglag tungud sang kakulang sang ihibalo. . . .
 Ang pagkamahilawason, alak, kag ang bag-ong alak nagakuha sang paghangup. (Oseas 4:6a, 11)

Ang mga Chaldean dapat nakahunahuna man nga ining divine nga katuyoan para sa ila emperyo wala naghatag sa ila sang lisensya agud hingabuton ang mga Hudiyo kag mangin kontra-Semitiko.⁹²

Ang kadalumon nga sa diin ang direlihiyosong tawo puwede maglugdang ginpasangkad sa Mga Taga-Roma 1:18–32. Si Isaias nagtagna sang pagkalaglag sang Babylon sang siya nagsulat sang:

“Lingkod sang hipos, kag magkadto sa dulum,
 O anak nga babayi sang mga Chaldean;
 Kay indi ka na pagatawgon
 Ang reyna sang mga ginharian.” (Isaias 47:5)

Ang oras sang pag-isip-isip nag-abot na; ang sulat-sa kamut ginpakita na didto sa pader. Ang pagkalaglag sang Babylon malapit na gid.

PAGKAKIBOT SA SULUD SANG PALASYO

Ang hari nagpanawag sang mabaskog [*qera*] agud pasudlon ang mga manugbabaylan, ang mga Chaldean kag ang mga manugpakot. Ang hari naghambal kag nagsiling sa mangin-alamon nga mga tawo sang Babylon, “Ang bisan sin-o nga tawo nga makabasa sini nga linuk-it kag makapaathag sa akon sang pagpakahulugan sini pagabayon sang purpura, kag *may* kolintas nga bulawan palibot sa iya liog, kag may awtoridad bilang ang ikatatlo nga manugdumala sa sulud sang ginharian.” (Daniel 5:7)

Ang kasaysayan nagaliwat sang kaugalingon sini. Si Belshazzar nagpadayon sa kaparehong pamaagi nga ginsunud ni Nebuchadnezzar sang wala pa siya ginpahuy-an sang Dios kag kasunud amo ang kaluwasan. Sa pagkanawalaan sang paglaum, si Belshazzar “nagpanawag sang mabaskog” (peal participle sang *qera*) para sa mga nakaranggo nga mga opisyal sang iya Departamento sang Tagagowa nga Hilikuton (Daniel 2:1–2; 4:4–7). Ang bersikulo 7 nagalista sing tatlo sang lima ka mga grupo nga nagdumala sang estado para sa hari. Ang mga manugbabaylan nagpanghikot bilang ang ahensya sang pagpanilag; ang mga Chaldean, ukon parion nga klase sang katilingban, nagpabiling nangsakup sang katawhan pinaagi sa relihiyosong mga hilikuton; kag ang mga manugpakot nagpat-ud sang palaabutong lakat sang emperyo.

Si Belshazzar, walay kahibalo sang Pulong sang Dios, nagakinahanglan nga magdepende lamang sa mga manuglaygay. Samtang ang pagpanawag sang mga manugtam-

92. Thieme, *Anti-Semitism*.

bag para magbulig sa panahon sang krisis amo ang pagkanawalaan sang paglaum sang ditumuluo, ini nga aksyon amo ang sayup nga pamaagi para sa tumuluo. Ang tawhanong palanan-awong laygay indi gid makasangkap sang kasigurohan sang isa ka permanenteng kasulbaran ukon kalig-on sa panahon sang kalisdanan. Ang tumuluo kinahanglan mag-panglaghap sang laygay sa nasakupan sa panudlo sang Bibliya. Ang tawo nga nakabaton na kay Kristo bilang Manluluwas kag nakahangup sang Iya ginsaad nga kasangkapan nakahibalo nga ang Ginoo lamang ang may kasulbaran. Ang Dios nagasiling,

“Kag panawag sa Akon sa adlaw sang kagamo;
Pagasagupon Ko ikaw, kag pagapasidunggan mo Ako.” (Salmo 50:15)

Maayo pa nga magdangup sa GINOO
Kay sa magsalig sa mga prinsipe. (Salmo 118:9)

Walay mas dakong kasublub-an ang nagagowa kay sa sinang sa diin nagaresulta halin sa pagdepende lamang sa tawo.

“Ginhimalaut ang tawo nga nagasalig sa katawhan
Kag nagahimo sang unud nga iya kusog,
Kag kon sin-ong tagiposoon nagapalayo sa GINOO.” (Jeremias 17:5b)

Sa kabaliskaran, ang bersikulo 7 nagahatag sang resulta sing tama nga pagkahanas, ang tumalagsahong pagkakomportable nga nagasunud tungud sang pagdepende sa Ginoo:

“Bulahan ang tawo nga nagasalig sa GINOO
Kag kon kay sin-ong pagsalig ara sa Ginoo.” Jeremias 17:7)

Ang pagkakomportable ayhan magaabot man halin sa abyan nga nakahibalo sang panudlo sang Bibliya kag makahimo magtanyag sang pagpang-engganyo halin sa Pulong kag makabulig sa panahon sang kapahamakan, subong sang pagpang-engganyo kag pagbulig ni Jonathan kay David (1 Samuel 23:17).

Si Belshazzar amo ang isa ka perpektong ilustrasyon sang “natural [buangit ukon wala matawo liwat] nga tawo” sang 1 Mga Taga-Corinto 2:14. Ang subong, indi siya makabaton ni makahangup sang labaw sa kinaiyahan nga mensahe, tungud kay “ang mga butang sang Espiritu sang Dios . . . amo ang espituhanong nahatagan sang bili [nausisa].” Kon nahangkat sang mabudlay hangpon nga Pulong sang Dios, si Belshazzar ginakulbaan. Sa paninguha nga sulbaron ang iya desperado nga magamo nga sitwasyon, naghalad siya sang malahalon nga mga dulot kag kauswagan sa bisan sin-o sa “mangin-alamon nga mga tawo sang Babylon” nga makahimo magpakahulugan sang misteryosong mensahe. Ang saad sang “purpura” nga bayo—purpura nga mga kunop nga gingamit sang harianon—nagkahulugan sang pagpauswag sa pagkadungganon. Ang kadena sang bulawan palibot sa liog amo ang tanda sang mataas nga ranggo; sa sini nga kahimtang ang medalya nagpakahulugan sang piniling pinakamaayo sa tanan—ang katungdanan sang “ikatatlong *manugdumala* sa ginharian.

Ang panghambal nga “ikatatlong *manugdumala* sa ginharian” nagapamatuud sang ma-

kasaysayang pagkahusto sang Balaan nga mga Kasulatan. Ang Nabunaid nga mga Cronica nagasaysay nga si Haring Nabonidus naghimo sang iya anak nga, si Belshazzar, nga kaupod-sa pagdumala sa ikatatlong tuig sang iya paghari (553 B.C.).⁹³ Si Nabonidus niyan naghimo sang madinalag-on nga pagbiyahe sa Teima didto sa Arabia sa diin siya nagpasad sang iya puluy-an, samtang si Belshazzar klarong nagdumala sang mga hilikuton sang estado sang Babylon. Gani, si Nabonidus nagkaput sang unang posisyon sang pagdumala sa emperyo, kag ang iya anak, ang ikaduha. Ang ikatatlong puwesto, ang may ikaduhang ranggo sa kaupod nga manugdumala nga si Belshazzar, amo ang basi kon bakante ukon mabakante dayon kag sunud sina mabuslan ni Daniel. Amo ini ang padya nga ginplano nga ihatag sang nahadlok nga hari sa baylo para sa pagpaathag sa sining tumalagsahong katingalahang panghitabo.

Niyan nagsulud ang tanang mangin-alamon nga mga tawo sang hari, apang indi sila makabasa sang linuk-it ukon makapahibalo sang pagpakahulugan sini sa hari (Daniel 5:8)

Niyan si Haring Belshazzar natublag gid kaayo, mas nanglapsi pa gid siya, kag naligban [*shebash*] ang iya mga dungganong tinawo. (Daniel 5:9)

Ang harianong Departamento sang Estado sang sa gowa nga hilikuton nasakupan sang maalam kag may tinon-an nga mga tawo nga masaligan agud magsangkap sang maayo kaayo nga mga pinaniiran nga mga balita. Sa sini nga tion nalibgan sila. Bisan nga ang mga pulong klaro gid kaayo, mabasa, kag sarang masambit, bilang isa ka nahan-ay nga mensahe ang linuk-it nangin wala sang kahulugan sa “mangin-alamon nga mga tawo.” Ngaa man? Tungud kay ang mga ditumuluw walay nahuptan nga mga palatukuran ni mga kategoriya sang panudlo sang Bibliya halos wala sang espirituhanong mga pagkabutang nga ginakinahanglan agud hangpon ang Pulong sang Dios.

Si Belshazzar wala lamang mataranta, naglibog siya kag napuno sang katublagan. Ang kahadlok sang hari napamatud-an nga makalaton. Ang mga dungganong tinawo, bag-o lang gid nakahimo sang kagarukan nga kalipayan, karon mga naurungan sa kakugmat. Ang bibliyanhong paglarawan nagapahayag nga sila “mga naligban,” apang ang hithpaal partipicle sang berbo nga *shebash* nagapakita sang ila matuud nga kahimtangan bilang nakibot ang hunahuna. Sa panahon nga ang kaaway naglig-on para sa pag-ataki sa gowa sang mga ganhaan, ini nga mga tawo, nga kuntani nangin matutum, mapagsik nga mga lider, nangin mga talawan nga wala makahulag tungud sang kahadlok.

Ang pagkalaglag sang pungsod ukon sang emperyo naunahan sang pagkaguba sang pagkamatitud-anon kag kaisog sang liderato sini. Kon aton ipabilin ang aton pungsod nga malig-on sa palanan-awon sang sini nga palatukuran, ang posibilidad makapalus-aw sang buut. Ang habol sang pagkabalaka, kalibog, kag pagsuspetsa wala lamang nagatabon sang aton kapital, kondi naglapnag sa tagsa ka pusod sang aton duta. Ang sabat sa sini nga pagkatip-ang pirmi gid pareho: ang Ginoo kag ang Iya Pulong.

93. Unger's Bible Dictionary, S.V. "Belshazzar."

MAAYO KAAYO NGA LAYGAY HALIN SA REYNA

Ang reyna nagsulud sa sala sang sinalosalo [*bet mishteya*] tungud sang mga pamulong sang hari kag sang iya mga dungganong tinawo; ang reyna naghambal kag nagsiling, O hari, magkinabuhi sang walay katubtuban! Indi pagtugoti ang imo mga hunahuna nga magtublag sa imo ukon manglapsi ang imo nawong.” (Daniel 5:10)

Si Nebuchadnezzar nakapalampuwas sang labing diyutay tatlo ka mga kabataan: ang anak nga lalaki, si Amel-Marduk; ang wala ginpakilala nga anak nga babayi, nga namana kay Neriglissar; kag ang isa pa ka anak nga babayi nga nangalanan sang Nitocris. Ang ikaduha nga anak nga babayi namana kay Nabonidus kag karon amo ang iloy nga reyna. Ayhan si Nitocris wala mag-ambit sang pagpalayas sang iya bana, ukon ayhan nabisita lang siya sa Babylon. Bisan pa sina, ara siya sa kapital sa gab-i sang salosalo ni Belshazzar.

Ang mga salaysay sang Griyego kag Latin nga mga manalaysay nagapahayag nga ang bacchanalian nga hinubog nga pagsinadya sang dumaan nga kalibutan nangin biniga kag bastos nga mga kahilawasan. Indi na kinahanglan ihambal, ang mga babayi nga may mataas nga posisyon wala gid nagatambong sa subong ka mahilawason nga mga hilikuton. Ang solong babayi nga ara sa hinubog nga pagsinadya ni Belshazzar amo ang mga sakup sang mga babayi sang hari (“ang iya mga asawa, kag iya mga ala-asawa,” bersikulo 2), ang mga manuglingaw kag disentang mga puta sang harianong kaupdan. Ang kamatuuran nga ara ining mga babayi nagapakita nga ini maathag nga mahilawason nga salosalo. Gani, sadtong gab-i sang paskwa si Nitocris nagbiya pakadto sa iya kuwarto.

Sa sulud sang mga inoras ang mga tunog sang mabaskog nga pagsinadya naglanog sa bug-os nga mga koridor sang palasyo. Apang gulpi nga ang mga pagsiniyagit sang kahadlok nagpakibot sa iloy nga reyna. Madasig siya nagbayo kag nagdalidali pakadto sa “sala sang sinalosalo” (*bet mishteya*, literal nga “ang inuman-lingawlingawan nga balay”) agud tukibon ang kabangdanan sang kinagamo.

Bisan pa sang gamo sa gowa sang mga balay, Si Nitocris—bug-os nga isa ka reyna—nagpabilin sang iya kakalma kag pagpugong sang kaugalingon. Sigurado nga, nasub-an siya nga masugata ang subong ka pagkakalibutanon kag masaksihan ang pagkaunudnon sang hari. Apang bisan pa sina iya ginpangibulahanan ang iya anak nga may kalig-on kag kadunggan. Ang iya kalag upod ang bug-os nga katukuran sang kasayuran sang pagtolon-an sini nangin hilway sa kamatarong-sa kaugalingong pagpanghukum. Ang iloy nga reyna nagpasiguro sa hari kag nagtanyag sang kasulbaran sa krisis.

“May isa ka tawo sa imo ginharian nga sa diin ara ang espiritu sang balaan nga mga dios; kag sa mga adlaw sang imo amay, nakita sa iya ang kapawa [*manda*], paghangup [*sakletanu*], kag kinaalam [*chakmah*] kaangay sang kinaalam sang mga dios ang nakit-an sa iya. Kag si Haring Nebuchadnezzar, ang imo amay, ang imo amay nga hari, naghimo sa iya nga pinuno sang mga salamangkero, manugbabaylan, mga Chaldean, kag mga manugpakot. (Daniel 5:11)

“*Ini* tungud sang isa ka tumalagsahong espiritu, kahibalo kag paghangup, pagpakahulugan sang mga damgo, pagpaathag sang mga misteryo, kag pagsul-

bar sang mabudlay nga mga palaligban nakit-an sa sining si Daniel, nga gin-pangalanan sang hari nga si Belteshazzar. Ipatawag si Daniel karon, kag iya ipahayag ang pagpakahulugan.” (Daniel 5:12)

Daw ano nga pamatuud sa bahin sang isa ka tumuluo, ni Nitocris, nahanungud sang isa pa ka tumuluo, nga si Daniel. Si Nitocris nakahibalo sang importansya sang nangin husto nga pagkapreparado para sa isa ka krisis: Iya ginkilala si Daniel bilang isa ka tawo “sa diin ara ang espiritu sang balaan nga mga dios.” Ang termonolohiya nga *ruach elohim* nagatumod sa Dios Balaan Espiritu.

Bisan pa nga ang Balaan nga mga Kasulatan hipos nahanungud sang mga hilikuton ni Daniel sa panahon sang nag-agi nga biyente-tres ka tuig, si Nitocris nakahibalo sang kon diin kag ano ang ginasakoan kag sang karakter ni Daniel. Nakilala ni Nitocris nga siya nagaangkon sang “kapawa” (*manda’*, ang pinakadako nga espirituhanong kahibalo). Siya nagpakita man sang “panghangup” (*sakletanu*, ang katukuran sang kasayuran nga napuno sang divine nga palanan-awon) kag “kinaalam” (*chakmah*, ang panudlo sang Bibliya sa sulud sang kalag nga handa para gamiton). Literal nga nagpakita siya sang “kinaalam sang *Elohim* [Dios],” nga “nakit-an” sa iya.

Si Daniel bilang isa ka manunulat sang Daan nga Katipan wala lamang nakabaton sang diritso nga pagpahayag halin sa Ginoo, ang inspirasyon sang Balaan Espiritu, kondi nakatoon man sang mga libro sang Kasugoan kag sang mga Manalagna. Ginbalhin niya ang panudlo sang Bibliya sa tuo nga burubilog sang iya kalag pinaagi sa pagtoo. Tungud sang panudlo sang Bibliya napadayon ni Daniel ang iya espirituhanong pagkakalmado sa tunga sang kauswagan subong nga wala makilal-i. Ang reyna nagpahinumdom kay Belshazzar nga si Daniel nangin pangulo sang mga salamangkero sa panahon ni Nebuchadnezzar kag sadto anay nagbadbad sang mabudlay nga mga damgo.

Ang “isa ka tumalagsahong espiritu” (bersikulo 12) nagatumod sa kamatuuran nga si Daniel sinangkapan sang Balaan Espiritu. Nakalista sang pinakadamong kantidad sang panahon sa pagpakig-upod, si Daniel nakaangkon sang “kahibalo” (*manda’*, ang paggamit sang panudlo sang Bibliya) kag “paghangup.” Ang nangin resulta nga kinaalam nagpreparar kay Daniel agud atubangon ang krisis. Ang iya abilidad agud badbaron ang divine nga pagpahayag pinaagi sa porma sang mga damgo kag eksaktong pagpaambit sang matuud nga kahulugan naghalin sa iya konteksto sang pagtolon-an kag sang pagpanudlo nga buluhaton sa pagpangalagad sang Balaan Espiritu. Si Daniel nagalarawan nga kon mas madamo ang panudlo sang Bibliya ang imo nahibal-an, mas mauswagon nga impormasyon ang imo mahangpan. Ang bag-ong kahibalo natukod sa naunang kahibalo. Napreparar siya agud magpaklaro sang “pagpaathag sang mga misteryo, kag sa pagsulbar sang mabudlay nga mga palaligban.” Ang pagpakahulugan sang diritsong pahayag kag komplikadong mga dalanon sang Balaan nga Kasulatan wala makahatag sang kabudlay kay Daniel.

Ang iloy nga reyna nagtapos sang iya laygay pinaagi sa pagpakilooy nga si Daniel, nga ginhinganlan Belteshazzar ni Nebuchadnezzar, ipatawag. Sa liwat si Daniel nangin tawo sang Dios para sa krisis.

ANG HARIANONG MGA PAGPATAWAG

Niyan Si Daniel gindala sa atubangan sang hari. Ang hari naghambal kag nagsiling kay Daniel, “Ikaw bala inang si Daniel nga isa sa mga pinalayas halin sa Judah, nga gindala sang akon amay nga hari halin sa Judah? (Daniel 5:13)

“Karon nakabati ako nahanungud sa imo nga ang espiritu sang mga dios ara sa imo, kag sa sina ang kapawa, paghangup, kag tumalagsahong kinaalam nakit-an sa imo. (Daniel 5:14)

“Karon lang gid ang mangin-alamon nga mga tawo *kag* ang mga manugbaylan gindala sa atubangan ko agud nga basi mabasa ining linuk-it kag makapahibalo sang pagpakahulugan sini sa akon, apang indi sila makapahayag sang pagpakahulugan sang mensahe.” (Daniel 5:15)

Suno sa mangin-alamon nga sugyot sang reyna, si Daniel gindala sa atubangan sang hari. Karon bug-os nga nahuwasan, si Belshazzar nakabawi sang maarang-arang nga pagkakalmado. Nag-umpisa siya sang paghinumdum sang makasaysayang panghitabo sa diin si Nebuchadnezzar nagdala kay Daniel kag sang iban pa nga mga bihag halin sa Judah sadtong 605 B.C.

Naugot gihapon sa kapaslawan sang iya kaugalingong mga manuglaygay, si Belshazzar naghunahuna nagrepaso sa kay Daniel sang ila dimadinalag-on nga mga pagpaninguha agud badbaron ang sinulat-sa kamut didto sa pader. Sa pagpangita para sa tama nga mga pulong agud isaysay ang wala mahibal-i, ginhangyo niya si Daniel nga badbaron “ang mensahe.” Dayon matinguhaon siya nga nagsambit paisa-isa sang mga padya nga nagahulat kay Daniel para sa madinalag-on nga pagpaathag.

“Apang ako sa kinaugalingong nakabati nahanungud sa imo, nga ikaw makasarang maghatag sang mga pagpakahulugan kag magsulbar sang mabudlay nga mga palaligban. Karon kon ikaw makasarang magbasa sang linuk-it kag makapahibalo sang pagpakahulugan sini sa akon, ikaw pagabayon sang purpura kag *magsuksuk* sang kolintas nga bulawan palibot sa imo liog, kag may awtoridad ka bilang ikatatlong *manugdumala* sa ginharian.” (Daniel 5:16)

Bisan pa sang rekomendasyon sang iloy nga reyna, si Belshazzar nagduhaduha sang mga abilidad ni Daniel. Apang ang desperadong tawo magapangapyot sa bisan anong paglaum. Maduhaduhaon sa kadalag-an, si Belshazzar nagsiling. “*Kon* makasarang ka magbasa sang linuk-it,” kag nasundan sang isa ka “pagliwatliwat sang maalwan nga padya.

Niyan si Daniel nagsabat kag nagsiling sa hari, “Itago na lang inang mga dulot para sa imo kaugalingon, ukon ihatag ang imo mga padya sa iban; bisan pa man, akon pagabasahon ang linuk-it sa hari kag ipahibalo ang pagpakahulugan sa iya.” (Daniel 5:17)

Ang pagbalibad ni Daniel nga batonon ining maalwan nga tanyag nagapahayag sang

iya madungganong handum. Nga may perpektong delikadisa kag walay kasawayan nga mga kinaugali, malig-on apang matinahuron nagbalibad nga suholan. Ang dulot sang pagkamanalagna indi para ibaligya. Dikaangay kay Balaam (Numeros 22:16–17, 21–22), Si Daniel indi mabakal ukon nagapanglaghap sang pagpauswag-sa kaugalingon. Wala siya sa serbisyo para sa Ginoo tungud sang manggad ukon kabantugan, kondi handa siya nga maghimo sang hangyo sang hari sa pamaagi nga nagakaangay sa grasya. Ang panghunahuna ni Daniel kapareho sinang kay Abraham, nga naghambal sa Hari sang Sodom,

“Nga indi ako magkuha sang isa ka nahut ukon sang isa ka hilo sang higot sang sandalyas ukon sang bisan anong butang nga imo, basi kon ikaw magsiling, ‘Ginhimo ko si Abraham nga manggaranon.’” (Genesis 14:23)

Parehong palatukuran ang makit-an sa Bag-ong Katipan:

Kag bisan ano ang inyo himoon sa pulong ukon buhat, *himoa* tanan sa ngalan ni Ginoong Jesus, nga nagapasalamat pinaagi sa Iya pakadto sa Dios nga Amay. (Mga Taga-Colosas 3:17)

“Libre nga inyo nabaton, libre nga ihatag.” (Mateo 10:8b)

Ang “bisan pa man, akon pagabasahon” literal nga “magpahayag” (peal imperfect sang *qera*). Ang Dios may espesyal nga obra para kay Daniel: Nagsugo Siya kay Daniel nga magpahibalo sang misteryosong linuk-it. Tungud kay nasunaran niya ang Jeremias 51 kag ang Isaias 47 kag nangin masaligon sa “kinaalam halin sa ibabaw,” si Daniel makabadbad sang sinulat-sa kamut didto sa pader. Apang siya magahatag sang pasidungog sa kon diin ang pasidungog nagakaigo—didto sa Ginoo.

MGA LEKSYON HALIN SA LOLO

“O hari, ang Labing Mataas nga Dios naghatag sang pagkalabaw nga kagam-hanan, pagkabantugan, himaya, kag kadungganon kay Nebuchadnezzar nga imo amay. (Daniel 5:18)

“Kag tungud sang kabantugan nga ginhatag sang Dios sa iya, ang tanan nga mga katawhan, mga pungsod, kag *mga tawo sang tagsa* ka lenggwahe nahadlok kag nagkurog sa iya; kon sin-o ang iya ginusto ginpatay niya, kag kon sin-o ang iya ginusto buhion niya; kag kon sin -o ang iya ginusto ginbayaw niya, kag kon sin-o ang iya ginusto ginpapaubus niya.” (Daniel 5:19)

Si Daniel mismo sa iya kaugalingon naghambal kay Belshazzar, “‘O hari,’ ang Dios pinaagi sa Iya grasya naghimo sang imo lolo nga manugdumala sang Chaldean nga Emperyo. Ang Dios naghatag man sa iya sang ‘pagkabantugan, himaya, kag kadungganon.’”

Si Nebuchadnezzar sa pagkamatuud nag-angkon sang bantugang abilidad sa liderato,

ang tumalagsahong personalidad, kag talento. Ang iya pang-arkitektura nga mga nahimo kag mga kadalag-an sa militar nagpadaog sa iya sang pagtahod kag pagdayaw sang iya mga sumulunod. Amo ini ang matuud nga kabangdanan nga si Nebuchadnezzar ginakahlokan sang mga katawhan sang tanan nga mga pagbahinbahin sang rasa, teritoryo, kag lenggwahe sa bug-os nga kaharian. Bilang pinakamataas nga manugdumala siya nangin diktador, kon kaisa walay kalooy, kag may panahon nga mangin sobra ka hambog. Sang katapusan nga nalambot niya ang putokputokan sang iya paghari, si Nebuchadnezzar wala gihapon nakaagum ukon mangin-dapat sini nga mga naagum. Ang iya talento kag mga kadalag-an pirmi mga dulot halin sa grasya sang Dios.

“Apang sang nabayaw ang iya tagiposoon [*rum*] kag ang iya espiritu nangin hambog kaayo nga nagpahambog siya, ginpahalin [*necheth*] siya sa iya harianong trono, kag ang *iya* himaya ginkuha [*‘ada*] sa iya. (Daniel 5:20)

“Gintabog man siya palayo sa katawhan, kag ang iya tagiposoon ginhimo kaangay *sina sang* mga sapat, kag ang iya puloy-an *nangin* upod sang mga asno nga talonon. Ginpahalab siya sang hilamon kaangay sang mga baka, kag ang iya lawas nabasa sang ton-og sang langit, tubtub nga nakilala niya nga ang Labing Mataas nga Dios amo ang manugdumala sa kaharian sang katawhan, kag sa *sina* Siya nagabutang [*qum*] sini sang kon sin-o man ang ginusto [*tzeva*] Niya.” (Daniel 5:21)

Ang “sang ginbayaw ang iya tagiposoon” (peal perfect sang *rum*) nagapakita sang panghunahuna sang kahambugan. Ang pagkakomplikado sang pag kamataastaanon ni Nebuchadnezzar nagbulos sang iya mga sulundan kag mga talaksan.⁹⁴ Sa kahambugan, si Nebuchadnezzar nangin retubado kag nagpili nga magbatok sa Dios. Ang “ginapahalin siya” (hophal perfect sang *necheth*) sa iya trono kag ang iya himaya “ginkuha” (haphel perfect sang *‘ada*) sa iya. Sa idalum sang divine nga paghukum, “gintabog man siya palayo [peil passive participle sang *terad*] sa katawhan.” Dayon ang panghunahuna ni Nebuchadnezzar nangin kaangay *sina sang* mga sapat, kay nagkinabuhi siya upod sa mga asno nga talonon kag naghalab sang hilamon. Nadula ang mangin-alamon nga hunahuna kag tumalagsahong personalidad; ang sa makaisa nga ginbayaw nga hari nag-antos sa zoanthropy.

Ang paghukum sang Dios pirmi gid nakatyempo kag perpekto. Pirmi Siya nakahibalo kon ano ang pinakamaayo para sa kada tawo. Ginbutang Niya si Nebuchadnezzar ‘sa halalban’ sa sulud sang pito ka tuig tubtub si Nebuchadnezzar “nakakilala” (peal perfect sang *yeda*) sang matuud nga Makagagahum sang bug-os kalibutan kag nagpahayag sang positibo nga kabubut-on pinaagi sa pagtoo kay Jesu-Kristo. Samtang naghimo siya sang hingpit nga pagdumala sa Chaldean nga Emperyo, si Nebuchadnezzar nakahunahuna nga ang Dios nga Amay ang “nagatugyan [haphel imperfect sang *qum*] sini [sang kalibutan] sa kay kon sin-o Niya ginusto [peal imperfect sang *tzeva*].” Siya amo ang Hari sang mga hari, makagagahum sa tanan.

94. Thieme, *Ang Pagkamatinud-anon sang Kristohanon*, 180–86.

ANG AKUSASYON KAY BELSHAZZAR

“Apang ikaw nga iya anak, Belshazzar, wala nagpaubus [*shephe*] sang imo tagiposoon, bisan nga ikaw nakahibalo sini tanan. (Daniel 5:22)

“Kondi nga nagpakataas ka sang imo kaugalingon batok sa Ginoo sang langit; kag gindala nila ang mga suludlan sang Iya balay sa imo atubangan, kag ikaw kag ang imo mga dungganong tinawo, imo mga asawa kag mga ala-asawa nag-ilinum sang alak sa ila; kag gindayaw ninyo ang mga dios nga pilak kag bulawan, kag bronse, salsalon, kahoy kag bato, nga indi makakita, makabati ukon makahangup. Apang ang Dios nga ang kamut amo ang imo gininhawa [*nishmetak*] kag ang imo mga dalanon, wala mo paghimayaa. [*hadar*].” (Daniel 5:23)

Ang pagsaysay sang mga kapaslawan sang nagligad nga hari mabudlay, apang ang pagsaway sang nagahari nga hari sa atubangan sang iya bug-os nga palasyo makapatay. Ina nagakinahanglan sang kaisog! Si Daniel walay ginpaiway nga detalye: “Ikaw . . . wala nagpaubus [*haphel* perfect sang *shephe*] sang imo tagiposoon” nagtumod sang kapaslawan ni Belshazzar nga magtoo kay Kristo, ang iya bug-os nga kakulang sang kahanas sa grasya, kag ang iya pagkamataastaason. Ang “imo tagiposoon” nagatumod sa tuo nga burubilog sang kalag, ang ginhalinan sang dipagtoo (Mga Hebreo 3:12) kag pagtoo (Mga Taga-Roma 10:9–10). Ang “ikaw nakahibalo” amo ang peal imperfect sang *yeda*. Ang pulong “tanan” nagpamatuud nga si Belshazzar may kompletong impormasyon nahanungud sang kaluwasan kag wala gid sang mapamalibad (Mga Taga-Roma 1:18–20). Tungud sang negatibong kabubut-on, ang iya hunahuna nagpanikluhod sa dimatuud nga pagtolon-an (pagsimba sa diosdios), ang mga sala sa hunahuna amo ang nagdumala sang panghunahuna sang iya kalag, ang pagkamateryalismo nagdominar sang iya pang-inoio, kag ang pagbayaw-sa kaugalingon ang naglarawan sang iya tagsa ka hilikuton.

Tungud sina, manubo na lang gid nga tikang ang ginkinahanglan agud hakson ang kahimtangan sang dimapunggan nga pagkamataastaason. Si Daniel nagpadayon sang iya pagsaysay sang kahambugan sang hari: “Nagpakataas [*hithpaal* perfect sang *rum*] ka sang imo kaugalingon batok sa Ginoo sang langit.” Si Belshazzar nagpasulud sang mga suludlan halin sa balay sang Dios kag nag-inum sang alak sa ila. Iya ginpangatarungan nga ang Dios walay gahum nga pahilwayon ang Hudiyong mga bihag nga napunggan sa sining madamong mga tinuig. Nagtoo siya sa mga diosdios nga kahoy, metal, kag bato nga mas gamhanan pa kay sa Dios sang Israel. Ang iya katukuran sang kasayuran nangin sobra ka dimakatarunganon nga siya nagpanglaghap nga pahamut-an ang mga Chaldean nga mga dios pinaagi sa pagpasipala sang solo nga matuud nga Dios “sa kay sin-o ang kamut amo ang imo gininhawa” (*nishmetak*, nagakahulugan sang “kirab sang kinabuhi”). Kag “wala mo paghimayaa” (pael perfect sang *hadar*)—wala siya nagtahod ukon nagkilala sang awtoridad ni *Yahweh*, si Jesu-Kristo (1 Juan 3:23a).

“Niyan ang kamut ginpadala halin sa Iya, kag ini nga linuk-it nasulat [*resham*]. (Daniel 5:24)

“Karon amo ini ang linuk-it nga nasulat: ‘MENE, MENE, TEKEL, UPHARSIN.’”
(Daniel 5:25)

“Niyan”—tungud sang pagsikway ni Belshazzar kay *Yahweh*—“ang kamut ginpadala halin sa Iya.” Ang Chaldean nga linuk-it “nasulat” (peil perfect sang *resham*, nagakahulugan “isulat”). Sa sini nga punto ang mga manugbadbad sang English nga Bibliya nagbaylo sang alpabeto lamang sang linuk-it. “MENE” halin sa berbo (*menah*), “kwentahon,” sa literal nagakahulugan “isa ka mina,” ang kabug-aton sang singkwenta ka mga siklo, kag nagatumod sa parehong kay Belshazzar kag sang mga bisita sa iya salosalo. Ang ikaduhang “MENE” nagapuntirya sa iban nga katawhan. Ang pagliwatliwat sang pulong nagapakita sang pagkakompleto sang divine nga pagbulubanta sang mga Chaldean kag sang ila hari. Ang “TEKEL,” halin sa berbo (*teqal*), “timbangon,” sa literal nagakahulugan “isa ka siklo”; ang “UPHARSIN,” halin sa berbo (*peras*), “bahinbahinon, bungkagon,” sa literal nagakahulugan “katunga sang mine.” Dayon nasundan sang tagna sang kapahamakan nga indi masarangan badbaron sang mangin-alamon. Gin-umpisahan ni Daniel basahon ang mga pulong, mahalongon sa pagmitlang sang kada silaba bag-o siya nagpaathag.

“Amo ini ang pagpakahulugan sang mensahe: ‘MENE’—Ginkwentahan sang Dios ang imo ginharian kag gintapos na ini [*shelem*].” (Daniel 5:26)

Si Daniel nagpaathag nga “ginkwenta” sang Dios ang mga adlaw sang Chaldean nga Emperyo. Luwas sa pipila ka mga uyas, ang mga paglabay sang panahon natapos na para sa “ulo nga bulawan” sang imahen ni Nebuchadnezzar sa kapitulo 2. “Gintapos na ini” (haphel perfect sang *shelem*) nagasimbolo sang katapusan—ang Ginoo ang nagtapos sang ginharian. Ang divine nga paghukum ginhatag na sa ila pinaagi sa porma sang ikalima nga serye sang disiplina.

“‘TEKEL’—gintimbang ka sa mga timbangan kag nasapwan nga kulang.”
(Daniel 5:27)

Ang pulong TEKEL nagatumod sa divine nga paghukum halin sa Pinakamataas nga Korte sang Langit. Si Belshazzar gintimbang sa “mga timbangan” sang divine nga katarungan kag nasapwan nga sal-an.

“Siya nga nagatoo sa Iya wala ginhukman; siya nga wala magtoo nahukman na, tungud kay wala siya nagtoo sa ngalan sang bugtong nga Anak sang Dios.” (Juan 3:18)

Paano bala pagatansyahon sang Dios ang hari? Sa isa ka bahin sang divine nga mga timbangan amo ang grasya; sa isa pa gid ka bahin amo si Belshazzar. Ang mga timbangan wala nagabalanse tungud kay si Belshazzar nagsikway kay Kristo bilang iya Manluluwas. Ang solo nga pamaagi nga magbalanse ang mga timbangan para kay Belshazzar ukon sang bisan sin-ong sakup sang katawhan amo ang pagtoo kay Kristo. Bisan kon daw ano pa man ka maayo ang isa ka tawo, ang iya pinakamaayo isa lamang ka tawhanong pagkamatarong. Luwas kon ang hingpit, perpektong pagkamatarong sang Dios ginpaangkon sa

iya pinaagi sa pagtoo sa Manluluwas (Genesis 15:6), ang mga timbangan ginpapuntirya pakadto sa walay katapusang divine nga paghukum. Ang subong sadto nga kaso ni Belshazzar: Siya wala sang kaluwasan, kag, tungud sina, “nasapwan nga kulang.”

“PERES’—ang imo ginharian ginbahinbahin [*peras*] kag ginpanghatag sa mga Mede kag mga Persian [*Paras*].” (Daniel 5:28)

Sa sini nga pahayag may ara kita sang makawili nga paronomasia, ang paghampang sa mga pulong. PERES, ang pagbahinbahin kag pagbungkag sang Chaldean nga emperyo, pagahimoon pinaagi sa *Paras*—sang “mga Persian.” Ang pulong “mga Persian” nagatumod man sa katumanan sang palanan-awon ni Nebuchadnezzar nahanungud sang imahen nga ang pagdumala sang Persia ginpakita pinaagi sa pilak nga dughan kag mga bukton.

Niyan si Belshazzar nagsugo, kag ginbayoan si Daniel sang purpura kag *ginbutangan* sang kolintas nga bulawan ang iya liog, kag nagbantala nahanungud sa iya nga siya *karon* may awtoridad na bilang ang ikatatlong *manugdumala* sang ginharian. (Daniel 5:29)

Ang bisan sin-o magahunahuna sang kabug-aton sang sining makahaladlok nga mensahe nga kuntani magaengganyo sang hari agud maghulag dayon nga puggan ang katapusan—kon sa pagkamatuud nga ang tagna matuud. Klaro nga, ang iya mga sulundan kag mga talaksan natuis gid kaayo nga nangin wala siya sang kasarang nga tansyahon sang husto ang sitwasyon kag gamitan sang determinadong aksyon. Indi makakilobot kag batok sa ginahandum ni Daniel, ang hari nagtuman sang iya saad: Iya ginpadyaan si Daniel sang “kolintas nga bulawan,” ginhatagan siya sang harianong mga kunop, kag ginpataas siya sa ikatatlong harianong posisyon. Si Daniel karon ginkilala na bilang ikatatlong manugdumala sang emperyo nga madula sa sina mismo nga gab-i.

Ang mga padya wala gid sang kahulugan kay Daniel, kay siya nakahibalo na nga kon ang Dios indi magpauswag sa imo, indi ka mag-uswag. Bisan pa nga ang padya halin kay Belshazzar agi lang ang Ginoo nagsangkap sang pinataas nga kahimtangan para kay Daniel sa panahon sang paghari sang mga Mede kag sang mga Persian. Ang mahaylohong resulta sang iya buluhaton sang pagpangalagad nagpadayon bisan pa sang iya nagakatigulang na nga pangidaron.

Ang mga pag-uswag ni Daniel sa Chaldean kag sang ulihi sa Persian nga mga Emperyo nagalarawan nga ang serbisyo sang isa ka tumuluo wala gid nagadepende sa iya politikanhon ukon palangabuhian nga kahimtangan, ukon sinang sa iya pungsod, kondi sa pagkamatutum sang Dios. Ina nga parehong pagkamatutum nagapatindog sang mga hari, nagapasad sang mga emperyo, kag nagapahalin sang mga hari kag mga emperyo nga wala na nagatuman sang katuyoan sang Dios (Daniel 2:21).

Sa panahon sang pagsinadya kag samtang si Daniel walay kahadlok nga nagsaway sa buangbuang nga hari, ang mga army sang mga Mede kag mga Persian nagakompleto na sang ila mga preparasyon sa pag-ataki. Ang Suba sang Euphrates, nga nag-ilig tubtub sa sentro sang siyudad, ginpalikaw kag ang army nagmartsa pasulud—indi sa ibabaw sang pinalig-on nga mga pader, kondi pinaagi sa uga nga suba.

Sa sina nga gab-i ginpatay [*qetel*] si Belshazzar ang Chaldean nga hari. (Daniel 5:30)

Ang piel perfect sang *qetel* nagapakita nga nakabaton siya sang makahas nga kama-tayon. Maathag nga ang mga manalakay nagmartsa pakadto sa sala sang sinalosalo kag ginpatay siya upod sang iya bastos nga mga upod. Sa makaisa nga ang matahum kaayo nga emperyo nawasak, ang tagna natuman.

GINBALE-WALA NGA MGA PATUNDA SANG MGA MANALAGNA

Sang Si Daniel gintawag sa atubangan ni Belshazzar, nagdiritso siya sa punto. Ang iya pagrepaso sang mga panghitabo, nga ang hari dapat tani nakatalupangud, amo ang pahinumdom sang grasya sang Dios bisan pa sang kapaslawan sang tawo. Ang Dios pirmi gid nagahatag sang grasya sang wala pa ang paghukum. Ara sa mga kamut sang mga Babylonian ang linukot-nga balasahon ni Jeremias, nga gindala ni Prinsipe Seraiah upod sa iya sang siya ginpadala bilang isa ka embahador sa Babylon ca. 594 B.C. Ina nga linukot-nga balasahon may sulud nga makangilidlis nga tagna sang kalaglagan sang siyudad.

Ang mensahe nga ginsugo ni Jeremias nga manalagna kay Seraiah ang anak ni Neriah, ang apo ni Mahseiah, sang siya nag-upod kay Zedekiah ang hari sang Judah pakadto sa Babylon sa ikap-at nga tuig sang iya paghari. (Karon si Seraiah opisyal sang mga kinahanglanon sang militar.) (Jeremias 51:59)

Gani si Jeremias nagsulat sang isa ka linukot-nga balasahon sang tanang kalamidad nga magaabot sa Babylon, *amo ina*, ang tanan sini nga mga pulong nga nasulat nahanungud sa Babylon. (Jeremias 51:60)

Ang pulong nga ginhambal sang GINOO nahanungud sa Babylon, ang duta sang mga Chaldean, pinaagi kay Jeremias ang manalagna: (Jeremias 50:1)

“Ipahayag kag ibantala sa tunga sang mga pungsod.
Ipahayag ini kag magbayaw sang talaksan.
Indi pagtagoa *ini kondi* isiling,
‘Ang Babylon nabihag,
Ang Bel ginpakahuy-an, si Marduk nabungkag;
Ang iya mga imahen ginpakahuy-an, ang iya mga diosdios nabungkag.’
(Jeremias 50:2)

“Kay ang pungsod nagtaklad batok sa iya halin sa aminhan; nga ini magapahi-mo sang iya duta nga kahaladlokan, kag wala sang magapuyo sini. Parehong ang tawo kag sapat nagkaradula, nagpinalagyo sila!” (Jeremias 50:3)

Ang Jeremias 50:2 nagapamilit nga ibantala ini nga impormasyon. “Indi pagtagoa *ini*” amo ang kinahanglanon kaayo, isa ka sugo. Ari amo ang palatukuran sang grasya sang

wala pa ang paghukum: Ang katawhan dapat patundaan.

“Kay yari karon, pagapukawon ko kag pakadtoon batok sa Babylon
 Ang dakong grupo sang gamhanang mga pungsod halin sa duta sang aminhan,
 Kag sila mag-ataki sang *ila* mga linya sang inaway batok sa iya;
 Halin didto pagabihagon siya.
 Ang ila nga baslay mangin kaangay sang eksperto nga mangangaway
 Nga indi magbalik nga walay-bitbit. (Jeremias 50:9)

“Ang Chaldea makawatan;
 Ang tanan nga mangawat sa iya magmabuganaon,” nagapahayag ang
 GINOO. (Jeremias 50:10)

Ang bersikulo 9 nagaliwatliwat nga ang mga mananakup maggolowa sa aminhan halin sa kadutaan sang mga Mede. Ang bersikulo 10 nagatagna sang kompletong kalaglagan.

“Batok sa duta sang Merathaim [nagakahulugan “duha ka pilo ukon doble nga rebelyon”—ang ginhatag nga ngalan Babylon, nagapaintiyende sang bug-os, rebelde nga pagpamatok sa Ginoo], taklad batok sini,
 Kag batok sa mga pumuluyo sang Pekod [ang kusganong Aramaen nga tribu sang Chaldean nga Emperyo, nga nadokumento sa Ezequiel 23:23].
 Patya kag laglaga sila sing bug-os,’ nagapahayag ang GINOO. (Jeremias 50:21a)

“Nagbutang ako sang siud [ang Persian nga heneral, si Gobryas] para sa imo,
 kag nadakop ka man, O Babylon,
 Samtang ikaw ang imo kaugalingon wala makapangaman;
 Nakit-an ka kag nadakpan man
 Tungud nga nagpakigsumpong ka sa GINOO,” (Jeremias 50:24)

“Busa ang iya mga pamatan-on nga mga lalaki mapukan sa iya mga dalan,
 Kag ang tanang mga kalalakihan sang gira pahipuson sa sina nga adlaw . . .
 Yari karon, ako batok sa imo, O ikaw nga isa ka mapataastaason.”
 (Jeremias 50:30a, 31a)

Ngaa bala nga ang Ginoo batok sa mga pumuluyo sang Babylon? Tungud kay sila nagpakigsumpong sa GINOO” Jeremias 50:24). Sila mga kahuluy-an sa Dios sa parehong kada isa kag sa pungsod, kag ang ila mga sala sa panghunahuna kag ang pagsimba sa diosdios nagpalaglag sa Babylon sugod pa sadtong dugay na sang wala pa natabo ang paghukum. Ang manalagna nagpadayon:

“Ang espada ara batok sa mga Chaldean,” nagapahayag ang GINOO,
 “Kag batok sa mga pumuluyo sang Babylon,
 Kag batok sa iya mga opisyal kag sa iya manginalamon nga mga tawo!
 (Jeremias 50:35)

“Ang espada ara batok sa orakulo nga mga pari, kag sila mangin mga buang-buang!

Ang espada ara batok sa iya kusganong mga tawo, kag pangbungkagon sila! (Jeremias 50:36)

“Ang espada ara batok sa ila mga kabayo kag batok sa ila mga karwahi,
Kag batok sa tanan mga tagagowa nga ara sa tunga niya,
Kag sila mangin mga babayi!

Ang espada ara batok sa iya mga manggad, kag pangkawaton sila!” (Jeremias 50:37)

Ang tagna nga “sila mangin mga babayi” wala sing duhaduha nga nagapaathag sang kakulang sang aksyon nga ginhimo ni Belshazzar sang si Daniel nagpahayag sang kahulugan sang sinulat sa kamut didto sa pader. Ang talawan nga hari kag ang iya mga dungganong tinawo nagpabulig sa iban para sa proteksyon.

Gani nagasiling ang GINOO:

“Yari karon, Ako magtublag batok sa Babylon
Kag batok sa mga pumuluyo sang Leb-kamai
Ang espiritu sang manuglaglag [si Cyrus, ang hari sang Persia].”
(Jeremias 51:1)

Ang tawo sang Dios sa sina nga katuyoan wala sang iban luwas kay Cyrus, nahanungud sang ginsulat ni Isaias:

Gani nagasiling ang GINOO kay Cyrus nga Iya hinaplasan,
Nga Akon ginpili pinaagi sa tuo nga kamut,
Agud sakupon ang mga pungsod sa atubangan niya,
Kag palugakan ang mga balikawang sang mga hari;
Agud mabuksan ang mga pwertahan sa atubangan niya agud nga ang mga
ganhaan [sang Babylon] indi pagtakpan. (Isaias 45:1)

Ang Jeremias 51 nagapadayon sang mga detalye sang mga silot sang Babylon.

“Kag magpadala Ako sang mga tagagowa sa Babylon agud mapapalid sa iya
Kag magguba sang iya duta;
Kay sa kada kilid sila magabatok sa iya
Sa adlaw sang iya kalamidad.” (Jeremias 51:2)

Sa pang-agrikultura nga ekonomiya sang dumaan nga kalibutan, ang katungdanan sang pagpapalid amo ang pagpain sang trigo sa upa. Sa sini nga panghitabo ang “mga tagagowa,” ang mga Mede kag ang mga Persian, mangin instrumento sang Ginoo agud padasi-gon kag epektibo nga ipahamtang ang paghukom sang Dios sa sinilotan nga siyudad. Sa sining pagpapalid nga pagpaanggid, ang Ginoo magpahimo sang trigo nga mapreserba kag ang upa gub-on. Si Daniel kag ang iban pa nga espirituhanong hamtong nga tumuluo

(ayhan lakip si Nitocris) palingkawason, samtang si Belshazzar kag ang iban pa nga mga nagtalikod sa tinooan pagapatyon.

Pataluma ang mga baslay, Butaa ang mga suludlan!
 Ang GINOO nagtublag sang espiritu sang mga hari sang mga Mede,
 Tungud kay ang Iya katuyoan batok sa Babylon amo ang paglaglag sini;
 Kay amo ini ang pagtimalus sang GINOO, pagtimalus sang Iya templo.
 (Jeremias 51:11)

Ibayaw ang senyales batok sa mga pader sang Babylon;
 Magpwesto sang mabakod nga guwardya,
 Ipahamtang ang mga bantay,
 Ihanda ang mga tawo sa pag-ambus!
 Kay ang GINOO nagtuyo kag naghimo na
 Sang kon ano ang Iya ginhambal nahanungud sa mga pumuluyo sang Babylon. (Jeremias 51:12)

O ikaw nga nagapuyo sa madamong katubigan,
 Bугanan sa mga manggad,
 Ang imo katapusan nag-abot na,
 Ang talaksan sang imo katapusan. (Jeremias 51:13)

Ang bersikulo 11 may sulud nga diritsong dugang kasayuran sa mga Mede bilang instrumento sang Ginoo agud maglaglag sang Babylon. Ang bersikulo 12 nagahambal sang taktikanhong pagtago, nagapahayag nga ang army magahulat sang gintalana nga tion kon san-o sila magmartsa pakadto sa siyudad. Ang pang-ilis-ngalan “ikaw” sa bersikulo 13 nagapaintiyende sa siyudad nga makit-an “sa madamong katubigan,” kag nagapatumod sa Suba sang Euphrates nga nag-ilig sa tunga sang Babylon nga mabuganaong nagasangkap sa mga kinahanglanon sang siyudad. Kag sa amo man, ang ginhalinan sang kabugana sang Babylon amo ang mangin palaagihan sang kalaglagan sini.

Ang gamhanan nga mga tawo sang Babylon nag-untat sang pag-away,
 Nagpabilin sila sa ila mga pamakod;
 Malapyo ang ila kusog,
 Nangin *kaangay* sila sang mga babayi;
 Ang ila mga puluy-an ginpangsunog,
 Ang mga trangka sang iya *mga ganhaan* nagkarabali. (Jeremias 51:30)

Ini nga bersikulo nagatagna sang paralisis sang Chaldean nga militar kag nagapamatuud nga ang mga kota indi mas makusog kay sa mga lalaki sa likod nila. Ang mga manugpangapin sang Babylon magakakulang sang kaisog kag pang-engganyo agud magpakig-away. Ang ila gahum nadula, mangin kaparehong walay mahimo subong sang babayi.

Niyan si Jeremias nagsiling kay Seraiah, “Sa gilayon nga mag-abot ka sa Babylon, niyan siguroha nga basahon mo ini tanan nga mga pulong sang

mabaskog [ang dugang kasayuran sa tagna sang kalaglagan sang Babylon]. (Jeremias 51:61)

“Kag magsiling, ‘Ikaw, O GINOO, nagsaad nahanungud sini nga duug nga tapuson ini, agud nga wala na gid sang magpuyo sa sini, bisan kon tawo ukon sapat, kondi ini mangin mamingaw sa walay katapusan.’ (Jeremias 51:62)

“Kag kon ini matabo sa gilayon nga matapos mo basahon ini nga linukot [Jeremias 50 kag 51], ihigot mo ini sa bato kag ipilak ini didto sa tunga sang Euphrates. (Jeremias 51:63)

“Kag magsiling, Gani nga ang Babylon maglugdang kag indi na makabutwa liwat, tungud sang kalamidad nga Akon dalhon sa iya; kag lapyoon sila.” Kutub lang diri ang mga pulong ni Jeremias. (Jeremias 51:64)

Pirmi nga, ang mga patunda sang Dios klaro kag nakahanda para sa tanan nga mag-panghalughog sang Balaan nga mga Kasulatan. Suno sa sugo sang manalagna, ang mensahe ginbasa sa publiko, dayon ginhigot sa isa ka bato kag ginpilak didto sa Euphrates. Ang bato naglugdang sa idalum sang suba, mailarawan nga nagapakita sang madangatan sang isa ka nagkagaruk nga emperyo. Singkwentay-singko ka tuig pagkatapos sang “pagbasa” ang sa makaisa nga nangin hambugon nga siyudad, karon nadunot kutub didto sa ubod, klarong nagbale-wala sang patunda kag nagsikway sa Manluluwas. Ang kada linya sang pagpakut ni Jeremias nahitabo.

Ang tagna nahanungud sang kalaglagan sang Chaldea nasulat sang mas temprano pinaagi sa manalagna nga si Isaias. Sa pagkamatuud, ang Isaias 47 amo ang isa ka pag-pasangkad sang ikaduhang MENE sang Daniel 5:25 kag nagasaysay sang kon ano ang nahitabo sa mga nagkarabilin nga katawhan.

“Panaog ka kag lingkod sa yab-ok [simbolo sang kasakit],
O birhen nga anak nga babayi sang Babylon;
Lingkod sa duta nga wala sang trono [katapusan sang emperyo],
O anak nga babayi sang mga Chaldean.
Kay indi ka na pagatawgon nga mahumok kag halalongan [matahum kag makabibihag]. (Isaias 47:1)

“Kuhaa ang galingan kag maggaling sang pagkaon.
Huksa ang imo belo [walay belo—pagkadula sang pagkadungganon, huklasa ang palda [kakulang sang pangbabayi nga bayo—magtrabaho kaangay sang lalaki],
Ubahi ang imo tiil [paglugos], tabok sa mga suba [magpaulipon]. (Isaias 47:2)

“Ang imo pagkahubo mangin hayag,
Ang imo kahuluy-an makit-an man;
Magtimalus Ako kag walay ipaiway nga tawo.” (Isaias 47:3)

Ang kahambugan nangdaya sang mga Chaldean kag naghatag sa ila sang dimatuud nga kahulugan sang seguridad sa likod sang ila hinimo-sang tawo nga kota. Nalikupan sang pagpangita sang kalingawan, sila nangin walay paghalong kag wala nagsapak sang manug-abot nga kapahamakan. Tungud sang mga sala sa panghunahuna, pagpaayaw-ayaw-sa kaugalingon, kag pagsimba sa diosdios magaantos sila sang pagkadula sang mga hinigugma (Isaias 47:7–10), kag pinaagi sa pagsikway sang Pulong sang Dios, magaantos sila sang kalaglagan sang ila emperyo. Dugang pa, ini nga dalanon mayubiton nga nagpanghangkat sang nagtalikod sa tinoohan nga mga Babylonian nga nagpanglaghap sang kalingkawasan pinaagi sa ila manugbabaylan, sa kadamoan sang ila mga manuglaygay, mga astrologo, kag mga manugpakot (Isaias 47:11–13). Wala sa sining mga manugpakot ang makasarang magpalingkawas sa ila (Isaias 47:15).

Bisan pa sang paliwatliwat nga mga patunda nahanungud sang ila madangatan ginusto nila nga indi magbalik sa Dios, ang mga Chaldean nagpili nga magsunud sa ila kaugalingong mga plano kag magbale-wala sang solong Manluluwas. Ang katawhan sang bisan anong kapanahonan sang kasaysayan nga magsunud sa sini nga sulundan napahamak subong ka sigurado sang mga Chaldean.

“Siya nga nagatoo sa Anak may kinabuhi nga walay katapusan; apang siya nga wala magtuman [magtoo] sa Anak indi makakita sang kinabuhi, kondi ang kasingkal sang Dios nagapabilin sa iya.” (Juan 3:36)

Daw ano ayhan ka lain ang kasaysayan para sa mga Chaldean kon may igo nga katawhan ang nagtoo kag nagtubo sa espirituhanong kinabuhi. Ang mga tumuluo amo ang “asin” nga nagapreserba kag nagasakdag sa isa ka pungsod (Mateo 5:13–14).

ANG KABAKOD SANG ISA KA MANGANGAWAY

Bilang isa ka tinugyanan nga pungsod kag isa ka teyokrasya, ang tanan nga Israel, parehong tumuluo kag ditumuluo, magapaidalum sa Kasugoan ni Moises. Ini nga kasugoan wala nagpundar sang ila espirituhanong kinabuhi, kondi nagpaathag sang tawhanong kahilwayan, moralidad, kag divine nga awtoridad sa sulud sang pungsudnong linalang. Bisan pa ini nga regulasyon gindisenyo sang Dios pagtikular para sa Israel, ining amo man nga mga kamatuuran nagagarantiya sang kinaugalingong kahilwayan kag pungsudnong independensya sa bisan anong pungsod nga nagapanghikot sa idalum sang mga sulundanong divine nga katukuran sini.

Ang isa ka aspeto sang may kaangtanan sa mga katungdanan sang militar. Sa bisan anong organisasyon sang militar ini nga mga palatukuran puwede magkahulugan sang kalainan sa tunga sang kadaugan kag kapirdihan. Sa idalum sang Codex III sang Kasugoan ni Moises, ang mga tropa sang Hudiyo ginsugo sa pagpreparar para sa inaway:

“Kon makadto kamo sa inaway batok sa inyo mga kaaway kag makakita sang mga kabayo kag mga karwahi kag sang katawhan nga mas madamo pa kay sa inyo, indi mahadlok sa ila, kay ang GINOO nga inyo Dios, nga nagpagowa sa inyo halin sa duta sang Egypt, kaupod ninyo. (Deuteronomio 20:1)

“Karon kon matabo nga lapit na kamo sa pag-inaway, ang pari magpalapit kag maghambal sa katawhan. (Deuteronomio 20:2)

“Kag siya magsiling sa ila, ‘Pamati, O Israel, nagapalapit kamo sa pagpakig-away batok sa inyo mga kaaway karon nga adlaw. Indi magpapunaw sang tagiposoon. Indi mahadlok, ukon mataranta, ukon magkurog sa atubangan nila,” (Deuteronomio 20:3)

Ang Deuteronomio 20:1 nagapahayag sang kinahanglanon para sa mga sundalo nga magpakig-away sa mga gira. Amo ini ang tunay nga mga pumuluyo sang isa ka pungsod kag madungganon sa panan-aw sang Ginoo. Dugang pa, ang isa ka tumuluo sang Ginoo indi gid kinahanglan mahadlok; may ara siya saad sang Dios: “Kay ang GINOO nga imo Dios . . . kaupod mo.” Ang unang ulunahon sang Kristohanon nga sundalo amo ang espirituhanong kabakod. Ining espirituhanong kusog, nga nagabaylo sa kaisog sa inaway, nagahalin sa pagsalig pinaagi sa pagtoo sa mga saad sang Dios. Ang mga saad kag mga panudlo sang Bibliya halin sa Pulong sang Dios nagabulos sang kahadlok kag kalapyo sa kakalma kag kalig-on (2 Timoteo 1:7).

“Kay ang GINOO nga inyo Dios amo ang isa nga nagaupod sa inyo, agud magpakig-away para sa inyo batok sa inyo mga kaaway, agud luwason [palingkawason] kamo.” (Deuteronomio 20:4)

Ang mga bersikulo 5 kag 8 sang Deuteronomio 20 nagapresentar sang mabaskog nga epekto sang isa ka masaligon nga panghunahuna. Kon ang isa ka tawo maduhaduhaon, dimalig-on, ukon talawan, indi gid siya mangin epektibong sundalo (Santiago 1:8), ni mangin epektibo sa bisan anong pagpabenturar.

Sa katapusan, sa Deuteronomio 20:17 ang Ginoo nagsugo nga ang kaaway patyon—sa sini nga kahimtangan, pamasyon tanan. Gamay lang sa militar ang nakahangup sini nga mga palatukuran subong man si Heneral George S. Patton, isa sa dungganong mga sundalo sang kasaysayan. Sadtong 1 Enero 1944 siya nagsulat:

Pangamuyo sang isa ka Sundalo

Dios nga amon Amay, nga sa duta kag sa dagat nga nagtuytuy gid sa amon pakadto sa kadaugan, palihog ipadayon ang Imo makapapagsik nga pagtuytuy sa sining amon pinakadako nga pagsinumpunganay.

Pabakura ang akon kalag agud nga ang nagaluya nga kinabubut-on sang pagpreserba-sang kaugalingon, nga nagaataki sa amon tanan sa inaway, indi magpabulag sa akon sa katungdanan ko sa akon kaugalingon pagkalalaki, sa himaya sang akon misyon, kag sa akon responsibilidad sa akon kaupdanan nga mga sundalo.

Ipahanugot sa amon mga pwersa-militar inang disiplinadong kaisog kag alalangay nga kumpanya nga nagapasiguro sang kadalag-an sa gira.

Indi ako pagtugoti nga magpangasubo para sa mga tawo nga nagkalamatay sa pagpakig-away, kondi sa baylo tugoti ako nga magkalipay sinang subong nga mga bagani nga nagkinabuhi.

Kon sa akon na bahin ang mapatay, ipahimo sa akon nga may kaisog kag dungog sa pamaagi nga magadala sang pinakadako nga kapahamakan sa kaaway, kag palihog, o, Ginoo, protektahi kag tuytuyi ang mga mabilin nakon.

Hatagi kami sang kadaugan, Ginoo.⁹⁵

Kon ang pipila ka mga Babylonian nga mga lider nakahuput sang panudlo sang Bibliya sa ila mga kalag, basi pa lang ang Chaldea sang makapugong ang mga pwersa sang mga Mede kag mga Persian. Bisan pa nga dako kaayo ang bentaha sang militar sa mga kota sang siyudad, klaro nga wala bisan isa ka sakup sang batalyon ang may pang-engganyo agud pangapinan ang siyudad. Subong resulta, ang kadaugan sang mga Mede kag mga Persian nangin pangkatapusan kag kompleto.

Gani si Darius ang Mede nagbaton sang ginharian sa mga pangidaron nga saysentay-dos. (Daniel 5:31)

Sa liwat, ang Dios sang kasaysayan naggamit sang isa ka pungsod agud himoon ang Iya mga plano para sa Iya katawhang Israel. Tungud sang pagkapukan sang Chaldean nga Emperyo, sang tagna ni Jeremias natuman. Ang Dios naghatag sa Chaldea sang madamong mga tinuig sang grasya bag-o ang paghukum. Apang tungud kay napaslawan sila nga magsabat sa grasya, ang Dios naggamit sang mga Mede kag mga Persian bilang Iya instrumento agud pahilwayon ang mga Hudiyo halin sa Babylonian nga pagpangdaogdaog. Sa idalum sang pagsakdag sang Persian nga Emperyo, si Zerubbabel (Esdras 1:1–3) sa indi madugay magatuytuy sang nagkarabilin nga natawo liwat nga mga Hudiyo sa pagbalik sa Jerusalem.

Sa paghinumdum sang nag-agi, ang mga manugdumala sang Chaldea wala makakilala nga sila ang mga halanot sang Dios agud ipatuman ang ikalimang serye sang disiplina sa Judah. Ang nagsunud sang ila gulpi nga pagribuk kag pagpanakop sang mga Hudiyo, naganib sila sa pagkamataastaason kag kontra-Semitismo, ang duha ka mga paglihis nga batok sa diin ang Dios nagapakig-away. Sang ginbayaw sang mga Chaldean ang ila mga kaugalingon labaw sa Hari sang mga hari kag ginpahog ang Iya pinili nga katawhan, nagkalamatay sila.

95. Ginbadbad halin sa Harry H. Semmes, *Portrait of Patton*, Paperback Library Edition, Seventh Printing: 1972, 174.

MGA LEKSYON HALIN SA DANIEL KAPITULO SINGKO

1. Ang paglikaw wala gid sang masulbar. Ang kada palaligban sa kinabuhi kinahanglan atubangon kag sulbaron pinaagi sa panudlo sang Bibliya.
2. Ang tawhanong kalingawan indi gid mangin makapaayaw-ayaw nga halili para sa pagpakig-upod sa Dios.
3. Ang Bibliya wala nagabale-wala sang paghinubog. Ang paghinubog nagahimo sang kaugalingong mga palaligban sini kag, subong sang tanang mga pagpasobra, amo ang tanda sang kagarukan.
4. Ang pagsikway sang mga palatukuran sang divine nga katukuran kag ang pagsikway sang Maayong Balita nagaguba sang isa ka pungsod. Wala sang pungsod nga makalampuwas sa wala mausisa nga pagtalikod sa tinoohan ukon sang pagpasipala batok sa Dios.
5. Ang isa ka tumuluo ni Jesu-Kristo indi makabale-wala sang panudlo sang Bibliya kag mangin malipayon. Wala sang seguridad sa tawhanong kadalag-an ukon gahum.
6. Ang Pulong sang Dios nagahukum sang mga nagabale-wala sang divine nga kamatuuran.
7. Ang bisan sin-o nga wala mahanas sa Pulong sang Dios indi gid malikawan nga magdepende sa tawo. Kon ang divine nga paghukum nagaabot, ang katawhan nga imo ginsaligan pinaagi sa tawhanong palanan-awon indi makabulig; amo ini ang espesyal nga katungud kag buluhaton sang pagpangalagad sang Balaan Espiritu.
8. Ang tawo wala gid nakahibalo sang adlaw ukon oras sang iya kamatayon. Busa, magpreparar: “Kay ano bala mapulus sini sang isa ka tawo nga makaangkon sang bug-os nga kalibutan, kag madula ang iya kalag?” (Marcos 8:36).
9. Ang matuud nga kalig-on kag kumpyansa nagahalin sa panudlo sang Bibliya sa sulud sang kalag.
10. Ang pagkapukan sang isa ka pungsod ukon emperyo naunahan sang pagkagaruk sang panghunahuna sang liderato sini. Ang haradlokong indi malig-on nga mga manugdumala nagapainutil sang isa ka pungsod.
11. Ginakinahanglan ang panudlo sang Bibliya agud makatoon sang panudlo sang Bibliya. Ang paghangup sang mauswagon nga panudlo sang Bibliya nakapundar sa kahibalo sang pangunang panudlo sang Bibliya.
12. Kon ang panublion sang isa ka pungsod nakasuno sa Pulong sang Dios, ang pagsikway sini kag wala paghalong sa Pulong magresulta sa kalaglagaan sang sina nga pungsod.
13. Ang pagbangon kag pagkapukan sang mga pungsod kag mga emperyo nagadepende sa pagkalabaw nga kamandoan sang Dios. Puwede Niya pauswagon ukon hukman ang isa ka pungsod ukon ang kada isa.

DANIEL SAIS

BABYLON—HALIN SA KAMANGGARANON PAKADTO SA KAIMOLON

SA BUG-OS NGA DUMAAN NGA KASAYSAYAN ang ngalan Babylon paliwatliwat nga nagagowa, kasami nagapatumod sa isa ka partikular nga heyograpikanhong duug sa duta nga sa karon gintawag nga Iraq. Ang Babylon sadto anay sa dumaan nga kapanahonan ara makita sa mga sisiyenta ka mga milya sa bagatnon sang Baghdad sa mga pangpang sang Suba sang Euphrates lapit sa karon nga banwa sang Al Hillah.

Ang Babylon nga makit-an sa Balaan nga Kasulatan may pipila ka mga pagpaintiyende. Wala lamang ini nagatumod sa siyudad kondi sa nagtalikod sa tinoohan nga relihiyon man nga sobra ka makadulumot nga ini pagalaglagon sing bug-os sang Dios (Bugna 17). Dugang pa, bilang isa ka makatalanhaga nga pahayag ang Babylon nagapangabay sa imahen sang kalibutan sang hentil nga nagapamatok sa plano sang Dios para sa Israel. Ang inspirasyon para sa subong nga sistema nag-umpisa sa mga kapanahonan ni Nimrod (Genesis 10:9–10) kag mangin ara tubtub malaglag ang Babylon sa ikaduhang pagkari ni Jesu-Kristo (Bugna 19:19–21).

Sa Daan nga Katipan, ang Babylon una nga gintawag “Babel,” ginkuha halin sa Hebreo nga ginhalinan (*bala*) nagakahulugan “kibuton” ukon “libugon.” Ang English nga pulong

Babylon ginkuha halin sa Akkadian *babilu*, “ganhaan sang Dios.” Parehong ang bibliyanhong siyudad kag ang tore sang Babel, nasambit sa Genesis 11:1–9, ang natukod sa duta sang Shinar, nga mas kasami nakilala bilang bagatnong Babylonia.

Ang pinakadumaan sang nabilin nga tore nga templo, ukon ziggurat, ginkutkutan didto sa Erech (Genesis 10:10) ara na halin pa sa kinatapusan nga bahin sang ikaapat nga millennium B.C. Bisan pa nga ang Bibliya wala magpasiguro sang kinaunahan nga tore sang Babel bilang isa ka tore nga templo, sang ulihi ang ziggurats gingamit sang subong. Ini nagapamatuud nga ang konsepto sang relihiyosong Babylon ara na halin pa sang Pag-anaw. Ang tanang tore nga templo ginhalad sa nagkalainlain nga magbalantay nga mga dios sa pagpaninguha nga siguradohon ang proteksyon sang siyudad ukon sa pagpakalma sang akig nga mga dios sang panteyon.

Sa kabilogang malawig nga kasaysayan sini ang Babylon, nga ang kadungganon puwede subayon kon bulubantaon mga 2000 B.C., nanging politakanhong sentro man sang madamong hentil nga mga pungsod. Ang labing importanteng manugdumala sang Unang Dinastiya sang Babylon amo ang tumalagsahong si Hammurabi (ca. 1728–1686 B.C.) Ang kauswagan ang nagpakilala sang iya paghari nga may pag-uswag sa literatura, astronomiya, matematika, kag arkitektura. Ang labing kilala nga kontribusyon ni Hammurabi amo ang iya regulasyon sang mga kasugoan, nga ginpasundayag didto sa Susa (Shushan—isa sa mga kapital sang Persian nga Emperyo) ni Jacques de Morgan sadtong 1901. Ini nga regulasyon nagpundar sang kahan-ayan sa katilingban suno sa mga katungud sang kada isa, nga ginpalig-on sang awtoridad sang Estado. Bisan nga si Hammurabi nauna kay Moises sa madamong mga siglo, ang iya regulasyon nagakapareho sa madamong mga kasugoan ni Moises nga nasulat sa Pentateuch.

Kaangay sang Jerusalem, ang Babylon may listahan sang gamhanang mga mananakop. Madamong mga henerasyon pagkatapos ni Hammurabi, ang siyudad unang nanging sa idalum sang pagdumala sang mga Hittite, dason sang mga Kassite, kag sang ulihi sang mga Elamite. Sa idalum ni Sennacherib sadtong 689 B.C. ang Assyrian nga Emperyo nagransak kag nangawat sa Babylon. Si Esarhaddon, ang anak nga lalaki ni Sennacherib, nagpatukod liwat sang siyudad nga kon bulubantaon sa paglabay sang onse ka tuig.

Ang Chaldean nga Emperyo sang ulihi nahiusa pinaagi kay Nabopolassar sadtong 625 B.C. Ang Babylon nanging kapital nga siyudad. Sa idalum sang iya panublion, si Nebuchadnezzar II, ining kasami-nga ginlalisang pagkabutang nakalambot sa kinataasang himaya kag nanging ang labing makabibihag nga siyudad sang dumaan nga kalibutan. Si Nebuchadnezzar, ang arkitekto, nagdesinyo sang dalagko kaayong mga kota, malapad nga mga dalan, mga kanal, matahum kaayo nga mga templo, kag mga palasyo. Ayhan ang duha ka labing kilala gid nga mga estruktura sang kapital amo ang makapatalupangud kaayong cobalt-nga asul, ginpahining nga tisa nga Ganhaan sang Ishtar kag ang bantog nga mga Hardin sa Balkonahe, nga ginkabig sang dumaan nga Griyego nga amo ang isa sa pito ka mga katingalahan sang kalibutan.

Ang palaabuton sang sining makadalayaw nga siyudad nanging malayo sa seguridad. Ang Babylon paliwatliwat nga madula. Sadtong 13 sang Oktobre 539 B.C., ang Babylon napukan didto sa army ni Cyrus the Great sang Persia. Sang ulihi ang kabahin sini naguba ni Xerxes I sang Persia (486–465 B.C.) sa pagtimalus para sa nagpadayon nga rebelyon sang mga pumuluyo sini.

Paglabay sang duha ka siglo sadtong 331 B.C. nabihag ni Alexander the Great sang

Macedonia ang siyudad kag gin-umpisahan ang masangkad nga programa sang pagpatukod liwat sang edipisyo, nga nauntat dayon tungud sang mataas kaayo nga mga kantidad. Ang Babylon sa kadugayan nagyanib sa pagdumala sang Parthian ca. 200 B.C. kag nangingin sa idalum sang pagdumala sang Sassanian ca. A.D. 200. Pagkatapos sadto napukan ini sa pagkaguba, kag wala gid liwat nagabawi. Gani ang bug-os nga serye nakompleto. Ang Babylon nakabangon sa kinaputokputukan sang kabantugan kag nagbalik sa yab-ok. Mga dose ka gatos ka mga tinuig pagkatapos sang buluhaton sang pagpangalagad sang aton Ginoo sa kalibutan, ang mga Arab nagpangawat sa nagakaguba sang sinang hambog nga siyudad kag gingamit ang madamong mga tisa sini agud itukod ang Al Hillah.

ANG GINHARIAN NAGAILIS SANG MGA MANUGDUMALA

Tungud sang magamo nga kasaysayan, ang Dios nagagamit sang Babylon agud magtudlo sang espirituhanong mga leksyon sa bug-os nga Balaan nga mga Kasulatan. Samtang ang Sodom kag Gomorrah magrepresentar sang hingpit nga kagarukan sang moralidad kag kahuluy-an sa politika, ang Babylon amo kapareho sa makahuluya nga pagtalikod sa tinooan kag pagkawalay pagtoo. Apang sang paghari ni Nebuchadnezzar, ang Babylon amo ang pagpakita sang mga grasya nga pagpakamaayo sang Dios para sa pungsudnong linalang nga nagpanghikot suno sa mga kasugoan sang divine nga katukuran.

Ang Dios wala gid nagapanabon sang Iya mga aksyon pinaagi sa misteryo agud libugon ang katawhan; sa baylo, Iya klarong ginasaysay sa bug-os nga Balaan nga Kasulatan ang Iya plano para sa katawhan. Ang solong katawhan nga indi makahangup sang divine nga hanas nga pamaagi amo ang mga magsikway ukon magbale-wala sang Iya mga pulong.

Ang Chaldean nga Emperyo kag mas partikular ang hari, Nabonidus, upod sa iya anak nga si Belshazzar, ang katimbang sa paghari, wala mapaiway sa isa ka makamalatay nga gab-i sadtong 539 B.C. Sa kapitulo 5 si Daniel nagsaysay sang mga panghitabo nahanungud sang imoralidad nga pagsinadya ni Belshazzar kag nagapakita sang bug-os nga pagbale-wala sang iya bug-os nga palasyo para sa malapit na gid nga pag-abante sang Persian nga army sa mga ganhaan sang siyudad. Kon namati lamang ang katawhan sa mga patunda sang Dios pinaagi sa mga manalagna, ang kapahamakan sa Chaldean nga Emperyo kuntani nalikawan (Jeremias 51:9).

Sa tion sang si Nabonidus nagsaka sa Chaldean nga trono, ang mga Mede kag mga Persian nagahiusa sa isa ka makahaladlok nga sobra ka kusganong gahum. Si haring Astyages sang Media amat-amat nga nalabwan kag sa ulihi kompletong mapirde sang iya apo, nga si Cyrus II sang Persia. Ang gin-impon nga kusog sang mga Mede kag mga Persian mangin isa ka pwersa nga dapat isaalang-alang kon ang Chaldean nga Emperyo makalampuwas. Apang ang katawhan sang Babylon nagpadayon sang pagbale-wala sang mga tagna nga ginpahayag ni Jeremias sa ila siyudad sadtong 594 B.C. (Jeremias 51:61).

Bisan nga si Isaias kag si Jeremias heyograpikanhong nagsaysay sang indi malikawan nga pagkapukan sang Babylon, indi tanan nga mga detalye sang pagpanakop ang ginpahayag sa Balaan nga Kasulatan. Bilang resulta, sadtong naglabay nga mga kapanahonan ang mga eskolar kag mga teyologo nagpakutpakut nahanungud sang matuud nga mga taktika nga nalabot sa pagkabihag sang siyudad kag ginbais ang pagkakilalahan sang pangunang mga nagtambong. Apang bisan pa sina, ang mga sinulat sang Gryegong mga manalaysay,

nga nagsakot sang arkeyolohiya nga mga natukiban sang naulihing duha ka siglo, nagtugot sang mga panghitabo nga bag-ohon.

Ang nagsunud sa pagkapiirde ni Astyages nga Mede, kag Croesus, ang hari sang Lydia, *The Cambridge Ancient History* nagrekord nga si Cyrus nagpalakat sang madamong army sa panahon sang pagpurulak sang 539 B.C. Ang iya tumalagsahong kadalag-an natabo sa tion sang pagkabihag sang Opis, ang aminhan nga Babylon. Pagkatapos sadto, iya ginbahin ang iya army kag kinaugalingong ginpangunahan ang pag-ataki sa Sippar, lapit sa Euphrates; ini nga aksyon kalkulado niya nga singkwenta ka mga milya nga mas lapit sa kapital. Paglabay sang duha ka adlaw ang ikaduha nga army, sa idalum ni Gobryas (Ugbaru ukon Gubaru), ang gobernador sang Gutium, nagmartsa nga walay kontra pakadto sa Babylon.⁹⁶

Isa sa labing makaintriga kag gindebatihan nga mga pamangkutanon amo ang paano ang mabakod nga pagkakota sang Babylon naagaw sang sobra ka hapos. Una amo nga ang heyograpiya nga konsiderasyon. Ang Suba sang Euphrates nag-ilig pakadto sa sentro sang Babylon kag, suno sa Griyego nga manalaysay nga si Herodotus, ang dakong taytay nagtabon sang suba nga nagaangot sang sidlangan kag katundan nga bahin sang siyudad. Ang isa pa ka Griyegong manunulat, nga si Diodorus Siculus, nagapahayag nga ang tanel ara sa idalum sang Suba.⁹⁷ Madamong mga kanal ang ara sa gowa sang siyudad ang mga gingamit bilang irigasyon kag ginhimo man nga bahin sang sistema sa pagpangapin. Sa pagkamatuud, ang tanang nabagatnan nga Babylonia nainangot-angot tungud sining mga kanal nga ginapaagyan sang tubig para sa mga kinahanglanon sang katawhan.

Ikaduha, si Herodotus nagarekord sang matahum kaayong inhinyerong hinimoan sang mga Persian. Ila ginpalikuliko ang Euphrates pinaagi sa paghimo sang dam sa pipila ka distansya halin sa siyudad, sa pagpalihis sang suba palibot sa Babylon kay sa sulud sini. Ini nakahimo, sang Persian Army sa pagpalapit sa mga kota sang siyudad sa isa ka gab-i. Ang dimatuud nga pagbatyag sang seguridad sang populasyon kag ang nagasunud nga kahimtangan sang kalapyo nagtugot sa army nga makaagi sang dalidali sa mga gwardya nga walay kabudlay. Dayon sila simple nga nagmartsa padulong sa mala nga suba padulong sa Babylon.

Sa sina nga kagab-ihon ang nabantog nga salosalo ni Belshazzar nagtapos sa makakilibot nga mga panghitabo sang sinulat-sang kamut didto sa pader. Ang kagab-ihon nadekorasyonan sang sinapat kag kahulogbon, ang palakat nga naglapnag sa kada klase sang katilingban sa Babylon. Tungud sang nagamohan nga mga pumuluyo kag sang natawhay nga pagpaniid sang military, ang mga Persian sakto gid nga nakasulud kag nanakop. Sa liwat ang Babylon nasakop na naman. Ang garuk nga pungsod kag ang nakasentro-sa kaugalingon nga manugdumala sini nahukman kag gin-islan (Daniel 2:21). Ini nga senaryo nagapahibalo sang aton pagtoon sang ikaanum nga kapitulo sang Libro sang Daniel.

96. *Ginbadbad halin sa The Cambridge Ancient History*, 4:11–12.

97. *Unger's Bible Dictionary*, s.v. "Babylon."

SI DARIUS ANG MEDE

Sa pagkamatuud ang kapitulo 6 nagaumpisa sa ulihing bersikulo sang kapitulo 5:

Gani si Darius ang Mede nagbaton [*qabbe/*] sang ginharian sa mga pangidaron nga sientay-dos. (Daniel 5:31)

Sin-o bala si Darius ang Mede? Ang Bibliya nagarekord sang tatlo ka mga tawo sa pagkabati sang ngalan Darius. Una, may ara Darius nga Mede nga makit-an sa aton dalanon, subong man sa Daniel 6:1, 6, 9, 25, 28; 9:1; 11:1. Ang ikaduha nga tawo amo si Darius ang hari, ukon si Darius ang hari sang Persia, nga ginhinganlan sa Esdras 4:5, 24; 5:5–7; 6:1, 12–15; Hageo 1:1; 2:10; Zacarias 1:1, 7; 7:1. Mas nakilala siya sa kasaysayan bilang si Darius I, Darius Hystaspes ukon Darius the Great, ang pakaisa ni Cyrus the Great. Nagdumala siya bilang hari sang Persia halin sadtong 521 tubtub 486 B.C. Ang ikatatlong dugang nga kasayuran amo si Darius nga Persian sa Nehemias 12:22. Amo ini si Darius Codomannus ukon si Darius III, ang ulihing hari sang Persia, nga ang iya emperyo naguba ni Alexander the Great. Indi si Darius I ni si Darius III ang si Darius ang Mede sang Daniel 5:31.

Ang Balaan nga Kasulatan nagapamatuud nga parehong ang mga Mede kag ang mga Persian ang nakahimo sang importanteng papel sa pagkapukan sang Chaldean nga Emperyo.

“Kay yari karon, Akon [Dios] painiton kag patakladon batok sa Babylon
Ang isa ka hut-ong sang dalagko nga mga pungsod halin sa duta sang
naaminhan.” (Jeremias 50:9a)

Ini wala lamang nagalakip sang army ni Cyrus, kondi sang mga army sang Median nga hari nga sila Astyages kag Croesus sang Lydia, nga ginpirde ni Cyrus. Ang Jeremias 50 kag 51 nagasaysay sang matuud nga pagkapukan sang Babylon sa pipila ka detalye.

Ang GINOO nagtublag sang espiritu (ang pagpang-engganyo) sang mga hari
sang mga Mede,
Tungud kay ang Iya katuyoan amo ang pagbatok sa Babylon agud laglagon ini.
(Jeremias 51:11b)

Dugang pa si Isaias nagapamatuud nga si Cyrus amo ang hinaplasan sang Ginoo nga ginsiling sang Dios,

Gani nagasiling ang GINOO kay Cyrus nga Iya hinaplasan,
Nga Akon gin-uyatan sa tuo nga kamut,
Agud bihagon ang mga pungsod sa atubangan niya. (Isaias 45:1a)

Ang Balaan nga Kasulatan nagtagna sang tama sang makasaysayang mga kamatu-uran sadtong dugay na sang wala pa sila mahitabo. Suno sa parehong bibliyanhon kag makasaysayang mga rekord, ang Chaldea napukan sang mga Mede kag sang mga Persian. Ang army nga nagbihag sang sang Babylon ginpangunahan ni Gobryas, isa ka Per-

sian nga heneral sa idalum ni Cyrus, samtang ang tawo nga nagbulos sang pagdumala sang Chaldean nga Emperyong amo si Darius, ang isa ka Mede.

Bisan pa nga madamong mga manalaysay ang nagpaninguha nga ipakilala ining duha ka mga tawo bilang isa kag amo man nga tawo, lain sila sa kada isa. Ang Daniel 9:1 nagapahayag sang walay pagpatalang nga si Darius amo “ang anak ni Ahasuerus [ang titulo para sa isa ka hari ukon manugdumala, subong sang czar ukon Caesar], sang Median nga kaliwatan,” isa ka harianong pagkatawo. Ini nga kamatuuran napamatud-an sang Hudiyong manalaysay, nga si Josephus:

Gani, niyan, subong sang aton nahibal-an halin sa kasaysayan, amo nga ang katapusan sang mga kaliwatan ni Haring Nebuchadnezzar nag-abot na. Karon si Darius, nga nag-upod sa iya paryente nga si Cyrus nagtapos sang Babylo-nian nga pagkalabaw nga kagamhanan, nga ara na sa iya ika-sisentay-dos anyos sang iya ginbihag ang Babylon; siya ang anak ni Astyages apang gin-tawag sa isa pa gid ka ngalan sang mga Griyego.⁹⁸

Ang harianong mga balay sang mga ginharian sang Media kag Persia nangin malapit ang kaangtanan pinaagi sa ginkasabutan nga pag-asawahay nga ginpakighangup sang Median nga hari, nga si Astyages. Iya ginpakasal ang iya anak nga babayi, nga si Mandane, kay Cambyses, ang hari sang Anshan. Ini nga paghiusa nagprodukto kay Cyrus the Great, ang Hari sang Anshan, nga sang ulihi nangin hari sang Persia. Si Astyages may anak man nga lalaki—si Darius Cyaxares II. Siya ang parehong si Darius ang Mede sa sini nga dalan-non kag ang tiyo ni Cyrus the Great.⁹⁹

Si Cyrus naghinuyang sang gamay nga panahon sa Babylon pagkatapos sang pag-kabihag sini. Iya ginbyaan ang trono sa harianong mga kamut sang iya tiyo, nga si Darius. Sa dugang nga pagpalig-on sini nga pag-alyansa, si Cyrus nangasawa sa anak nga babayi ni Darius. Pagkatapos sang mga duha ka tuig, sa pagkamatay ni Darius, ginhiusa ni Cyrus ang duha ka mga ginharian kag ginhatag sa iya kaugalingon ang titulo nga Hari sang Persia.

Ang tanang mga panghitabo sang Daniel 6 nahitabo sa sulud sang duha-ka tuig nga kalawigon sa panahon sang paghari ni Darius ang Mede. Ang Chaldean nga Emperyong nabihag pinaagi sa pilak nga “dughan kag mga bukton” sang imahen halin sa palanan-awon ni Nebuchadnezzar (Daniel 2:32). Ang mga bukton nagrepresentar sang duha ka mga ginharian sang Media kag Anshan nga niyan nagtingub sang pwersa nga nangin ang pilak nga dughan—ang gamhanan Persian nga Emperyong. Ang Dios naggamit sang Persia agud pangapinan kag protektahan ang iya katawhan. Sa sulud sang duha ka gatos ka tinuig sang pagkaara sang emperyong, ang mga Hudiyo nakaeksperyensya sang ila bulawanon nga katuigan.

Suno sa bibliyanhon nga salaysay, si Nebuchadnezzar nangin ang nagaisahanong natawo-liwat nga hari sang Chaldean nga Emperyong. Apang bisan pa sina, sa idalum sang Persian nga mga manugdumala may ara nangin kilala nga palakat nahanungud sang natawo-liwat nga liderato. Sa kapanahonan ni Isaias, si Cyrus nasambit subong ang “hi-

98. Ginbadbad halin sa Flavius Josephus, *The Antiquities of the Jews*, x. 11.4.

99. Tan-awa ang komentaryo sa ubos ika-43.

naplasan” sang Ginoo, ang solong tion nga gingamit sang Ginoo ina nga pumulong sa isa ka hentil nga manugdumala. Maathag nga dugay na siya nangin tumuluo sang wala pa siya mahiusa sa Persian nga Emperyo. Si Cyrus nasambit sa madamong mga tion sa Balaan nga Kasulatan bilang ang espesyal nga alagad sang Ginoo (2 Mga Cronica 36:22–23; Esdras 1:1–4; Isaia 44:28; 45:1–5).

Ang pagkakabig kay Darius ang Mede narekord sa Daniel 6. Si Darius ang Mede ara sa sientay-dos anyos sang siya “nagbaton sang ginharian” (Daniel 5:31). “Nagbaton” amo ang pael perfect sang Chaldean nga pulong *qabbel*, ang dugang kasayuran kay pagkapili kay Darius bilang manugdumala sang Babylon. Sang wala pa naghalin sa Cyrus para sa Ecbatana, iya ginpasa ang politikanhon nga pagdumala sang Babylon sa iya tiyo, nga si Darius, kag ginbayaan ang pagdumala sang militar sa may kasarang mag-asikaso nga si Gobryas.

PAGHAN-AY LIWAT SANG EMPERYO

Daw sa maayo [*shephar*] kay Darius nga magpili sang 120 ka mga satrapa dira sa ginharian, agud nga sila dapat mag-atipan sang bug-os nga ginharian. (Daniel 6:1)

Ang peal perfect sang *shephar*, “makapahamuut, mabaton,” nagapakita nga si Darius mismo ang iya kaugalingon wala nakahimo sang plano para sa pagdumala sang ginharian; iya lamang gin-aprobahan ini. Basi kon amo ini ang nangin laygay ni Cyrus bag-o siya naghalin sa Babylon. Ang pulong “mga satrapa” amo ang pagbadbad sang Griyego nga pulong (*satrapes*, halin sa Septuagint) kag nagakahulugan sang “manugtatap, magbalantay.” Ang wala na nga Chaldean nga Emperyo ginhan-ay liwat sa 120 ka mga probinsya, ang kada bahin ginpangulohan sang isa ka satrapa ukon gobernador.

Kag sa ibabaw nila ang tatlo ka mga komisyonado [*sarkin*] (sa diin si Daniel amo ang isa), agud nga ini nga mga satrapa magapanabat sa ila, kag sa sina ang hari indi mapaslwan (Daniel 6:2)

Ang responsibilidad sa administrasyon dugang nga ginsalig pinaagi sa pagpili sang 120 ka mga satrapa sa tatlo ka mga grupo sang kwarenta sa kada isa. “Sa ibabaw nila ang tatlo ka mga komisyonado” (*sarkin*) ukon ang punong mga gobernador ginpili, “sa diin si Daniel amo ang isa.” Sa kapitulo 5, si Belshazzar nagpadya kay Daniel pinaagi sa pagpataas sa iya sa ikatatlong manugdumala sang ginharian. Medyo natalupangdan niya nga malapit na lang gid si Daniel mangin ang may ranggo nga nakalampuwas sa Chaldean nga Emperyo. Ang Dios wala nagbutyag sa aton sang mga detalye sang pagkalingkawas ni Daniel sad-tong gab-i sang pagkapukan sang Chaldean nga Emperyo.

Ang kasaysayan nagarekord nga si Cyrus nagpaiway sang kinabuhi ni Nabonidus.¹⁰⁰

100. Si Nabonidus (556–539 B.C.) amo ang umagad ni Nebuchadnezzar, nga nagpangasawa kay Nitocris, kag amo ang kaupod nga manugdumala ni Belshazzar.

Bisan pa nga ginpakamaayo sang abilidad kag kinaalam, si Nabonidus klaro nga wala sang dugang nga nahimo sa iya papel sa administrasyon sang ginhan-ay liwat nga emperyo. Si Daniel, indi si Nabonidus, amo ang napili nga isa sang “tatlo ka mga komisyonado” agud nga ang hari “indi mapaslawan”—madulaan sa pinansyal. Ining maalamong plano nagpa-siguro sang epektibong administrasyon sang ginpasangkad nga kaharian kag nagprotekta sang palangabuhian sang pungsod.

GINPAUSWAG NGA ESPIRITUHANONG PAGKAMATUTUM

Niyan [*edayin*] ining si Daniel nag-umpisa sa [*hawa*] pagkasahi [*netzach*] sang iya kaugalingon sa mga komisyonado kag mga satrapa tungud kay siya nag-angkon sang tumalagsahong espiritu [pagsangkap sang Balaan Espiritu], kag ang hari nagplano nga pilion siya nga mas labaw sa bug-os ginharian. (Daniel 6:3)

Ang Chaldean adverb *edayin*, nga ginbadbad sang “niyan,” dapat mabasa sang “sa sina nga tion.” Ining malikupon nga pulong nagalakip sang tagsa ka panghitabo halin sang tion nga ginpangunahan ni Gobryas ang mga tropa sang Persian pakadto sa sala sang salosalo ni Belshazzar kutub sa bersikulo 3 sang Daniel 6.

Ang mga nahimo ni Daniel para sa Chaldea, subong man sang iya espirituhanong kahimtangan, natalupangdan dayon; kag si Cyrus, mismo ang iya kaugalingon nga isa ka tumuluo, nagkabig sang espirituhanong pagkahamtong ni Daniel subong ang importanteng pagkabutang sa administrasyon. Si Daniel ginbayaw sa mataas nga ranggo, una sang kay Belshazzar kag dason sang kay Cyrus kag Darius. Ang iya tumalagsahong kadalag-an sa pagdumala sang ginharian kinahanglan hangpon suno sa bibliyanhong mga palatukuran. Kon wala ang divine nga kakusog si Daniel indi nangin nagmadinalag-on. Kon ini indi tungud sa pagpauswag sang Dios, si Daniel wala kuntani nag-uswag.

Ang Dios nagapauswag sang preparadong mga tumuluo. Si Daniel ginsakdag pinaagi sa pagtoon kag paggamit sang panudlo sang Bibliya sa iya mga kahitaboan. Ginhunahuna niya ang kinabuhi, ang mga palaligban kag mga kasulbaran sini halin sa divine nga palanan-awon; sa walay pagduhaduha nangin handa siya para sa pag-uswag. Tungud sini nga kabangdanan ang Ginoo nagpakamaayo kay Daniel pinaagi sa labing makadalayaw nga pamaagi. Ang Pulong nagapahayag nga “ining si Daniel nag-umpisa sa pagkasahi sang iya kaugalingon.” Ang peal perfect sang berbo “mangin” (*hawa*) dugangan sang hithpaal participle sang *netzach* nagapahayag sang konsepto sang tumalagsahon. Ang hithpaal isa ka pagtumod-sa kaugalingon kag nagapahangup sang “pagkasahi sang iya kaugalingon” ni Daniel pinaagi sa Pulong.

Biyente-tres ka tuig ang nag-agi halin sadtong kamatayon ni Nebuchadnezzar. Si Daniel, kontentong magkinabuhi nga may kaangtanan sa pagka-dikilala sang sa makaisa nga nalingaw siya sa pagtalupangud-sang publiko, naghalad sadto nga mga tinuig sa mahimulaton nga pagtoon sang Balaan nga mga Kasulatan. Sa sina nga panahon may iban pa nga mga palanan-awon ang ginpahayag sa iya (Daniel 7–8). Ang paggamit sa sini nga bag-ong tagna sa panudlo sang Bibliya nga nakabodega na sa iya kalag nangin kabangdanan agud mabinabinag ni Daniel nga nagakahitabo ang mga panghitabo suno sa

divine nga plano.

Si Daniel mga katorse anyos sa sina nga tion sang iya pagkabihag sadtong 605 B.C. (Daniel 1), nga nagahimo sang petsa sang iya pagkabun-ag sadtong ca. 620 B.C. Sang paghan-ay liwat sang emperyo sa idalum ni Darius nga nahimo sadtong 538 B.C., si Daniel sa iya siguro mga otsentahon na. Ang walay katapusang palatukuran sang Salmo 92:14 nagagowa sa Daniel 6:3: Dira sa pagserbisyo sa Dios ang edad indi balabag sa pag-uswag kag sa kadalag-an. Si Daniel ginpauswag.

Magapamunga pa gihapon sila sa katigulangon;
Mapuno sila sang duga kag sang kalab-as [idyoma para sa mapagsik kag
mauswagon]. (Salmo 92:14)

Dugang nga mga halimbawa sang sini nga palatukuran makit-an sa pagkamabungahon kag sa kauswagan sang duha pa ka mga bagani sang Daan nga Katipan, sila Josue kag Caleb. Sa sulud sang kuwarenta ka malawig nga mga tinuig si Josue amo ang manug-areglo ni Moises; nakontento siya nga mapabilin sa landong sang dungganong lider sang mga Hudiyo tubtub ang Dios nagpauswag sa iya sa duug sang pagkabantugan (Josue 1:1–9). Si Caleb otsentay-singko anyos na sang siya nagdaog sang dalagko nga kadalag-an sang militar batok sa Anakim (mga higante) kag nag-angkon sang iya parte sang Ginsaad nga Duta (Josue 14:6–14). Samtang sa pagkadikilala ang espirituhanong pag-abante nila Caleb kag Josue wala gid naatrasar; ang Dios nagsaad sa ila. Ang Balaan nga kasulatan pirmi nagaliwatliwat nga ang divine nga pag-uswag nagasangkap sang solong matuud nga kadalag-an kag kalipay para sa tumuluo.

Ang pagbayaw sang Dios kay Daniel nag-abot “tungud kay siya nag-angkon sang tumalagsahong espiritu.” Ini nga pahayag nagatumod indi lamang sa nagapadayong pagsangkap sang Balaan Espiritu (Daniel 5:12) kondi sa kalag man ni Daniel—ang kalag nga nahuluman sang panudlo sang Bibliya. Ining makadalayaw kaayo nga tawo nag-angkon sang walay kaparehong kombinasyon sang panudlo sang Bibliya nga nagapuyo sa iya kalag kag sang gahum sang Espiritu nga nagatrabaho sa iya kinabuhi. Tungud sining labaw sa kinaiyahan nga paghiusa si Daniel ukon ang bisan sin-ong tumuluo maarmasan para sa epektibong pagserbisyo.

Tungud sang klarong pagkamasaligan ni Daniel kag sang kapasidad sa liderato, si Haring Darius “nagplano nga pilion siya nga mangin labaw sa bug-os ginharian.” Sa dugang kay Daniel, ang Hudiyo nga mga harianong kaliwat, ang tigtatlo ka manugdumala sang nasakop nga Chaldean nga Emperyo amo ang nasakupan sang administrador sang Persian nga militar, si Gobryas, kag ang Median sibil nga administrador, nga si Darius Cyaxares II. Si Daniel mismo ang iya kaugalingon napili nga pangulo sa pang-gobyernong organisasyon sang kaharian.

ANG KAIMON NAGAIMBENTO SANG AKUSASYON

Niyan ang mga komisionado kag mga satrapa nag-umpisa sa pagtilaw [*be'a'*] agud makakita [*shekach*] sang basihanang sang akusasyon batok kay Daniel nahanungud sa mga hilikuton sang gobyerno; apang indi sila makakita [*yeki'*]

sang basihanang sang akusasyon ukon *ebidensya sang* kagarukan, sanglit nga siya nangin matutum, kag walay kapabayaang ukon kagarukan *nga* makita-an sa iya. (Daniel 6:4)

Ang kahikaw kasami nga nagakahitabo sa sulud sang palibot sang isa ka madalag-on kaayo nga tawo. Samtang ang mga ngalan sang mataas-ranggo nga mga sumulunod ni Daniel wala mapakilala sa aton, ang ila pagkadinahamuut sa harianong pagpili sang mga ginbutang sa posisyon nangin klaro. Ang ila kaimon ginpahayag batok kay Daniel, ang tagagowa. Ang duha ka puwede mahitabo nga mga kabangdanan para sa pagkadikontento sa tunga “sang mga komisionado kag mga satrapa” amo ang sa kaliwatan¹⁰¹ nga panublion ni Daniel, kag ang ginpadasig nga pagpauswag kay Daniel, ang dikilalang Chaldean nga administrador, mas nanguna sa Persian nga dungganong-mga tawo. Sigurado nga, ang ila gagmay nga mga kaimon amo ang indi malikawan nga resulta sang ila pagsikway sa awtoridad ni Daniel. Ang pagpanghikot sang makasasala nga kinaiya wala nagbaylo sa sulud sang mga siglo. Bisan karon nga panahon ang rebelyon batok sa awtoridad nagalapnag sa kada lintang sang aton katilingban kag nagapaluya sini nga pungsod.

Ang kaimon nagpanghilo sang mga kalag sang duha ka lain pa nga “mga komisionado” kag sang “120 ka mga satrapa” (Daniel 6:1). Ang tanan nagyanib sa sining mapintas nga sala sa panghunahuna. “Nag-umpisa sa pagtilaw” amo ang peal active participle sang *be‘a* kag nagapakita sang mapang-engganyo nga kabangdanan sa diin ang sala sa panghunahuna mangin isa ka armas sang kalaglagan. Ang haphel infinitive sang *shekach* nagatanda sang mangin kabangdanan nga berbo “agud makakita” ukon “agud makakuha.” Ang katuyoan sadtong mahikaw nga mga opisyal amo nga “agud makakuha” sang bisan anong basihanang kuno para akusahan si Daniel.

Puwede ka maghandum sang kadungganang ukon pagpahanugot para sa imo kaugalingon. Apang kon ang imo paghandum mapaslawan pinaagi sa iban kag nagapabilin nga nagapabudlay sa imo kalag, ang mangin resulta nga mga sala sa panghunahuna puwede magpaumpisa sang pagpangguba sang dungog, pagpanglibak, ukon bisan sang pagkamakahas. Sa amo man ining malaut nga mga tawo nagpagrabe pa gid sang ila kaugalingong-sugyot nga kalisdanan; samtang nagpadayon sila sa pagpamukaw sang kaimon kag pagdumut sa kay Daniel, “indi sila makakita sang basihanang sang akusasyon.” Ang “indi makakita” amo ang haphel infinitive sang *yekil* nga nagakahulugan sila “wala makakita”; ang tanan nila nga mga paghimulat nabalabagan pinaagi sa matutum nga pagkatuman ni Daniel sang iya katungdanan.

Daw ano nga kapaslawan para sa ila magkahikaw sa maayong kapalaran sang isa ka tawo nga bug-os nga wala sing malain nga tinutuyo. Ang panudlo sang Bibliya nga nagapuyo sa kalag amo ang nagapabangud sa isa ka tumuluo nga magpanghikot labaw sa iya tawhanong abilidad. Samtang si Daniel nag-angkon sang natural nga kahanas sa bahin sang administrasyon, ang panudlo sang Bibliya naghatag sa iya sang matuud nga kinaalam kag pagkamangin-alamon.

Ini nga mga satrapa wala sang makit-an nga sayup sa isa ka tawo nga pirmi nagapanghikot sa sulud sang katukuran sang divine nga disenyo. Indi nila mapanghiwala nga si

101. Thieme, *Anti-Semitism*.

Daniel “nangin matutum.” Wala bisan sa makaisa nga si Daniel nagduhaduha sa abilidad sang Dios nga pagatuytuyan ang iya kinabuhi ukon ang mga hilikuton sang emperyo. Ang pagkamatutum amo ang palatukuran sang matuud nga Kristohanong serbisyo nga naengganyo pinaagi sa panudlo sang Bibliya sa sulud sang kalag kag hinatagan sang gahum sang Balaan Espiritu. Ang kabayaran para sa matutum nga katampad ginpahayag sa Mateo:

“Ang iya agalon nagsiling sa iya, ‘Maayo gid, ulipon nga maayo kag matutum; nangin matutum ka sa diyutay nga mga butang, Akon ikaw padumalahon sa madamo nga mga butang, sulud sa kalipay sang imo agalon.’” (Mateo 25:21)

Ang maimon nga katawhan mga grabe kaayo kag determinado. Indi sila makapahamuut kag indi makapatawhay. Talagsa lang gid ang isa ka tawo makahuput sining malain nga tinutuyo nga indi makahimo sang nagasunud nga buhat sang pagtimalus. Sigurado nga ining “mga komisionado” kag mga “satrapa” wala naglimita sang ila kaawayon kag maakigon nga hunahuna batok kay Daniel. Mapagsik sila nga naghumon nga pahalinon siya sa katungdanan, Paano bala nila himoon ang iya paghumon? Mahalungon nila nga pagausisaon ang tanang mga desisyon ni Daniel agud makakita sang sayup. Magapaidalum siya sa padayong pagpanilag sa paglaum nga makakita sang kabangdanan agud pamatud-an nga siya ditampad sa hari. Si Daniel bala nagapakig-upod sa mga Chaldean agud pahalinon ang bag-o nga mga manugdumala? Sa bisan anong mga panghitabo, ang tanang intriga nangin walay pulus, ang iya tuso nga mga kontra nagakinahanglan magbaton nga “walay pagpabaya ukon kagarukan *nga* makit-an sa iya.”

Niyan ini nga mga tawo nagsiling, “Indi kita makakita sang bisan anong basihanang sang akusasyon batok sining kay Daniel luwas kon makakita kita *sining* batok sa iya nahanungud sa kasugoan sang iya Dios.” (Daniel 6:5)

May ara isa ka bukas pa nga pamaagi: Si Daniel posible nga madakpan sa lawa sang espirituhanong mga hilikuton—ang maalamong padihot nga gin-imbento sang desperado kag matimaluson nga mga hunahuna. Si Daniel walay sekreto sang iya pagtoo. Sa wala sing pagduhaduha, iya ginpahayag ang mensahe sang Maayong Balita sa madamo sining mga tawo. Pinaagi lamang sa mapinadayunong pagpamatuud ni Daniel nga sila nakahibalo nga ang iya unang katampad ara sa Dios. Ayhan pinaagi sa paggamit “sang kasugoan [pagtolon-an] sang iya Dios” ila makombinse ang hari nahanungud sang pagkadimatutum ni Daniel sa regulasyon sang mga Mede kag sang mga Persian.

Subong nga si Kristo gintintal ni Satanas sa Mateo 4, gani ang tanang mga tumuluo nga nakalambot sa espirituhanong pagkahamtong makapaabot sang mga pag-ataki sa madali man ukon madugay. Si Daniel nakalikaw sang subong nga mga paghampak sadtong nagagi kag sa gilayon nga malabot sa isa pa ka pagbinais nga may kaangtanan sa anghelon nga pagsinumpunganay.¹⁰²

102. Ang anghelon nga pagsinumpunganay amo ang makit-an nga inaway sa tunga sang Dios kag ni Satanas, nga ginpadabdab sang sadto anay-nga kasaysayan nga pagribuk ni Satanas kag sang isa-sa tatlo ka bahin sang mga anghel, nga masulbar pinaagi sa pagtuga sang katawhan kag sang nagapadayon nga espirituhanong inaway sa kasaysayan sang tawo. Tan-awa ang Thieme, *Ang*

ANG SALA NAGAHIMO SANG SALA

Niyan ini nga mga komisionado kag mga satrapa nagkasugot didto sa hari kag nagsiling sa iya sang subong sini: “Haring Darius, magkinabuhi sa walay katubtuban! (Daniel 6:6)

“Ang tanan nga mga komisionado sang ginharian, ang mga mahistrado kag mga satrapa, ang mataas nga mga opisyal kag ang mga gobernador nag-konsulta na sing ululupod nga ang hari dapat magpundar sang regulasyon kag ipatuman ang sugo nga ang bisan sin-o nga nagapangabay sa bisan sin-ong dios ukon tawo luwas sa imo, O hari, sa sulud sang trenta ka adlaw, ihaboy siya didto sa lungib sang mga leyon.” (Daniel 6:7)

Sa makaisa nga ang plano naporma na pinaagi sa pagkunsabo sang mga manugga-mong-lider sang sini nga paghumon, ang mga manugdumala nagtipon para sa opisyal nga komperensya sa atubangan sang hari agud kombensihon siya agud “magpundar sang regulasyon.” Sila nagpatumod sa iya sang pagpangbulahan nga protocol: “Haring Darius, magkinabuhi sa walay katubtuban!” Ang pagpadamo sang mga sala sa panghunahuna sa karon ginpakita sa hayag nga sala—nagabinutig! Ang ila pagpamilit nga ang tanan “nag-konsulta na sing ululupod” amo ang kabilogan sang sayup nga pagrepresenta sang mga ka-matuuran nga gindisenyo agud itago ang paghumon. May ara sang duha ka pilo nga pamatuud: Una, maathag nga si Daniel wala nalakip ukon ginkonsulta sa sini nga butang. Ikaduha, ini mangin isa ka lawasnong pagkaimposible para sa nagkalainlaing administrati-bo kag sa militar nga mga manugdumala sa sini nga masangkaron nga emperyo nga mag-tililipon sa subong lamang kanubo nga pagpahibalo para sa isa ka naghiliusa nga desisyon sa bisan anong harambalon.

Ang komon nga kasugoan puwede mabaylohan, apang ang harianong “regulasyon” magabutang gid sining bag-ong dekrito sa kategorya sang hingpit nga kasugoan sang mga Mede kag sang mga Persian. Ang basihanang sang sining tipo sang kasugoan nanging pinasahi nga sa sina:

1. Ini kinahanglan mapirmahan sa mismo sang hari;
2. Sa makaisa nga ang kasugoan napamatud-an, ang regulasyon indi na gid mabaylohan ukon mabawi kag parehong maaplikar sa hari kag sa ordinaryong katawhan.

Klaro nga ang humon nga pahalidon si Daniel maalamon nga ginhan-ay. Ang iya naan-dan nga pagpangamuyo sang tatlo ka beses sa isa ka adlaw nahibaloan sang kadamoan, kag ang pagdumili batok sa mga pangabay sa bisan kay sin-o luwas sa hari sa sulud sang trenta ka adlaw siguradong magsikop kay Daniel sa ila siud.

Ini nga mga tawo nagbaylo sang ila mga sala sa panghunahuna sa hayag nga pagtima-lus kag nagdalahig sa mga ara sa ila palibot. Nahigkoan ang hunahuna ni Darius pinaagi sining kaimon nga pagpaninguha agud gub-on si Daniel. Pinaagi sa pagduang sang “luwas

sa imo” ang mga manughumon nag-apela sa paghatag importansya-sa kaugalingon kag kailigbon sang hari. Dako kaayo nga pagpahanugot sang publiko amo ang indi mapunggan nga pagsulay sa diin madamo ang mabiktima. Si Darius dimahimo nga walay labot. Ang garbo kag pagkamataastaason amo ang iya pangunang mga bahin sang kaluyahon. Nagalakat siya nga bulag sa lawa nga ila mahalungon kaayo nga ginrara agud siudon si Daniel.

Ang pagsambit sang “lungib sang mga leyon” bilang isa ka pamaagi sang silot nga kamatayon sa Persian nga Emperyo isa ka importante nga kabangdanan sa pagkamangin-makasaysayan sang Libro sang Daniel. Ang mga Babylonian kag mga Chaldean naggamit sang kalayo bilang isa ka masiluton nga pamaagi (Daniel 3) tungud kay indi sila manugsimba sang kalayo. Ang mga Persian, kon sa bagay, nagsimba sa dios nga kalayo sa ila panteyon. Busa, imbis sang pagsunog naggamit sila sang lungib sang mga leyon bilang ila pamaagi sang pagpatay.

Sa paglabay sang mga siglo ang silot para sa ginsiling ukon matuud nga mga krimen natabo sa madamong mga porma, ang kadamoan sa diin makakulugmat kaayo nga kasakit. Apang, ang tumuluo nga napuno sang panudlo sang Bibliya wala nagakinahanglan mahadlok sang subong nga kapintas. Protektado siya sang Ginoo sa dimakatarunganong mga kahitaboan, bisan kon nagaatubang siya sang lungib sang mga leyon ukon sang nagakalayo nga hurnohan. Ang Dios nagapalingkawas sang mga tumuluo halin sa ukon gulpi kaayo nga mga kapahamakan sang kinabuhi. Bisan pa kon ang Dios indi lawasngong magpalingkawas kondi nagatugot sang kamatayon sang isa ka tumuluo, ang lya panyempo kag kinaalam pirmi gid perpekto.¹⁰³

ANG DEKRITO SANG HARI

“Karon, O hari, ipundar ang sugo kag pirmahi ang dokumento agud nga ini indi puwede [/a] mabaylohan, suno sa kasugoan sang mga Mede kag sang mga Persian, nga sa diin indi na mabawi.” (Daniel 6:8)

Gani si Haring Darius nagpirma sang dokumento, nga amo, ang sugo. (Daniel 6:9)

Sa makaisa nga sila naghimohimo sang pundasyon sang kabutigan para sa ila tuso nga plano, ang makadulumot nga mga dungganong tinawo nagpangabay kay Darius nga “magpundar [aphel imperfect sang *qum*] ang sugo kag pagpirma [peal imperfect sang *resham*] sang dokumento.” Ini nga dekrito ginpanugyan para lang gid sa kalaglagan sang isa ka tawo, ang buhat nga bug-os sa paglapas sang mga kasugoan sang divine nga katukuran. Ang tanang paghimo sang mga kasugoan dapat madisenyo para sa proteksyon sang kadamoan nga mga pumuluyo. Natonto si Darius. Kon nag-isip lang siya sang maa-ngayon imbis sang nalunod sa uluinto sang iya mga sumulunod, kuntani nakilala niya ang dimatuud nga pagpang-engganyo sa likod sining paghimo sang mga kasugoan. Ang

103. Thieme, *Victory over Death*.

ginharian wala maserbihan sing maayo tungud sang pagdalidali nga paghukum ni Darius.

Ang bug-os nga panugyan amo ang indi lamang wala makinaugaling legal nga pamaagi, kondi nangin kabaliskaran sa maayong administrasyon. Ang isa ka tawo nga nagaproseso sang tanang mga pangabay para sa trenta ka adlaw magatuytuy lamang sa dako kaayo nga pagbagsak sa pang-gobyernong makinaryas sining dako kaayo nga emperyo. Klaro nga, ang kailigbon sa pagpahanugot sang hari napatalum gid sing tuman nga nagpanghikot siya sing solo sa sulud sang katukuran sang iya mga balatyagon. Ini nagpahimo sa iya nga walay kasarang sa paghimo sang maangayong mga desisyon—ang mismong reaksyon nga ginlauman sang manughumon nga mahitabo sang gin-imbento nila ini nga pahito.

Sa pagpahanugot sa sini nga dekrito, ginbayaw ni Darius ang iya kaugalingon sa mataas nga mga palibot sang paganong pagkadios. Nagpresenta siya bilang ang representante ni Ormazd, kag suno sa ditumuluo nga kinaugali sang mga Persian, ang iya kasugoan nangin hingpit.¹⁰⁴ Sa pagkamatuud, sa sulud sang trenta ka adlaw ang gobyerno sang emperyo magauntat sang pagpanghikot kag ang kahilwayan sa relihiyon matapos na.

Sanglit nga si Cyrus naghatag awtorisasyon kay Darius nga magdumala sang mga hilikuton sang kaharian, ang pirma sang manugdumala ginakinahanglan para sa pagpaligon sang ginpanugyan nga dekrito bilang ang kasugoan sang kadutaan. Ang “bawion” amo ang peal imperfect sang *‘ada’*. Ang pagdugang sang pinakakusog nga negatibong *la’* nagapakita nga, sa makaisa nga narekord na, ang kasugoan indi na gid pwede panason sang bisan anong awtoridad sa bisan ano man. Nabulagan sang mabaskog nga handum kag kailigbon sa gahum, si Haring Darius nagpirma kag nagrekord sang sugo.

ANG ESPIRITUHANONG KALIG-ON NI DANIEL

Karon sang nahibal-an ni Daniel nga ang dokumento napirmahan na, nagsulud siya sa iya balay (karon sa iya hulut sa atop nga ang iya mga bintana bukas padulong sa Jerusalem); kag nagpadayon siya sa pagluhod sa makatatlo ka beses sa isa ka adlaw, sa pagpangamuyo [*tze/la*] kag nagapasalamat sa atubangan sang iya Dios, subong nga iya na ginahimo sang una. (Daniel 6:10)

Sang si Solomon naghalad sang templo sa 1 Mga Hari 8:22–53, nagpangamuyo siya nga kuntani ang Ginoo indi malipat sang mga saad nga ginhiyo sa iya amay, nga si David. Apang dapat gid nga ipatuman ang ikalimang serye nga disiplina sa mga Hudiyo, ang mga nabihag ginhambalan nga “magpangamuyo sa Iya [nga nagaatubang] padulong . . . sa balay [ang templo] nga akon ginpatukod” (1 Mga Hari 8:48). Gani si Daniel nagsunud sa divine nga kasugoan: Ang mga bintana sang iya hulut ginbuksan “padulong sa Jerusalem. “Ginsunud ni Daniel ang sulundan sang Salmo 55:

Sa kagab-ihon kag sa kaagaahon kag sa kaudtohon, magareklamo kag magku-mod ako [grabe nga pangamuyo],

104. Si Ormazd ukon Ahura Mazda amo ang may pinakamataas-ranggo nga dios. “Mangin-alamong Ginoo,” sa relihiyosong sistema sang Iranian nga mangin-alamon kaayong si Zoroaster. Tan-awa ang *Encyclopedia Britannica*, 1970 ed., s.v. “Ahura Mazda,” ni Jacques Duchesne-Guillemin.

Kag Siya magapamati sang akon tingog. (Salmo 55:17)

Ang deklarasyon sa bersikulo 10 sang pagkadiskobre ni Daniel sang bag-ong kasugoan nagpakilala nga si Daniel wala labot sa pagsulat sini nga dekrito kag wala siya didto sa palasyo sang ang pagpanugyan ginpresentar sa hari. Kon ara lang siya, kuntani nakaprotesta siya. Ang berbo “nahibal-an” amo ang peal perfect sang *yeda'* kag nagapakita sang kompletong pang-ino. Sa makaisa nga nahibal-an ni Daniel ining bag-ong kasugoan, sa gilayon niya nahangpan ang buut pakahulugan: Ang dekrito diritso nga nagtinguha sang iya kagulub-an.

Bilang ang pinakamataas sang ranggo nga opisyal sa emperyo sa idalum ni Darius, kuntani napalingkawas ni Daniel ang iya kaugalingon sa iya kabudlayan. Kuntani nagpa-ngatarungan siya: “Puwede nga ini mangin-alamon para sa akon nga magpangamuyo sang sekreto sa sining sunud nga trenta ka adlaw. Labot pa, kon patyon ako, Indi ako makapangalagad sa Ginoo. Ang Dios makahangup!” Iya kuntani ginhimo ini, apang wala niya ginhimo! Si Daniel wala mahadlok ni nagkasubo; siya nakahibalo nga ang ilinaway iya sang Ginoo (1 Samuel 17:47) kag sa sina ang Dios amo ang responsable sang ginbayaw nga posisyon ni Daniel. Kon ang iya sa karon nga kahimtangan sang kauswagan pagabaliskaron, ini man, mangin katungud sang Dios. Si Daniel bug-os nga nakahangup sang iya mga piri-lian. Naghimo siya sang isa ka desisyon: Siya magpadayon sa amo gihapon nga kinaandan nga pagpangamuyo nga iya nangin kinabatasan sadtong dugay na.

Ano bala ang dapat nga mangin pamaagi sang aksyon sang tumuluo kon siya nagpa-ngatubang sang paghimo sang kasugoan nga kontra sa mga kasugoan sang Dios? Kon ang mga kasugoan sang tawo nagasumpong sa mga mando sang Dios para sa pagpaambit sang Maayong Balita kag pagsimba, ang divine nga mga direktiba ang unahon. Ang mga apostol nga sila Pedro kag Juan nag-atubang sini nga pagkatip-ang sang sila gindumilian sang Sanhedrin nga magpahayag sang Maayong Balita kag sang mga panudlo sang Bibliya nahanungud kay Kristo (Mga Binuhatan 4:17–18). Sa walay pagduhaduha, sila nagsabat:

“Kon matarong ini sa panan-aw sang Dios nga magpamati sa inyo imbis sa Dios, kamo ang maghukum; kay indi kami makapugong sa paghambal sang kon ano ang amon nakit-an kag nabatian.” (Mga Binuhatan 4:19b–20)

Nagpadayon sila sing malig-on sa ila misyon kag gintugyan ang kinagowaan sa mga kamut sang Ginoo.

Wala sing mangin kompromiso. Ang kada tumuluo kinahanglan magbulag sang iya kaugalingon sa pagtalikod sa tinoohan. Amo ini ang eksaktong ginhimo ni Daniel: “Nagsulud siya sa iya balay.” Ang mapinangamuyoon nga kinabuhi ni Daniel amo ang pribadong butang sa tunga sang iya kaugalingon sang sa Dios. Kuntani nangin hilway si Daniel nga mag-simba kutub sang iya ginhandum sa pakapribado sang iya kaugalingong panimalay.

Ang palatukuran sang pagkapribado amo ang proteksyon sang Dios sa katungud sang kabubut-on sang isa ka tawo. Ang pagkapribado kag kahilwayan nagainupdanay. Luwas kon ang pumuluyo nagalapas sang komon nga kasugoan, wala sang gobyerno ang may katungud nga manghilabot sa iya pribado nga kinabuhi. Ang gobyerno nga nagapangibabaw sa pagkapribado sang mga pumuluyo sini nagalapas sang hinatag-sang Dios nga kahilwayan.

Tatlo ka beses sa isa ka adlaw si Daniel nagpangamuyo sang sinsero (pael participle

sang *tze/a'*) “nagapasalamat” (aphel participle sang *yeda'*). Ini nga dedikasyon sa pagpangamuyo nagpahayag sang pagsalig ni Daniel sa palaabuton kag ang mapinadayunon nga selebrasyon sa iya kalag para sa tanan nga nahimo sang Dios para sa iya sang kinaugalingon, subong man sang para sa mga Hudiyo nga nabihag.

Ang Daniel 6:5 nagpahayag lamang nga ang mga kaaway ni Daniel naglaum sa paggamit “sang kasugoan sang iya Dios” batok sa iya. Ang Daniel 6:10 nagadugang sa eksakto kon ano ang ila ginahunahuna. Ang ulihing panghambal sa bersikulo 10, “subong nga iya na ginahimo sang una.” Literal nga nagalakip sang sientay-otso ka tuig nga si Daniel nangin malayo sa Jerusalem. Ang mapinadayunong mapinangamuyoon nga kinabuhi ni Daniel nakahatag higayon sa mga manughumon ni Daniel nga masiud siya.

Samtang ang Balaan nga Kasulatan nagasaysay lamang sang mga paghulag ni Daniel, ang iya panghunahuna sa sini nga krisis indi mabudlay subayon:

1. Gintugyan ni Daniel ang palaligban sa Ginoo.

Ipilak ang imo lulan sa GINOO, kag Siya magaalay-ay sa imo;
Indi gid Niya pagatugotan ang matarong nga mahadlok. (Salmo 55:22)

2. Si Daniel nalikupan sang Ginoo pinaagi sa pagkuha halin sa divine nga palananawon sa iya kalag.

Magkalipay sang imo kaugalingon sa GINOO;
Kag Siya magahatag sa imo sang mga handum sang imo tagiposoon.
Itugyan ang imo pamaagi sa GINOO,
Salig man sa Iya, kag himoon Niya ini. (Salmo 37:4–5)

3. Ginbaton ni Daniel ang humon batok sa iya kinabuhi subong isa ka pagtilaw halin sa Ginoo. Iya gin-atubang ang pagtilaw nga may kahibalo nga:

Ini man nagahalin sa GINOO sang mga kasundalohan,
Nga naghimo sang *Iya* maayo kaayo nga laygay kag sang *Iya* kinaalam nga makadalayaw. (Isaias 28:29)

4. Ginpasalamatan niya ang Dios tungud sini nga krisis kag nangin preparado nga himoon ang kabubut-on sang Dios.

“Ang GINOO sini; tugoti Siya nga himoon kon ano ang subong sing maayo sa Iya.” (1 Samuel 3:18b)

5. Si Daniel nagpabilin nga kalmado kag wala natublag subong nga ginbutang niya ang iya pagsalig sa Ginoo.

Salig sa GINOO sa bug-os mo nga tagiposoon,
Kag indi magsandig sa imo kaugalingon nga paghangup.

Sa tanan mo nga mga pagginawi kilalaha Siya,
Kag Iya pagatadlongon ang imo mga banas. (Mga Hulubaton 3:5–6)

6. Wala siya “nawad-an sang paglaum” (pagkataranta sang panghunahuna, Mga Hebreo 12:3b) kondi nagpadayon sa “perpektong kalinong.”

“Ang kalig-on sang hunahuna Ikaw magatipig sa perpektong kalinong,
Tungud kay nagasalig siya sa Imo.
Salig sa GINOO sa walay katubtuban,
Kay sa DIOS nga GINOO, *kita may* walay Katapusang Bato.” (Isaias 26:3–4)

7. Sa kadugayan, si Daniel nangin madinalag-on sa iya kinabuhi sang may pagtoo-nga may kapahuwayan, lig-on sa kahibalo sang walay limitasyon nga gahum sang Dios.

Magapanawag ako sa Dios nga Labing Mataas,
Sa Dios nga nagahimo sang *tanang nga mga butang* para sa akon.
Siya magapadala halin sa langit kag magluwas [magpalingkawas] sa akon;
Siya nagapahanumdum sa iya nga nagalapak sa akon. Selah.
Ang Dios magapadala sang Iya maluluy-ong paghigugma kag sang Iya kamatuuran. (Salmo 57:2–3)

Kaangay kay Daniel, tugoti ang Ginoo nga magsulbar sang tanan mo nga mga palaligban.

Hinumduma nga si Daniel amo ang paboritong manuglaygay sang hari, apang kon siya maglapas sa kasugoan, indi gid siya makapaabot sa proteksyon sang hari. Si Darius, sa pagkamatuud, magpaninguha sa paggamit sang iya gahum agud ipreserba ang kinabuhi ni Daniel; apang pinaagi sa iya kaugalingong pagdalidali kag dimangin-alamon nga desisyon ginhimo ni Darius ang iya kaugalingon nga walay gahum.

Ang wala naintiyendihan sang hari ni sang iban pa nga mga manugdumala amo nga ang kinabuhi ni Daniel ara sa mga kamut sang Ginoo (Salmo 31:15). Kon ang tawhanong gahum nagahingabot, ang divine nga gahum nagaprotekta (Salmo 33:9–11). Si Daniel nagpatawhay sa kahibalo sang sini nga palatukuran kag nagpadayon sang iya relasyon sa Ginoo pinaagi sa pangamuyo, bisan nga ini naglapas sa dimakatarunganong kasugoan nga ginpirmahan ni Darius. Indi ang mga krisis ni ang mga kabug-aton sang kinabuhi ang makagabot sang kalipay kag kalinong sa kalag ni Daniel. Ang panudlo sang Bibliya ang mas matuud, mas importante sa iya kay sa mga politika kag gahum sang hari. Subong nga siya nagkinabuhi pinaagi sa Pulong, si Daniel handa mapatay para sa Pulong.

SI DANIEL NASIUD

Niyan ini nga mga tawo [*gubrayya*’, “mga bagani”] naghiliusa [*regash*, “naga-tinumpok”] kag nasapwan si Daniel nga nagapangabay kag nagapakilooy sa atubangan sang iya Dios. (Daniel 6:11)

Ang pagpakadlaw sang Dios pinasahi. Ang “mga tawo” amo ang Chaldean nga pulong *gubrayya*, kag ang isa ka pagbadbad amo ang “mga bagani.” Ang ginpabalaan nga pag-insulto lamang ang makatawag sang subong nga mga tawo nga mga bagani. Samtang dapat kuntani nangin masako sila sa nagakataas nga hilikuton sang pagdumala sang isa ka dako nga emperyo, sa baylo ginpakubus nila ang ila mga kaugalingon sa pagkamakalooloy nga ordinaryong manughumon. Ang “nagtinumpok” amo ang haphel perfect (causative active) sang berbo *regash*, nagapahayag sang nakatoril, mabangis nga kahimtangan sang hunahuna sang sining mga tawo samtang sila nagdalidali nga dakpon si Daniel sa akto nga nagapangamuyo.

Ang pagkamasinulundon ni Daniel sa pagsunud sa mga mando sang iya Dios hayag kaayo sa publiko kag ang mga manugdumala nakasigurado nga si Daniel wala makalipat mangamuyo bisan sa isa ka tion. Klaro nga ang iya bintana, nagaatubang sa Balaan nga Siyudad, makit-an sa dalan, kag tanan sina nga kinahanglanon amo ang madamong mga saksi agud manumpa nga si Daniel natalupangdan nga nagapangamuyo sa Dios. Subong sang ginpaabot, ila “nasapwan” (haphel perfect sang *shekach*) si Daniel nga “nagapangabay” kag “nagapakilooloy sa atubangan sang iya Dios” (hithpaal participle sang *chanan*).

Ang siud nag-ulhot kag si Daniel nadakpan. Ang sunud nga tikang amo ang pagpalapit sa hari kag magpahayag sang pagkadimasinulundon ni Daniel sa harianon nga mando.

Niyan nagpalapit sila kag naghambal sa atubangan sang hari nahanungud sang sugo sang hari, “Wala ka bala magpirma sang isa ka sugo nga ang bisan sin-ong tawo nga nagapangabay sa bisan kay sin-ong dios ukon tawo luwas sa imo, O hari, sa sulud sang trenta ka adlaw, itagbong sa lungib sang mga leyon?” Ang hari nagsabat kag nagsiling, “Ang pahayag matuud, suno sa kasugoan sang mga Mede kag mga Persian, nga indi puwede bawion.” (Daniel 6:12)

Niyan nagsabat sila kag nagsiling sa atubangan sang hari, “si Daniel nga isa sa mga pinalayas halin sa Judah, wala magsapak [*sum*] sa imo, O hari, ukon sa sugo nga sa diin imo ginpirmahan, kondi nagpadayon sa paghimo sang iya pangabay sang tatlo ka beses sa isa ka adlaw.” (Daniel 6:13)

Daw ano ka traidor ang mga manughumon nga nagmanipula kay Darius sa bersikulo 12. Nga wala sing pagsambit sang ngalan ni Daniel ukon nagapabatyag sa hari nga may isa nga naglapas sang iya kasugoan, ginkombensi nila siya nga ihambal liwat ang dekrito kag agud ipatalupangud nga ang “sugo” indi na gid puwede “bawion.” Kon si Darius kuntani wala nagdayaw sing sobra sa iya kaugalingong importansya, kuntani namangkot siya anay sang pipila ka mga pamangkutanon kag nabuksan ang humon. Apang ang bisan sin-o nga naengganyo sang kailigbon sang pagpahanugot imbis sang divine nga mga talaksan indi makatalupangud sang mga kalautan sa palibot niya. Manabat si Darius tungud sang pagkaway katarungan nga iya nahimo pinaagi sa pagsunud sa laygay sang mga malaut nga mga manuglaygay.

Ang ila kadalag-an nasigurado, ini nga mga manugdumala naghulog sang ila mga mas-kara sang pormal nga kortesiya kag nagpakita sang ila matuud nga tinutuyo. Sa pagkadi-matinahuron ginpatumod nila kay Daniel indi bilang ila manugdumala nga presidente kondi bilang “isa sa mga pinalayas halin sa Juda.” Sila nagpakita sang walay pagpugong sa pag-

dala sa atubangan sang hari sang akusasyon batok sa isa ka tawo nga ila ginkabig nga kubus. Ang pagbutangbutang nga si Daniel walay pulus kondi isa ka Hudiyong tagalawas nagpakita sang kontra-Semitismo sa bahin sang mga manugakusar. Pinaagi sa maalamon nga propaganda ang mga manughumon naglaum nga ipabatyag nga si Daniel nangin ditampad sa hari. Ang iya rekord sang mga nahimo wala na naestoryahan—ang kamatuuran lamang nga si Daniel nangin isa ka nadakpan nga bihag halin sa Judah.

Sa peal perfect sang *sum*, ginbadbad “wala magsapak sa imo,” ang tuso nga pagpabat-yag nangin isa ka akusasyon: Ari si Daniel, isa ka punong ministro nga may pagkamakahas sa pagbale-wala sang mando sang hari. Maathag nga iya ginhikayan ang awtoridad sang hari pinaagi sa pagpadayon sa pagpangamuyo. Busa, mangin kahaladlok siya sa emperyo.

Ang dimakatarunganon nga mga pagbutangbutang ginsuportahan sang madamong mga saksi nga mahimulaton nga nagsumpa nga si Daniel sa pagkamatuud nagpangabay sa iya kaugalingong Dios sa tatlo ka beses sa kada adlaw. Ginbantayan bala nila siya sa tanang adlaw agud masigurado kon bala naglapas siya sa hari, ukon nagbase sila sang ila akusasyon sa nag-agi nga mga kinabatasan ni Daniel? Ang bersikulo 11 nagapahayag lamang nga nasapwan nila siya nga nagapangamuyo. Bisan pa sang kamatuuran sang ila pagpamatuud, ang pagbutangbutang nahimo na kag ini nga satrapa kag mga komisionado ayhan nagpangibulahan na sa ila mga kaugalingon tungud sang kadalag-an sa ila mga paghimud-os. Pagkadimakatarunganon nga si Daniel gin-akusar sang dipatas, apang makatarunganon, suno sa sulat sang kasugoan.

Ang ginliwatliwat nga kasayuran sa “sugo” nagakinahanglan nga ang matuud nga katuyoan sang paghimo sang kasugoan sa pungsudnong linalang dapat maestoryahan. Ini nga konsepto nahimo sang Dios bilang isa ka divine nga institusyon para sa proteksyon kag pagpadayon sang katawhan. Sa idalum sang palatukuran sang pungsudnong linalang, ang paghimo sang kasugoan dapat magprotekta sang katawhan sang pungsod. Apang bisan pa sina, indi ang tanan nga mga istraktura sang gobyerno, ukon ang mga kasugoan nga ginapalapnag, amo ang nabagay sa sini nga palatukuran. Ang kaladlawan nga kasugoan nga ginpirmahan ni Darius nagapakita sang sini nga kamatuuran. Ang tawhanong panggobyerno, subong nga gindisenyo sang Dios, amo ang magprotekta sang kinabuhi, kahilwayan, pagkapribado, pagkabutang, kag kabubut-on sang kada isa sa sulud sang pungsudnong linalang. Ang paghimo sang kasugoan dapat magtugot sang kahilwayan sang pagpili sa mga butang nahanungud sang relihiyon, lehitimong Negosyo, kag sang sosyal nga kinabuhi.

Wala sang tawhanong gobyerno ang makapatadlong sang tanang sosyal nga mga ka-lautan ukon moralidad nga mga palaligban, ilabi na indi pinaagi sa ditunay-nga seguridad sang sosyalismo nga nagapauswag sang palangabuhian kag politikanhong mga pagtolon-an nga nahamulag sa mga palatukuran sang katukuran. Ang sosyalismo nagalarawan sang paghimud-os agud mahimo ang subong lamang sina nga programa. Ang pag-iban sang kahilwayan sang kada isa tungud sang sayup nga pagpanguna sa pagtiningub magadala sang divine nga disiplina sa isa ka pungsod subong ka sigurado sang sa pribadong pag-abuso sang kahilwayan.

Subong nga si Nebuchadnezzar nagkasayup sa pagtilaw nga pahugon ang iya mga sumulunod nga magtahod sa Dios ni Daniel, Shadrach, Meshack, and Abed-nego (Daniel 3:29), gani si Darius nagsayup sa pagtugot sang iya kaugalingon nga patalangan kag piliton ang iya mga sumulunod agud talikdan ang ila hugut nga patoo sa relihiyon. Ang kasugoan

sang kadutaan karon naghimo sang espirituhanong kinabuhi ni Daniel nga dilegal, apang ang Pulong sang Dios partikular nga nagapili sang kinaugalingong pagsimba bilang isa ka bahin sang espirituhanong kahilwayan.

Si Daniel nakatalupangud nga ang Dios lamang ang nagsakdag sang Persian nga Emperyo, indi si Cyrus ukon si Darius. Pinaagi sa pagsunud sa sugo sang Dios, si Daniel parehong matutum sa Ginoo kag tampad sa emperyo. Ang matuud nga pagkapungsudnon ara sa mga ditumuluo subong man sa mga tumuluo, apang ang hamtong nga mga tumuluo dira sa pungsudnong linalang amo ang mga asin nga nagapreserbar sina nga pungsod (Mateo 5:13). Ang mga tumuluo nga maggamit sang panudlo sang Bibliya wala lamang nagapasiguro sang pungsudnong pagkalampuwas kondi sang pungsudnong pakamaayo man (Oseas 4:1–6).

SI DARIUS NASIUD

Niyan, sang dayon nga pagkabati [*shema*] sang hari sini nga pahayag, nagkasubo [*be'esh*] gid siya sing tama kag nagpat-ud sang *iya* hunahuna sa pagpalingkawas kay Daniel; kag bisan tubtub sa pagtunod sang adlaw nagpadayon siya nagpaninguha sa *iya* kaugalingon sa pagluwas sa *iya*. (Daniel 6:14)

Niyan ini nga mga tawo naghiliusa didto sa hari kag nagsiling didto sa hari, “Kilalaha, O hari, nga ini amo ang kasugoan sang mga Mede kag mga Persian nga wala sang sugo ukon regulasyon nga sa diin ginapasad sang hari nga mabaylohan.” (Daniel 6:15)

Sang nabatian (peal perfect sang *shema*) ni Darius ini nga mga puong, *iya* nabinagbinag dayon nga siya nasiud tungud sang *iya* kaugalingong kailigbon sa pagpahanugot. Si Darius nakadusmo sa *iya* kaugalingong kaluyahon kag “nagkasubo gid sing tama” (peal perfect sang *be'esh*). Sadto anay, nalingaw gid siya sa sobrang pagtahod sa *iya*; karon naugut gid siya kaayo sa *iya* kaugalingon. Kinahanglan niya silotan sang kamatayon ang tawo nga *iya* gindayaw kag ginpalangga. Ulihi na kaayo sang natukiban ni Darius nga ang kahambog kag kailigbon sa pagpahanugot magbayad sang miserableng mga balos.

Kon ang krisis nagakahitabo, partikular ang isa sang aton kaugalingong ginahimo, ang kaagi kasami nga nagabutyag sang aton mga kakulangan. Terible gid nga kasami mabulagan kita sa mga kinagowaan sang aton mga aksyon tubtub nga masiud kita. Dason magapas-an kita sang grabe nga kasakit kag magtoon sa mabudlay nga pamaagi.

Ang paglabay sang panahon wala sing nahimong makilala nga mga pagbaylo sa kinaiya sang tawo. Ang sulundan sang kailigbon sang makasasala nga kinaiya amo gihapon ang ginhalinan sang pagpanglimbong-sa kaugalingon (Mga Taga-Roma 7:13–17). Ang pagka-Kristohanon karon nga panahon lapnag na nga naupdan sang maayong mga binuhatan kag sang aktibismo nga wala naengganyo ukon nahatagan sang gahum sang Balaan Espiritu kondi pinaagi sa tawhanong kusog kag kailigbon sang pagdayaw.

Si Darius nakahangup sang sitwasyon kag nagpaninguha nga itama ang *iya* sayup sa paghukum. Ang mga manughumon, sa pihak nga bahin, wala nagpakita sang mga tanda sang pagkakonsensya kag malapit na lang gid mag-ani sang kon ano ang ila ginsab-og

(Oseas 8:6). Si Darius sa gilayon nga “nagpat-ud sang *iya* hunahuna sa pagpalingkawas kay Daniel.” Ang peal perfect sang *sum* nga gingamit sa “hunahuna” nagapakita nga ang hari nagtuyo sa pagpangita sang pamagi “agud luwason” (haphel infinitive sang *shezib*) ang *iya* sinaligang tinugyanan nga tawo. Sadto anay si Darius nalunod sang *iya* nabayaw nga posisyon; karon malabot siya grabe nga pagpaningkasog agud patawaron si Daniel. Kay bisan pa sa tanan niya nga tawhanong gahum kag kamanggagan, kay sa tanan niya nga desperadong mga ginhimo sa sina nga adlaw, ang hari wala makakita sang legal nga pamaagi agud bawion ang mando. Kon *iya* lang kuntani nausisa ang mangin mga resulta sang dekrito bag-o pirmahan ini nga mangin kasugoan, niyan ining kinaugalingon kag pungsudnon nga mga krisis kuntani napunggan.

Ang iban nagareklamo sang kapahamakan kag kalamidad pinaagi sa, “Ngaa bala nga gintugotan sang Dios nga matabo ini sa akon?” Ayhan kon si Daniel naghunahuna sang makinaugalingon, basi kon nakapamangkot siya sini nga pamangkutanon kag nag-antos upod sa hari. Apang si Daniel nakahibalo na nga ang Dios indi gid magkasayup sa pagdumala sang tawhanong mga hilikuton; ang Dios pirmi gid nakahibalo kon ano ang *Iya* ginahimo.

Sa sulud sang pito ka tuig si Nebuchadnezzar kinahanglan ihaboy sa pangwayang nga kinabuhi sa ginharian sang sapat agud makatoon nga ang Dios amo lang gid ang sa bug-os nga panahon nagadumala sang kasaysayan (Daniel 4:32–34). Si Darius dapat matudloan sang amo man nga leksyon sa lain nga pamaagi agud nga basi pa lang mabinagbinag niya ang pagkawalay pulus sang tawhanong gahum kag magdepende sa gahum sang Dios. Ang mga kinagowaan sang tawhanong kabuang indi gid puwede masulbar sang permanente pinaagi sa tawhanong mga pagpaningkasog, ang Dios lamang ang makahubad sang nag-sinabudsabod mga kapaslawan sang tawo.

Ang mga manughumon nagapadayon. Gintugtan nila si Darius sa nabilin nga tion lang gid sang sina nga adlaw agud matublag sa *iya* kaugalingong kalisdanan. Sa pagtunod sang adlaw, nagtipon sila liwat agud sakuon sang hari nga magpatuman. Ginliwatliwat nila kay Darius ang solo niya nga pirilian. Wala na gid sang malutsan sa sini nga kagamo, tungud kay ang kasugoan sang mga Mede kag mga Persian malig-on. Walay mga pagbaylo nga puwede himoon. Kinahanglan mapatay si Daniel!

Samtang una gid nabalaka kita sa ginagmay nga mga taktika sang gutum sa gahum nga mga manuglaygay, hinumduma nga ang awtoridad sang mataas nga dekrito amo ang malig-on nga mga kabakod sang Persian nga emperyo—ang sistema sang gobyerno sa diin ang hari ara sa idalum ang amo man nga kasugoan subong sang *iya* katawhan. Normal lang nga, ini nga palatukuran nangin isa ka maayo kaayo nga proteksyon sang katarungan. Apang bisan pa sina, ang aplikasyon sa sini nga kahimtangan natuis kag nagresulta sang kapaslawan sa katarungan.

Ining parehong konsepto sang “mataas nga kasugoan” nagaaplikar sa United States. Ang aton Konstitusyon nasuno sa mga palatukuran sang panudlo sang Bibliya, nga nasulat sang isa ka grupo sang mga tawo, sang parehong mga tumuluo kag mga ditumuluo, nga ang tanan nakahangup sang mga kasugoan sang divine nga katukuran. Sugod sa sina nga tion, madamo nga mga kasugoan ang napasa nga ara sa gowa sang katukuran sang divine nga kasugoan. Klaro nga, ang pagbaha sang sosyalon nga mga pagtolon-an sa Amerika-nong panghunahuna nagbanlas sang kinaugalingong kahilwayan, nagguba sang pang-eng-ganyo, kag nagresulta sa pagkawasak sang hilway nga sistema sang pagnegosyo kag

sang Amerikanong pamaagi sang pagkinabuhi. Ang subong nga panghunahuna nagapamatok sa mga kasugoan sang divine nga katukuran sa diin ang aton pungsod napundar.

Sang daw wala na gid sang posibilidad bisan pa sa pinakamataas nga korte sang aton kadutaan, kinahanglan naton hinumdumon nga ang Korte Suprema sang Langit pirmi nga sa sesyon. Ang Dios magasangkap sang perpektong katarungan sa Iya kaugalingong maayong tion. Samtang madamong inosenteng katawhan ang nagaantos, ang Dios nakatalupangud sang pagkawalay katarungan kag nagagamit sadto mismo nga mga kasugoan agud di-diplinahon ang mga manugpalapnag, subong sang Iya ginhimo sa panahon ni Daniel.

SI DANIEL SA LUNGIB SANG MGA LEYON

Niyan ang hari naghatag sang mga mando [*'amar*], kag si Daniel ginpasulud [*'atah*] kag ginpilak [*rema'*] didto sa lungib sang mga leyon. Ang hari nagham-bal kag nagsiling kay Daniel, “Ang imo Dios nga ginaalagad [*pelach*] mo sing mapinadayunon mismo ang Iya kaugalingon magapalingkawas sa imo.” (Daniel 6:16)

Si Darius wala sing mapilian kondi magmando sang silot sang kamatayon kay Daniel. Siya “nagmando” (peal perfect sang *'amar*) para sa sentensya nga ipatuman. Si Daniel “ginpasulud” (haphel perfect sang *'atah*) kag “ginpilak” ukon “ginhaboy” (peal perfect sang *rema'*) sa mga leyon.

Ayhan nakakita ka na sang presentasyon sang artist sa kay Daniel nga ara sa lungib sang mga leyon—dako kag mabakod nga pamatan-on indi maggulang sa biyente, sa tunga sang grupo sang mga leyon. Bisang nga makusog gihapon, si Daniel sa pagkamatatud ara na sa iya mga otsentahon sa panahon sang mga panghitabo sang Daniel 6. Dumduma nga indi ka pirmi makapati sang tanan nga butang nga imo makita ukon mabatian. Magdepende sa Pulong sang Dios bilang imo kinatapusang awtoridad.

Alerto nga nakatalupangud sang iya dimapatawad nga aksyon amo ang pagkaresponsible para sa makakulugmat nga pagtilaw ni Daniel, si Darius nagpanghalughog sang iya hunahuna sa labing diyutay pipila ka mga pulong agud lingawon ang iya tampad nga abyan. Nagpanglaghap siya sa pagpanigurado kay Daniel, nga bisan sang mga panghitabo, mata-as gihapon ang pagtahod niya sa iya. Naglaum siya nga si Daniel makahangup sang iya di-mapangapinan kag makahuluya nga kahimtangan. Samtang si Darius nagtindog sa ibabaw sang buho, nakatalupangud gid siya sang pagkamatutum kag maayo kaayo nga serbisyo ni Daniel sa emperyo, kag mas nakahibalo pa gid sang paghigugma sini nga Hudiyo para sa iya Ginoo. Ano pa bala ang iya masiling sa tawo nga kaangay sini?

Sa kadugayan, ang mga pulong naggowa. Ang hari nagsinggit, Ang imo [kay Daniel] Dios nga imo mapinadayunon nga ginaalagaran [ang peal participle sang *pelach*, nagatanda sang tinagiposoong kag malig-on nga pagsimba] mismo ang Iya kaugalingon magapalingkawas sa imo” (Daniel 6:16b). Ang dugang kasayuran sa “imo Dios” nagapakita nga si Darius isa ka ditumulu; nagkulang siya sang kinaugalingon kag mahirop nga relasyon sa Dios nga ginhiugma kag ginalagaran ni Daniel.

Sanglit nga wala siya sang mahimo, si Darius sinsero nga naghandum nga sa bisan anong pamaagi ang Dios ni Daniel magaluwas sa iya (Siya “magaluwas,” shaphel imperfect

sang *shezib*). Ari amo ang unang pagpakita sang positibo nga kabubut-on sa bahin ni Darius, kay bilang ang kinataasan nga awtoridad sang isa ka makusog nga kaharian siya nakakilala sang gahum nga dako kay sa iya kaugalingon.

Sa pagkamatuud ini nga mga pulong tanda sang paglingaw kay Daniel, apang ginatooan gid bala sila sang hari? Talagsahon ini ang maghambal sang isa ka maayong pagkig-away apang lain gid ang “magpakig-away sang maayong pagpakig-away nahanungud sang pagtoo” (1 Timoteo 6:12). Apang bisan pa sina, ang bug-os nga pagkasunudsunud sang mga panghitabo nagasangkap sang pag-inoino sa karakter sang sini nga hari. Si Darius mabuot kag edukado nga hari. Bilang pagdumala, ang iya mga desisyon wala sang ginapaboran kag patas, suno sa pagkamaangayon. Nakilala niya nga ang iya kaugalingong awtoridad nalimitahan sang mas dako nga gahum nga ginhatag sa kasugoan sang kadutaan, nga siya, man, kinahanglan pagadumalahan sang mga dekrito sini.

Si Darius nakahangup man nga ang pagkatuis ukon sayup nga pag-aplikar sang maayong mga kasugoan mangin kabangdanan sang pag-antos sang inosenteng katawhan. Ang dekrito nga iya gin-aprobahan nagbiktima kay Daniel. Nahuy-an sa sina nga pagbinagbinag, ang hari nagbaton nga may ara gid sang mas mataas nga kasugoan nga dapat pagaisip-isipon—ang divine nga pagpatunga. Ang iya lamang pirilian amo nga itugyan si Daniel sa mga kamut sang iya Dios para sa posible nga pagpalingkawas. Sa kakulang sang panudlo sang Bibliya sa iya kalag, maathag, maangayon, nga panghunahuna sa gilayon maghatag gid sang dalan pakadto sa pagkamakinaugalingong pagkamabinatyagon. Ang kabangdanan: Wala sang nagapalig-on nga kabangdanan nahanungud sang panudlo sang Bibliya sa diin maangklahan sang iya pagtoo.

Paano bala si Daniel nagsabat sa sining mabudlay nga mga kahitaboan? Iya ginpatuman ining balagyohon nga senaryo sang iya kinabuhi subong sang natabo sa iya sang una—nga may pangsulud nga kakalma kag kalig-on natawo sa mabakod nga debosyon kag malig-on nga pagtoo sa iya Ginoo. Ang panudlo sang Bibliya sa iya kalag nagpamugong sang kalain sang buut; si Daniel wala nagtanum sang malain nga buut sa hari. Wala man siya nagpaninguha nga pakamatarungon ang iya kaugalingon ni himalauton ang mga nag-akusar sa iya. Ang mga satrapa hayag nga nagpahayag sang ila kaawayon sa kay Daniel, kag naggamit pa gid sang wala sa moralidad nga paghimo sang kasugoan bilang ila panghanot, apang wala siya nagbalos. Sa baylo, si Daniel nagpakita sang kadungganon sang kalag kag naggamit sang palatukuran sang pagtolon-an:

“Akon ang pagtimalus, kag ang pagtumbas’ . . .

Kay ang GINOO ang maghatag sang katarungan sa iya katawhan,
Kag malooy sa iya mga alagad.” (Deuteronomio 32:35a, 36a)

Iya gintugyan ang kahitaboan sa mga kamut sang Ginoo. Bilang isa ka espirituhanong aristokrata, si Daniel wala nagtipig sang kaawayon sa iya mga kaaway kag naglikaw sa labing mapintas sa tanan nga siud—ang sala sa panghunahuna. Kon nadakpan sa komplikasyon sang pagtimalus, ang isa ka tumuluo nga nagabalos mahigop paus-us sa takus sang mga nag-akusar sa iya.

Kag gindala ang bato kag ginbutang sa baba sang lungib; kag ginselyohan ini sang hari sang iya kaugalingong inugpat-in nga singsing kag sang inugpat-in

nga mga singsing sang iya dungganong mga tinawo, agud nga wala gid sang mabaylohan nahanungud kay Daniel. (Daniel 6:17)

Ang pagtoo ni Daniel wala gid nagduhaduha sang ang mabug-at nga bato ginpaligid sa baba sang lungib kag nasapwan niya ang iya kaugalingon sa kadulum sang kadadalman. Ang aton Ginoo naghan-ay sang perpektong halimbawa para sa tagsa ka tumuluo nga nagaantos sang indi mangin-dapat:

Kag samtang ginpasipalahan, wala Siya magbalos sang pagpasipala; samtang nagaantos, wala Siya magpamahog, kondi nga gintugyan ang *Iya kaugalingon* sa Iya nga nagahukum sing matarong. (1 Pedro 2:23)

Amo ini ang eksakto nga ginhimo ni Daniel; ang iban pa amo ang sa mga kamut sang Ginoo.

Gintugotan sang hari ang dekritong isa ka opisyal nga pagpatuman. Iya ginduot ang iya inugpat-in nga singsing sa mainit nga dugos kag “ginselyohan” ang bato. Sa dumaan nga kalibutan, ang marka sang isa ka pagselyo nagpundar sang parpirma agud mangin opisyal ang tanang pangpublikong mga dokumento, mga kasugtan, ukon mga pagpatigayon, kag ang pagselyo sang mga butang nagprotekta sa ila batok sa paglapas. Ang harianong pagselyo naggarantiya nga wala sang tawhanong mga kamut ang makahimo magluwas kay Daniel nga indi masilotan, kag sa sina ang hari nagsunud sa mga kondisyon sang mando. Dugang pa sa iya kaugalingong pat-in, ginpilit ni Darius ang tagsa ka tawo nga nagsugyot sini nga kasugoan nga itimbre ang iya selyo didto sa mainit nga dugos. Sa katapusan, ang hari kinahanglan manabat sang responsibilidad para sa pagpalig-on sang sining ginago nga kasugoan, apang klaro nga gusto niya sang makit-an gid nga pruwera nga ang iya mga manugdumala may kontribusyon sa malain nga binuhatan.

Kon paano ining mga dungganong tinawo nagsabat sa maathag nga kalaglagan ni Daniel amo ang wala nasulat. May ara ayhan sila sang mga pagduhaduha sang sila ginpilit nga magbutang sang ila mga pirma didto sa bato, ukon nasadyahan bala sila sa ila kadaugan? Banabanaon ta na lang. Apang samtang nagtindog sila kag nagtan-aw sa bato sa ibabaw sang lungib sang mga leyon, ang Dios naggamit sina mismo nga bato agud magpadumdum kay Daniel sang nag-agi nga pagpahayag, sang igang nga magawasak sang mga sistema sang panggobyerno sang sini nga kalibutan. Amo ini ang palanan-awon sa damgo ni Nebuchadnezzar nahanungud sang “isa ka bato . . . nga nautod nga wala sang mga kamut” nga “naghampak sang estatwa” nga ginpaathag ni Daniel (Daniel 2:34). Sa amo man, si Jesu-Kristo nangin kag amo ang Igang nga nagadumala sang kasaysayan, subong nga Siya ang nagadumala sa mga kinabuhi sang mga tawo. Si Jesu-Kristo ara gihapon sa trono, nagadumala kag wala nagatugot. Sa pagpatuman sang plano sang Dios si Daniel subong sang walay kapahamakan sa lungib sang gutum nga mga leyon ukon ara sa palasyo nga may mapintas nga mga komisionado kag mga satrapa subong sang kon ara siya sa iya kaugalingon nga panimalay.

KASULUB-AN SA SULUD SANG PALASYO

Niyan ang hari nagpauli [*’aza*] sa iya palasyo [*heyka*] kag nagpaligad sang

kagab-ihon nga nagapuasa [*tewath*], kag wala sang kalingawan [*dachawah*] nga gindala sa atubangan niya; kag ang iya katulogon nagpalagyo [*nedad*] sa iya. (Daniel 6:18)

Madamong katawhan ang nagahunahuna sang manggad kag kahimtangan nga mangin dalan pakadto sa kalipay kag sabat sa tanan nila nga mga palaligban. Ang Bibliya nagatud-lo, sa gihapon, nga indi ang manggad ni ang kahimtangan ang makagarantiya sang kalipay. Ang tawo nga ara sa pinakataas nga bahin sang hagdanan sang kadalag-an nga nagaang-kon sang tanan nga mga detalye sang kinabuhi puwede mangin subong ka miserable, kon kaisa mas miserable pa, kay sa tawo nga ara sa idalum nga wala gid sang bisan ano nga butang. Si Darius amo ang tawo nga may ara sang tanan nga butang: kaalam, gahum, kabantugan, matahum kaayo nga mga palasyo, kag kamanggaran sa tagsa ka sari. Klaro nga, sa panahon sang krisis wala gid sa mga ini ang makasakdag sa iya. Sa pihak nga bahin, si Daniel gin-ubahan sang tanan nga mga butang sang tawhanong kadalag-an kag kauswagan, may ara gihapon siya sang tanan nga iya ginakinahanglan. Ara sa iya ang Ginoo kag ang panudlo sang Bibliya sa iya kalag.

Sa ibabaw sang igang nga nagselyo sang prisohan ni Daniel nagpaitaas ang dako kaayong palasyo (*heykal*, “dakong balay nga ginhimo para sa kalingawan”) sa Babylon. Maluho nga nadekorasyonan, ang palasyo gindisenyo agud magpahamuut sa hari kag masangkap sa iya sang katahum, katawhayan, kag palahuwayan. Si Darius “nagpauli” (peal perfect sang *‘azal*, “magbiya nga masinulub-on”) halin sa kon ano man ang iya ginhadlokan nga basi mangin hulut sang pasakit ni Daniel kag nagbalik didto sa iya harianong balay. Kon matuud lang gid nga nagtoo si Darius sa Dios ni Daniel nga magapalingkawas sa iya, kuntani ang hari may kalinong sang hunahuna. Apang ang iya mga pulong sang paglaum nangin manabaw kag walay kahulugan (Daniel 6:16). Diri sini ang Dios nagatugot sang pagpasiplat sang isa ka tawo nga nangin walay paglaum nga pagkadesperado kag nalus-awan. Iya gintugotan ang iya kaugalingon nga madaya sang mga manughumon agud luiban si Daniel. Nagbale-wala sang iya tampad nga abyan ang hari naghinulsol.

Para sa kadamoan, ang kadalok amo ang palaagihan sang pagbaylo kon napaslawan ukon dimalipayon, apang sa iya kasubo si Darius nagpabilin nga wala magpanihapon. Ang “pagpuasa” amo ang adverb nga *tewath* kag nagakahulugan sang “paglikaw sa pagkaon,” apang ini nga pagpuasa wala sang espirituhanong pagpakahulugan. Wala makatalupangud si Darius nga ang mga leyon nagapuasa man tungud sang nag kalainlain nga kabangdanan. Kon nahibal-an lamang ni Darius ini, basi kon iya ginpatawag ang iya “kalingawan.” Ang *dachawah* amo ang halili nga ginkuha halin sa pangmusika nga instrumento nga ginapahuni sang nahanas nga disenteng mga puta ukon sang mga ala-asawa para sa katuyoan sang pagpukaw sang mga handum sa pagpakighilawas. Sa kinaugali sa mga dumaan nga mga manugdumala (kag bisan sa iban nga mga moderno) ang elegante nga pagkaon nasundan sang alak, mga babayi, kag kanta. Ang mga ala-asawa ginpasulud sa pagtugot sa hari agud magpili sang iya maupod para sa sina nga gab-i. Si Darius, sa gihapon, nasub-an kaayo nga wala lamang niya ginsikway ang maayo kaayo nga pagkaon kondi nagbalibad man siya nga mamili sa mga labing matahum nga mga babayi sa emperyo.

Natublag sa panglawas kag sa panghunahuna, ang hari nalamon sang paghinulsol kag kasubo. Daw sa ini nga silot indi pa gid nagakaigo, si Darius nagaburubaliskad sa iya katre; ang katulogon “nagpalagyo” (peal perfect sang *nedad*) sa iya. Ang indi makatulog nagpa-

dugang sa kaugalingong-sugyot nga kasulub-an sang hari; Ang Dios makahimo maghatag ukon magpugong sang katulogon (Salmo 127:2*b*; cf. Salmo 77:4). Medyo may ara kabalis-karan sa tunga sang duha ka mga tawo. Sa ibabaw sang igang, si Darius nakabatyag sang pagkamiserable bisan pa sang tanan nga mga kalingawan sa palasyo; sa idalum sang igang, si Daniel nangin kontento, bisan samtang nagaatubang sang kamatayon. Napalibutan sang mapintas nga mga leyon si Daniel nakatulog sang mamuok.

Ang mga tumuluo kinahanglan magdesisyon bisan diin sa sining duha magpuyo sa “palasyo” sang kasulub-an ukon sa “lungib” sang pagka-kontento. Kon ang sobra nga ambisyon nagatulod sa imo nga mag-angkon sang mga detalye sang kinabuhi sa ikadula sang panudlo sang Bibliya, ang kasulub-an mangin imo pirmi makaupod. Ang matuud kag nagapadayon nga kalipay amo ang posibleng dulut halin sa Dios, maagum lamang pinaagi sa espirituhang pagtubo.

Si Daniel, sa desperado nga mga kahitaboan, nagaangkon gihapon sang kalipay sa iya kalag. Si Darius ara sa miserableng kasulub-an bisan sang iya mataas nga kahimtangan sa kinabuhi. Hinumdumi sing maayo ini nga leksyon kag luwasa ang imo kaugalingon sa pipila ka walay katulogon nga kagab-ihon nga napuno sang kasakit. Ang makalingaw kag mauswagon nga mga kahitaboan nagadala sang manubo nga kalipay lamang, apang ang panudlo sang Bibliya sa sulud sang kalag nagaprodukto sang nagapadayon nga kalipay sa mapuslanon ukon malisud nga mga kahitaboan.

Niyan ang hari nagbangon sang kaagahon, sang pagsilak sang adlaw, kag nagdalidali pakadto sa lungib sang mga leyon. (Daniel 6:19)

Ang kagab-ihon daw sa walay katapusan sa kay Darius; ginbasol niya ang iya kaugalingon kag nagamuhan sa tunga sang kabalaka kag paglaum. Sang ulihi nga ang hari nakabangon sang pagsilak sang adlaw “nagdalidali siya pakadto sa lungib sang mga leyon.” Ang hithpeel infinitive sang *behal* (“nagdalidali ukon “nag-apura”) nagapakita nga si Darius nag-apura pakadto sa lungib sang mga leyon subong ka dasig sang nagarantiya sang iya harianong kamahalan.

ANG PAGPALINGKAWAS SANG DIOS—ANG PAMATUUD NI DANIEL

Kag sang nag-abot siya malapit sa lungib sa kay Daniel, nagsinggit [*ze'iq*] siya sing nabalaka gid nga tingog. Ang hari naghambal kag nagsiling kay Daniel, “Daniel, alagad sang buhi nga Dios, ang imo bala Dios, nga imo mapinadayon nga ginaalagad, nakapalingkawas [*shezib*] sa imo sa mga leyon?” (Daniel 6:20)

Nakalambot si Darius sa lungib kag “nagsinggit sa natublag [*miserable*] nga tingog.” Indi maayo nga pagkabadbad sang “nagsinggit,” ang peal perfect sang *ze'iq* nagakahulugan nga “nagtiyabaw” siya. Ang dimalipayon nga hari, nga nagpakita sang makarolooy nga dagway, nagdahum sang pinakamalain, apang naglaum sang pinakamaayo. Sa ikaduha nga tion nagpakita siya sang positibo nga kabubut-on didto sa Ginoo sang gintawag niya si

Daniel ang “alagad sang buhi nga Dios.” Ang hari nakahibalo nga ang padayon nga serbisyo ni Daniel sa Dios wala naengganyo sang handum agud makaagum sang divine nga mga pabor, kondi tungud sang madalum nga gugma para sa Ginoo nga iya gin-alagaran sa kauswagan subong man sa kalisdanan.

Si Darius nagdayaw gid sa paghigugma ni Daniel sa Dios kag nag-isip-isip kon bala ang Dios sa pagkamatuud “nakasarang magpalingkawas” (shaphel infinitive sang *shezib*) sang iya matutum nga alagad. Talupangda ang pagbaylobaylo kag ang pagkahuyang ni Darius. Sang nag-agi nga gab-i iya ginpasaligan si Daniel sang divine nga kalingkawasan. Sa sunud nga aga gindudahan niya ang abilidad sang Dios agud luwason siya. Samtang si Darius nagtindog sa dako nga buho kag nagpaabot, nangin preparado siya sa makakulugmat nga kahipos sang kamatayon. Basi naglaum siya sang pag-ugayong nga magapabatyag nga si Daniel nasakitan gid apang buhi gihapon; mas maayo pa, para sa lapyo nga tingog, kuntani may milagro gid nga nahitabo.

Niyan si Daniel naghambal sa hari, O hari, magkinabuhi sa walay katubtuban!
(Daniel 6:21)

“Ang akon Dios nagpadala [*shelach*] sang iya anghel kag nagtakop [*segar*] sang mga baba sang mga leyon, kag wala nila ako ginsakit [*chava*], sanglit nga ako nasapwan nga inosente [*zaku*] sa iya atubangan; kag sa imo man, O hari, wala ako nakahimo sang krimen.” (Daniel 6:22)

Ang divine nga pagkamakagagahum sa tanan indi gid amo ang harambalon sa pagpalingkawas. Kondi nga, ang pagpalingkawas amo ang desisyon sang divine nga pagkalabaw nga kagamhanan. Kon ang pagpalingkawas ara sa perpekto nga plano sang Dios, ang isa ka tumuluo maluwas; kon indi, ang Dios may lain pa gid nga katuyoan para sa kinabuhi ukon kamatayon sang sina nga tumuluo. Si Daniel kag ang iya tatlo ka mga abyan, Shadrach, Meshach, kag Abed-nego, nakakilala sini nga kamatuuran (Daniel 3:17; cf. Daniel 6:10).

Wala sing krisis sa kinabuhi sa diin ang Dios indi mapalingkawas sang tumuluo. Sanglit nga ang pagpalingkawas puwede mag-abot pinaagi sa kinabuhi ukon kamatayon, ang pagkuha sa kalibutanong pag-antos kuntani nahimo kapareho sang pagpalingkawas subong sang pagluwas kay Daniel sa baba sang mga leyon. Sa kahimtangan ni Daniel, ang kabubuton sang Dios amo ang lawasnon nga pagpalingkawas, samtang ang plano sang Dios para sa mga kinabuhi sang linibo nga mga Kristohanon nga ginsentensyahan ni Nero didto sa mga leyon amo ang tuyo nga pagpamatay. Ang Dios lamang sa iya walay limitasyon nga kinaalam ang nakapat-ud kon sin-o ang makahimaya sa iya sing tumalagsahon sa kinabuhi kag kon sin-o ang makahimaya sa iya sing tumalagsahon sa kamatayon. Ang tumuluo nga may panudlo sang Bibliya sa iya kalag nakahangup nga wala sang kahitaboan, tawo, ukon anghel ang makapahalin sa iya sa pagkinabuhi tubtub nga ang Dios nagatawag sa iya sa pagpauli.¹⁰⁵ Puwede siya magpatawhay bisan ara sa idalum sang dalagko nga mga kabugaton.

Daw ano kuntani kahapos si Daniel nasadyahan tungud sang iya milagrohon nga pag-

105. Thieme, *Victory over Death*.

kalingkawas. Labaw sa tanan, ang Dios kinaugalingong nagpatunga sa iya bahin. Ang mga tumuluo nga nagdaog sa espirituhanong kadaugan sa kinabuhi mga mahapos suhuton sang pagkamataastaason. Kuntani ginpahinumduman ni Daniel ang hari sa kaakig kag kasingkal ukon nagpangabay sang gulpi nga silot para sa tanan nga naghumon batok sa iya. Apang indi siya mataastaason ukon mabaluson. Halin sa lungib sang mga leyon nag padayon siya sa kalig-on kag nagsunud sa protocol sa kinaandang pagpatumod: “O hari, magkinabuhi sa walay katubtuban!” Ang malaumon bala nga panghunahuna nahanungud sang kinabuhi nga walay katapusan nag-ulhot sa hunahuna ni Daniel samtang siya nagahambal sadto nga mga pulong? Basi nga nakita pa gid niya ang positibo nga panghunahuna sang hari didto sa Dios. Ayhan ang Dios nagpalingkawas sa iya agud nga tuytuyan ini nga tawo didto sa Ginoo.

Kuntani si Daniel naggamit sang tagsa ka oportunidad agud klaruhon ang harambalon nahanungud sa kaluwasan. Nakahambal bala si Daniel nga, “Tan-awa ako; nakalampuwas ako sa sining pagtilaw,” kuntani naghimo siya sang harambalon nahanungud sang iya kaugalingon. Posibleng mahanduraw nga, basi kon nakasaka siya sa bag-ong kinaputokputok sang importansya sa mga panan-aw ni Darius. Sa baylo, ginhatag ni Daniel ang tanang dungog sa Dios. Iya ginlarawan ang grasya sang Dios pinaagi sa iya unang pahayag kay Darius halin sa lungib. Ang paggamit sang maangkonong ilis-ngalan nga “akon” dira sa Dios nagapakita nga ang iya ulunahon amo ang iya kinaugalingong relasyon sa Ginoo.

Si Darius nagpamati nga may interesadong pagtalupangud sa saysay nahanungud sa milagruhon nga pagpalingkawas kay Daniel: “Ang akon Dios nagpadala [ang peal perfect sang *shelach*] sang Iya anghel”—ang dugang kasayuran sa wala pa nagpakatawo nga Manluluwas, ang Anghel ni *Yahweh*.¹⁰⁶ Ang simple apang madalum nga pahayag nahanungud sang kinaugalingong nagpatunga sang Dios sa bahin sang isa ka tumuluo nagapakita sang magrasyahong kabalaka sang Dios para sa Iya ginpanag-iya. Ining labaw sa natural nga pagpalingkawas indi pinasahi sa mga record sang kasaysayan. Sa madamong mga okasyon ang Dios nagaluwas sang mga tumuluo nga ara sa kapahamakan. Subong nga si Jesu-Kristo naglakat sa kalayo upod kay Shadrach, Meshach, kag Abed-nego (Daniel 3:25), nagpaligad Siya sang kagab-ihon upod kay Daniel didto sa lungib sang mga leyon.

Si Jesu-Kristo nagpakita kay Daniel kag sa iban pa nga mga tumuluo sang Daan nga Katipan bilang isa ka makit-ang pagpakita sang Dios sa katawhan (ang pagpakita sang Dios), kag makit-an sang tanan sa panahon sang Pagpakatawo. Bisan nga Siya indi makit-an sa Pagdumala sang Simbahan, ang aton pagpakig-upod sa Iya matuud gihapon (1 Pedro 1:8).¹⁰⁷

Kay Siya ang Iya kaugalingon [Jesu-Kristo] nagsiling, “INDI KO GID IKAW PAG-TALIKDAN, NI AKON PAGPATUMBAYAAN IKAW.” Mga Hebreo 13:5b)

Ang shaphel infinitive sang *segar* may duha ka mga kahulugan: “palingkawason” kag “itakop.” Parehong nagpahayag nga ang Dios nagpalingkawas kay Daniel halin “sa mga baba sang mga leyon.” Indi ang pagpakasala ukon ang mga leyon ang “nakasakit” kay

106. Tan-awa ang Dugang sa basahon F.

107. Thieme, *The Divine Outline of History*, 3–4.

(pael perfect sang *chaval*) kay Daniel sa bisan ano man nga pamaagi. Sa pila ka adlaw basi makaeksperyensya ka sang grabe nga kabug-aton ukon masabnit sa pipila ka makakulugmat nga kapahamakan. Hinumdumi nga bisan pa kon daw ano ka haladlokan, bilang isa ka tumuluo perpektong luwas ka sa mga kamut sang Ginoo. Ara sa imo ang Iya mga saad agud magpalig-on sang imo panghunahuna.

“Indi magkahadlok kay Ako nagaupod sa imo;
Indi magkahangawa nahanungud sa imo, kay Ako imo Dios.
Palig-onon Ko ikaw, siguradong buligan Ko ikaw.
Siguradong alay-ayon Ko ikaw sang Akon matarong nga tuong kamut.”
(Isaias 41:10)

“Magpakabakod kag magpakaisog, indi magkahadlok ukon magkurog sa ila, kay ang GINOO nga imo Dios amo ang isa nga nagaupod sa imo. Indi Siya magpabaya sa imo ukon magbiya sa imo.” (Deuteronomio 31:6)

Kay ang Dios wala naghatag sa aton sang espiritu sang katalaw [kahadlok], kondi sang gahum kag gugma kag disiplina[-sa kaugalingon]. (2 Timoteo 1:7)

Sa pagsunud sang halimbawa ni Daniel, magkinabuhi sang imo kinabuhi suno sa Ginoo kag itugyan ang mga kinagowaan sa Iya mga kamut.

Sa Daniel 6:22, ang ngalan *zaku* hustong pagkabadbad nga “inosente”; dapat ipakahulugan sang “pagkapuro.” Ang pulong “inosente” isa ka sayup nga pulong, sanglit nga ang tanang mga sakup sang katawhan nagaangkon sang makasasala nga kinaiya kag sal-an sa atubangan sang Dios (Mga Taga-Roma 3:23). Ang pagka-inosente sa matuud nga kahulugan sang pulong nawala na upod sa pagpakasala ni Adan kag Eba sa Hardin (Mga Taga-Roma 5:12). Sa pihak nga bahin, ang pagkapuro sang hunahuna amo ang sa panghunahuna kag espirituhanong kahimtangan sang tumuluo nga ara sa pagpakig-upod sa Dios. Ang subong nga pagkapuro sang hunahuna “nasapwan” (hithpeel sang *shekach*), sa literal “naagum” ni Daniel.

Kada adlaw, kada tuig, si Daniel nagpadayon sa pagtoon sang panudlo sang Bibliya. Ang divine nga palanan-awon nangin iya pamaagi sang pagkinabuhi. Dira sina nakaplastar ang sekreto sang kadalag-an ni Daniel. Ang divine nga palanan-awon nagadikta sang nagapatawhay nga panghunahuna, bisan ara sa dinangin-dapat nga pag-antos. Wala bisan sa makaisa nga si Daniel nakaeksperyensya sang pagtimalus ukon kapaitan didto sa hari ukon sa mga nagakusar sa iya. Si Daniel nagapahayag sang iya panghunahuna pinaagi sa kalmadong pagsiling, “Wala ako nakahimo sang krimen.”

KAHUWASAN NI DARIUS

Niyan nahamuut gid ang hari kag naghatag sang mga mando nga batakon si Daniel pagowa sa lungib. Gani ginbatak si Daniel pagowa sa lungib, kag wala sing bisan anong pilas ang nasapwan sa iya, tungud kay nagsalig [*aman*] siya sa iya Dios. (Daniel 6:23)

Sa parehong dihamtong nga mga tumuluo (2 Mga Taga-Corinto 7) kag sa mga ditumuluo, ang kondisyon sang pagkadesperado puwede mabaliskad pinaagi sa pagbaylo sang mga kahitaboan. Ang hari nagaeksperyensya sang masangkad nga mga pagbaylo sang balatyagon nga nagpakita sang pagkawalay kalig-on. Una, nangin miserable siya, dayon malipayon. Si Darius nangin mapagsik tungud kay ang kapaslawan sang katarungan nabaliskad. Naluwas si Daniel. Sa kabaliskaran, si Daniel tunay nga malipayon tungud kay may ara siya panudlo sang Bibliya sa iya kalag, indi tungud kay ginpalingkawas siya. Ang kalipay ni Darius nangin agi lamang tungud kay ini nagadepende sa tawo kag mga kahitaboan.

“Himalauton ang tawo nga nagasalig sa katawhan
Kag nagahimo sang unud nga iya kabakod,
Kag kon kay sin-ong tagiposoon nga nagapalayo sa GINOO.” (Jeremias 17:5b)

Ang kalipay ni Daniel nangin permanente tungud kay nagdepende siya sa Ginoo:

“Bulahan ang tawo nga nagasalig sa GINOO
Kag kay kon sin-ong pagsalig amo ang GINOO.” (Jeremias 17:7)

Ang pagsalig ni Daniel sa Ginoo wala nadula sang temporaryo. Sa sobra otsenta anyos, ginhaboy siya didto sa buho, dose ukon kinse ka pye nga kadalumon, napuno sang haka-ban nga mga leyon. Nakit-an siya nga wala napilasan. Ang iya pagkaluwas makapahinum-dum sa sadtong kay Shadrach, Meshach, kag Abed-nego: Subong nga ang mga bayo sang tatlo ka mga upod ni Daniel wala gid sang tanda sang kalayo ukon napitlan sang baho sang aso (Daniel 3:27), ang lawas ni Daniel wala gid nakit-an nga hanog ukon marka sang kuko.

Ang divine nga pagpalingkawas parehong walay sayup kag kompleto tungud kay naga-halin ini sa perpektong ginhalinan, ang Dios mismo ang Iya kaugalingon. Ang divine nga pagpalingkawas pirmi nagakabagay sa grasya. Ang kakulang sang kahibalo sini nagahatag sang pagpabatyag nga si Daniel ginakinahanglan *maghimo sang isa ka butang* agud mangin-dapat sa pagpatunga sang Dios. Ang Balaan Espiritu nagadokumento nga ang milagruhon nga pagkaluwas ni Daniel nahitabo tungud kay “nagsalig siya.”

Ang “nagsalig” amo ang haphel perfect sang may natungdan nga berbo *‘aman*. Si Daniel nagsalig sa mga saad sang Dios kag nangin masaligon nga ang Dios makapalingkawas sa iya kon Iya gustuhon. Si Daniel may makatilingala nga oportunidad agud ikalipay ang iya pagkalingkawas samtang iya gintan-aw ang trabaho sang Dios. Ang tanan nga mga tumuluo makahimo magpreparar para sa mga palaligban kag mga kalamidad nga nasugata sa kinabuhi. Paano? Pinaagi sa pagtoon sang Pulong sang Dios kag paggamit sang Iya mga galamiton sa pagsulbar-sang palaligban.¹⁰⁸

108. Ang divine nga mga galamiton sa pagsulbar-sang palaligban amo ang tinipon sang tanan nga ginasangkap sang Dios sa Panahon sang Simbahan agud matuman ang Iya plano kag agud mahimaya Siya; ang solo nga palaagihan sa diin ang panudlo sang Bibliya puwede gamiton sa kinabuhi sang tanang nagaabante nga mga tumuluo. Ang taga-ka tawhanong palaligban puwede masulbar pinaagi sa paggamit sang napulo ka mga galamiton. Sila amo ang panumbalik, ang pagpuno sang Balaan Espiritu, ang pagpahanas sang pagtoo-nga may kapahuwayan, pagkahanas sa grasya, pagkahanas sa pagtolon-an, ang kinaugalingong pagbatyag sang madangatan, kinaugalingong gugma para sa Dios nga Amay, dikinaugalingong gugma para sa tanang katawhan, pagpakig-ambit sa kalipay sang Dios, kag pagkanalikupan ni Kristo. Ang mga galamiton sa pagsulbar-sang palaligban ginpahayag

ANG HUKUM NI DARIUS SA MGA AKUSADOR NI DANIEL

Niyan ang hari naghatag sang mga mando, kag ila gindala atong mga tawo nga malisyosong nag-akusar kay Daniel, kag ila ginpilak sila, ang ila mga kabataan, kag ang ila mga asawa didto sa lungib sang mga leyon; kag gindamhagan sila sang mga leyon sang wala pa sila makalambot sa dalum sang lungib kag gingus-ab ang tanan nila nga mga tul-an. (Daniel 6:24)

Indi ka gid makapasakit sa isa ka tawo nga indi man magsakit sang imo kaugalingon.

Ang bisan sin-o nga nagakutkut sang buho mahulog sa sini,
Kag ang bisan sin-o nga nagapaligid sang bato, magabalik ini sa iya.
(Mga Hulubaton 26:27)

Ano bala ka masunson nagpamatuud nga matuud ini nga palatukuran. Si Haman sa katapusan ginbitay sa bitayan nga iya ginpahimo para kay Mordecai (Ester 5—7). Karon nakita sang mga komisionado kag mga satrapa ang ila mapintas nga paghumon nagbalik sa ila. Si Daniel wala nagkinahanglan sang pagbalos. Iya gingamit ang Salmo 55:22 kag ginpilak ang iya lulan—nag-atubang sang krisis sang lungib sang mga leyon—didto sa Ginoo. Iya gintugyan ang paghukum sang iya mga kontra sa Korte Suprema sang Langit kag sa kay Darius.

Ang Mga Hulubaton 19:12 nagadeklara nga, “Ang kasingkal sang hari kaangay sang pagngurob sang leyon.” Nakilala ni Darius ang matuud nga kinaiya sang iya mga manuglaygay; sila, indi si Daniel, ang naghimo sa ila hari nga may sayup. Pagkatapos sina, si Darius “naghatag sang mga mando” (peal perfect sang *‘amar*) nga ang mga akusador ni Daniel, nga nagbutang sang ila selyo sa igang, “pagadalhon” (haphel perfect sang *‘atah*). Ang ila walay kapalaran mga pamilya ginpangdakop kag ginsilotan upod sa mga sal-an nga mga dungganong tinawo. Sadto anay si Nebuchadnezzar nagpahog sang iya mga sakup sang gabinete kag sang ila mga pamilya sa pagpamatay (Daniel 2:5), gani karon ining Median nga manugdumala nag-anunsyo sang silot sang kamatayon sa mga pamilya sang sal-an nga mga manuglaygay.

Samtang ang silot sang kamatayon gintugot sang Dios (Genesis 9:6; Mga Taga-Roma 13:4), ang pagsentensya sang bug-os nga pamilya sang sal-an hayag nga ginadumili sa Kasugoan ni Moises. Ang kasugoan sang Dios nahanungud sang kasal-anan nagamando nga ang tagsa ka tawo kinahanglan magtindog ukon mapukan suno sa iya *kaugalingong* mga aksyon (Deuteronomio 24:16; 2 Mga Hari 14:6). Bisan nga ang kasugoan sang Dios balaan, matarong, kag maayo (Mga Taga-Roma 7:12), ang kasugoan sang tawo kasami nga dipatas kag dimatarong. Ang pagsilot pinaagi sa pag-inupdanay amo ang isa ka sayup sa kasugoan sang mga Mede kag sang mga Persian. Ang ila pamatyag sang iban pa nga mga sakup sang pamilya nalatnan sang paghumon. Ang subong pagpakyaw nga mga paghukum wala lamang nagakuha sang malain nga impluwensya ukon mga kaawayon

kondi posible nga nagapugong sa iban sa paglapas sang kasugoan. Sal-an ukon indi, ang tanan sa gilayon nga ginhaboy sa lungib sang mga leyon. Wala sang nakalampuwas.

Ang makabati sang pagpaathag sang milagro sang pagpalingkawas kay Daniel sang pipila ka matukibon nga mga pamaagi sang mga mapangatarunganon makabihag sang interes. Siling nila, “si Daniel wala nasamaran tungud kay ang mga leyon indi gid man gutum.” Ang subong nga mga teyoriya nagapanghiwala sang mga kamatuuran nga ginpahayag sa Balaan nga Kasulatan. Ang mga leyon gutum; mahibal-an naton ini sa Daniel 6:24b. Wala kita kahibalo kon pila bala ka mga leyon ang ara sa lungib, apang nanggus-ab sila sang madamong lawas nga wala sing tanda sang kabulusgan.

ANG PAMATUUD NI DARIUS

Niyan si Darius ang hari nagsulat sa tanang mga katawhan, mga pungsod, kag *mga tawo sang kada* lenggwahe nga nagapuyo sa tanang kadutaan: “Kabay pa ang inyo paghidait magbugana! (Daniel 6:25)

“Nagahimo ako sang dekrito nga sa tanan nga ginsakupan sang akon ginharian ang mga tawo magkahadlok kag magkurog sa atubangan sang Dios ni Daniel; Kay Siya amo ang buhi nga Dios nga nagapadayon sa walay katubtuban, Kag ang Iya ginharian amo ang isa nga indi malaglag, Kag ang Iya pagbulut-an *mangin* sa walay katubtuban. (Daniel 6:26)

“Nagapalingkawas kag nagaluwas Siya [*netza/*] kag nagahimo sang mga tanda kag mga katingalahan Sa langit kag sa duta, Nga nagpalingkawas *man* kay Daniel halin gahum sang mga leyon.” (Daniel 6:27)

Ini bala nga mga bersikulo nagapahinumdom sa imo sang kaparehong proklamasyon? Si Nebuchadnezzar isa ka ditumuluo gihapon sang siya nagmando sang paghimo sang kasugoan nga nagakinahanglan sang katampad sa Dios (Daniel 3:29). Si Darius, bag-ong naluwas, naghimo sang kaparehong sayup; apang ining duha ka mga manugdumala sa kadugayan nakalambot sa parehong mga kongklusyon nahanungud sang matuud kag buhi nga Dios (Daniel 4:34–37; cf. Daniel 6:26b–27)

Ang pagpalingkawas kay Daniel nagtuytuy sa pagpahalin sadtong mga indi lamang kontra-Semitic kondi sa nagsikway “sa Dios ni Daniel.” Dugang pa, ang iya kaugalingong pamatuud nagtuytuy sa pagbaylo sang panghunahuna ni Darius. Niyan ang hari “nagsulat” (peal perfect sang *kethav*) sang iya manubo nga deklarasyon. Si Nebuchadnezzar kag Darius parehong nagpatumod sang ila mensahe sa ila mga sumulunod sa bug-os nila nga malapad kaayo nga mga emperyo “sa tanan nga kadutaan”; ang dekrito nagaaplikar sa tanan, walay sapayan sang rasa, lenggwahe, ukon hiyograpiya.

Ang diyutay nga balasahon nagbukas sa pagpangibulahan nga paghidait. Subong sang nagamit diri, ang “paghidait” mas labaw pa kay sa pagpangibulahan. Ang pulong nagakahulugan sang palatukuran sang pagpasag-uli sang buut subong sang ginpahayag

sa sini nga tion (Isaias 53:5, 11) kag sang ulihi ginsulat sa Mga Taga-Efeso 2:16.¹⁰⁹ Kon ginlimitahan lang ni Darius ang iya kaugalingon sa simple nga pag-anunsyo sang iya kaugalingong kaluwasan kag sang pagpalingkawas kay Daniel, kuntani ang ginharian nakabenepisyo. Apang kaangay sang madamong bag-o nga mga tumuluo nga nagaangkon sang mahimulatong handum apang may gamay nga panudlo sang Bibliya, si Darius nagpanghilabot sa buluhaton sing pagpangalagad sang Balaan Espiritu kag nagpagamo sang sa grasya nga plano sang Dios nahanungud sang kaluwasan.

Ang pagpangibulahan nasundan sang pang-umpisa nga pahayag, “nagahimo ako sang dekrito.” Ining bag-o nga dekrito klaro nga ginpalig-on agud itama ang mga kasaypanan sang daan; apang sila duha magkaparehong naglapas sa konsepto sang kada isa nga kabubut-on. Ang padasodaso nga deklarasyon ni Darius amo ang resulta sang makinau-galingon imbis sang maangayon nga panghunahuna. Karon nagpaninguha siya nga piliton ang pagbaylo sang panghunahuna sang iya katawhan tungud lamang kay nakabaton na siya sa Ginoo. Pinaagi sa iya pagpamilit nga ang mga tawo “magkahadlok kag magkurog sa Dios ni Daniel,” ang hari nagsakot sang relihiyon kag estado sa diritso nga pagsupok sa Pulong sang Dios (Mga Hulubaton 24:21; cf. Mateo 22:21). Bisan pa nga ang iban nga mga ditumuluo nagdangup sa Ginoo sang sila nahadlokang kaayo, ang pilit nga pagbaylo sang panghunahuna indi gid matuman pinaagi paghimo sang kasugoan.

Ang kaluwasan bug-os nga trabaho sang Dios halin sa pagpundar pakadto sa pagpa-tuman—halin sa buluhaton sing pagpangalagad sang Balaan Espiritu (Juan 16:7–11) pakadto sa pagkatawo liwat. Kon ang pagpaambit sang Maayong Balita ginhimo suno sa plano sang Dios, ang kinaugalingong kabubut-on indi gid pagalapason. Sa pagpresenta sang Maayong Balita, kinahanglan ang kabubut-on indi pagpiliton. Ang tagsa ka tawo hilway nga magbaton ukon magsikway kay Kristo bilang Manluluwas (Juan 3:18, 36). Ang dekrito ni Darius nga nagapangumbensi sang kahadlok kag nagpamilit sang pagkilala sa Dios ni Daniel nanging binatabata.

Bisan sang pagkawalay kahibalo sang hari nahanungud sang panudlo sang Bibliya, ang Ginoo mismo ang iya kaugalingon nanging matuud gid kay Darius. Ang hari nagpamatuud, “Siya amo ang buhi nga Dios.” Ini bug-os nga pahayag halin sa isa ka tawo nga sadto anay nagsimba sang kabilogang panteyon. Ang pamatuud nga si Kristo “nagapadayon sa walay katubtuban” amo ang iya pagkakilala sang pagkawalay pagbaylo kag walay katapusan nga paghari sang Hari sang mga hari: “Si Jesu-Kristo *amo* man kahapon kag sa karon, *huo* kag sa walay katubtuban” (Mga Hebreo 13:8). Gindala ni Daniel kay Darius ang leksyon nga gintudlo sang makahaladlok nga imahen sa damgo ni Nebuchadnezzar. Samtang ang mga pungsod kag mga emperyo nagaabot kag nagakawala lang, ang ginharian sang Dios, nga nagaabot sa gowa sang mga dulonan sang panahon kag espasyo, indi gid malaglag.

Ang bersikulo 27 nagapat-ud nga si Darius kinaugalingong nagbaton kay Jesu-Kristo bilang iya Ginoo kag Manluluwas. Ang klaro nga bokabularyo sang hari nagapakita nga nakilala niya ang kalainan sa tunga sang espirituhanon kag lawasnon nga pagpalingkawas. Ang “nagapalingkawas” amo ang peal participle sang Chaldean nga pulong *shezib*. Ang

109. Ang pagpasag-uli sang buut amo ang tanan nga ginhimo ni Kristo didto sa krus agud kuhaon ang balabag sa tunga sang Dios kag sang makasasala nga tawo. Ang balabag nasakupan sang sala, silot sang sala, lawasnon nga pagkabun-ag, ang aton tawhanong pagkamatarong, ang perpektong pagkamatarong kag karakter sang Dios, kag ang aton posisyon kay Adam. Tan-awa ang Thieme, *Ang Balabag*, 46–49, 55–60.

“nagaluwas” amo ang aphel participle sang Hebreo nga berbo *netzal*. Ang duha ka mga pulong may kaparehong kahulugan—“palingkawason” ukon “luwason.”

Hinumdumi, ini nga parte sang Libro sang Daniel (Daniel 2:4—Daniel 7) narekord sa Chaldean ukon Nasidlangan nga lenggwaheng Aramaic. Sanglit ini nga bahin nagasaysay una gid sang mga pungsod sang hentil, ang Dios Balaan Espiritu naggamit sang hentil nga lenggwahe. Ang ulihi nga parte sang Libro sang Daniel partikular nga nahanungud sa mga Hudiyo; busa, ang Hebreo nga lenggwahe nagapadayon sa kapitulo 8. Ang Balaan Espiritu wala nasayup sa iya pagpili sang mga pulong para sa Balaan nga Kasulatan (Mga Hulubaton 30:5). Nasal-ot sa sini nga dalanon nga nasulat sa hentil nga lenggwahe amo ang isa ka Hebreo nga pulong, *netzal*.

Ang unang Chaldean nga pulong sang Daniel 6:27, ginbadbad “nagapalingkawas,” nagatanda sing kajibalo sang hari sang iya espirituhanong pagpalingkawas—ang iya kaluwasan. Si Jesu-Kristo lamang ang nagaluwas sa bug-os nga eternidad (Mga Binuhatan 4:12). Ang pulong “nagaluwas” nagahambal nahanungud sang pagpalingkawas sa sini nga panahon, matuud gid sa hari nga amo ang kinaugalingong nakasaksi sa pagpalingkawas sang Dios kay Daniel. Pinaagi sa paggamit sang duha ka mga pulong, si Darius, ang Gentil ang nagkilala sang iya pagtoo sa Dios sang mga Hudiyo.

Sang wala pa makompleto ang Kanon, “ang mga tanda kag mga makatilingala” amo ang mga palaagihan nga ginpili sang Dios agud magpatunda sang manug-abot na gid nga disiplina kag pamatud-an ang deklarasyon sang Maayong Balita. Maathag nga ginhuptan ni Darius ang milagro sang pagpalingkawas kay Daniel halin sa lungib sang mga leyon bilang tanda halin sa Dios agud sa pagpatuman sang iya kaugalingong kaluwasan.

ANG KAUSWAGAN SANG ISA KA HAMTONG NGA BAGANI

Gani ining si Daniel nalipay sang kadalag-an [*tzelach*] sa paghari ni Darius kag sa paghari ni Cyrus nga Persian. (Daniel 6:28)

Ang haphel perfect sang *tzelach* nagakahulugan sang “magkalipay sang kadalag-an.” Pinaagi sa paggamit sini nga porma sang berbo, ang Dios nagapakita sa aton sang mga pakamaayo sa grasya nga nakabodega para sa espirituhanong hamtong nga tumuluo. Ang Ginoo mabuganaon nga nagsangkap sang tanang mga detalye sa kinabuhi para kay Daniel nga mapinadayunong nanginmatutum sa Pulong. Wala na gid liwat siya mag-antos sang mga pagtilaw kag mga kasakit subong sang nag-agi nga panahon,

Bisan pa nga ang eksaktong pangidaron ni Daniel sa iya kamatayon wala mahibal-an, nasugilon sa aton nga nagkinabuhi siya sa indi magminus sa ikatatlo nga tuig (537 B.C.) sang paghari ni Cyrus the Great sang Persia. (Daniel 10:1). Kon aton mapat-ud ang posibleng petsa sang pagkabun-ag kay Daniel subong 620 B.C., aton mabulubanta nga nagkinabuhi siya sa indi magminus sa otsentay-tres anyos. Indi lamang sa nabilin niya nga kinabuhi nagaalawas ang mga pakamaayo sa grasya kag mga kamanggaran sang Dios, kondi ang handum ni Daniel nga makit-an ang iya katawhan, ang mga Hudiyo, nga mapabalik sa ila kaugalingong kadutaan sa katapusan natuman na gid. Ang Balaan nga Kasulatan nagarekord nga sa unang tuig sang iya paghari (539 B.C.) si Cyrus nagtugot sa

mga Hudiyong mga bihag nga magbalik sa Jerusalem kag magtukod liwat sang templo (2 Mga Cronica 36:22–23; Esdras 1:2–3).

Ang yabi nga naghukas sang kandado sang ganhaan sang espirituhanong kauswagan sang bisan kay sin-ong tumuluo amo ang panudlo sang Bibliya nga nagapuyo sa iya kalag. Dugang pa, ang pagtoon kag paghangup sang Pulong amo ang solong preparasyon para sa tagsa ka kinahanglanon sa kinabuhi. Makaengganyo gid nga binagbinagon nga ang tagsa ka tumuluo makalambot sa espirituhanong pagkahamtong. Ang Dios nagsangkap sang grasya nga indi matakus para kay Daniel; kag kon ano man ang Iya ginhimo kay Daniel, Iya pagahimoon sa kay bisan sin-ong matutum nga tumuluo.

Wala bisan makaisa nga si Daniel nagkompromiso sang grasya sang Dios. Sobra ka makadalayaw ang nangin produkto sang iya espirituhanong pagkahamtong nga ang Balaan Espiritu naglakip sang mga kabaganihan ni Daniel sa listahan sang pasidungog sang Bag-ong Katipan upod sa mga binuhatan sang dungganong mga tumuluo sang nag-agi nga panahon.

Nga pinaagi sa pagtoo [panudlo sang Bibliya sa sulud sang kalag] nakapanakop sang mga ginharian, nakahimo sang *mga binuhatan sang* pagkamatarong, nakaagum sang mga saad, nagpatak-um sang mga baba sang leyon. (Mga Hebreo 11:33)

Ang divine nga pasidungog para sa walay kahadlok nga espirituhanong kinabuhi ni Daniel nagahimo sang salaysay ni Daniel nga mas labaw pa sa kabaganihan. Ginpakita sa tunga sang mga linya sa sining pamatuud: ang panudlo sang Bibliya nagapanghikot! Kabay pa ang Pulong sang Dios mangin sa pinakaibabaw sang imo kinabuhi.

MGA LEKSYON HALIN SA DANIEL KAPITULO SAIS

1. Ang Dios nagadisiplina sang mga pungsod pinaagi sa pag-ilis sang mga manug-dumala sa idalum sang palatukuran sang ikalimang serye sang disiplinina. Ang “ulo nga bulawan” ang (Chaldea) gin-ilisan sang “mga bukton kag dughan nga pilak” ang (Persia).
2. Apang, ang pagtindog kag pagkapukan sang mga emperyo wala nagabaylo sang tinutuyo sang tumuluo diri sa kalibutan. Ang plano sang Dios para sa tumuluo nagapadayon, bisan pa sang mga kahitaboan.
3. Sa pagserbisyo sa Dios, ang edad sang isa ka tumuluo indi makabalabag sa pagka-epektibo.
4. Ang panudlo sang Bibliya sa kalag nagapakwalipikado sang tumuluo nga magdi-nalag-on sa kinabuhi.
5. Ang divine nga pagpauswag para sa isa ka tumuluo amo ang resulta sang espi-rituhanong pagkamatutum.
6. Ang rebelyon batok sang divine nga napasad nga awtoridad nagaumpisa sa sala sang panghunahuna.
7. Ang sala sa panghunahuna nahanungud sang kaimon kasami nga nagapanuytuy kag nagatapos sa hayag nga buhat sang pagtimalus.
8. Ang sala sa panghunahuna sang isa ka tawo makaapekto sa mga kinabuhi sang madamong iban pa.
9. Kon ang tumuluo mangin puntirya sang kahikaw kag pagtimalus, kinahanglan indi siya magtimalus, kinahanglan indi siya magbalos kondi itugyan ang kahitaboan sa Ginoo.
10. Ang isa sa mga proteksyon sang Dios para sa kahilwayan amo ang palatukuran sang pagkapribado.
11. Ang sulundan sang kailigbon sang makasasala nga kinaiya amo ang basihanang sang dakong kasulub-an kag pagkawalay kalipay.
12. Kon ang tawhanong gahum nagapangdaogdaog, ang divine nga gahum maka-protekta.
13. Ang isa ka tumuluo nga may panudlo sang Bibliya puwede magmalipayon sa lungib sang mga leyon, samtang ang isa ka ditumuluo puwede mangin miserable sa sulud sang palasyo; gani, ang kalipay amo ang kasangkapan sa grasya halin sa Dios.
14. Ang taga sa tumuluo sa madali ukon madugay mag-atubang sang iya kaugali-ngong ‘lungib sang mga leyon.’
15. Ang paggamit sang pagtoo-nga may kapahuwayan kag panudlo sang Bibliya nga nagapuyo sa kalag amo ang basihanang para sa pagpangalagad sa Ginoo.
16. Ang paghimo sang kasugoan indi gid makasulbar sang mga palaligban sa kinabuhi; ang pagkatawo liwat kag pag-abante sa espiritudhanong kinabuhi lamang ang makasangkap sang kasulbaran.
17. Ang Dios nagapalingkawas sang tumuluo mismo sa lawashon ukon sa kapaha-makan ukon sa labaw nga kagamhanang nagatugot sang kamatayon sang tumuluo. Ang panyempo, paagi, duug sang Dios para sa kamatayon sang isa ka tumuluo mga perpekto.

ANG IMPORTANSYA SANG “ASIN” SA BALAAAN NGA KASULATAN

- I. Ang asin gingamit bilang pangpreserba sa bibliyanhong mga panahon kag naga-representa sang kasigurohan sa walay katapusan (Levitico 2:13).
- II. Ang asin bilang panimpla (Job 6:6–7) nagahambal sang pangsulud nga kalipay nga gindisenyo sang Dios para sa taga ka tumuluo—ang kalipay nga nagahalin sa kahibalo sang panudlo sang Bibliya. Ang panudlo sang Bibliya nagahanda kag nagapasabor sang kinabuhi kag panghunahuna.
- III. Ang asin pinaagi sa paghalintulad amo ang pagkalain sa pangpatubo. Ang pangpatubo—ang dimatuud nga pagtolon-an—nagakagaruk (1 Mga Taga-Corinto 5:8; Mga Taga-Galacia 5:9); ang asin—ang matuud nga pagtolon-an—nagapreserba.
- IV. Ang pagkaon sang asin nagalarawan sang pagtigana nahanungud sang kaluwasan. Ang tumuluo nagabaton sang kinabuhi nga walay katapusan sa punto sang kaluwasan pinaagi sa pagtoo kay Jesu-Kristo (1 Juan 5:11–12).
- V. Ang asin nga nangin “indi na maasin” amo ang laragway sang ditumuluo nga ara sa linaw sang kalayo (Marcos 9:49–50).
- VI. Ang tumuluo diri sa kalibutan gintawag nga “asin sang kalibutan” (Mateo 5:13). Ang positibo kag nagatubo nga manugsakdag nga mga tumuluo amo ang kabangdanan sang pagkapreserba sang pungsudnong linalang sa pagkawasak.¹¹⁰
- VII. Ang asin nga nangin “walay sabor” (Mateo 5:13; Lucas 14:34–35) nagarepresenta sang mga tumuluo nga nagapadayon nga sa gowa sang pagpakig-upod pinaagi sa pagbaliskad kag divine nga disiplina.
- VIII. Ang “asin sang kasugtanan” (Levitico 2:13) gingamit agud ipahayag ang walay katapusan nga relasyon sa tunga sang Dios kag sang tumuluo nga ginlarawan sang

110. Ang manugsakdag amo ang nagalakip sang dimakit-an nga mga bagani nga nagahimaya sa Dios kag nagabulig agud magpalingkawas sang tinugyanan nga pungsod. Tan-awa ang Thieme, *Kahilwayan pinaagi sa Kadaugan sang Militar*.

Lebitanhon nga mga halad sa Numeros 18:19.

- IX. Ang mga kinabatasan sang dumaan nga kalibutan naggamit sang asin nga tanda sang pagkamaabi-abihon ukon sang isa ka kontrata:
- A. Sa idalum sang mga kasugoan sang pagkamaabi-abihon; Kon, bilang ang kaway sang tagbalay, kamo duha parehong magkaon sang asin sa iya lamesa, mapreserba ka sa kalaglagan samtang ara sa iya balay.
 - B. Bilang isa ka tanda sang pagtuman sang kontrata: ang parehong mga natungdan sang kontrata magkaon sang asin bilang simbolo sang ginkauyonan kag sang nagapabilin nga pag-inabyanay.
 - C. Ang masimbolo nga aplikasyon sang sa ibabaw nga duha ka mga kasugoan:
 - 1. Sa idalum sang mga kasugoan sang pag-abiabi: Ang Dios *nagkaon sang asin* didto sa krus—ang pagpakalma; ang tawo *nagakaon sang asin* sa punto sang pagtoo kay Kristo—ang pagpasag-uli sang buut. Ang tumuluo, gani, indi na kaaway sang Dios kondi nagakaon sa Iya lamesa sa walay katubtuban.
 - 2. Bilang isa ka kontrata: Nagasulud kita sa permanente nga kasugtanan sang grasya, nga nagapreserba sa aton sa walay katubtuban.

ANG PANUDLO SANG BIBLIYA NAHANUNGUD SANG KASUGOAN NI MOISES

- I. Ang Kasugoan ni Moises ginhatag pinaagi sa Pentateuch, ang unang lima ka mga libro sang Daan nga Katipan. Ang dugang nga butang sa Kasugoan makit-an sa Deuteronomio 29.
- II. Ang Kasugoan ni Moises ginbahinbahin sa tatlo ka mga parte:
 - A. Codex I, ang mga balaod sang moralidad, nakilala man bilang ang mga Sugo, nasakupan sang sobra pa sa 120 ka mga sugo kag nagalakis sang Decalogue ukon sang Napulo ka mga Sugo (Exodo 20:1–17); nagapaathag sang kahilwayan suno sa moralidad, pagkapribado, pagkabutang, sang pagkabalaan sang kinabuhi, kag awtoridad. Ini nagapaathag man sang kahilwayan nga may kaangtanan sa Dios.
 - B. Codex II, ang mga Ordinansa ukon ang espirituhanong mga balaod, amo ang kompletong landong sang Kristolohiya kag sang panudlo sang Bibliya nahanungud sang kaluwasan (Mga Hebreo 10:1) nga nagalakis sang Tabernakulo, Balaan nga mga Adlaw, Lebitanhong mga halad, bayo kag pagginawi sang Lebitanhong pagkapari. Ang mga ordinansa amo ang espirituhanong panublion sang Israel.
 - C. Codex III, ang mga Hukum, amo ang pungsudnon nga panublion sang Israel kag nagapresenta sang mga kasugoan sang divine nga katukuran nga gindisenyo agud pasangkaron ang mga palatukuran sang kahilwayan nga may kaangtanan sa gobyerno, pribado nga mga pumuluyo, kag ang pagkapribado; nagalakis sang mga konsepto sang pamalaod, mga kasugoan sa pangdyeta, pagkalimpyo, kuwarentenas, pagpreserba sang duta, pagbuhis, serbisyo militar, pag-asawahay, dibursyo, kag iban pa.; ang mga silot tungud sang indi pagsunud ginpahayag.
- III. Manugbaton sang Kasugoan ni Moises:
 - A. Ang Kasugoan ginhatag sa tinugyanan nga pungsod Israel lamang (Exodo 19:3;

Levitico 26:46; Mga Taga-Roma 3:19; 9:4).

B. Ang Kasugoan wala gid ginhatag sa mga Hentil (Deuteronomio 4:8; Mga Taga-Roma 2:12–14).

IV. Ang pagkatuman ni Kristo sang Kasugoan (Mateo 5:17):

A. Iya gintuman ang Codex I pinagi sa pagkinabuhi sang perpektong kinabuhi diri sa kalibutan sa panahon sang Pagpakatawo—ang panudlo sa Bibliya nahanungud sang pagkawalay kasarang sa pagpakasala ni Kristo.

B. Iya gintuman ang Codex II pinaagi sa Iya kamatayon, pagkalubong, pagkabanhaw, pagkayab, kag pagpakigtipon.

C. Iya gintuman ang Codex III pinaagi sa Iya perpektong pagsunud sang mga kasugoan sang divine nga katukuran.

V. Ang kaangtanan sang Simbahan sa Kasugoan.

A. Ang Simbahan partikular nga *wala* sa idalum sang Kasugoan (Mga Binuhatan 15:5–11, 24; Mga Taga-Roma 6:14; Mga Taga-Galacia 2:19). Busa, ang Kasugoan wala magpaathag sang Kristohanon nga pamaagi sang pagkinabuhi.

B. Si Kristo amo ang katapusan sang Kasugoan para sa mga tumuluo sa Panahon sang Simbahan (Mga Taga-Roma 10:4).

C. Ang mga tumuluo sa Panahon sang Simbahan ara sa idalum sang mas mataas nga kasugoan sang pagkaespirituhanon¹¹¹ (Mga Taga-Roma 8:2–4; 1 Mga Taga-Corinto 13; Mga Taga-Galacia 5:18, 22–23).

VI. Ang mga limitasyon sang Kasugoan ni Moises:

A. Indi makapakamatarong (Mga Binuhatan 13:39, KJV; Mga Taga-Roma 3:20, 28; Mga Taga-Galacia 2:16; Mga Taga-Filipos 3:9);

B. Indi makahatag sang kinabuhi nga walay katapusan (Mga Taga-Galacia 3:21);

C. Indi makasangkap sang Balaan Espiritu (Mga Taga-Galacia 3:2);

D. Indi makahimo sang mga milagro (Mga Taga-Galacia 3:5);

E. Indi makasulbar sang palaligban sang makasasala nga kinaiya (Mga Taga-Roma 8:7).

VII. Ang sa karon nga katuyoan sang Kasugoan:

A. Agud magpaathag sang kahilwayan sa tinugyanan nga mga pungsod sang Dios sa Panahon sang Simbahan—sa parehong katukuran kag sa espirituhanong kahilwayan.

B. Agud magpaathag sang pamaagi sang pagginawi sang mga kasugoan sang divine nga katukuran suno sa moralidad kag putling kaayo.

C. Codex I: agud mangumbensi pinaagi sa divine nga talaksan nga ang ditumuluo makasasala kag nagakinahanglan sang Manluluwas (Mga Taga-Roma 3:20, 28; Mga Taga-Galacia 3:23–24; 1 Timoteo 1:9–10).

D. Codex II: agud ipalapnag ang grasya sang Dios nahanungud sang kaluwasan kag panumbalik¹¹² nga may:

1. Pagpatalupangud sang pagtrabaho ni Kristo sang kaluwasan;

111. Thieme, *Dios Balaan Espiritu batok Ang Makasasala nga Kinaiya*.

112. Thieme, *Panumbalik kag Magpadayon!*

2. Pagpatalupangud sa espirituhanong kamatayon kag pakamakasasala sang katawhan;
 3. Pagpatalupangud sa pagtoo kay Kristo para sa kinabuhi nga walay katapusan—walay bisan isa nga perpektong makatuman sang Kasugoan kag dayon magakaagum sang kaluwasan.
- E. Codex III: agud magsangkap sang pungsudnon nga katungdanan kag kahilwayan sa idalum sang mga kasugoan sang divine nga katukuran; agud magpreserba sang mga pungsod sa idalum sang palatukuran sang divine nga institusyon numero kwatro:
1. Kahilwayan pinaagi sa kadaugan sang militar.
 2. Pagpugong sang krimen pinaagi sa silot sang kamatayon (Genesis 9:5–6; Mga Taga-Roma 13:4).
 3. Ang importansya sang pagkapribado, pagkabutang, kinabuhi.
- F. Busa, ang pagsunud sa Kasugoan indi amo ang pamaagi sang kaluwasan (Mga Taga-Galacia 2:16) ukon sang pagkaespirituhanon kondi isa ka pagpaathag sang tawhanong kahilwayan kag kauswagan.
- VIII. Ang padayon nga aplikasyon sang Kasugoan (1 Timoteo 1:8–11).
- IX. Ang pagpangalan sang Kasugoan ni Moises bilang ang “kasugtanan” ukon “libro sang kasugtanan” (Exodo 24:7–8; 34:27–28; Deuteronomio 4:13–14, 23, 31; 8:18; 9:9, 11, 15):
- A. Ini nga kasugtanan amo ang harambalon sang Jeremias 11, apang indi dapat ikalibog sa “bag-ong kasugtanan” sang Jeremias 31:31–33.
 - B. Ang tagna sang paglapas sang kasugtanan (Deuteronomio 31:16–18, 20; Jeremias 22:9). Ang pungsudnong pagkabungkag nagaresulta kon ang kasugtanan malapas.
- X. Ang aplikasyon sang grasya sa kinabuhi may kaangtanan kay Jesu-Kristo nga amo ang nagtuman sang Kasugoan (Juan 1:17). Busa. Ang plano sang Dios para sa Simbahan nagakuha sang importansya sang pagkaulunahon sini halin sa paagi sang pagkinabuhi sang pagkatawo ni Kristo sa hypostatic nga paghiliusa imbis sa Kasugoan ni Moises. Ang Simbahan wala nagahiwat sang Adlaw sang Inugpahu-way, maghatag suno sa ikapulo, ukon magsunud sa Napulo ka mga Sugo agud tumanon ang espirituhanong kinabuhi—ang tanan nga sa diin amo ang balaodnon nga mga pagtuis sang pinasahi nga espirituhanong kinabuhi nga ginsangkap sang Dios para sa mga tumuluo sa karon nga panahon.

ANG PANUDLO SANG BIBLIYA NAHANUNGUD SANG GRASYA NGA GALAMITON PARA SA PAG-INOINO (GGP)

- I. Pagpaathag: Ang divine nga kasangkapan para sa espirituhanong pagtubo sa diin ang kada tumuluo puwede makahangup sang *bisan anong* panudlo sang Bibliya pinaagi sa espirituhanong IQ, bisan pa sang tawhanong IQ ukon edukasyon.
- II. Ang pagkalain sa tunga sang tawhanon kag espirituhanong IQ:
 - A. Ang tawhanong IQ amo ang listahan sang numero nga nagapakita sang tanda sang tawhanong kaalam kag amo ang resulta sang mangin-dapat nga pag-inoino.
 - B. Ang espirituhanong IQ, nga ginhimo sang Balaan Espiritu, amo ang kantidad sang panudlo sang Bibliya nga nabodega bilang kahibalo (*epignosis* sa Griyego *chakmah* sa Hebreo) nga ara sa tuo nga burubilog sang kalag (Mga Taga-Colosas 1:9) kag amo ang resulta sang indi mangin-dapat nga pang-inoino pinaagi sa pagtoo.
- III. Ang pagkawalay labot sang tawhanong IQ sa GGP (1 Mga Taga-Corinto 1:19—2:16):
 - A. Ang tawhanong IQ kasami nga ginkabig nga sangkap sa pagtoon sang panudlo sang Bibliya, sa diin nagapahangup nga ang tumuluo nga may manubo nga IQ walay kasarang. Apang sadtong nag-agi nga eternidad, ang Dios nakakita sang pamaagi pinaagi sa grasya para sa kada tumuluo agud makatoon sang panudlo sang Bibliya luwas sa tawhanong kamaayo ukon pagkamahinangpanon (Job 34:32; 36:22).
 - B. Tungud sini nga kabangdanan, ang kada tumuluo sa Panahon sang Simbahan nagabaton sang pag-istar kag pagpuno sang Balaan Espiritu kag sang tawhanong espiritu sa punto sang kaluwasan (1 Mga Taga-Corinto 3:16; 1 Mga Taga-Tesalonica 5:23).
- IV. Ang mga kasangkapan pinaagi sa grasya para sa pagtoon sang panudlo sang Bibliya:
 - A. Ang pagporma kag pagpreserba sang kanon sang Balaan nga Kasulatan (1 Pedro 1:23);
 - B. Ang divine nga pagtugot sang lokal nga simbahan bilang kwarto nga klasehan para sa pagtoon sang panudlo sang Bibliya (Mga Hebreo 10:25);
 - C. Ang mga kasugoan sang divine nga katukuran sa diin ang pungsod nagaprotekta

- sang kahilwayan kag pagkapribado sang lokal nga simbahan;
- D. Ang espirituhanong dulot sang pastor-manunudlo, nga nagalakip sang awtoridad kag abilidad (Mga Taga-Efeso 4:11):
1. Ginhatag sang Dios sa tion sang kaluwasan;
 2. Gin-istriktohan para sa mga lalaki lamang;
 3. Nagalakip sang mga kahanas sa komunikasyon.
- E. Ang para sa tanan nga pagkapari sang tumuluo para sa pagkapribado kag kahilwayan sa pagbaton sang panudlo sang Bibliya (1 Pedro 2:9);
- F. Ang pagpuno sang Balaan Espiritu kag ang hanas nga pamaagi sang pagpa-numbalik agud mapadayon ang pagpuno bisan pa sang kinaugalingong sala (Mga Taga-Efeso 5:18); 1 Juan 1:9);
- G. Ang tawhanong espiritu bilang ang ikaduhang lintang sang Operasyon Z (Job 32:8; 1 Mga Taga-Corinto 2:12; Mga Taga-Efeso 1:17; Mga Hebreo 4:12);
- H. Ang lawasnong metabolismo nga pagproseso nga sa diin ang siguradong indi mangin-dapat nga mga pagpanghikot sang lawas nagasangkap sang abilidad agud maghunahuna kag magsentro sang pagtalupangud:
1. Oksihino sa dugo pinaagi sa diboluntaryo nga pagginhawa;
 2. Enerhiya sa mga neuron pinaagi sa metabolismo nga pagproseso.
- I. Pinaagi sa pagkakatulad, ang espirituhanong metabolismo nga pagproseso sa diin ang indi mangin-dapat nga pagpanghikot sang GGP nagapanipon sang panudlo sang Bibliya sa sulud sang kalag para gamiton sa mga kahitaboan sa kinabuhi. Ang metabolismo ginkuha halin sa klasikong Griyego nga pangalan (*metabole*), nga nagakahulugan “proseso sang pagbaylo” ukon “pagbaylo sang porma.” Kon ang panudlo sang Bibliya, espirituhanong pagkaon, ‘nakaon na’ sa idalum sang pagpuno sang Balaan Espiritu, ini ginkambyo sa sa pagkaon para sa espirituhanong pagtubo kag nagapawala sang tawhanong palanan-awon sa sulud sang kalag (Jeremias 15:16a).
- V. Ang pamaagi sang GGP, nga gintawag Operasyon Z:
- A. Tikang 1: Ang Pastor-Manunudlo
- Ang unud sang Balaan nga Kasulatan ginpalapnag. Ang Dios Balaan Espiritu naghatag sang dulot sang pastor-manunudlo sa saktong mga tawo nga nag-pasarang sa ila agud magtoon kag magtudlo sang panudlo sang Bibliya para sa pag-edukar sang tanang mga tumuluo. Ang ila kahibalo sa isagogics, bibliyanhong mga kategorya, kag ang abilidad agud magbadbad mga kinahanglanon para sa tama nga pagpakahulugan sang Balaan nga Kasulatan.
- B. Tikang 2: Ang Tawhanong Espiritu
- Ang espirituhanong paghangup nagaumpisa. Sa tion sang pagkatawo liwat, ang grasya sang Dios nagahimo sa aton sang tawhanong espiritu (1 Mga Taga-Corinto 2:11–12). Ang tawhanong espiritu amo ang sa diin ang (*pneumatikos*, sa Griyego sang 1 Mga Taga-Corinto 2:13), “espirituhanong talagsahong butang,” ukon ang nahangpan nga impormasyon sa pagtolon-an. Ini nga *pneumatikos* awtomatik nga nabalhin halin sa tawhanong espiritu pakadto sa wala nga (palanan-awon) burubilog sang kalag pinaagi sa Balaan Espiritu bilang *gnosis*, ang maangayon nga palanan-awon nahanungud sang panudlo sa Bibliya. Ang *gnosis* wala nagakinahanglan sang pag-sugtanay ukon dipagsugtanay subong

nga makita sa pagtoo ukon dipagtoo.

C. Tikang 3: Ang Wala nga Burubilog

Ang panudlo sang Bibliya nahangpan sa pang-akademiko. Gintawag nga (*nous*) kag komon nga ginbadbad “hunahuna,” ang wala nga burubilog ukon tilipunan sang kalag nga nagabodega sang *gnosis* bilang ang akademikong kahibalo. Sa sini nga punto, suno sa Santiago 1:22, ikaw amo ang “manugpalamati” lamang sang Pulong. Ang akademikong kahibalo handa para ibalhin halin sa wala nga burubilog pakadto sa tuo nga burubilog pinaagi sa pagtoo. Tubtub nga ang *gnosis* nagapabilin sa tilipunan sang wala nga burubilog bilang ang akademikong impormasyon, wala ini sing mabulig sa imo espirituhanong pagtubo kag indi maggamit sa imo eksperyensya.

D. Tikang 4: Ang Tuo nga Burubilog

Ang panudlo sang Bibliya gintoohan. Ang tuo nga burubilog ginpili sang Griyegong pulong (*kardia*), ginbadbad nga “tagiposoon.” Kon ang tumuluo nagahimo sang pag-ino-ino-sa pagtoo pinaagi sa pagtoo sang panudlo sang Bibliya, ang *gnosis* ginbaylohan sang Balaan Espiritu sang *epignosis* kag ang panudlo sang Bibliya ginbalhin halin sa wala nga burubilog pakadto sa tuo nga burubilog sang kalag. Ang panudlo sang Bibliya nga nagapuyo sa tuo nga burubilog sang kalag lamang ang nagaprodukto sa espirituhanong pagtubo. Samtang ang *epignosis* nga panudlo sang Bibliya nagaumpisa sa pagpalapnag, ang aplikasyon sing panudlo sang Bibliya sa eksperyensya puwede na mag-umpisa. Ining divine nga mga talaksan nagatuman sang palatukuran sang “nagapamihag sang tagsa ka panghunahuna sa pagkamasinulundon kay Kristo” (2 Mga Taga-Corinto 10:5). Karon ikaw isa na ka “manugtuman sang Pulong” (Santiago 1:22).

ANG PANUDLO SANG BIBLIYA NAHANUNGUD SANG MISTERYO

- I. Ginhalinan sang Pulong kag Isagogics.
 - A. Pagpaathag: Ang sekreto ukon ginhanas nga mga kinaandan ukon ritwal may pagkalain sa pagkanalikupan ukon sa grupo sang katawhan.
 - B. Ang koine nga Griyegong pulong (*musterion*), ukon “misteryo,” ginkuha halin sa Attic nga Griyegong pulong (*mustes*), nagakahulugan “ang umpisa sang isa ka sekretong kautorang sang dumaan nga kalibutan.”
 - C. Sa mga sulat sang Bag-o nga Katipan, Ang hanas nga gamit sang pulong “misteryo” ukon mga misteryo” nagatumod sa madamong aspeto sang panudlo sang Bibliya nahanungud sa Panahon sang Simbahan (Mga Taga-Efeso 3:2–6).
 - D. Ang aton Ginoo naggamit sang *musterion* sa Mateo 13:10–13 kag Marcos 4:10–11 agud ipaathag sa mga gintoton-an ang lya paggamit sang mga parabola sa pagpanudlo sang sa Panahon sang Simbahan nga panudlo sang Bibliya. “Sa inyo ginhatag ang paghibalo sang mga misteryo sang ginharian sang langit, apang sa ila [mga ditumuluo] ini wala ginhatag” (Mateo 13:11b).
- II. Ang panudlo sang Bibliya nahanungud sang misteryo sa Panahon sang Simbahan wala ginpahayag sa Daan nga Katipan (Mga Taga-Roma 16:25–26; Mga Taga-Colosas 1:25–27). Ang taga Daan nga Katipan may sulud nga impormasyon nahanungud sang palaabuton nga mga pagdumala sang Tribulation kag Millennium, apang nanging hipos sa bisan anong pagsambit sang Panahon sang Simbahan. Halimbawa, ang Panahon sang Simbahan wala ginlakip sa subong nga mga dalanon subong sang Salmo 22:22–23; Isaias 61:2; Daniel 2:40–41; 7:23–24; 11:35–36; kag Oseas 5:15–6:1.
- III. Ang misteryo nanging kabahin sang divine nga dekritong nag-agi nga eternidad (1 Mga Taga-Corinto 2:7).
- IV. Ang pastor-manunudlo amo ang responsable para sa pagpalapnag sang panudlo sang Bibliya nahanungud sang Panahon sang Simbahan (Mga Taga-Efeso 3:2–6);

amo ini ang gintawag nga pagkasalaligan sang mga misteryo sang Dios (1 Mga Taga-Corinto 4:1).

- V. Ang Pagsabnit sang Simbahan amo ang kabahin sang panudlo sang Bibliya nahanungud sang misteryo (1 Mga Taga-Corinto 15:51).
- VI. Ang pagkatawo ni Jesu-Kristo sa hypostatic nga paghiliusa nagtilaw kag nagpamatuud sang pinasahi nga espirituhanong kinabuhi sang Panahon sang Simbahan nga amo ang sentro sang panudlo sang Bibliya nahanungud sang misteryo (1 Timoteo 3:16a).
- VII. Ang panudlo sang Bibliya nahanungud sang misteryo mahangpan pinaagi sa pagpanghikot sang grasya nga galamiton para sa pag-inoi (GGP) sa paggamit sang mga pamaagi sang Operasyon Z (1 Mga Taga-Corinto 2:9–16; Mga Taga-Colosas 2:2; 1 Timoteo 3:9).

ANG PANUDLO SANG BIBLIYA NAHANUNGUD SANG KAIMON

- I. Ang kaimon amo ang dimakatarunganong kahadlok, pagsuspetsa, kalain sang buut sa pagkawalay pagsalig sa iban, kag amo ang pinakabakod sa mga sala sang panghunahuna (Mga Hulubaton 27:3–4).
- II. Ang kaimon amo ang labing mapintas nga sala sa panghunahuna; ini nagahimo sang pagkamataastaason kag mabinatyagong mga kakomplikado sang mga sala.
- III. Ang kaimon nagakuha sang tanang kalipay sa tumuluo; amo ini ang sala sa panghunahuna nga sa diin ginahimo mo ang imo kaugalingon nga miserable.
- IV. Ang iban nga katawhan indi makabaton sang kadalag-an sang iban; gani ang kaimon nagaguba sang matawhay nga panghunahuna nga amo ang basihanang pag-inabyanay.
- V. Sobra kadako ang sala tungud sang kaimon nga ang bug-os nga halad sang Lebanhong Regulasyon ginhimo tungud sini (Numeros 5:11–31). Amo ini ang solo nga halad nga gindisenyo para sa isa lamang ka sala.
- VI. Ang kaimon puwede mangin basihanang para sa pagkawasak sang kinaugalingon gugma sa katawhan (Ambahanon ni Solomon 8:6)
- VII. Ang kaimon puwede makaguba sang normal nga pagpanghikot sang kalag (Job 5:2; Mga Hulubaton 14:30). Amo ini ang Pagpaathag sang iban nga mga kahimtangan sang kakulang-kulang kag sang kabuang.
- VIII. Ang kaimon nagapang-engganyo sang pagtimalus (Mga Hulubaton 6:34).
- IX. Ang kaimon kay Joseph nagpang-engganyo sang iya mga utod nga ibaligya siya sa pagkaulipon (Mga Binuhatan 7:9).
- X. Busa, ang kaimon nagakuha sang matuud ukon maathag nga mga sayup halin sa mga kamut sang Ginoo kag nagapanghilabot sa divine nga katungud sang paghukum (Deuteronomio 32:35; Mga Taga-Roma 12:19).
- XI. Ang kaimon nagtungang sang pungsod sang Israel (Isaias 11:13, ang kaimon ni Ephraim sa Judah).

- XII. Ang kaimon amo ang manug-engganyo sang relihiyosong mga lider nga nagpalansang sa krus kay Jesu-Kristo (Mateo 27:18; Marcos 15:10).*
- XIII. Ang nagapadayon nga negatibong kabubut-on nagapakita sang kaugalingon sini pinaagi sa kaimon (Mga Taga-Roma 1:28–29).*
- XIV. Ang kaimon nagasikway sing pagpanudlo sang panudlo sang Bibliya (Mga Binuhatan 13:45; 17:5).
- XV. Ang dimatuud nga pagtolon-an kag ang pagtalikod sa tinoohan nagaprodukto sang kaimon (1 Timoteo 6:4).*

* Sa mga dalanon sa diin ang “kahikaw” makit-an, amo ini ang kaparehong kahulugan para sa kaimon.

ANG PANUDLO SANG BIBLIYA NAHANUNGUD SANG ANGHEL NI *YAHWEH*

- I. Ang Anghel ni *Yahweh* ginkilala bilang *Yahweh*, ang Dios sang Israel (Genesis 16:7–13; 22:11–18; 31:11–13; 48:15–16; Exodo 3:2 [cf. Mga Binuhatan 7:30–35]; Exodo 13:21; 14:19; Mga Hukum 6:11–23).
- II. Ang Anghel ni *Yahweh* may pagkalain sa *Yahweh* (Genesis 24:7, 40; Exodo 23:20; 32:34; Numeros 20:16; 1 Mga Cronica 21:15–18; Isaias 63:9; Zacarias 1:12–13).
- III. Ang Anghel ni *Yahweh* amo ang ikaduhang Persona sang Tatlo ka mga Persona sa Isa ka Dios:
 - A. Ang Ikaduhang Persona amo ang makit-an nga Dios sang Bag-ong Katipan (Juan 1:18; 6:46; 1 Timoteo 6:16; 1 Juan 4:12).
 - B. Ang Anghel ni *Yahweh* wala na gid nagapakita pagkatapos sang Pagpakatawo.
 - C. Ang Anghel ni *Yahweh* kag si Jesu-Kristo amo ang ginsiling nga ginpadala sang Dios nga Amay.
 - D. Sanglit parehong ang Amay kag ang Balaan Espiritu indi makit-an sang tawo, kag sanglit nga si Kristo nakit-an, ini ginpaigo nga si Kristo amo ang Anghel ni *Yahweh* ukon ang makit-an nga sakup sang Kabilogan sang Dios sa Daan nga Katipan. Ang pagpakita ni Kristo sa Daan nga Katipan amo ang gintawag nga pagpakita sang Dios.

ANG PANUDLO SANG BIBLIYA NAHANUNGUD SANG BULUHATON SING PAGPANGALAGAD SANG BALAAN ESPIRITU SA PAGDUMALA SANG ISRAEL

- I. Wala sing tawo nga gin-istaran ukon napun-an sang Balaan Espiritu sa mga panahon sang Daan nga Katipan. Ang Balaan Espiritu indi sa pang-tanan nga ginhatag sa tanan nga mga tumuluo tubtub nga si Kristo nahimaya pinaagi sa pagpalingkod sa tuo nga kamut sang Amay (Juan 7:39).
- II. Ang Balaan Espiritu nagsangkap sang gahum sa pipila lamang ka mga balaan sang Daan nga Katipan agud maghimo sang espesyal nga mga katungdanan (Numeros 11:29), subong sang liderato, pagdumala, pagkaekspierto, taga, komunikasyon.
 - A. Ang mga manunulat sang kanon sang Daan nga Katipan (2 Pedro 1:20–21)¹¹³
 - B. Si Joseph, ang tumuluo nga nangin punong ministro (Genesis 41:38)
 - C. Ang mga tumuluo nga amo ang mga artesano nga nagsako sa pagtukod sang Tabernakulo (Exodo 28:3; 31:3)
 - D. Mga tumuluo nga nalabot sa pagdumala (Numeros 11:17, 25)
 - E. Ang tumuluo nga manugdumala sa parehong politika kag militar (si Josue sa Numeros 27:18)
 - F. Partikular nga mga hukum:
 - Othniel (Mga Hukum 3:9–10)
 - Gideon (Mga Hukum 6:34)
 - Jephthah (Mga Hukum 11:29)
 - Samson (Mga Hukum 13:24–25; 14:5–6; 15:14)
 - G. Mga hari sang Israel (1 Samuel 10:9–10; 16:13)
 - H. Daniel (Daniel 4:8; 5:11; 6:3)
 - I. Postexilic nga mga manugdumala (Zacarias 4:6; 12—14)

113. Thieme, *Canonicity* (1973).

- III. Ang mga tumuluo sa Israel mahimong disiplinahon pinaagi sa pagkuha sang Espiritu:
 - A. Saul (1 Samuel 16:14)
 - B. David (Salmo 51:11)
- IV. Partikular nga mga tumuluo makaagum sang Balaan Espiritu pinaagi sa pagpangabay (2 Mga Hari 2:9–10; Lucas 11:13).
- V. Si Jesus naghatag sang Balaan Espiritu nga walay pagpangabay sa mga gintoton-an sang madali lang gid bag-o ang Iya pagkayab para sa katuyoan sang pagsakdag sa ila para sa napulo-ka adlaw nga kamiyentrasan bag-o ang Panahon sang Simbahan mag-umpisa (Juan 20:22).

ANG BIBLIYANHONG PAGPANUDLO NAHANUNGUD SANG PAG-INUM

- I. Ang importansya sang pagkamaangayon:
 - A. Sa pag-usisa sang bisan anong pagpanudlo, pagkamaangayon, kinaugalingong eksperyensya, ukon walay pag-usisa nga opinyon kinahanglan ipahigad agud mausisa sang husto ang bibliyanhong palanan-awon kag agud makaagum sang matuud nga bibliyanhong katukuran sang kasayuran.
 1. Ang mga ginpatubo sa legalistang Kristohanong palibot kasami nga nagaa-ngot sang alak sa impyerno ukon sa yawa; ang pagsambit lamang sang ilimnong alak nagapukaw sang relihiyosong kaakig.
 2. Ang mga may palaligban sa pag-inum kasami nga nagapangita sang pama-libad sa pagpadayon sang ila bisyo ukon kaluyahon.
 - B. Ang pag-inum sang ilimnong alak nangin harambalon sang dugay na sa katawhan, subong nga napamatud-an na sang madamong dugang nga mga kasayuran sa Bibliya.
 1. Ang harambalon sa Balaan nga Kasulatan indi isa ka lisensya sa pag-inum ni isa ka sugo sa paglikaw.
 2. Ang Bibliya nagakomentaryo lamang sa tama kag ditama nga gamit sang alak, upod sa madamo nga mga nagkalainlain nga mga kabangdanan.
 - C. Ang alak parehong makahilo kag mapuslanon, makapawasak kag makabulig, isa ka himalaut kag isa ka pakamaayo.
 1. Gingamit sa tamatama lang nga kadamoon, ang alak puwedeng mapuslanon sa lainlain nga pang-medisina nga katuyoan, subong sang pagpapagsik kag pagpasirkular sang iliganan sang dugo kag lawasnong pagpatawhay.
 2. Ang alak makadaot kon gingamit bilang isa ka palaagihan sa pagpalagyo sa reyalidad, sa isa ka pagkataranta sa pagpanghalughog sang kalipay, ukon sa malapason nga mga katuyoan.
- II. Ang kasawayan sang paghinubog:

- A. Ang paghinubog, indi ang mismong pag-inum, amo ang ginsaway bilang sala (Mga Hulubaton 23:20; Isaias 5:11; Mga Taga-Roma 13:13; Mga Taga-Efeso 5:18).
 - B. Ang paghinubog wala nagapamatuud sang pagkamataas sa katilingban sang isa ka tawo, pagkalalaki, ukon sang abilidad sa pagkabakod sa inumay (Mga Hulubaton 20:1; Isaias 28:7–8; 1 Mga Taga-Corinto 5:11).
 - C. Ang paghinubog nagapadula sang kasarang sang kay bisan sin-o, ilabi na sa mga ara sa awtoridad; nga amo ang, nagapugong sa klaro nga pangisip, nagatuis sang paghukum, nagapirde sang mga sulundan kag mga talaksan, kag makatuytuy sa pag-abuso sang awtoridad.
 - 1. Temporaryong awtoridad, subong sang mga hari, mga manugdumala, mga lider sa gobyerno (Mga Hulubaton 31:4–5).
 - 2. Espirituhanong awtoridad, subong sang mga pastor (1 Timoteo 3:3; Tito 1:7) kag mga diyakono (1 Timoteo 3:8).
 - 3. Ang mga sa awtoridad wala ginadilian sang alak, apang ginsugo sila nga mangin disiplinado sa paggamit sini.
 - D. Ang paghinubog ginsaway sa pipila ka mga persona sa Bibliya:
 - 1. Noe (Genesis 9:21)
 - 2. Lot (Genesis 19:32–36)
 - 3. Nabal (1 Samuel 25:36–37)
 - 4. Ephraim—ang dugang nga kasayuran sa bug-os nga Naaminhan nga Ginharian, nga nangin isa ka pungsod sang mga palahubog (Isaias 28:1)
- III. Ang malain nga mga epekto sang alak:
- A. Ang paghinubog ukon sobra nga gamit sang alak nagatuytuy sang pagkamahinalion, abusado, ukon diresponsable nga pamatasan kag sosyal nga trahedya: krimen, pagpakamatay, dibursyo, mga aksidente sa trapiko, mga pagkalugi sa panglangabuhian kag pang-industriya, pagkamasakiton, miserableng mga kahitabonan, kaimolon, pungsudnong kapahamakan.
 - B. Ang alak isa ka pangpakalma imbis sang pangpapagsik.
 - 1. Bilang pangpakalma, ang alak nagabulig sa makasasala nga kinaiya sa pagpanubo sang mga talaksan sang pagpangontra sa mga sala sa tanan nga mga kategorya.
 - 2. Ang alak nagapanubo sang mga pagsumpo, nagapahinay sang mga natural nga panghulag, nagapangguba sang sentido komon kag sang maayong paghukum, nagaprodukto sang mga sala sa panghunahuna: ang resulta—ang hubog nga drayber makapatay; ang hubog nga asawa ukon giniklanan nagapang-abuso; ang hubog nga lider ukon manugdumala nagawala sang pagkamatitud-anon; ang hubog nga lalaki ukon babayi mangin mapanghilawason.
 - C. Ang nabatasan nga paghinubog ukon sobrang paggamit sang alak puwede mangin kabangdanan sang partikular nga mga kondisyon kag mga balatian.
 - 1. Pagdugo sa utok
 - 2. Pagsalasala nga nagahimo sang pagkalibog sa panghunahuna, kahangawa, kahadlok, sa pamati kag panan-aw nga mga pagmatamata kag mga patalang
 - 3. Korsakoff nga pagkabuang, sa diin ang alak nakaapekto kaayo sa utok nga

- ang biktima mangin balatianon sang pagkabutigon
4. Pagkaguba sang atay
 5. Wernicke nga Balatian—ang paralysis sa mga mata, wala nagsirinanto nga paglakat, pagpanulum sang pagtalupangud, kag sa katapusan pagkawala sang panimuut
 6. Marchiafava-Bignami nga Balatian, sa diin ang sobrang alak nagaguba sang mga ugat sang utok
- IV. Ang pagsupsop sang alak
- A. May duha ka mga tipo sang sobrang pag-inum—parehong makapatay.
 1. Pag-inum sang sobra sa kadamoon sa isa lang ka tion
 2. Ang pirmi nga pag-inum sa malawig nga panahon
 - B. Parehong ang chemistry sang dugo kag ang metabolismo sang kada isa amo ang nagabulig nga mga kabangdanan sa pagpat-ud kon ano ang nagapahimo sang sobrang pag-inum.
 1. Sa tamatama lang nga kadamoon, ang lawas may kasarang sa pagkuha sang sa mga isa ka onsa sang alak halin sa dugo kada oras.¹¹⁴
 2. Ang nagapat-ud nga kabangdanan sa kon ano ang nagapahimo sang sobrang pag-inum indi ang kon ano kadamo ang isa ka tawo makasupsop kondi ang sulud sang alak sa dugo.
 3. Madamong mga tawo ang walay kasarang sa pagsala bisan sang gamay nga kantidad sang alak sing igong kadasig halin sa dugo agud pungan ang pagkahubog kag dapat maglikaw sing bug-os sa alak.
 4. Busa, samtang ang pag-inum sang tamatama lang gintugotan, may mga tumuluo nga dapat maglikaw.
 - C. Ini nga nga porsyento sang alak sa dugo nga nagapahimo sang isa ka tawo sa pagkadula sang dungog, pagkamatinud-anon, paghukum, moralidad, kag pagpanghikot sang natural nga panghulag mangin pagkahubog.
- V. Ang lehitimong paggamit sang alak
- A. Mapuslanon kon gingamit sa tamatama lang (Salmo 104:15; Mga Hulubaton 31:6–7; 1 Timoteo 5:23).
 1. Ang tamatama lang amo ang pagpanghikot sang tawhanong kabubut-on sa pagpabilin sa sulud sang makatarunganon kag husto nga mga limitasyon pinaagi sa paglikaw sa mga grabe kaayo kag sobra nga paggamit sang ilimnong alak.
 2. Ang pagkapalahubog kag ang kasugoan sang kinabubut-on nga responsibilidad amo ang pinakaimportanteng harambalon.
 3. Ang kabubut-on sang tumuluo makapugong tubtub nga siya lalaki ukon babayi nagagamit sina nga kabubut-on sa bisan diin sining duha sa paglikaw ukon sa pag-inum sing tamatama lang. Amo ini kon ngaa ang Bibliya nagatudlo nga ang bisan diin sini sa duha maglikaw ukon ang tamatama lang nga pag-inum indi sala.
 4. Para sa tumuluo nga indi makainum ukon indi mag-inum sing tamatama lang,

114. Thorn, ed., *Harrison's Principles of Internal Medicine* (New York: McGraw-Hill, 1977), p. 707.

- dapat siya maglikaw sa paggamit sang alak.
- B. Mapuslanon subong bulong para sa tagumatayon nga tawo (Mga Hulubaton 31:6).
 - C. Magamit sa utok kag nervous system bilang pangpakalma agud medyo makapatawhay (Mga Hulubaton 31:7).
 - D. Nagapaarang sang sirkulasyon, ilabi na sa mga edaran nga mga tawo; ang isa ka baso nga bino nagapahabok sang nga ugat nga iliganan sang dugo.
 - E. Nagapamukaw sang gana (Salmo 104:15).
 - F. Makabulig sa pagpatawhay sang nervous system kag sa pipila ka mga kahim-tangan mapuslanon sa kabilogan nga maayong panglawas (1 Timoteo 5:23).
- VI. Ang milagro sang pagkambyo sang tubig sa bino (Juan 2:1–11):
- A. Si Jesus, ang Iya Iloy, kag mga gintoton-an gin-imbilihan sa kasal (mga bersikulo 1–2).
 - B. Ang krisis nahitabo sang ang tagbalay naubusan sang bino (bersikulo 3).
 - C. Ang sabat ni Jesus kay Maria nagapahangup nga wala sa ila ang bisan sa ano nga pamaagi ang matublag sang pagkaubos sang bino; ang ila kalingawan wala nakadepende sa ilimnong alak (bersikulo 4).
 - D. Ang harambalon indi amo ang sosyal nga krisis, kondi kon sin-o kag ano si Kristo, indi kon mag-inum ukon indi mag-inum, kondi ang kaluwasan.
 - E. Ang milagro (mga bersikulo 6–8) amo ang pagkambyo sang tubig sa matuud nga ilimnong alak, ang kinaandan nga ilimnon sang Ancient Near East (mga bersikulo 9–10).
 - F. Ang milagro indi ang pagtugot ni pagsaway sang pag-inum kondi ang pagsentro sang pagtalupangud didto sa pinasahi nga Persona sang bug-os kalibutan, ang Manluluwas sang kalibutan, kag naghatag sa tanan nga ara didto sang oportunidad nga maluwas (bersikulo 11).
- VII. Ang divine nga mga kasugoan sang pamaagi sang pagginawi sang Kristohanon nga pagkinabuhi (1 Mga Taga-Corinto 6) magamit sa pag-inum:
- A. Ang kasugoan sang pagkahilway: Ang tagsa ka tumuluo nga nakalambot sa edad sang legal nga pag-inum may ara na legal nga katungud sa pag-inum sa tamatama lang nga kadamoon sang ilimnong alak; ini indi sala.
 - B. Ang kasugoan sang bentaha: Ang tumuluo indi dapat mag-inum sa idalum sang partikular nga mga kondisyon sa pagpanaksi sa diin ang pag-inum mangin ang harambalon sa mga ditumuluo.
 - C. Ang kasugoan sang gugma: Ang tumuluo dapat mapugong sa pag-inum kon may katalagman sa pagpatalang sang mas luya nga tumuluo.
 - D. Ang kasugoan sang kinataasan nga pagsakripisyo: Ang tumuluo nagayanib sang katungud sa pag-inum kon ang iya kinabuhi bug-os na nga nahalad sa partikular nga buluhaton sa pagpangalagad ukon sa liderato nga katungdanan.
- VIII. Pagkapalahubog kag pungsudnong kapahamakan:
- A. Ang paghinubog amo ang isa sang nagabulig nga mga kabangdanan nga nagatuytuy sa ikalima nga serye sang disiplina sa Israel (Isaias 28:1–9; Joel 1:4–6).
 - B. Ang palatukuran sang pagbaliskad sa isa ka pungsod may kaangtanan sa paghinubog kag pungsudnong kapahamakan sa Judah (Jeremias 13:12–17).
- IX. Sintido komon kag ang pag-inum:

- A. Ang ilimnong alak para sa mga tigulang lamang.
 - 1. Ang mga pamatan-on wala pa makaagum sang nagakaigo nga kinaalam sa pagdumala sang alak ukon makakuha sang bisan anong benepisyo sa pag-inum.
 - 2. Sanglit ang pamatan-on mahuyang sa mga kapahamakan sang alak, ang mga pamatan-on indi gid dapat maggamit sang alak.
- B. Indi gid mag-inum samtang napaslawan kag dimalipayon.
- C. Indi gid mag-inum upod sa mga istranghero sa dinasunaran nga mga duug. Ang pamatan-on nga mga kadalagahan nga mga buangon gid sa pag-upod-upod sa mga istranghero dapat indi gid mag-inum.
- D. Mag-inum sang tamatama lamang upod sa mga abyan kag sadtong mga masaligan.
- E. Indi gid mag-inum nga nagaisahanon; ang tamatama lang nga pag-inum nasakup sang sosyal nga kinabuhi.
- F. Indi gid mag-inum kon nagatrabaho.
- G. Indi gid mag-inum samtang nagapadalagan sang motor, nagapalupad sang eroplano, ukon nagapaandar sang bisan anong tipo sang makinarya.
- H. Indi mag-inum samtang nagakapot sang mga pusil ukon sa bisan anong pagpanghanting ukon pagpanero nga mga sitwasyon.
- I. Ang paghinubog kag pagwaldas indi lamang pag-usik sang panahon, gindumili sila sa Bibliya kag ginbilang subong sala.
- J. Maglikaw sa katalagman sang napun-an sang alak imbis sang Balaan Espiritu kag panudlo sang Bibliya (Mga Taga-Efeso 5:18).
 - 1. Ang palahubog nga tumuluo indi makagamit sang kasangkapan sang grasya para sa pagtoon kag paggamit sang panudlo sang Bibliya, pagtubo sa grasya, pag-abante sa tinutuyo sang espirituhanong pagkahamtong.
 - 2. Sanglit nga kadamoan sang pagpahubog nga mga palaligban nag-umpisa sa tempranong edad, ang tamatama lang nga pag-inum dapat indi man gani tugotan tubtub malambot ang pagkahamtong.

Kapulongan sang Talagsahong mga Pamulong

anghelon nga pagsinumpunganay Ang dimakit-ang pag-ilinaway sa tunga sang Dios kag ni Satanas, nga ginpadabdab sang unang kasaysayan nga pagribuk ni Satanas kag sang isa sa tatlo ka bahin sang mga anghel, nga nasulbar pinaagi sa pagtuga sang katawhan kag sang nagapadayon nga espirituhanong pag-ilinaway kasaysayan sang tawo.

baptismo sang kalayo Ang paghukum sang tanang mga ditumuluo sa Tribulation sa ikaduhang pagkari ni Jesu-Kristo. Kuhaon sila halin sa kalibutan kag ibutang sa kalayo sa sulud sang isa ka libo ka tuig sang Millenniun tubtub ang Paghukum sa Dakong Puti nga Trono.

divine nga katukuran, mga kasugoan sang Mga palatukuran nga ginsugo sang Dios para sa pagpakamaayo, pagpadayon, proteksyon, han-ay nga pagpanghikot, kag kalig-on sang katawhan sa panahon sang anghelong pagsinumpunganay.

divine nga institusyon Apat ka napundar nga mga palatukuran para sa tanang katawhan nga ginsugo sang Dios kag gindumalahan sang mga kasugoan sang divine nga katukuran para sa pagpadayon, kalig-on, proteksyon, kag kahilwayan sang katawhan: (1) ang kada isa (2) pag-asawahay; (3) pamilya (4) ang pungsudnong linalang. Ang kada institusyon gindumalahan sang katumbas nga awtoridad: (1) kabubut-on; (2) bana; (3) mga ginikanan;(4) gobyerno.

epignosis Ang Griyegong pulong nga gingamit sa Balaan nga Kasulatan para sa “bug-os nga kahibalo” sang panudlo sang Bibliya nga nagapuyo sa tuo nga burubilog sang kalag; ang basihanang sang tanan espirituhanong reyalidad nga nagasangkap sang tumuluo sang detalyadong panghangup sang kamatuuran sang Dios para sa paggamit sa Kristohanon nga pagkinabuhi. Tan-awa ang **Operasyon Z**.

GGP Ang grasya nga galamiton sa pag-inoino; ang indi mangin-dapat nga sistema para sa espirituhanong pagtubo kag pag-uswag nga ginsangkap sang Dios agud nga ang tagsa ka tumuluo walay sapayan sang iya tawhanong IQ ukon edukasyon makatoon kag makahangup sang kabilogang nasakupan sang panudlo sang Bibliya. Ang mga pamaagi sang GGP, Operasyon Z, nagahimo sang pag-intiyende sang espirituhanon nga katingalahang posible nga kahitaboan.

gnosís Ang Griyegong pulong nga gingamit sa Balaan nga Kasulatan para sa “pang-akademya nga kahibalo” ukon mabatonon nga panghangup sang panudlo sang Bibliya sa wala nga burubilog sang kalag sa diin wala sang espirituhanong benepisyo sa tumuluo.

ICE Ang akronimo para sa isagogics, categories, kag exegesis, ang hermeneutical nga pamaagi para sa pagbadbad sang Balaan nga mga Kasulatan sa tama nga pagbahin-bahin sang Pulong sang Kamatuuran nga nagagamit sang kinaunahang mga lenggwahe (2 Timoteo 2:15). Isagogics: Ang pagpakahulugan sang Balaan nga Kasulatan sa sulud sang katukuran sang makasaysayan nga nahitaboan ukon natagna nga palibot. Mga kategorya: Ang hermeneutical nga palatukuran sang pagpaanggid sang Balaan nga Kasulatan sa Balaan nga Kasulatan agud mapat-ud ang pagsari sang panudlo sa Bibliya. Exegesis: Ang pulong-sa-pulong, bersikulo-sa-bersikulo, gramatikanhon, sa sintaksis, ang ginhalinan sang pulong, kag ang sa konteksto nga pag-usisa sang Balaan nga Kasulatan halin sa kinaunahan nga mga lenggwahe sang Bibliya—Hebreo, Aramaic, kag Griyego.

mga serye sang disiplina Lima ka nagadugang nga divine nga mga paghukum sa tinugyanan nga pungsod nga nasalupsup sang pagtalikod sa tinoohan, pagbaliskad, kag kalautan.

nabilin Ang manugsakdag nga hamtong nga mga tumulo nga nagasangkap sang kauswagan sa tinugyanang pungsod pinaagi sa palatukuran sang pakamaayo pinaagi sa pag-inupdanay, Ang nagkarabilin nagapasad sang kahimtangan sang tinugyanang pungsod kag nagagarantiya sang pagpadayon sini sa tagsa ka henerasyon. Tan-awa ang **tinugyanang pungsod**.

Operasyon Z Ang divine nga ginsugo nga pamaagi sang grasya nga galamiton sa paginoi sa diin ang panudlo sang Bibliya ginbalhin halin sa mga pahina sang wala gid sing sayup nga Balaan nga Kasulatan agud mangin epignosis panudlo sang Bibliya sa tuo nga burubilog sang kalag sang tumuluo sa diin ini angay gamiton sa tagsa ka kahitaboan sa Kristohanon nga pagkinabuhi.

pagdumala Ang kapanahonan sang kasaysayan sang tawo nga ginlarawan suno sa divine nga pagpahayag. Ang kasaysayan amo ang pasunud nga divine nga mga pagdumala. Ining sunudsunud nga mga katuigan nagapahinumdom sang naladlad nga plano sang Dios para sa katawhan. Napundar sila sa divine nga palanan-awon kag sang teyolohiyanhong pagpakahulugan sang kasaysayan.

pagkahibalo-sa Dios Ang punto sa diin ang tawo makatalupangud sang pagkaara sang Dios kag mangin may salabton para sa iya pagpili nga uyon ukon batok sa Dios.

Pagsabnit Ang pagkabanhaw kag pagkuha sang tanang mga tumuluo, ang parehong buhi kag patay na, halin sa kalibutan sa katapusan sang karong Panahon sang Simbahan sa gilayon bag-o mag-umpisa ang Tribulation.

panumbalik Ang pribado nga pagkilala sang mga sala didto sa Dios nga Amay; ang pang-tanan nga kasangkapan sa grasya para sa mga tumuluo sa tanang mga pagdumala agud makaagum sang kapatawaran kag paghugas sang kinaugalingong mga sala pagkatapos sang kaluwasan kag sang pagpakig-upod sa Dios (Salmo 32:5; 51:1–2; 1 Juan 1:9). Ang mga tumuluo sa Panahon sang Simbahan nga maggamit sang panumbalik napun-an man sang Balaan Espiritu agud makapadayon sang espirituhanong pagkinabuhi (1 Mga Taga-Corinto 11:28; 1 Juan 1:9).

pagtoo Ang indi mangin-dapat nga sistema sang pang-inoino nga nakabase sa pagsalig sa awtoridad, kamatuuran, kag abilidad sang Dios.

pagtoo-nga may kapahuwayan Ang pangunang galamiton sa pagsulbar-sang palaligban sang tumuluo para sa pag-angkon sang mga saad sang Dios kag pagsakot sa ila sa pagtoo pinaagi sa pagpuno sang Balaan Espiritu agud maghimo sang kalinong sang kalag sa tunga sang mga kalisdanan sa kinabuhi.

pagkanalikupan ni Kristo Ang kinataasan nga kinaugalingong gugma para sa Ginoo halin sa panudlo sang Bibliya nga nagasirkular sa tuo nga burubilog sang kalag pinaagi sa pagpuno sang Balaan Espiritu; ang kinatapusang galamiton sa pagsulbar-sang palaligban sang hamtong nga tumuluo.

tawhanong espiritu Ang dimateryal nga bahin sang katawhan nga gindisenyo sang Dios agud sa pagbaylo, sa pagbodega, kag sa paggamit sang panudlo sang Bibliya ukon sang espirituhanong katingalahang kahitaboan. Ang tawhanong espiritu maangkon sa tion sang kaluwasan kag amo ang puloy-an sang kinabuhi nga walay katapusan.

tinugyanang pungsod Ang pungsudnong linalang sa diin ang partikular nga kadamoon sang espirituhanong hamtong nga mga tumuluo nakaporma sang manugsakdag igo para magsakdag sang pungsod kag pinaagi sini ang Dios nagapalawig sang Iya plano para sa katawhan. Sa idalum sang divine nga pakamaayo ang Dios partikular nga nagaprotekta sini nga representante nga pungsod agud ang mga tumuluo makatuman sang divine nga mga mando sang pagpaambit sang Maayong Balita, pagpalapnag, kag manugtipig sang panudlo sang Bibliya, nagasangkap sang pasilungan para sa mga Hudiyo, kag naga-padala sang mga misyonero sa iban nga pungsod. Tan-awa ang **nabilin**.

Tribulation Ang pito-ka-tuig nga panahon nga nag-umpisa pagkatapos sing pagkuha sang Simbahan halin sa kalibutan sa tion sang Pagsabnit kag magalawig tubtub sa ikaduha nga pagkari ni Jesu-Kristo.

Tultulanan sang Balaan nga Kasulatan

DAAN NGA KATIPAN

GENESIS

9:5–6.....	181
9:6.....	171
9:21.....	193
10:9–10.....	141
10:10.....	142
11:1–9.....	142
12:1–3.....	54
13:14–15.....	54
13:14–17.....	54
14:23.....	125
15:1–7.....	54
15:6.....	99, 129
15:18.....	54
16:7–13.....	189
17:1–8.....	54
19:32–36.....	193
20:3–7.....	26
22:11–18.....	189
22:15–18.....	54
24:7.....	189
24:40.....	189
26:3–4.....	54
31:10–13.....	26
31:11–13.....	189
31:24.....	26

41:38.....	190
48:15–16.....	189

EXODO

3:2.....	189
6:2–8.....	54
13:21.....	189
14:13.....	89
14:14.....	89
14:19.....	189
17:1–7.....	54
19:3.....	179
20:1–17.....	179
20:3.....	70
23:20.....	189
24:7–8.....	181
28:3.....	190
31:3.....	190
32:34.....	189
34:27–28.....	181

LEVITICO

2:13.....	177
10:11.....	17
26.....	3, 34
26:14–17.....	2–3

26:18–20.....	2–3
26:21.....	3
26:21–22.....	3
26:23.....	3
26:23–26.....	3
26:27.....	3
26:27–39.....	3
26:40.....	3
26:46.....	180

NUMEROS

5:11–31.....	187
11:17.....	190
11:25.....	190
11:29.....	190
12:6.....	26
18:19.....	178
20:16.....	189
22:16–17.....	125
22:21–22.....	125
27:18.....	190
31:1–12.....	54

DEUTERONOMIO

4:8.....	180
4:13–14.....	181
4:23.....	181
4:31.....	181
5:9–10.....	69
6:5.....	86
6:7–9.....	17
8:18.....	181
9:9.....	181
9:11.....	181
9:15.....	181
20:1.....	135–36
20:2.....	136
20:3.....	136
20:4.....	136
20:5.....	136
20:8.....	136
20:17.....	136
21:23.....	85
24:16.....	171

28:15–48.....	3
28:49–57.....	3
29.....	179
30:1–9.....	54
31:6.....	169
31:16–18.....	181
31:20.....	181
32:4.....	54
32:15.....	54
32:35.....	163, 187
32:36.....	163
32:38.....	15
33:2.....	26

JOSUE

1:1–9.....	149
1:3–4.....	54
1:5–9.....	92
3:7.....	92
6:27.....	92
14:6–14.....	149

MGA HUKUM

3:9–10.....	190
6:11–23.....	189
6:34.....	190
11:29.....	190
13:24–25.....	190
14:5–6.....	190
15:14.....	190

1 SAMUEL

3:18.....	156
10:9–10.....	190
16:13.....	190
16:14.....	191
17.....	92
17:47.....	67, 81, 88, 155
21:10–15.....	103
23:17.....	120
25:36–37.....	193

2 SAMUEL

7:8–16.....	54
-------------	----

23:2..... 17

1 MGA HARI

8:22–53..... 154

8:48..... 154

18:21–39..... 72

22:19..... 26

2 MGA HARI

2:9–10..... 191

14:6..... 171

20:12..... 4

20:12–15..... 10

23:34–36..... 5

24:9..... 6

24:17..... 6

1 MGA CRONICA

3:15..... 5

3:16..... 6

21:15–18..... 189

2 MGA CRONICA

21:7..... 54

35:20–23..... 5

36:4..... 5

36:22–23..... 45, 147, 175

ESDRAS

Libro sang..... 45

1:1–2..... 45

1:1–3..... 137

1:1–4..... 147

1:2–3..... 175

1:7–8..... 45

3:7..... 45

4:3..... 45

4:5..... 45, 145

4:24..... 145

5:5–7..... 145

5:13–14..... 45

5:17..... 45

6:1..... 145

6:11..... 29

6:12–15..... 145

7:1–8..... 44

NEHEMIAS

2:1..... 44

12:22..... 145

ESTER

Libro sang..... 44

5—7..... 171

JOB

1:21..... 70

5:2..... 187

6:6–7..... 177

13:15..... 71

32:8..... 183

34:32..... 182

36:22..... 182

MGA SALMO

1:1–3..... 85

1:3..... 86

19:7..... 36

22:22–23..... 51, 185

23:5..... 21

27:14..... 92

31:15..... 72, 157

32:5..... 199

33:9–11..... 157

37:1–10..... 80

37:4–5..... 156

50:15..... 33, 120

51:1–2..... 199

51:11..... 191

55..... 154

55:17..... 155

55:22..... 88, 156, 171

57:2–3..... 157

68:17..... 26

75:6–7..... 37, 61, 92

76:10..... 72

77:4..... 166

89:20–37..... 54

92:14..... 149

103 :20–21..... 96

104:15.....	194–95
110:1.....	50
118:9.....	120
118:22.....	54
127:2.....	166
139:4.....	37

MGA HULUBATON

3:5–6.....	157
6:16–19.....	8
6:34.....	187
11:30.....	86
14:30.....	187
16:7.....	80
19:12.....	171
20:1.....	193
20:22.....	92
23:7.....	70
23:20.....	193
24:21.....	173
25:28.....	73
26:27.....	171
27:3–4.....	187
30:5.....	174
31:4–5.....	193
31:6.....	195
31:6–7.....	194
31:7.....	195

ANG MANUGWALI

Libro sang.....	91
1:9.....	12

ANG AMBAHANON NI SOLOMON

8:6.....	187
----------	-----

ISAIAS

1:1.....	26
5:11.....	193
6:1.....	26
6:8–10.....	26
8:14.....	54
11:10–12.....	54
11:13.....	187
26:3–4.....	157

26:4.....	54
28:1.....	193
28:1–9.....	195
28:7–8.....	193
28:10.....	2
28:16.....	54
28:29.....	156
31:1.....	5
39.....	10
39:1.....	4, 43
39:5–7.....	11
41:10.....	18, 71, 169
43:2.....	76
44:28.....	45, 147
45:1.....	132, 145
45:1–2.....	45
45:1–5.....	147
47.....	125, 134
47:1.....	134
47:2.....	134
47:3.....	134
47:5.....	119
47:7–10.....	135
47:11–13.....	135
47:15.....	135
53:5.....	173
53:11.....	173
55:3.....	54
61:2.....	51, 185
63:9.....	189
65:22.....	86

JEREMIAS

4:16–17.....	96
11.....	181
13:12–17.....	195
15:16.....	183
17:1–4.....	72
17:5.....	86, 120, 170
17:7.....	120, 170
17:7–8.....	86
22:9.....	181
22:19.....	5
22:24.....	6
22:28.....	6

22:30.....	6
23:3–8.....	54
24:1.....	6
25:8–12.....	118
25:11–12.....	34
29:22.....	65
31:31–33.....	181
31:31–34.....	54
37:1.....	6
39:3.....	43
39:11–12.....	77
50—51.....	134, 145
50:1.....	130
50:2.....	130
50:3.....	130
50:9.....	131, 145
50:10.....	131
50:21.....	131
50:24.....	131
50:30.....	131
50:31.....	131
50: 35.....	131
50:36.....	132
50:37.....	132
51.....	125
51:1.....	132
51:2.....	132
51:9.....	143
51:11.....	133, 145
51:12.....	133
51:13.....	133
51:30.....	133
51:59.....	130
51:60.....	130
51:61.....	134, 143
51:62.....	134
51:63.....	134
51:64.....	134

MGA PANALABITON

3:25–26.....	92
--------------	----

EZEQUIEL

14.....	7, 13
14:1.....	7

14:2–10.....	8
14:3.....	7
14:13.....	8
14:14.....	9
23:23.....	131
37:21–25.....	54

DANIEL

Libro sang.....	2–4, 6, 12, 25, 39, 62, 98, 114, 144, 153, 174
1.....	<i>xi</i> , 15, 22, 36, 149
1:1.....	10
1:2.....	10, 116
1:3.....	11
1:4.....	11
1:5.....	12
1:6.....	12
1:7.....	12, 93
1:8.....	15
1:9.....	17
1:10.....	17
1:11.....	18
1:12.....	18
1:12–16.....	31
1:13.....	18
1:14.....	18
1:15.....	19
1:16.....	19
1:17.....	19, 33
1:17–18.....	20
1:18.....	20
1:19.....	20
1:20.....	21
1:21.....	21, 45
2.....	<i>xi</i> , 32, 57, 61, 64, 73, 86, 91, 128
2:1.....	26
2:1–2.....	119
2:2.....	27, 92
2:3.....	28
2:4.....	28
2:4—7.....	28, 174
2:5.....	28, 79, 171
2:6.....	29
2:7.....	29

2:8.....	29	2:46–47.....	77
2:8–9.....	29	2:47.....	55, 70, 86
2:10.....	30	2:48.....	55, 92
2:11.....	30	2:49.....	56, 74
2:12.....	31	3.....	<i>xi</i> , 61, 82, 86, 90, 100, 153
2:13.....	31	3:1.....	62
2:14.....	32	3:2.....	63
2:15.....	32	3:3.....	63
2:16.....	32	3:4.....	64
2:17–18.....	33	3:5.....	65
2:18.....	37	3:6.....	65
2:19.....	33	3:7.....	66
2:20.....	33	3:8.....	66
2:20–30.....	33	3:9.....	67
2:21.....	34, 36, 43, 61, 104, 129, 144	3:10.....	67
2:21–23.....	34	3:11.....	67
2:22.....	36, 39	3:12.....	67
2:23.....	36–37	3:13.....	68
2:24.....	37	3:14.....	69
2:25.....	37	3:15.....	69
2:26.....	37–38	3:16.....	70
2:27.....	28, 38	3: 17.....	70–71, 167
2:28.....	38	3:18.....	71
2:29.....	38	3:19.....	73
2:30.....	39, 55	3:20.....	74
2:31.....	40	3:21.....	74
2:32.....	42, 46, 146	3:22.....	74
2:33.....	42, 48, 52	3:23.....	75
2:34.....	42, 54, 164	3:24.....	75
2:35.....	42, 54	3:25.....	75, 168
2:36.....	42	3:26.....	76
2:37.....	43, 61, 70	3:27.....	77, 170
2:38.....	43	3:28.....	77
2:39.....	44, 46	3:28–29.....	86
2:40.....	48	3:29.....	78, 159, 172
2:40–41.....	51, 185	3:30.....	79
2:41.....	51	4.....	<i>xii</i> , 80, 86, 108, 117
2:41–44.....	51	4:1.....	87
2:42.....	52	4:2.....	87
2:42–43.....	52	4:3.....	89
2:43.....	52	4:4.....	90
2:44.....	53	4:4–7.....	119
2:45.....	53	4:5.....	90
2:46.....	55	4:6.....	91
		4:7.....	91

4:8.....	92, 190	5:12.....	123, 149
4:9.....	92	5:13.....	124
4:10.....	93	5:14.....	124
4:11.....	93, 97	5:15.....	124
4:12.....	93	5:16.....	124
4:13.....	93, 96	5:17.....	124
4:14.....	93	5:18.....	125
4:15.....	93, 102	5:19.....	125
4:16.....	94, 98	5:20.....	126
4:17.....	94, 96	5:21.....	126
4:18.....	94	5:22.....	127
4:19.....	95	5:23.....	127
4:20.....	95, 97	5:24.....	127
4:21.....	95	5:25.....	128, 134
4:22.....	95	5:26.....	128
4:23.....	96, 98, 102	5:27.....	128
4:24.....	99	5:28.....	129
4:25.....	99, 102	5:29.....	129
4:26.....	99	5:30.....	130
4:27.....	99	5:31.....	44, 137, 145, 147
4:28.....	101	6.....	<i>xij</i> , 144–45, 146–47, 162, 176
4:29.....	100–01	6:1.....	145, 147, 150
4:30.....	101	6:2.....	147
4:31.....	101, 103	6:3.....	148–49, 190
4:32.....	98, 102–03	6:4.....	150
4:32–34.....	161	6:5.....	151, 156
4:33.....	103	6:6.....	152, 145,
4:34.....	103	6:7.....	152
4:34–35.....	105	6:8.....	153
4:34–37.....	172	6:9.....	153, 145
4:35.....	104	6:10.....	154–156, 167
4:36.....	105	6:11.....	157, 159
4:37.....	105	6:12.....	158
5.....	<i>xii</i> , 44, 114, 138, 143, 147	6:13.....	158
5:1.....	115	6:14.....	160
5:2.....	116, 122	6:15.....	160
5:3.....	116	6:16.....	162, 165
5:4.....	116	6:17.....	164
5:5.....	118	6:18.....	165
5:6.....	118	6:19.....	166
5:7.....	119	6:20.....	166
5:8.....	121	6:21.....	167
5:9.....	121	6:22.....	167, 169
5:10.....	122	6:23.....	169
5:11.....	122, 190		

6:24.....	171–72
6:25.....	145, 172
6:26.....	172
6:26–27.....	172
6:27.....	172–174
6:28.....	45, 145, 174
7–8.....	148
7:1.....	114
7:7.....	26
7:23–24.....	51, 185
7:25.....	98
8.....	174
8:1.....	26, 114
9:1.....	44, 145–46
9:2.....	26
9:26.....	51
9:26–27.....	51
10:1.....	45, 174
11:1.....	145
11:35–36.....	51, 185
12:7.....	98

OSEAS

2:14–23.....	54
4:1–6.....	160
4:6.....	119

4:11.....	119
5:15—6:1.....	185
8:6.....	161
8:7.....	106

JOEL

1:4–6.....	195
------------	-----

NAHUM

Libro sang.....	5
-----------------	---

HAGEO

Libro sang.....	45
1:1.....	145
2:10.....	145

ZACARIAS

Libro sang.....	45
1:1.....	145
1:7.....	145
1:12–13.....	189
3:9.....	54
4:6.....	190
7:1.....	145
12—14.....	190

BAG-ONG KATIPAN

MATEO

1:12.....	6
3:10.....	96
3:11.....	54
3:11–12.....	97
4.....	151
4:10.....	70
5:13.....	9, 160, 177
5:13–14.....	135
5:17.....	180
10:8.....	125
10:28.....	4
13:10–13.....	185
13:11.....	185
13:30.....	97
13:40.....	97
16:18.....	54
19:16–28.....	62
22:21.....	71, 173
22:42.....	40
23.....	62
24:35.....	90
24:36–44.....	54
25:21.....	151

25:41.....	97
27:18.....	188

MARCOS

4:10–11.....	185
8:36.....	40, 138
8:36–37.....	91
9:49–50.....	177
12:10.....	54
15:10.....	188

LUCAS

1:32.....	54
1:37.....	61
2:7.....	49
3:16.....	54
3:16–17.....	97
11:13.....	191
13:7.....	96
14:34–35.....	177

JUAN

1:17.....	181
1:18.....	189
2:1–2.....	195
2:1–11.....	195
2:3.....	195
2:4.....	195
2:6–8.....	195
2:9–10.....	195
2:11.....	195
3:3–4.....	91
3:15.....	91
3:18.....	128, 173
3:36.....	40, 135, 173
5:22.....	12
6:46.....	189
7:39.....	190
10:9.....	40
10:28.....	40, 91
14:26.....	17, 36
15:26.....	17
16:7–11.....	173
20:22.....	191

MGA BINUHATAN

2:1–4.....	26
2:29–30.....	54
4:12.....	40, 104, 174
4:17–18.....	155
4:19–20.....	155
7:9.....	187
7:30–35.....	189
7:53.....	26
13:34.....	54
13:39.....	180
13:45.....	188
15:5–11.....	180
15:24.....	180
17:5.....	188

MGA TAGA-ROMA

1:18–20.....	127
1:18–32.....	119
1:20.....	86
1:28–29.....	188
2:12–14.....	180
3:19.....	180
3:20.....	180
3:22.....	99
3:23.....	169
3:28.....	180
4:1–7.....	99
5:12.....	169
5:17.....	9
6:14.....	180
7:8–20.....	34
7:12.....	171
7:13–17.....	160
8:2–4.....	180
8:3–4.....	34
8:7.....	180
8:28.....	109
9:4.....	180
10:4.....	180
10:9–10.....	127
11:5.....	9
12:19.....	67, 187
13:4.....	171, 181
13:13.....	193

16:25–26..... 185

1 MGA TAGA-CORINTO

1:19—2:16..... 182
 2:7..... 185
 2:9–16..... 186
 2:10–16..... 17
 2:11–12..... 183
 2:12..... 183
 2:13..... 183
 2:14..... 120
 3:11..... 54
 3:16..... 182
 4:1..... 186
 4:7..... 70
 5:8..... 177
 5:11..... 193
 6..... 195
 10:13..... 76
 10:18–21..... 15
 10:20–21..... 62
 11:28..... 199
 12:27..... 51
 13..... 180
 14:33..... 50
 15:51..... 186

2 MGA TAGA-CORINTO

4:4..... 90
 5:20..... 35
 5:21..... 12
 7..... 170
 10:5..... 184
 11:3–4..... 62
 11:13–15..... 62

MGA TAGA-GALACIA

2:16..... 180–81
 2:19..... 180
 3:2..... 180
 3:2–3..... 62
 3:5..... 180
 3:13..... 85
 3:19..... 26

3:21..... 180
 3:23–24..... 180
 3:26..... 62, 86
 4:4..... 49
 4:4–5..... 86
 5:9..... 177
 5:18..... 180
 5:22–23..... 180
 6:7..... 106

MGA TAGA-EFESO

1:17..... 183
 2:2..... 90
 2:16..... 173
 2:20–22..... 54
 3:2–6..... 185
 3:19..... 16
 4:11..... 183
 4:13..... 17
 4:22..... 34
 5:18..... 183, 193, 196

MGA TAGA-FILIPOS

1:21..... 72
 3:9..... 180
 4:7..... 70

MGA TAGA-COLOSAS

1:9..... 182
 1:18..... 51
 1:25–27..... 185
 2:2..... 186
 3:16–17..... 68
 3:17..... 125

1 MGA TAGA-TESALONICA

4:13–18..... 26
 4:16–17..... 51
 5:23..... 182

2 MGA TAGA-TESALONICA

2:3–4..... 62
 2:7..... 52
 2:8–10..... 62

1 TIMOTEO

1:8–11.....	181
1:9–10.....	180
3:3.....	193
3:8.....	193
3:9.....	186
3:16.....	186
4:1.....	62
5:23.....	194–95
6:4.....	188
6:12.....	163
6:16.....	189

2 TIMOTEO

1:7.....	136, 169
2:15.....	198
3:15.....	35
3:16.....	17

TITO

1:7.....	193
3:5.....	91

MGA HEBREO

3:12.....	127
4:12.....	183
10:1.....	179
10:25.....	182
11:33.....	175
11:34.....	78
12:2.....	85, 109
12:3.....	157
12:6.....	3
13:5.....	168
13:8.....	173

SANTIAGO

1:8.....	136
1:22.....	184
4:6.....	97

1 PEDRO

1:7–8.....	76
1:8.....	168
1:23.....	182
2:9.....	183
2:23.....	164
2:24.....	12, 85
4:19.....	72
5:7.....	88

2 PEDRO

1:8.....	17
1:20–21.....	17, 190
3:18.....	106

1 JUAN

1:9.....	98, 183, 199,
3:23.....	127
4:12.....	189
5:11–12.....	177

BUGNA

Libro sang.....	39
17.....	53, 141
17—18.....	53
17:1.....	53
17:2.....	53
19:11–21.....	42
19:19–21.....	141
20:12–15.....	12

Tultulanan sang Hilisgutan

- 'abad, 104
Abed-nego, 12, 14, 17, 56, 61, 64, 67–80, 86, 108, 117, 159, 167–68, 170
Abraham, 125
Abydenus, 114
Achaemenes, 44
'ada', 126, 154
Adan, 34, 169, 173
'adargazrayya', 63–64,
Adlaw sang Inugpahuway, 181
Adonai, 117
Adriatic Sea, 49
Ahasuerus, 44
'akalu qartzeyhon, 66–67
Al Hillah, 141, 143
Alexander the Great, 3, 42, 44, 46–47, 142, 145
'aman, 169–70
'amar, 162, 171
Amel-Marduk, 4, 43, 113, 122
Aminhang Africa, 47–48
Amyhia, 5
Anak sang Dios, 75, 128
Anaw, ang, 142
'anayin, 99–100
Anghel ni Yahweh, 168, 189
anghelon nga pagsinumpunganay, 151, 197
Anshan, 44, 49
Antonine caesars, 49
Aphrodite, 116
aphros, 14
Aramaic, 1, 28, 174
Arioch, 32, 37, 57
Aristotle, 46–47
arka ni Noe, 9
arkeyolohiya, 44, 114, 118
Armageddon, 42
arpa, 65, 69
Artaxerxes I, 44
Artaxerxes II, 44
Artaxerxes III, 44
Artaxerxes Longimanus, 44
'ashaphim, 26
Ashpenaz, 11, 17–18, 20
Asia Minor, 47–48
asin, 9, 135, 160, 177–78
Assyria, 4–5, 43
Assyrian nga Emperyo, 3–5, 44, 142
Assyriology, 102
Astyages, 44, 143, 144
'atah, 162, 171
'athayya', 87–88
'azal, 164
Azariah, 12, 14, 20, 22, 25, 31, 33

Babel, 141–42
Babylon, 4–6, 10, 25, 27, 31–33, 37, 41, 43–45, 55–56, 62, 67–68, 79, 91, 101, 113–16, 119–22, 130–34, 141–47, 165
Babylonia, 4, 10, 44, 117, 142, 144
Baghdad, 141
Bag-ong Kasugtanan. *Tan-awa* ang Kasugtanan
Bag-ong Katipan, 1–2, 46, 49, 94, 96, 125, 185, 189
Balaam, 125
Balaan nga mga Adlaw, 179
Balaan Espiritu, 9, 12, 17, 20, 34, 36, 53, 88, 92, 117, 121, 123, 138, 149, 151, 160, 170, 174–75, 180, 183, 190
nasangkapan sang, 20, 190
pag-istar sang, 53, 182
pagpuno sang, 15, 17, 20, 36, 55, 170, 182–83
pagsangkap sang, 93, 148

- balal*, 141
 baptismo sang kalayo, 42, 96, 197
bar elahin, 75–76
be‘a’, 149–50
be‘esh, 160
behal, 94–95, 118, 166
 Bel, 93, 116
 Bellu, 13
 Belshazzar, *xii*, 4, 44, 114–30, 132–33, 143–44, 147–48
 Belteshazzar, 12–13, 38, 92–95, 123
 Belus, Templo sang, 101
ben elohim, 76
 Berosus, 114
bet mishteya’, 122
birak, 103–04
 Black Sea, 48
 bokabularyo, 36, 173

 Caesar
 Augustus, 48
 Julius, 48
 Caleb, 149
 Chafer, Dr. Lewis S., 89
chakmah, 122–23, 182
chalam, 26
chalaph, 98
 Chaldean nga Emperyo, *xii*, 4–5, 11–12, 15, 18, 20, 25, 28, 32, 37, 42–44, 56, 61, 64, 66, 69, 71, 78–79, 87, 89–90, 95, 113–15, 117–19, 125–26, 128–31, 134, 137, 142–47, 149, 176
 Cambyeses, 146
 Cambyeses I, 44
 Cambyeses II, 44
 Carchemish, inaway sa, 5, 10, 95
 Carthage, 48
 Cassander, 47
chanan, 99, 100, 158
chartummim, 26
chashach, 70
chaval, 167, 169
chazah, 118
chema’, 68

chronos, 34
 Coniah, 6
 Croesus, 44, 114, 144–45
 cuneiform, 27, 114
 Cyaxares, 4–5
 Cyaxares I, 44,
 Cyaxares II, 44, 146, 149
 Cyrus, 114, 117, 132, 142–48, 154, 160
 Cyrus I, 44
 Cyrus II, 44, 143
 Cyrus the Great, 21, 44–45, 142, 145–46, 174

 Daan nga Katipan, 1–2, 26, 50–51, 117, 123, 141, 168, 179, 185, 189
dachawah, 165
 Darius, 137, 145–47, 149, 152–55, 157–63, 165–67, 169, 171–72
 Darius I, 44–45
 Darius II, 44
 Darius III, 44, 47
 Darius ang Mede, 44
davar, 20
 David, 6, 11, 54, 92, 102, 120, 154, 191
 Decalogue, 179
dechal, 90
 demonismo, 27
 de Morgan, Jacques, 142
 Departamento sang Tagagowa nga Hili-kuton, 21, 25, 27, 29, 31, 38, 91–93, 119, 121
detavrayya’, 63–64
 dibursyo, 179, 193
 Dimatuud nga-Smerdis, 44
 Diodorus Siculus, 144
 Dios
 ang Amay, 88, 117, 190
 dekrito sang, 98, 185
 gahum sang, 34, 36, 55, 62, 70, 73, 77–78, 86, 91–92, 99, 104–05, 117–18, 149, 157, 161, 163, 176, 190
 grasya sang, 7–9, 13, 25, 33, 38, 55, 61, 70, 72, 78, 88–89, 91, 97–98, 100, 103–04, 106, 108, 126, 128,

130, 137, 143, 168, 172, 174, 176,
180, 182–83, 196
himayaon, *xi*, 20, 88, 127, 167, 170,
177, 190
instrumento sang, 133, 137
katarungan sang, 106, 128, 162
mga kasugoan sang, 15, 69, 154, 157,
163, 172
mga saad sang, 6, 20, 71, 80, 100,
120, 134, 136, 154, 169–70, 175
pagkagamhanan sa tanan sang, 61,
71
pagkahibalo sang tanan sang, 27, 32,
36, 96
-pagkahibalo, 77, 86, 97, 100, 198
pagkalabaw nga kagamhanan sang,
70
pagpakig-upod sa, 9, 57, 79–80, 91,
108, 123, 138, 168–69
plano sang, *xii*, 9, 34, 39, 50–51, 87,
104, 106, 141, 173, 176, 181
disenteng mga puta, 122, 165
disiplina, divine, 49, 77, 89, 97, 105–06,
108–09, 118, 126, 159, 174
ikaapat nga serye, 3, 7, 34, 40, 77
ikalimang serye, 3, 6, 8, 40, 45, 51,
72, 77, 96, 117, 128, 137, 154, 176,
195
lima ka mga serye, 2, 49, 197
mga serye sang, 96
pungsudnon, 3, 177, 181
divine nga institusyon, 71, 81, 159, 197
numero kwatro, 71, 74, 181
divine nga mga kasulbaran, *xi*, 32, 57,
119, 148, 176
divine nga palanan-awon, *xii*, 9, 19, 22,
32–34, 50, 57, 70, 87, 99, 108, 123,
148, 156, 169
Duta, ang, 8, 54, 149
pagpabalik sang, 174

Eba, 169
eben, 42
ebolusyon, 42

Ecbatana, 147
'edayin, 148
Egypt, 5, 10, 47–48, 114, 135
Elias, 72
Elohim, 93, 123
Ephraim, 187, 193
epignosis, 16–17, 35–36, 182, 184, 197
Erech, 142
Esarhaddon, 142
espirituhanon
 kabakod, 19, 22, 94, 136,
 kamatayon, 34, 91, 181
 kinabuhi, 71, 89, 135, 159, 175–76,
 181, 186
 pagkahamtong, 15, 39, 55, 57, 76–77,
 92, 133, 148, 151, 169, 174–75,
 196
espirituhanong IQ, 36, 182
espirituhanong talagsahong butang, 16,
77, 183
eternidad, 36, 40, 88, 174, 182, 185,
etika, 46
etnolohiya, 47
Evil-Merodach, 43, 113
exegesis, 2, 183
Ezequiel, ang manalagna, 6–9, 13

Fertile Crescent, 43–44
Flavian nga mga Caesar, 49
French nga Rebolusyon, 100

Gath, 102
Gaul, 48
gayta, 65, 69
gazrin, 28
gedavrayya', 63–64
GGP, *Tan-awa* ang grasya nga galamiton
 para sa pag-inoio
Gibbon, Edward, 49
Gideon, 190
Ginharian sang Dios, 107, 173
gnosis, 16–17, 35–36, 183–84, 198
Gobryas, 114, 131, 144–45, 147–49
gobyerno, 11, 71, 79, 81, 149, 154, 156,

159, 161, 164, 179, 193
 Goliath, 92
 Graeco-Macedonian nga Emperyo, 42, 46
 grasya nga galamiton para sa pag-inoio, 16, 36, 77, 182–83, 186
 Greece, 4, 46
 Griyego, 1, 11, 49, 183–84
 Griyego nga sibilisasyon, 45, 47
gubrayya, 157

hadar, 127
hammeltzar, 18
 Hammurabi, 142
 Hananiah, 12–13, 18, 20, 25, 31, 33
harhorin, 90
 Hari sang mga hari, 54, 106–07, 126, 137, 173
 Hari sang Sodom, 125
 Harran, 44
hawa, 148
 Hebreo, 1, 11, 28, 174
 Hellenistic nga mga monarkiya, 42, 47
 Herodotus, 114, 144
heykal, 164–65
 Hezekiah, 10
 hinubog nga pagsinadya, 117, 122
 Hudayismo, 17
 hypostatic nga paghiliusa, 181, 186

ICE, 1–2, 198
'idanayya, 34
 Ikaduhang Pagkari. *Tan-awa* ang Jesu-Kristo
 imahen, ang dako, *xi*, 39–44, 47, 51, 54, 61–70, 72, 78, 90–91, 104, 128–29, 146, 173
 India, 47
 inugpat-in nga singsing, 163–64
 Iran, 43
 Iraq, 141
 isagogics, 2, 183
 Isaias, ang manalagna, 2, 119, 132, 134, 143, 145–46
 Ishtar, 14, 116

Israel, *xii*, 3–5, 8–9, 15, 39, 50, 54–61, 88, 96, 117, 135, 137, 141, 179, 190, 195

Dios ni, 15, 76–77, 88, 116–17, 127
 mga suludlan sang, 115–16, 127
 Naaminhan nga Ginharian, 3, 34, 193
 Pabagatnon nga Ginharian, 3
 Panahon sang, 50–51, 81

Italy, 48

Jeconiah, 6
 Jehoahaz, 5
 Jehoiachin, 6
 Jehoiakim, 5–6, 10
 Jehovah, 125
 Jephthah, 190
 Jeremias, ang manalagna, 5, 77, 130, 134, 137, 143
 Jerusalem, 5, 7, 10–11, 45, 116, 137, 142, 154–56, 158, 174
 pagkawasak, 50
 pagkibon sang, 5–7, 10, 25, 49
 Jesu-Kristo, 6, 12–13, 15–16, 33–35, 39–42, 49–50, 53–55, 71–72, 75–77, 80–81, 85, 89–90, 106, 117, 123–29, 138, 151, 155, 164, 168, 171–74, 177–78, 184, 186, 188–90, 194–95
 ang lgang, 54, 164–66
 bilang Manluluwas, 15, 35, 45, 55, 78–80, 86–88, 99, 104, 120, 129, 173
 ikaduhang pagkari ni, 33, 42, 54, 96, 141
 milagro sang pagkambyo sang tubig sa bino, 195
 paghari sa millenniun ni, 33, 42, 54, 104
 pagkanalikupan ni, 55, 76, 109, 155, 170, 199
 pagkayab ni, 50, 180
 pagtoo kay, 52, 62, 86–87, 91, 97, 99, 104–05, 109, 126, 128, 177–78, 181
 pakigtipon ni, 51, 180

- Job, 12, 71
 Jonathan, 120
 Joseph, 6,
 Joseph, ang punong ministro, 187, 190
 Josephus, 101, 146
 Josiah, 5
 Josue, 92, 149, 190
 Juan, 49, 155
 Judah, 3, 5–8, 10–12, 25, 34, 37, 72, 96,
 118, 124, 130, 137, 158, 187, 195
 Julio-Claudian nga mga caesars, 49
 Jupiter, 13, 116

 kaakig, 31, 68, 73–75, 80, 168
 kabubut-on, 66, 71, 78–79, 81, 100, 155,
 159, 173, 188
 negatibo, 2, 92, 103, 127, 188
 positibo, 36, 97, 126, 163, 166, 168,
 kahadlok, 2, 4, 18, 26, 29–30, 68, 71, 89–
 91, 94, 99, 121, 125, 136, 153, 165,
 169, 172–73, 187
 kahambugan, 34, 55, 62–63, 81, 97–99,
 101, 106, 126–27, 135, 153
 kahikaw, 150–52, 176, 188
 kahilwayan sang pagnegosyo, 96, 161
 kahilwayan
 tawhanon, 2, 49, 72–73, 135, 154,
 159, 161, 176, 179–81, 183
 pinaagi sa kadaugan sang militar, 181
 sang relihiyon, 79, 154
 kahoy, 83, 85–86, 90, 93–97, 103, 107–08
 kaimon, 67, 81, 99, 149–53, 176, 187–88
kairos, 34
 kaisog sa moralidad, 15, 39, 72
 kalag, *xi*, *xii*, 4, 8, 13–17, 20–22, 31–32,
 36, 40, 55, 72–73, 77, 80–81, 86–
 87, 90–91, 94, 98–99, 104, 118,
 122–23, 127, 136–38, 148–50,
 156, 157, 163, 165–66, 167, 170,
 175–76, 182–84, 187
 wala nga burubilog sang, 16–17, 35–
 36, 184,
 tuo nga burubilog sang, 8, 16–18, 19,
 22, 35–36, 55, 57, 72, 81, 123, 127,
 182, 184, 197–98

 kalipay, 9, 14, 25, 34, 49, 55, 69, 73, 76,
 80, 85, 90–91, 108, 149, 157, 165–
 66, 170, 176–77, 187, 192
 kalisdanan, *ix*, *xii*, 3–4, 9, 31, 55, 61, 75–
 76, 120, 167
 Kanon sang Balaan nga Kasulatan, 26,
 49, 174, 182
 Kapatagan sang Tigris-Euphrates, 43
kardia, 35, 184
kasdim, 27
 kasaysayan, *xi*, 2–3, 9, 11, 33–34, 39–40,
 42, 47, 50–51, 62, 81, 86, 100, 114,
 119, 121, 135–37, 142–43, 147,
 161, 164, 168
 Kasugoan ni Moises, 15, 17, 19, 135, 171,
 179–181
 Codex I, 179–80
 Codex II, 179–81
 Codex III, 135, 179–81
 kasugoan sang bentaha, 195
 kasugoan sang pagkahilway, 195
 kasugoan sang gugma, 195
 kasugoan sang pagkaespirituhanon, 180
 kasugoan sang kinataasang pagsakripis-
 yo, 195
 kasugoan sang divine nga katukuran, 3,
 71, 135, 138, 143, 153, 161–62,
 179–82, 197
 kasugoan sang pagkamaabi-abihon, 178
 Kasugtanan, 178, 181
 Bag-o, 54, 181
 kay Abraham, 54
 kay David, 54
 Palestinian, 54
 Kasugtanan kay Abraham. *Tan-awa* ang
 Kasugtanan
 Kasugtanan kay David, *Tan-awa* ang Ka-
 sugtanan
 kasugtanan sang grasya, 178
 katukuran sang dugang nga kasayuran,
 32, 94, 108, 122, 127
 Katundanong Europe, 48, 50
 kaugalingong-sugyot nga kalisdanan, 72,
 88, 98, 150, 161, 165–67, 176
kethav, 118, 172

kinaalam, 11, 14, 19–21, 30, 33–36, 39,
55, 57, 92, 104, 116, 122–23, 125,
150, 153, 156, 167, 196
kinabuhì nga walay katapusan, 40, 86,
91, 168, 177, 180
koine, 46–47, 49
Konstitusyon sang United States. *Tan-
awa ang United States*
kontra-Semitismo, 67, 118, 137, 150, 159,
172
korneta, 65, 69
Korte Suprema sang Langit, 128, 162,
171
krus, 12, 40, 49, 85, 88, 108, 173, 178–79

la', 153–54
Labashi-Marduk, 4, 43, 113–14
langit, 40, 45, 72, 104
lantoy, 65, 69
Latin, 49
Lebitanhong mga halad, 178–79, 187
Libya, 47
liderato, 5, 7–8, 18, 43, 70, 96, 113, 115,
121, 125, 138, 146, 149, 195
linaw sang kalayo, 12, 177
lohika, 47
Lot, 193
lungib sang mga leyon, 152, 162, 164,
166, 171, 174, 176
Lydia, 44, 114, 144–45
Lysimachus, 47

Maayong Balita, 8, 62, 73, 79, 87–88, 97–
98, 101, 138, 151, 155, 173–74
Macedonia, 46, 48
makasasala nga kinaiya, 34, 55, 68, 116,
150, 160, 169, 176, 180, 193
manda', 122–23
Mandane, 44
Manluluwas, 15, 50, 97
ginharian sang, 89
manugsakdag, 177
Marduk, 44, 116, 130
Maria, 195
Mattaniah, 6

matutum, *xi*, 3, 9, 21–22, 25, 37, 55–56,
74, 80–81, 100, 108, 129, 150, 160,
162, 167, 174, 176
Media, 4, 44, 101, 143, 145–46
Media kag Persia, 146
medisina, 45, 47
Mediterranean Sea, 48
Medo-Persia, 114
mekashephim, 27
menah, 128
mene, 128, 134
Merodach-baladan, 4, 10, 43
Meshach, 12, 17, 56, 61, 64, 67–77, 79,
86, 108, 117, 158, 167–68, 170
Mesopotamia, 27
mga ala-asawa, 115–16, 122, 127, 165
mga anghel, 77, 96, 104, 108, 168
magbalantay, 96, 108
pagpanudlo sang, 26
mga Assyrian, 3, 5, 43
mga balatyagon, 17, 65, 73, 154, 170,
187
mga Chaldean, 3–6, 9–14, 17, 19, 27–
28, 30, 43–44, 67–68, 70, 91, 114,
117–19, 128, 130–31, 134–35, 137,
151, 153
mga damgo, 19, 26–30, 32–33, 36–39,
42, 54, 57, 61, 88–89, 91–92, 94–
95, 97, 99, 108, 115, 117, 122–23,
128, 164, 172
mga diosdios, 7–8, 15, 19, 71, 117, 127,
130
mga diwatahan, 26, 135
mga Egyptian, 3, 5, 96, 100
mga Elamite, 142
mga emperyo sang hentil, 39, 42
Mga Ganhaan sang Ishtar, 102, 142
mga gobernador, 48, 64, 138
mga Griyego, 5, 46–47, 142, 146
mga Hardin sa Balkonahe, 5, 101,
mga Hittite, 142
mga kahero, 63–64
mga Kassite, 142
mga kategorya sang panudlo sang Bibliya,
1, 8, 19, 121

Mga Libro sang Kapalaran, 27
 mga mahistrado, 48, 63–64
 mga manalagna, 6–8, 15, 20, 28, 124, 130, 131, 134, 143
 mga manalaysay, 11, 43, 48–49, 102, 114–15, 122, 143, 146
 mga manlulupig, 100
 mga manughukum, 64
 mga manugbabaylan, 21, 26, 30, 38, 91, 119, 122, 124
 mga manughimalad, 27
 mga manuglaygay, 63–64, 75, 105, 119, 135
 mga manugpakot, 28, 38, 91, 119, 122
 mga mapangatarunganon, 172
 mga Mede, 5, 44, 131–33, 145
 mga Mede kag mga Persian, 9, 42, 44–45, 114, 129, 132, 137, 144–45, 151–52, 158, 160–61, 171
 mga pagdumala, 34, 50–51, 185, 198
 mga palanan-awon, *xi*, *xii*, 19, 26, 33, 37–39, 90–94, 97, 129, 146, 148, 164
 mga Persian, 9, 11, 44–46, 114, 129, 144–45, 153
 mga politika, 14, 46, 152, 157, 159
 mga pungsod sang hentil, 28, 53, 142, 174
 mga salamangkero, 21, 27, 38, 91, 122
 mga satrapa, 63, 147, 150–51, 159, 163–64, 171
 mga Scythian, 4, 43
 mga sulundan kag mga talaksan, 9, 36, 98, 100, 126, 129, 193
 militar, 3, 46, 48–48, 63, 73, 75, 90, 96, 113, 126, 133–37, 145, 147, 149, 152, 179, 181, 190
 Millennium, 42, 50, 54, 185
 mina, 128
 Mishaël, 12–13, 18, 20, 22, 25, 31–33
 mitolohiya, 13, 114
 moralidad, 42, 45, 115, 135, 143, 159, 164, 179–80, 194
 Mordecai, 171
 Moises, 92, 142, 149
musterion, 185

mustes, 185

Naaminhang Ginharian, *Tan-awa* ang Israel

Nabal, 193

nabilin, 8–9, 137, 198

Nabonidus, 4, 43, 113, 121–22, 143, 158

Nabopolassar, 4–5, 10, 27, 43–44, 95, 113, 142

Nabunaid nga mga Cronica, 129

nagadabdab nga hurno, *xi*, 65, 70, 74–77, 79, 100, 117

nahanas-sa grasya, 55

Nebo, 14, 116

Nebuchadnezzar, *xi*, *xii*, 4–7, 10–12, 15, 20–21, 25–31, 33, 36–39, 43–44, 54–55, 57, 61–70, 72–81, 86–108, 113, 115–16, 117, 119, 122–26, 128–29, 142–43, 146–48, 158, 160, 164, 171–73

necheth, 126

nedad, 165

negatibong kabubut-on. *Tan-awa* ang kabubut-on

nekromansya, 27

Nergal, 116

Nergal-sar-ezer, 43

Neriglissar, 4, 43, 113, 122

netzach, 148

netzal, 172, 174

Nimrod, 141

Nineveh, 4–5

nishmetak, 127

Nitocris, 122–24, 133, 147

Noe, 9, 196

nous, 35, 184

Octavian, 48

Odovacar, 50

Olympias sang Epirus, 52

Operasyon Z, 16, 36, 183, 186, 198

Opis, 114, 144

Ormazd, 154

Othniel, 190

pa'am, 26

Pablo, ang Apostol, 72

pachawata', 63–64

Pabagatnang Ginharian. *Tan-awa* ang Israel

pag-antos, 3, 31, 57, 76, 81, 98, 164, 167, 169

panudlo sang Bibliya nahanungud sang, 76

pagbag-o sang panghunahuna, 86–90, 96–97, 100, 104–05, 126

pagbaliskad, 177, 195

pagbulag sang, 71

paghatag sang ikapulo, 181

paghidait, 26, 49, 87, 91

pangsulud, 15, 18, 25–26, 57, 69, 76, 90, 100, 157, 165

sang Dios, 70, 118

paghukum, divine, 86, 96, 98, 100, 102, 104, 108, 128–34, 137–38

instrumento sang, 117

Paghukum sa Dakong Puti nga Trono, 12

pag-inum, 115–17, 127, 192–96

pagka-adik sa droga, 98

pagkabanhaw, 50, 180

pagkabihag sa Babylonia, 8, 45, 49

pagkabuang ni, 73, 86, 97–98, 102–04, 117, 126, 161

pagkabutang, 159, 179, 181

pagkaespirituhanon, 62, 180–81

pagkagamhanan sa tanan. *Tan-awa* ang Dios

pagkahibalo sang tanan. *Tan-awa* ang Dios

pagkalabaw nga kagamhanan sang Dios, *Tan-awa* ang Dios

pagkamabinatyagon, 74, 163

pagkamataastaason, 55, 61, 63, 73, 86, 96–97, 100–02, 104, 106, 108, 116, 126–27, 134, 137, 153, 168, 187

pagkamatarong, ginpaangkon, 99, 128

pagkanalikupan ni Kristo. *Tan-awa* ang Jesu-Kristo

pagkapalahubog, 98, 192

pagkapribado, 49, 155, 159, 176, 179,

181, 183

pagkatawo liwat, 91, 108, 173, 176, 183

pagkawalay katarungan, 68, 153, 157–59, 161–62, 172

pagpaambit sang Maayong Balita, 8, 45, 49–52, 78–79, 155, 173

pagpahanugot, 150, 153, 158, 160

pagpahanas sa grasya, 39, 70, 73, 105, 108, 123, 133

pagpakalma, 178

Pagpakatawo, 15, 168, 180, 189

pagpakamatay, 193

pagpakita sang Dios, 78, 168, 189

pagpalagyo, 115, 138

pagpalingkawas, divine, xi, 1, 5, 61, 69–72, 74, 76–78, 108, 117, 133, 135, 147, 153, 157, 162–63, 166–69, 170–74, 176–77

pagpanaksi, 49, 86–87, 195

pagpanghiwit, 27

pagpanglupig, 62, 100

pagpasag-uli sang buut, 172–73, 178

pagpauswag, 9, 29, 33, 37, 54, 61, 80, 92, 103, 108, 129, 148–50, 176

pagpasalamat, 33, 36, 125, 154, 156

pagpaubus, 103

pagpatuman, 97

tunay, 105

pagpili, 9

Pagsabnit sang Simbahan, 26, 42, 50–53, 186, 198

pagsimba, 15, 33, 44, 62, 65–67, 69–70, 72, 77–79, 81, 87, 104, 127, 135, 153, 155, 160, 162, 173

pagsimba sa diosdios, 8, 27, 62, 72, 79, 87, 127, 131, 135

pagtalikod sa tinoohan, 7, 155, 188

pagtoo, 8, 16–17, 19, 22, 32–33, 36, 52, 57, 62, 76, 86, 91, 97, 99, 104, 109, 123, 126–29, 136, 151, 163–64, 174–75, 177–78, 181–82, 184, 199

pagtoo-nga may kapahuwayan, 20, 71, 79, 88, 157, 170, 176, 199

pagtoo sa madamong dios, 76

pahayag, 26, 36, 51, 61, 75, 89, 91, 99,

123, 164
 Palestine, 5, 47
 Palestinian nga Kasugtanan. *Tan-awa*
 ang Kasugtanan
 pamalaod, 179
 Panahon sang Simbahan, 26, 41, 51–52,
 81, 168, 170, 180, 182, 185–86,
 191
 pangamuyo, 33, 37, 57, 72, 77, 152, 155,
 157–58
 panghunahuna, 66, 105, 136, 138, 156
 indi mapakalma, 68
 mga sala (tan-awa ang sala)
 makahas, 73
 nagapatawhay, *xi*, 8, 37, 39, 69, 87,
 93, 99, 169, 187
 Pangkalibutang Gira II, 7, 74
 panumbalik, 170, 180, 199
 pasipala, 70, 117, 127, 138
 pastor-manunudlo, 16, 36, 183, 185, 193
 espirituhanong dulot sang, 183
 patag sang Dura, 62, 65
 Patton, Heneral George S., 136
pax Romana, 49
 Pedro, ang Apostol, 54, 155
pelach, 162
 Pentateuch, 142, 179
peraq, 99
peras, 128–29
 Persia, *xi*, *xii*, 4, 21, 44, 129, 144–47, 176
 Persian nga Emperyo, *xi*, 44–45, 47, 129,
 137, 142, 146, 153–54, 158, 160–
 61
 Persian Gulf, 43
petra, 54
petros, 54
 Pharaoh Necho, 5, 10,
 Philip II sang Macedon, 46–47
 Plato, 11
pneumatikos, 183
 positibong kabubut-on. *Tan-awa* ang
 kabubut-on
 Ptolemy, 47, 114
 Punic nga mga Gira, 48
 pungsudnong kapahamakan, 57, 161,

195–96
 pungsudnong linalang, 3, 8, 51, 71, 79,
 115, 135, 143, 159, 177
 pungsudnong pakamaayo, 160
 pwersahang pagdoktrina, *xi*, 12–13, 22,
 25
qabbel, 145, 147
qera', 119, 125
qetel, 130
qum, 126, 153
ra'anan, 90
rachamim, 17
 Rawlinson, 114
rechatz, 77–78
regash, 157–58
regaz, 68
 relihiyon, *xi*, 14, 22, 52–53, 62, 66, 71,
 79, 81, 119, 141–42, 154, 159
 relihiyon kag estado, 52, 71, 78, 173
rema', 162
resham, 127–28
 Roma, 48, 53
 Romanhong Emperyo, 42, 47–49, 52
 Naglig-on liwat, 42, 52–54
 Romanhong Republika, 48, 100
 Romanhong Senado, 48
ruach, 92–93, 123
rum, 126–27
sakletanu, 122
 sala, 12, 63, 75, 79, 85, 98, 152, 173, 183,
 192, 195–96
 panghunahuna, 26, 28, 68, 73, 75, 80,
 98–100, 102, 108, 127, 131, 135,
 150–52, 163, 176, 187, 193
 salteryo, 65, 68
 Samaria, 3
 sambuko, 65, 68
 Samson, 190
 Sanhedrin, 155
 Sardis, 44
sarkin, 147
 Satanas, 40, 52–53, 62, 67, 72, 90, 101,

151, 192
satrapes, 147
sega', 87
segar, 167–68
segid, 66
 seguridad, 17, 26, 32, 90–91, 108, 117–18, 135, 138, 144
 Seleucus, 47
 Sennacherib, 142
 Septuagint, 147
 Seraiah, 139
 Shadrach, 12, 17, 56, 61, 64, 67–73, 75–77, 79, 86, 108, 117, 159, 167–70
shebach, 116
shebash, 121
shekach, 149–50, 158, 169
shelach, 167–68
shelam, 87
shelem, 128
shema', 160
shemam, 94–95
shena', 98, 118
shephar, 99, 147
shephel, 127
shethah, 115
shezib, 69, 71, 78, 161, 163, 166–67, 171
shiltone, 63–64
 Shinar, 10, 142
 Sicily, 48
signayya', 63
 siko, 62
 silot sang kamatayon, 153, 171, 181
 simbahan kag estado, 79
 Simbahan, ang, 42, 49–54, 180–81, 186
 Sippar, 114, 144
 Sodom kag Gomorrah, 143
 Solomon, 154
 sosyalismo, 159, 163
 Spain, 48
 SPQR, 48
 Suba sang Euphrates, 5, 129, 133–34, 141, 144
 Suba sang Tiber, 48
sum, 158–59
 Susa, 142

Syria, 48
 Tabernakulo, 179, 190
 tagna, 2, 5, 50–51, 80, 94, 102–03, 119, 124, 128–34, 137, 144–45, 148, 181
 Daan nga Katipan, 51, 185
 dulot sang, 20, 33, 39, 124
 tawhanong espiritu, 16–17, 35–36, 182–83
 tawhanong palanan-awon, 91, 106, 120, 138, 183
 Teima, 44, 121
 Teispes, 44,
tekel, 128
 Templo, 27, 101, 142, 154, 174
 sang Bulan, 44
 ni Solomon, 45, 116–17, 132, 154, 174
teqal, 128
teqan, 105
terad, 102, 126
tewath, 165
 teyokrasya, 135
 Thebes, 46
timhayya', 87–88
 tinugyanan nga mga pungsod, 52, 135, 177, 179
tiphtaye', 63–64
 Titus, 49–50
 Tribulation, 42, 50–53, 81, 185, 199
tzela', 154, 156
tzelach, 174
tzeva', 126
 United States, 4, 7, 47, 52, 74
 Konstitusyon sang, 161
upharsin, 128
 Ussher, Archbishop, 114
 Venus, 13, 116
 walay katapusang kasigurohan, 87, 177
 walay kondisyon nga mga kasugtanan, 54

Xenophon, 11, 114–15

Xerxes I, 44, 142

Xerxes II, 44

Yahweh, 117, 127–28

yeda', 96, 103, 126–27, 155–56

yehav, 98

yekil, 70–71, 149–50

zaku, 167, 169

Zedekiah, 6, 8, 130

ze'iq, 166

Zerubbabel, 137

Zeus, 13, 116

ziggurat, 142

zimnayya', 34

zoanthrophy, 98, 102–03, 105, 109, 117,
126

Zoroaster, 154

KUDLIT TALANDAAN

PUNOAN NGA MGA LIBRO NI R. B. THIEME, JR.
GINPASALIG NGA PAGPASUNUD

Ang Plano sang Dios

Ang Tatlo ka mga Persona sa Isa ka Dios

Tiyanggihan sa Ulipon sang Sala

Ang Balabag

Panumbalik kag Magpadayon!

Pagpain sang Sala

Ang Kinabuhi sang May Pagtoo nga May Kapahuwayan

Dios Balaan Espiritu batok Ang Makasasala nga Kinaiya

Makagalahum nga Panghunahuna

Ang Pagkaditumuluo

Diosnon nga Pagtuytuy

Pangamuyo

Pagpanaksi

Ang Mausikon nga Anak

SA PAGTOLON-AN NGA MGA PAGTOON SA BIBLIYA

Ang panudlo sa Bibliya, ang kabilogan sang pagtoon nga ginkuha pinasubay sa Pulong nga pagsaysay sang Balaan nga Kasulatan, nga amo ang sulundan kag talaksan para sa espirituhanong kamatuuran. Ang pagtoon sa Bibliya nagasangkap sang espirituhanong pagkaon para sa Kristohanon (Mateo 4:4).

Ang pagkakinahanglanon kaayo sang panudlo sa Bibliya indi gid mahimong pasobrahan sa pagpatin-aw (Salmo 138:2). Ang Dios nagsugo sa Kristohanon nga kinahanglan may pagbalhin sa sulud sang kalag (Mga Taga-Roma 12:2). Ini nga pagbalhin nagakinahanglan sang adlaw-adlaw nga pagbag-o sang hunahuna ukon pang-inoino pinaagi sa pagtoon kag paghimulus sa Pulong sang Dios (2 Mga Taga-Corinto 4:16; Mga Taga-Efeso 4:23).

Sa madamo nga mga tinuig ang sa pagtolon-an nga mga klase sa Bibliya nga gintudlo ni R. B. Thieme Jr. nagsangkap sang adlaw-adlaw nga espirituhanong pagkaon para sa iya katilingban. Ang mga bantalaan, DVDs, kag MP3 CDs [English] andam sa wala sang bayad ukon katungdanan. Ang *Basahon-talaan Sa Pagtolon-an nga mga Pagtoon sa Bibliya* igasangkap sa tion nga pangayoon.

R.B. THIEME, JR., BIBLE MINISTRIES

P.O. BOX 460829

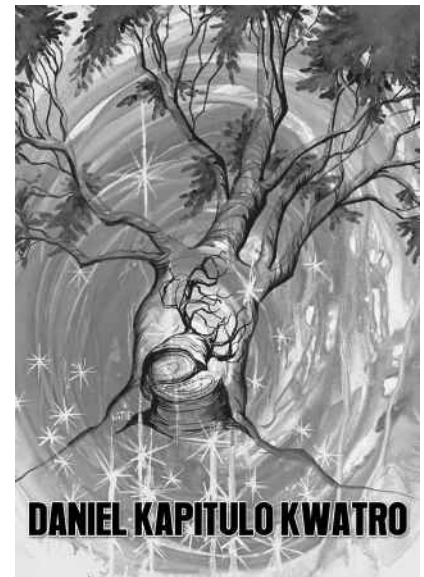
HOUSTON, TEXAS 77056-8829

www.rbthieme.org

713-621-3740

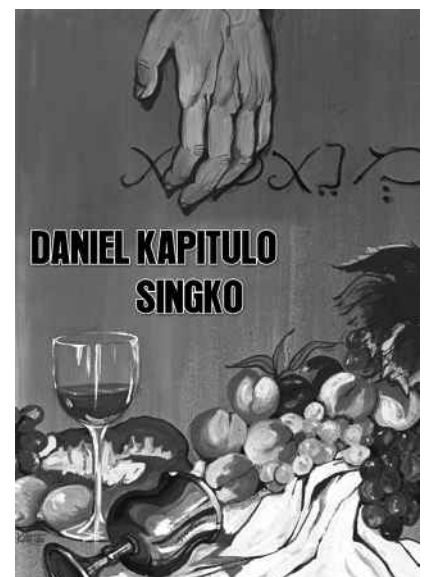
“Karon *amo ini* ang mga palanan-awon sang akon hunahuna *samtang ako nagahigda* sa akon higdaan: Nagatan-aw ako, kag yari karon, *may* isa ka kahoy sa tunga sang kalibutan, kag ang kataason sini dako. Nagtubo ang kahoy kag nangin mabakod, Kag ang kataason sini nakalambot tubtub sa langit. . . . Nagatan-aw ako sa mga palanan-awon sa akon hunahuna *samtang ako nagahigda* sa akon higdaan, kag yari karon, ang *anghelon* nga magbalantay, ang isa ka balaan, nagkunsad halin sa langit. Siya nagsinggit kag nagsiling sang subong sini: ‘Tapsa ang kahoy kag pang-utda ang mga sanga sini, sapsapa ang mga dahon sini . . . Apang ibilin ang tuud upod ang mga gamut sini sa duta.’”

Daniel 4:10–11a, 13–14a, 15a

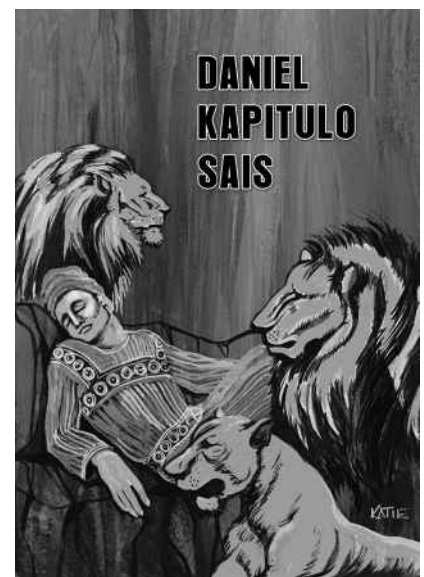
Si haring Belshazzar naghiwat sang isa ka dakong piyesta para sa isa ka libo niya nga mga dungganong tinawo, kag nag-inum siya sang alak sa atubangan sang isa ka libo. . . . Gin-inum nila ang alak kag nagdayaw sa ila mga dios nga bulawan kag pilak, nga bronse, salsalon, kahoy, kag bato. Gulpi naggowa ang mga tudlo sang kamut sang tawo kag nag-umpisa sang pagsulat sa atubangan sang candelero sa taptap sang pader sang palasyo sang hari, kag nakita sang hari ang likuran sang kamut nga nagasulat.

Daniel 5:1, 4–5

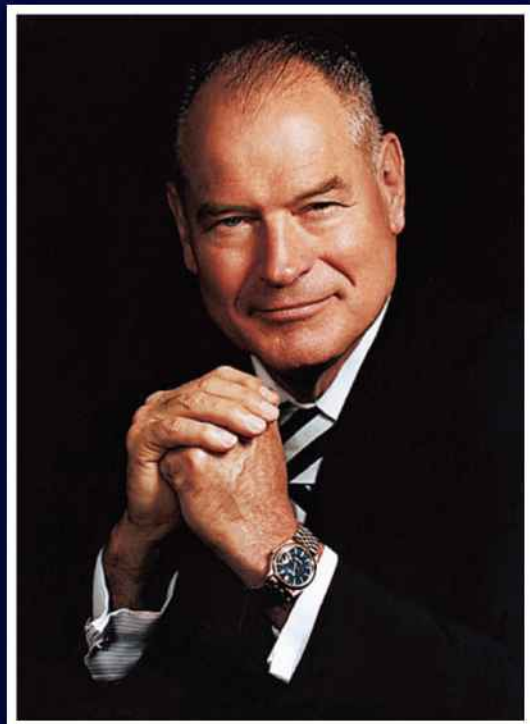
Ang hari naghambal kag nagsiling kay Daniel, “Daniel, alagad sang buhi nga Dios, ang imo bala Dios, nga mapinadayunon mo nga ginaalagad, nakapalingkawas sa imo sa mga leyon?” Niyan si Daniel naghambal sa hari, “O hari, magkinabuhi sa walay katubtuban! Ang akon Dios nagpadala sang lya anghel kag nagtakop sang mga baba sang mga leyon, kag wala sila nagpanakit sa akon, sanglit nga ako nasapwan nga inosente sa lya atubangan; kag sa imo man, O hari, wala ako nakahimo sang krimen.”

Daniel 6:20b–22

ROBERT B. THIEME, JR. (1918-2009), nagpabilin nga makahuluganong tingog sang pagka-Kristohanon sa bug-os nga kalibutan. Ang iya mapisanon kag mahimulaton, maathag nga pagpanudlo nakabase sa kinaunahan nga mga panghambal sang Balaan nga Kasulatan sa kapawa sang makasaysayang konteksto sa diin ang Bibliya ginsulat. Ang iya makabag-o nga mga sistema sang bokabularyo, mga paglaragway, kag bibliyanhon nga mga kategorya klaro nga nagapahibalo sang wala nagakasayup nga mga kamatuuran sang Pulong sang Dios. Si Thieme may narekord sang sobra sa onse ka libo ka oras sang mga wali kag nagbantala sang sobra sa isa ka gatos ka mga libro nga nagalakip sang madamo nga mga bersikulo sang Bibliya.

Si Thieme naggradwar sa Unibersidad sang Arizona (Phi Beta Kappa) kag Dallas Theological Seminary (summa cum laude). Ang iya mga pagtoon sa seminaryo nauntat tungud sang katungdanan sa serbisyo militar sang Ikaduha nga Gira sa Bilog nga Kalibutan sa panahon nga diin ginpataas siya sa ranggo sang lieutenant colonel sa United States Army Air Corps. Pagkatapos makompleto ang iya buluhaton sa paggradwar sang 1950, nangin pastor siya sang Berachah Church sa Houston, Texas. Ang iya masangkad kaayo nga kahanasan sa Griyego, Ebreyo, teyolohiya, istorya, kag pagpangusisa sang teksto nagsangkap sang pundasyon para sa iya mahangkaton kaayo nga propesyonal nga kinabuhi sang pagtoon kag pagtudlo sang Pulong sang Dios. Si Thieme nagretiro subong pastor sang Berachah Church pagkatapos sang singkwentay tres ka tuig sang matutum nga pagpangalagad.

Ginhulagway ni Robert Becker

DANIEL

דָּנִיֵּאל

Sa kada panahon ang plano sang Dios para sa katawhan nagalakip sang partikular nga ordinaryong katawhan nga amo ang maghimo sang tumalagsahon: Nagapang-impluwensya sila sa kasaysayan kag nagahimaya sa Dios pinaagi sa paggamit sang divine nga mga kasulbaran agud malampasan ang kalisdanan. Ano bala ang nagahatag sang kasarang sa sining mga tumalagsahong mga tumuluo agud magpakita sang putling kaayo kag kaisog sa isa ka krisis? Nagasalig sila sa Ginoo kag nagapabakod sang ila mga kalag sang panudlo sang Bibliya.

Si Daniel subong sina nga tawo. Sa idalum sang dako kaayo nga kabug-aton sang kapahamakan ang iya pagkamatutum kag pagdepende sa Ginoo nagpakilala sa iya bilang isa ka tawo nga may dungganong katuyoan sa kinabuhi. Ang Dios nagagamit sang preparadong mga tumuluo, kag ining Hudiyong aristokrata nangin espirituhanong preparado agud magbaylo sang Chaldean kag Persian nga mga Emperyo sa mga kuta sang kalig-on kag dungog sa dumaan nga kalibutan.

Ang matutum nga serbisyo kag pag-uswag sa mataas nga katungdanan sa parehong Chaldea kag Persia nagpapwesto kay Daniel sa pinasahi nga posisyon agud pauswagon pa gid sing husto ang plano sang Dios para sa Israel. Matuud gid siya nga isa ka tawo para sa krisis. Sa kabilogan sang dako kaayo nga kalisdanan si Daniel wala gid bisan sa makaisa nagduhaduha sa divine nga palanan-awon. Ang iya kinabuhi nagpakita nga ang bisan sin-ong tumuluo nga naarmasan sang panudlo sang Bibliya sa kalag makahimo sang tumalagsahon sa tunga sang tawhanong kapahamakan.